

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BOGEN OM

STAUNING

skrevet af hans venner

WESTERMANN

BOGEN OM
STAUNING

SKREVET AF HANS VENNER

WESTERMANN

INDHOLD

1... SIDE 11

Hans liv var en lykke for landet

Af Hans Hedtoft

2... SIDE 16

Fra Barndom og Ungdom

Af Th. Stauning

3... SIDE 40

Den unge Stauning

I morgensko ved skrivebordet
døgnet rundt

Af borgmester Vilh. Melgaard, Slagelse

I Vraaby skole

Af fru Hervør Sørensen

Det holdt haardt

*Af skoleinspektør Alfr. M. W. Date,
M. L., Nakskov*

Ankomst og afgang i Fakse

*Af fhv. pantefoged I. C. Christensen,
Fakse*

4... SIDE 59

Dispositionen og andre

Stauning-papirer

Ved arkivar Børge Schmidt

5... SIDE 71

Overblik

Af overborgmester H. P. Sørensen

6... SIDE 101

Staunings breve til Einar Hansen

7... SIDE 113

Kontrolminister og
første Socialminister

*Af fhv. minister, direktør
J. Hassing-Jørgensen*

8... SIDE 125

Raadhuset - Krisen i 1920

Af fhv. borgmester Peder Hedebo

9... SIDE 134

Fagforeningerne - og Lyngsie
i 1925

Af fhv. direktør Emanuel Svendsen

10... SIDE 141

Fra Rømersgade 22 til
Folkeforbundet

Af folketingsmand Alsing Andersen

11... SIDE 151

Nordslesvig og Grænsen

*Af fhv. folketingsmand,
redaktør J. P. Nielsen*

12... SIDE 164

To Gange Opposition

1920-24 og 1927-29

Af redaktør Anders Vigen

13... SIDE 175

Regeringschefen

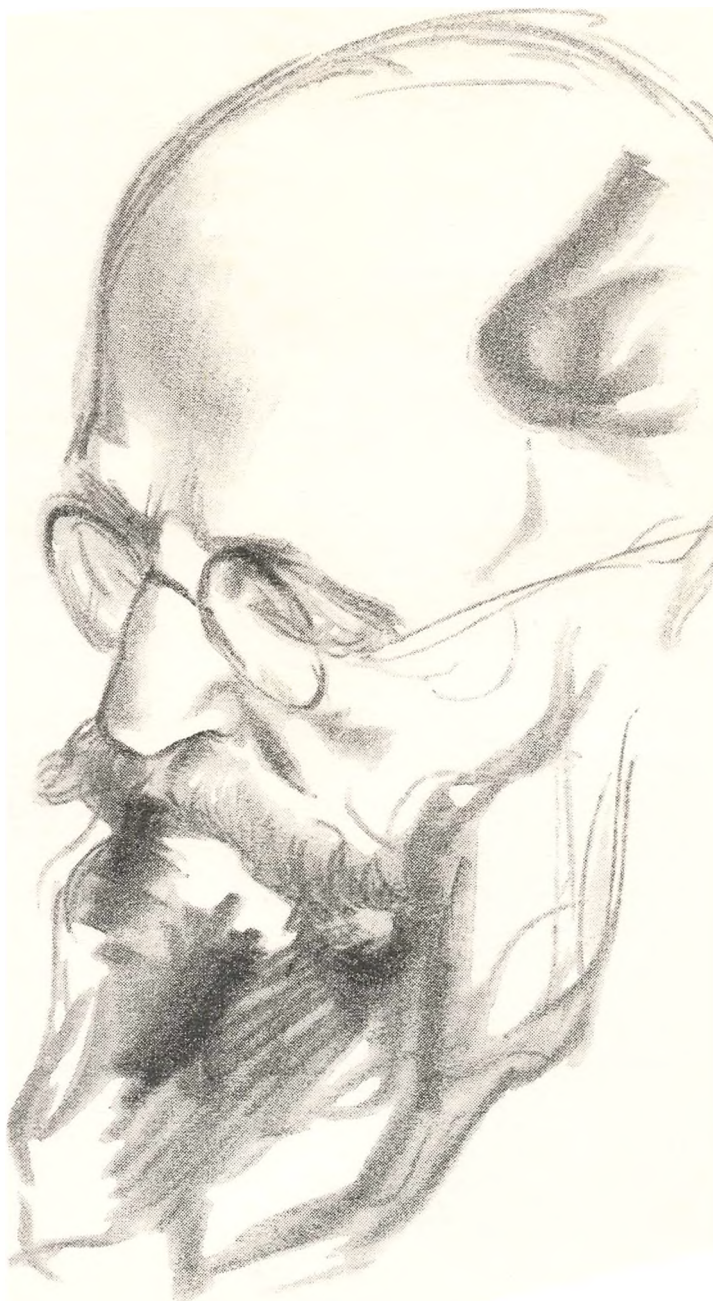
*Af fhv. landbrugsminister
Kr. Bording*

14... SIDE 189

Min Far

Af Søren Stauning

- 15... SIDE 199
Den trofaste ven og kammerat
Af fhv. finansminister H. P. Hansen
- 16... SIDE 202
Det socialdemokratisk-radikale
Samarbejde
*Af fhv. minister
Bertel Dahlgaard, M. F.*
- 17... SIDE 215
Stauning og Grønland
Kungqip Tugdleq
Af direktør Knud Oldendow
Østgrønlandsprocessen
*Af højesteretsagfører
Kristian Steglich-Petersen*
En grønlænders bidrag
Af Fr. Lynge
- 18... SIDE 238
To Journalist-Venner fortæller
Stauning som politisk skribent
Af redaktør Johs. Jacobsen
Pressens minister
Af redaktør Aage Zartov
- 19... SIDE 247
Stauning og Naturfredningen
Af maleren Erick Struckmann
- 20... SIDE 252
To venner uden for partiet
Bydrengen og Vogterdrengen
Af direktør O. P. Christensen
Huset på Valeursvej
Af direktør Vilhelm Nielsen
- 21... SIDE 262
Det internationale samarbejde
*Af fhv. minister, professor
Cam. Huysmans,
fhv. minister Väinö Tanner,
forfatteren, fil. dr. h. c.
Johan Falkberget og
fhv. statsminister
Stefán Jóh. Stefánsson*
- 22... SIDE 269
Korte Rids
*Af overbetjent Johanne Berg,
fhv. minister Ludv. Christensen,
fru Ritta Erichsen,
redaktør Aage Hjuler, Hillerød,
tegneren Anton Hansen og
departementschef Andr. Møller*
- 23... SIDE 277
Stauning indendørs
Af frøken Augusta Erichsen
- 24... SIDE 285
Stauning under besættelsen
Af H. C. Hansen
- 25... SIDE 295
Patient paa Bispebjerg
Af overkirurg, dr. med. Jens Foged
- 26... SIDE 311
Min kammerat
Af fhv. tobaksarbejder Ludv. Hansen
- 27... SIDE 315
Tidstavle over begivenheder i Stau-
nings liv omtalt i denne bog

Tegning 1935 af Anton Hansen

Hans liv var en lykke for landet

AF HANS HEDTOFT

Denne bogs opgave skulle være at give et ærligt billede af dansk arbejderbevægelses største navn, *Thorvald Stauning*. Et billede både af parti-formanden, politikeren og mennesket. Både for at inspireres og for at lære trænger vi til sådan historieskrivning om landets og bevægelsens store mænd.

Stauning repræsenterede *den anden generation* i dansk arbejderbevægelses politiske historie. Min — det vil sige *tredie* — generations forhold til Stauning blev præget af, at vi mødte ham i 20erne, og en del af os kom ham nær og blev hans medarbejdere og venner gennem 30erne. Det er det tyveår, hvor socialdemokratiet i alle skandinaviske lande bryder igennem fra oppositions- til regeringsparti.

Denne periode blev Staunings *stortid*, den periode, der altid vil bære hans navn. Stauning havde sin rod i en tid med rolig fremgang, med ubrudt optimisme, en handlingens tid, der frit og dristigt kunne stille sine krav. Vel forstod *lederne*, at der var *internationale* problemer, men for partiets og arbejderne masser var politikken afgrænset til en social politik, der lå indenfor nationens horisont.

Den første socialdemokratiske regering kom i 1924, den falder i 1926, men den faldt bevidst og blødt, og fra 1929 allierer Stauning sig med det radikale venstre og konstituerer socialdemokratiet som permanent dansk regeringsparti

helt frem til besættelsen i 1940. Socialdemokratiets stemmetal vokser fra 470.000 i 1924 til 730.000 i 1939.

I denne periode skabes et mere socialt præget Danmark, og Stauning kom med rette for alle til at stå som denne politiske gennembruds- og sociale opstigningsperiodes symbol. Arbejderbevægelsen voksede med Stauning, og han med den. Han var simpelthen legemliggørelsen af den solide og sundt tænkende danske arbejder. Han havde i sjælden grad de menneskelige egenskaber og politiske evner, denne periode krævede af sin mand. Han var eet med den samfundsgruppe, hvis kamp han kæmpede. Han kendte arbejderhjemmene indefra og havde her en kostelig arv, han aldrig svigtede. Hans største politiske aktiv var ikke historisk eller økonomisk viden, men pligtfølelse overfor opgaven og et politisk instinkt, der fortalte ham, om en handling ville samle eller splitte. Mange års politisk erfaring gjorde ham efterhånden til en fremragende politisk taktiker, der kunne *føre* spillet, bl. a. fordi hans egen falanks stod samlet omkring ham, og fordi han vidste, hvorledes ethvert politisk argument ville virke på de forskellige vælgergrupper.

Som politisk organisator, jeg fristes til at sige som konstruktiv partiingeniør, ydede han måske sin største indsats og blev et forbillede for os alle. Han kom til efter *P. Knudsen* og opbyggede i snæver kontakt med fagbevægelsen i et arbejder- og bondeland en af Europas mest effektive socialdemokratiske partiorganisationer, bygget på individuelt medlemsskab, og han formede politisk dette hastigt voksende masseparti, så det ikke blot kunne føre oppositionspolitik, men bære et ansvar. Han ville skole et parti, der kunne være en drivkraft i dansk historie, og det kan uden overdrivelse siges, at hans historiske gerning betød en arbejderstand med større politisk modenhed. Den fædrelandsløse Geselle blev i hans tid en *dansk* arbejder.

Han interesserede sig i sine manddomsår meget lidt for politisk teori eller for en fjernere fremtid. Det var hverdagen, han ville beherske. Det var de almindelige menneskers almindelige kår, han ville forbedre. Hans politik var en nuets politik. Han opsøgte ikke problemerne. Han ventede, til udviklingen havde medført en situation, der *skulle* løses, og så søgte han at løse den på en måde,

som det brede folk kunne være tjent med. Hans rettesnor var ikke ydre paragraffer, men en indre, sikker forståelse, baseret på erfaring: han ville have hele sin klasse med sig; han ville »højne« den, som et af hans yndlingsudtryk lød.

Som politisk leder sørgede han altid for, at samarbejdets regler blev overholdt. Han var retskaffen og redelig, man kunne stole på ham. Det var en del af hans politiske kunst, at han holdt sine egne meninger tilbage til det rette øjeblik. Han forelagde en sag og gjorde det ofte noget sløret, i meget grove rids. De forskellige mennesker rykkede frem med deres meninger, og selv sad han og lyttede, tegnede måske på et stykke papir — og brummede nu og da. Når deltagerne var uenige, og meningerne så stod overfor hinanden, kunne han til slut, med næsten søvngængeragtig sikkerhed, finde frem til den midterlinie, der forenede. Hans autoritet beroede ikke mindst på, at han var det sidste ords mand.

★

Hærdebred, vikingehøj og fysisk stærk var han i sine velmagtsdage. I sin væremåde i vennekredsen ikke så lidt af en renæssanceskikkelse. Et følsomt sind, der ofte gav resonans til hans ord, særlig i festligt lag. En mand, hvis håndværkervaner simpelthen var en protest mod de blegnæbbede asketer, som slet ikke ser, at livet — trods alt — har glæder og fristende eventyr til os alle. Slog han sig løs i venners lag, var han ikke en mand af eet glas, men lærte os at synge med håndværkssvenden hos Drachmann:

Livet kan være forbandet nok,
værre det bli'r ved at klage;
fremad min Bror over Sten og Stok,
og se dig aldrig tilbage.

Man skal have oplevet Stauning i venners lag i »de gode gamle dage« for at forstå, hvor festlig og menneskelig ægte han var. Han var en mand med drengesindet i behold, og man kom til at holde af ham. Min generation holdt

af ham, ja, hvis det ikke bliver misforstået, fristes jeg til at sige, som en søn holder af sin far. Vi følte, »at vi var af hans slægt«.

I 1939—40, da han stod på højden af sin evne, brød modgangen ind over ham. Forfatningsreformen i 1939 strandede. Det gjorde ham bitter. Og så kom krigen. Hans nytårstale 1940 var sort pessimisme. Begivenhederne den 9. april tog hårdt på ham. Da nazisterne marcherede ind i landet, følte han det, som om hele hans politiske gerning sank i grus, og fremtidens veje forekom ham — når han var mest åbenhjertig — at pege direkte mod koncentrationslejren.

Han måtte utvivlsomt foretage en politisk omvurdering af mangt og meget i det tiår, der gik forud for krigen. Ikke at hans politiske handlinger ikke var gjort i god tro, men den tyske nazisme var mere kynisk og løgnagtig, end han havde troet mulig.

Stauning blev på en måde ramt af samme tragedie, som ramte vort folkestyres første store skikkelse: D. G. Monrad. Det var tragisk at se, hvorledes den før så stoute førerskikkelse blev mærket. Hans byrde blev umenneskelig hård, og han følte den påtvungne og for hele folket livsfarlige »politiske nødvendighed« som et fængsel. Men han bar sin byrde med en resignerende, stille ro, som var beundringsværdig.

Han søgte at berolige *de andre*, men den ensomhedsfølelse, der altid havde fulgt ham, blev dybere end før. Vi så med sorg, at han ikke mere var manddomsårenes Stauning, og dog var det en lykke for landet, at han havde den mægtige position, som 30—40 års politisk gerning havde givet ham.

For det hele folk var der to mænd, der repræsenterede *riget* midt i ydmygheden: den gamle konge og hans statsminister.

I nødens time får symbolerne dobbelt værdi. For menigmand var Th. Stauning ikke blot en stor politiker, der ældedes; han var eet med det *demokrati*, som han havde viet sine kræfter. Selv om kongen blev nok så skrøbelig, han var dog nationens samlingsmærke, og den gamle statsminister var som en mole, der værgede landet mod et truende hav. Selv om molen efterhånden sank sammen, vedblev bølgerne dog til det sidste at brydes over den.

Stauning havde flere venner end nogen anden af sin samtids borgere — derom vidner denne bog — og dog er det et spørgsmål, om han havde *een ven* i dette ords fortrolige betydning. Der var timer, hvor han åbnede sig, og hvor vi talte ud; men de blev færre efter 1940.

Vi, der stod ham nær, ville ønske, at vi kunne have været noget mere for ham, men han var nu engang af de ensommes æt.

Han betalte dyrt for den skæbne, han fik, men hans liv var en lykke for landet.

Aars Hentoft.

Fra Barndom og Ungdom

AF TH. STAUNING

Omkring 1930 begyndte Stauning at nedskrive sine ungdoms-erindringer i et par kollegiehæfter. Han blev aldrig færdig, men her offentliggøres for første gang kladden til de første seks kapitler.

I.

Den første Begivenhed i mit Liv, nemlig min Fødsel, har jeg desværre ingen Erindring om. Jeg blev efter mine Forældres Udsagn født i Nr. 30 Holmens Kanal, i en lille Kvistlejlighed den 26. Oktober 1873.

Min Faders Forældre var forlængst borte, og min Moders Forældre — d.v.s. hendes Moder og Stedfader, døde nogen Tid før den for mig betydningsfulde Begivenhed.

Mine Forældre satte saa Bo med min Moders yngste Broder, Viktor, som Barn, han var vistnok 6 Aar, da hans Moder døde, og han blev min Plejer og Vejleder i mine første Aar. Da han var 10 Aar, blev han som forældreløs anbragt paa Opfostringshuset. Den Skilsmisse var min første store Sorg, og den var ikke mindre for min lille Onkel. Han kom hjem om Søndagen, og de første af disse Fridage var Lidelser. Han græd saa hjerteskerende, naar han skulde bort om Aftenen, at jeg endnu faar Taarer i Øjnene, naar jeg tænker paa disse Afskedstimer.

Da nogle Uger var forløbet, fandt han sig i Tilværelsen, og derefter blev Søndagsbesøgene i en Række Aar vor fælles Glæde. Vi var som Brødre i vor Barndom og Ungdom, og hvis ikke Døden havde taget Viktor i en ung Alder, vilde vort hjertelige Forhold have vedvaret.

Min Fader var Karetmager, men ved min Fødsel eller i Tiden deromkring fik han Blodspytning, og Lægen raadede ham indstændigt til at opgive det strenge og støvfulde Haandværk. Det gjorde han, og i de første Aar gik det vist forholdsvis godt. Min Bedstemoder paa mødrene Side havde nemlig oparbejdet

en lille Mellemandel med Læder og Skind, og min Fader gik ind i denne Handel, til visse Tider stærkt bistaaet af min Moder. Handelen bestod af Opkøb af større eller mindre Partier Læder fra Garverierne — navnlig saadanne Affalds- eller usorterede Varer, som ikke kunde gaa med i den kurante Handel. Disse Partier udstykkedes saa i mindre Partier og solgtes til Byens smaa Skomagermestre — ja forøvrigt ogsaa til de større. Jeg husker saaledes gentagne Besøg, med paafølgende Salg, hos Hofskomager Dahl, men det var kun i mine første Aar, at denne Handelsvirksomhed kunde give Brødet.

Garverne har formodentlig lært at indrette sig paa at sælge direkte — ogsaa den Del, der før ansaas for usælgelig — og Skomagerne paa deres Side har selvfølgelig ogsaa haft Fordel af at undgaa et Mellemed.

Handelen havde skaffet mig forholdsvis gode Dage, da jeg var i 4—6 Aars Alderen. Jeg ledsagede nemlig min Mor paa de Handelsekspeditioner, hun foretog. Jeg paahørte Raadslagningerne i Butik eller Værksted og vandrede trofast ved min Moders Side Dagen igennem.

Men saa endte altsaa den Tid. Der var intet Læder at faa hos Garverne. Til Handelen blev kun de Læderdele, som min Fader en eller to Gange aarlig indkøbte ved Auktionen paa Hærens Munderingsdepot. Der var Kasketskygger, Chakotpulde, Læderbælter, Tornystre o.s.v., som efter Opsprætning, som foregik i Hjemmet, under alles Medvirkning, var anvendelige i Skotøjet og til Træskobeslag. Men den Handel gav ikke stort Udbytte, den var en lille Biindtægt i nogle Aar, men nye Leveveje maatte søges.

Fra disse Aar har jeg Mindet om min første Sygdom af alvorlig Art og samtidig et rørende Minde om Kammeratskab. I vor Bekendtskabskreds var en gammel original Mand, en Skomager, der boede i Lyngby. Han var fattig men havde 7—8 Børn. Der var imidlertid Hjerterum, og de havde derfor tilbudt mig nogle Dages Sommerophold ved Gadekæret i Lyngby. Jeg var 4—5 Aar og nød dette frie Liv, men en Nat blev jeg syg. Lægen kom og konstaterede fremskreden Lungebetændelse og turde intet love. Min Moder blev kaldt derud og blev ogsaa indkvarteret i det børnerige Hjem. Jeg stod Krisen igennem, og da jeg var saa vidt, flokkedes Børnene ved mit Sygeleje med Skovhindbær, som de havde trukket paa Straa. De gav mig hele Høsten, og jeg forfriskedes af Gaven og slap bort fra den truende Død.

Det var netop ved den Tid, da jeg skulle i Skole, at Handelslivet var ved at standse, og det standsede altsaa i den nærmest følgende Tid, og dermed var min Barndoms sorgfrie Tid til Ende.

Af lyse, festlige Minder har jeg ingen. Jeg husker dunkelt et Par Besøg med Aftenunderholdninger i »Kongens Klub«. Min Fader var nemlig en Gang blevet Medlem af »Forsvarsbrødrenes Forening« en den Gang ret konservativ Forening af Mænd, der havde aftjent deres Værnepligt. Oldermænden for Slagterlauget, Juel, spillede en betydelig Rolle, og jeg har en svag Erindring om et meget fornemt Selskab ved disse Fester.

Men denne Luksus svandt, da Kampen for Tilværelsen blev haard ved den nævnte Ændring i Vilkaarene.

Det var sikkert meget strænge Tider for mine Forældre. Jeg ved, at min Fader søgte efter Budpladser o. l., men han opnaaede intet. Han besørgede nu og da tilfældigt Arbejde, som han kunde opspore, men det var uhyre lidt. Jeg formoder, at der har været lidt Sparepenge at tære paa, og jeg ved, at de faa Værdigenstande, der fandtes, i lange Tider var betroet Assistentshuset. Et Værelse af Lejligheden blev udlejet og tjente til at lette Huslejebyrden, men desuagtet maatte man ud efter en mindre og billigere Lejlighed, og den fandt vi i Huset, hvori jeg var født, en Kvistlejlighed med et Tagvindue ud imod Holmens Kirke.

Forinden jeg blev anbragt i Skolen, gjorde min Moder et Forsøg paa at faa mig optaget i Det kgl. Teaters Balletskole. Det var næppe saa meget Tanken om, at jeg skulde blive Balletdanser, der fristede, derimod hørte jeg stadig Tale om den gode Skole, som jeg dermed vilde komme til at nyde godt af, og det var sikkert Ønsket om at opnaa dette Gode, der særlig lokkede.

Vi var hos afdøde Balletmester Krum, som imidlertid gav saa ringe Haab, at videre Forsøg blev opgivne.

2.

Ved Syvaarsalderen blev jeg saa anbragt i Suhmsgades Kommuneskole, den Gang hed den Vestre Betalingsskole. Betalingen var 1 Kr. pr. Maaned, men mine Forældre holdt paa, at det Offer maatte bringes, for at undgaa det Stem-

pel, der fulgte af at høre til Datidens Friskoler. Og jeg lærte da ogsaa det Skel at kende, som fandtes mellem Friskolens og Betalingsskolens Børn. Man vrængede af dem fra Larslejstrædes Skole, og en Gang imellem samledes disse i store Klynger og gik i Kamp mod de »fine« i Suhmsgade. — Jeg har senere haft den Glæde som Borgerrepræsentant at foreslaa at stemme for og at se vedtaget Forslaget om Betalingsskolens Ophævelse, et af Klasseskellene fra en svunden Tid.

Min Skoletid forløb som for de fleste af mine ligestillede. Jeg gik i Skole om Eftermiddagen fra Kl. 1 til Kl. 6 eller 7.

Ogsaa den Skoletid var en Del af Klasseskolen. De sene Eftermiddagstimer var en Lidelse og en daarlig Anvendelse af Tiden. Vi sad i en ynkelig Belysning i Vintertiden. Kl. 3—4 blev Gassen tændt. Vi var ikke naaet videre end til fire aabne Gasblus, over hvilke der var anbragt Jernskærme, og i denne Belysning præsterede vi Læsning, Skrivning, Tegning o.s.v. Sløvhed og Træthed var den uundgaaelige Følge af dette System.

Men det er ogsaa overvundet ligesom Friskolen. Jeg havde selv den Glæde at være Ordfører for Forslaget om Heldagsskolens eller Fire-Lukningens Indførelse, og det vedtoges og er nu fuldt gennemført i København.

Jeg maa formodentlig have haft Betingelser for at lære noget i Skolen, thi jeg var i Reglen blandt de øverste. Hjemme havde jeg ingen direkte Hjælp, men indirekte i den Formaning om at læse, som jeg stadig modtog, men der var unægtelig ikke megen Tid dertil, thi da jeg var ude over de to laveste Klasser, maatte jeg søge lidt Fortjeneste til Hjælp for Hjemmet.

Jeg gjorde Begyndelsen ved at besøge Ærinder for en lille Skrædermester og for en Cigarhandler, der havde deres Forretninger, hvor vi boede. Men da det blev for usikkert, fik jeg i Tiaars Alderen fast Plads hos en Materialhandler. Tjeneste fra 7—12 Formiddag og nødvendige Ærinder en Times-tid efter Skoletid. Løn 2 kr. ugentlig. Her børstede jeg Støvler, hjalp med Fabrikationen af Blegvand, Eddike og Carlshamns Punch og gik i Byen med Varer og efter Varer.

En Dag blev der søgt en Dreng, som kunde passe en lille Plads hos en Detailhandler fra 5—7 Morgen, og jeg meldte mig, thi der var Tilbud om 1 Kr. ugentlig. Kl. 5 Morgen stillede jeg saa paa Kultorvet og hentede en større

Kurv Brød hos en Bager. Med denne vandrede jeg til Detailhandelen i Rørholmegade. Her vækkede jeg saa Familien, som begyndte Dagens Gerning med Brødsalget. Jeg besørgede forskellige Ærinder og løb saa Kl. 7 til Vingaardsstræde, hvor jeg helst skulde være Kl. 7. Her var jeg til Kl. 12 og lidt til, saa hjem til Middagsmaaltid i Holmens Kanal og saa til Skolen i Suhmsgade Kl. 1. Her Undervisning i 5—6 Timer og saa en Times Tjeneste hos Materialhandleren. Derefter hjem Kl. 7—8 og saa Lektuelæsning.

Mine Forældre fandt da ogsaa, at dette gik for vidt, og selv om Fortjeneren var værd at have, saa befalede de mig dog efter nogle Ugers Forløb at frasige mig Morgenpladsen, og jeg var derefter ikke i Tjeneste før Kl. 7 Morgen. Netop paa denne Tid skete der iøvrigt en Bedring i Forholdene i mit Hjem. Ved en Onkels Hjælp fik min Fader Arbejde som Lokomotivpudser ved Jernbanen. Det var ikke nogen stor Stilling, og han fik straks at vide, at fast Ansættelse og Avancement var udelukket som Følge af hans Alder. Men alene Udsigten til stadigt Arbejde og Indtægt hver Dag var et uhyre Fremskridt. Hans Arbejdsdag var fra Kl. 6 Morgen til Kl. 7 Aften. Der var en Time Middag, men den var ikke tilstrækkelig til Vejen frem og tilbage, og vi saa derfor ikke meget til min Fader. Han gik Kl. 5 Morgen, og han kom hjem Kl. 8 Aften. Ogsaa om Søndagen arbejdede han, men da indtraadte Fyraften Kl. 4, saaledes at han kunde være hjemme Kl. 5. Lønnen var 1 Kr. 65 Øre pr. Dag eller 15 Øre i Timen.

Det var frygtelige Vilkaar, men det var et Fremskridt fra det, vi havde haft, og der kom atter Tider, hvor det igen blev værre.

Organisation fandtes ikke for saadanne Folk som Lokomotivpudsere, det var kun i nogle faa Fag, at Organisationen var af nogen Betydning, den kendtes af de fleste kun af Navn og som noget, man skulde holde sig fra. For Jernbanens Folk ved jeg, at Organisation var et utænkeligt Begreb, og den politiske Rejsning betragtedes ogsaa med Mistro. Jeg husker, at min Fader fortalte en Episode, formodentlig har det været ved Valget 1884. Min Fader skulde som de andre anmode om Tilladelse til at forlade Arbejdet for at stemme. Den Overordnede, han henvendte sig til, spurgte saa: Hvem agter De at stemme paa? Min Fader svarede: Paa Octavius Hansen. Naa, sagde den Overordnede, ja, det er jo ogsaa en pæn, frisindet Mand. Om der havde været Vanskelig-

heder, hvis det f. Eks. var P. Holm, han skulde givet sin Stemme, vides ikke, men det var naturligvis den Formodning, min Fader naaede til. Forsaavidt var det altsaa heldigt, at vi boede i 2. Kreds, hvor Socialdemokratiet ikke opstillede, men anbefalede at stemme paa den liberale Kandidat, thi havde vi boet i 5. eller 9. Kreds, havde min Fader svaret Holm eller Hørdum.

Min Fader var ikke i udpræget Grad optaget af Tidens politiske Kampe. Han forstod særdeles godt, hvor hans og vor Plads var, han deltog ogsaa i talrige politiske Møder, hvor baade min Moder og jeg fulgte med. Jeg har hørt alle Firsernes baade smaa og store Talere, jeg var eneste Barn, og jeg maatte da følge med, naar Møderne kaldte, da mine Forældre aldrig lod mig ligge alene hjemme.

Men endnu mere end Møderne paavirkedes min Fader af en noget yngre Broder, Former Stauning. Han var midt i Bevægelsen, i Bestyrelsen baade i Fagforening og i Vælgerforening. Han var Stiller for Hørdum, og han var ude i Agitationen. Han førte den ny Tids Tanker ind i Hjemmet hos os, og han kom til at øve megen Indflydelse ikke mindst paa mig, men forøvrigt ogsaa paa mine Forældre.

I Sommeren 1884 kom en af Lærerne og tilbød enkelte Ferieophold paa Landet. Uden nærmere Overvejelse meldte jeg mig, da jeg syntes, at et Landophold maatte være herligt, og jeg blev virkelig ogsaa udvalgt til Ferieophold hos Lærer Christensen, Ginnerup pr. Grenaa.

Da jeg havde opnaaet det søgte, blev jeg lidt betænkelig, thi nu forstod jeg, at saa mistede jeg Plads og Indtægt, og da jeg kom hjem og fortalte om den forestaaende Begivenhed, husker jeg, at min Moder sagde: Men saa mister du jo din Plads! Jeg talte om at faa en Reservedreng og mente, at jeg fik vel nok Plads, naar jeg kom tilbage. Mine Forældre undte mig selvfølgelig gerne Landopholdet, de frafaldt snart deres Betænkeligheder, og Udrustningen blev i den følgende Tid gjort klar. Den Maaned paa Landet var min Barndoms store Oplevelse. Det blev den eneste Ferie, jeg fik, den eneste Sommer, jeg fik Lov at nyde Landlivets Glæder, og den Sommer stod lysende i min Erindring langt ind i min Ungdom. Læreren, jeg var hos, spurgte mig ud om, hvorvidt min Fader var Socialist. Han fik Besked om, hvem han havde stemt paa ved Valget og syntes beroliget. Jeg fik lært at trække med Kreaturer, jeg lærte at luge

Roer, jeg red, men blev slaæet af, og jeg kørte mange Dage med Mælkevognen paa den tidlige Morgenrunde. Jeg kom glad og beriget hjem og begyndte igen i Byplads og Skole. I de følgende Aar var jeg en Tid Bydreng hos Urtekræmmer Louis Hansen, Ved Stranden 2. Han var en god Mand, som forstod, hvad jeg trængte til, og han gav mig derfor hver Dag fire Stykker Mad, uden at det var aftalt som en Del af Lønnen. En anden Tid var jeg hos en Bogbinder, hvorfra jeg slæbte store Bogpakker rundt til Kommuneskolerne, til hvilke han havde Indbindingsarbejdet. Oftest slæbte jeg de store Mængder paa Trækvogn, og det var egentlig strængt nok.

Sluttelig fik jeg paa en lidt ældre Kammerats Anbefaling Plads hos afdøde Vekselmægler Severin, og der var jeg de sidste 1½ Aar af min Skoletid. Endskønt jeg børstede Støvler og slæbte Brændsel, var der dog ogsaa Tid til de højere Sysler. Jeg bragte i de Aar sikkert Millioner i Penge eller i Værdipapirer rundt til Banker og Veksellere. Jeg fik et vist — omdendt svagt — Indblik i en Side af Samfundslivet, som ikke mange faar Indblik i, og jeg lærte i det hele meget godt hos Severin, som var en god Mand.

Da Tiden for Udskrivning af Skolen nærmede sig, talte jeg med Severin, om det muligt ved hans Hjælp lod sig gøre at faa Plads som Lærling i en Bank eller ved andet Kontorarbejde.

Han talte med min Fader om Sagen og forklarede ham, at saadanne Lærlinge fik ingen eller næsten ingen Løn, medens det krævedes, at de skulde være velklædte, ligesom de ogsaa maatte raade over visse Lomme penge. Han havde set tilstrækkeligt til at vide, at Hjemmets økonomiske Forhold ikke var saa gode, at han turde tilraade den Vej. Min Fader gav ham Ret, og af økonomiske Grunde var der altsaa spærret for mig til en Virksomhed, som jeg allerede havde begyndt at nære Interesse for.

I disse Aar var nye Katastrofer indtraadt for mit Hjem. I 1886 blev min Fader syg, og dermed mistede han Arbejdet paa Jernbanen. Om Tidens stærke Bevægelse maaske har medvirket til den haarde Behandling er muligt. Der var nemlig efter Smedestrejken i 1885 ogsaa begyndt at hæve sig Røster for Organisation blandt Jernbanens Arbejdere. Der blev skrevet om Forholdene i Social-Demokraten, og der var en vis Nervøsitet blandt de Overordnede. Og saa blev min Fader da altsaa arbejdsløs i en Tid, hvor der gik en Mængde uden Beskæf-

tigelse. Min Moder havde i Tiden forud været paa Hospitalet et Par Gange lidende af Gigtfeber. Hun kunde intet Arbejde paatage sig, forpint som hun var af Gigt og med et Hjerte, der var angrebet under Gigtfeberen. Min Fader søgte forgæves Hjælp. Pantsætning af Ejendele og min Indtægt af 8—10 Kr. maanedlig, det var Hjemmets Indtægt. Det er ubegribeligt, at vi overhovedet kom igennem de Tider, ca. 10 Maaneder uafbrudt, ingen Arbejde, ingen Indtægt, ingen Understøttelse. — Jo, jeg tror, vi en Gang fik 20 Kr. fra Københavns Understøttelsesforening. Foruden Pantsætningen ved jeg ogsaa, at man nu og da laante sig frem, men de, der kunde være Tale om som Laangivere, var selv bundfattede. Jeg husker, at en Skrædersvend en Gang beredvilligt laante os sin Ugeløn, for at vi kunde betale Husleje, men saadan Hjælp var, hvor smuk den end synes, kun Hjælp fra den ene Dag eller Uge til den anden.

I Ny og Næ fik min Fader et Par Kroners Fortjeneste ved at besørge en Flytning for en fattig Kone eller for en Tjenestepige, men det var Draaber i Havet. Disse Flytninger fandt altid Sted om Aftenen, thi jeg skulde hjælpe min Fader, og det var min Fritid. Jeg husker en Flytning til Christianshavn for en gammel Kone. Trækvognen vippede i Torvegade, et Par Stole faldt af og knækkede Ryggen. Min Fader maatte sørge for Reparation og mistede paa den Maade Fortjenesten. En anden Gang flyttede vi en Piges Kommode ind i den gamle By, op ad mange Trapper slæbte vi, og saa skulde vi igennem en lang mørk Gang. Min Fader og jeg var hver paa sin Side af Møblet, og da vi var begyndt at arbejde os igennem, sad Kommoden fast imellem de to Vægge, formodentlig ved en fremspringende Karm el. lign. Vi sled med Uhyret, min Fader raabte til mig: Synk Enden! Jeg sænkede den Ende af Kommoden, jeg bar paa, men det hjalp ikke. Efter lang Tids Lirken slap vi dog løs og fik Møblet paa Plads, men den Krone var haard at tjene.

I disse Aar foregik Attentatet paa Estrup. Enhver Skoledreng kendte det Navn. Alle vidste vi, at Smaafolk kæmpede imod denne politiske Diktator, og vi fandt det at være en klar Tilkendegivelse, da Typograf Rasmussen rettede sin Revolver imod Konsejlspræsidenten. Det gjorde et stærkt Indtryk, da vi en Dag efter Skoletid fik Nyheden paa Gaden, men vi var maaske lidt skuffede over det ringe Resultat.

Min Moders Sygdom blussede jævnlig op. Ofte maatte hun derfor have

Lægehjælp og Medicin. Sygekasse var for lidt kendt, og hvorledes skulde vi forøvrigt have betalt den. Fattiglægen maatte hentes. Fattigvæsenet leverede Medicinen, og min Fader slettedes af Valglisten. Men aldrig opstod den Tanke for Alvor, at vi saa ligesaa godt kunde tage mere Hjælp fra Fattigvæsenet. Jeg har i hvert Fald aldrig hørt det omtale, men derimod al Tid hørt Rædselsudtryk for Tanken om fast Fattighjælp.

I de sidste Aar af min Skoletid tog Arbejderbevægelsen Fart, og de politiske Bølger gav Dønninger paa Skolens Legeplads. Konservative og Socialister udkæmpede smaa Slag, men allerede da var vi i Færd med at blive mange. I en kort Periode havde vi en politisk Sammenslutning, 10—15 Drengene var vi, som hver Aften drog samlede til Frederik d. VII's Statue, hvor vi lovede at tage Kampen op for Sikring af Friheden.

Valgdagene i 1884 og 1887 staar mejslet i min Erindring. Jeg gik med min Moder, eller maaske med mine Forældre, ud for at høre Stemningen. Vi færdedes i Nærheden af vort Hjem, særlig paa Ridebanen ved Kristiansborg. Og medens vi opholdt os her hen paa Aftenen ^{25/6} 1884 kom Budskabet fra Christianshavn: Hørdum valgt. Der blev Jubel og Uro. Det var den første Breche i Muren. Drengene sang Socialistmarchen, og andre peb i Fingrene, men vi gik hjem overbeviste om, at der var sket noget stort.

Næste Dag erfarede vi, at P. Holm var valgt i 5. Kreds, og Arbejderne begyndte at rejse Hovederne.

Ogsaa Valgdagen i 1887 var fuld af Spænding. Vi fik at vide, at Hørdum var faldet i 9. Kreds, og vi følte os slagne, saa Tavshed bredte sig. Da jeg næste Morgen mødte en Kammerat, der fløjtende gik til sin Gerning, spurgte jeg forundret, om han var oplagt til Lystighed efter Gaarsdagens sørgelige Nederlag.

En af de faglige Kampe, der stærkt greb mig, var Smedestrejken i 1885.

Min Onkel var indirekte Deltager, idet Formerne blev tvunget ud af Arbejdet, naar Smedene strejkede. Han fortalte om Strejken, om Kravene og om Modstanden, og jeg forstod allerede da, at Kampen var Udtryk for de undertrykte Rejsning.

Smedene forlangte 25 eller 27 Øre i Timen. Der betaltes 20—22 Øre til de fleste. Strejken varede 4 Maaneder og endte med Nederlag, men den var den stærkeste Spore til Organisationens Rejsning.

Den 15. April 1888 blev jeg konfirmeret — ikke uden forudgaaende Vanskeligheder. Arbejdsløshed og Fattigdom pinte Hjemmet, min Arbejdsfortjeneste var en Del af Huslejen og anvendtes dertil. Var der i Perioder oplagt Penge til Konfirmationen, fik de hurtigt Fødder at gaa paa, naar der i lange Tider savnedes Fortjeneste.

Der var derfor ingen Midler til Konfirmationsudstyr. Min Moder hentede et Skema til Ansøgning om Hjælp fra en Velgørenheds-Forening og skulde herpaa skaffe Attest fra Præsten.

Hun henvendte sig til denne og mødte her en uoverstigelig Hindring.

Han nægtede at underskrive med den Begrundelse, at en af hans flinkeste Konfirmander ikke skulde staa i tigget Tøj.

Og saa maatte det Forsøg opgives. Ved Pantsætning og Assistance fra Slægt og Venner blev Udstyret saa skaffet, og jeg blev konfirmeret. — Vi glemte aldrig den haardhjertede Præsts Uvenlighed.

3.

Vekselmægler Severin, der ikke vilde anbringe mig som Lærling i Kontorfaget, skaffede mig Lærested hos en Smedemester, og jeg begyndte straks min Gerning. I et Værksted, hvor vi var 7 Lærlinge og 2—4 Svende, blev jeg straks anbragt som Hjælper ved Esse og Ambolt, og Dagen lang svingede jeg Hammeren og passede Ilden. Lang, mager og underernæret var jeg, og efter to Maaneders Uddannelse blev jeg syg.

Lægen raadete til lettere Arbejde, og vi blev enige om at opgive Smede-handværket. Efter kort Tids Forløb kom min Fader i Forbindelse med en Cigarfabrikant, hvor jeg kom i Lære, og jeg endte med at blive Cigarsorterer.

Min Læretid var som andre Lærlinges. En væsentlig Del af Tiden gik ved Bud- og Arbejdsmandsarbejde, ved Rengøring og anden Hjelpevirksomhed, men jeg havde den Fordel, at det foregik paa en mindre Fabrik, og jeg fik derved et Indblik i hele Faget, hvilket kom mig til Gode senere.

Mine Læreaar blev strenge nok paa Grund af Sygdom i Hjemmet. Ved min Konfirmation opnaaede min Fader at faa en Plads som Vicevært eller »Gaardmand« i Kongens Klub paa Østergade. Da han kort Tid efter blev alvorligt syg, maatte jeg passe Gerningen med Renholdelse af Gaarde og Gadestykker, inden

jeg gik til mit Lærested Kl. 7. Jeg maatte saaledes i lange Perioder, særlig i Vintertiden, paa Benene Kl. 4 om Morgenen, og naar jeg mødte paa Cigarfabriken, var jeg baade træt og sulten. Ungdommen var dog i Stand til at overvinde alt, og jeg klarede mig igennem Sliddet.

I Læretiden fik jeg nogen Undervisning om Aftenen. Jeg fik Skrivekursus, og jeg gik paa Teknisk Skoles Kursus i Bogholderi m. v. og sluttelig ogsaa paa et særligt Bogholderi-Kursus. I 16—17 Aars Alderen fik jeg Mod paa at lære fremmede Sprog og sneg mig ind paa Studentersamfundets Aftenkursus i Tysk ved at foregive, at jeg, som krævet, var fyldt 18 Aar.

Disse Aar var Tiden for Organisationens Rejsning, Fagforeningerne blomstrede, den socialdemokratiske Presse skred frem, men ogsaa en anden Bevægelse kom i Fart — Sygekassebevægelsen. Ligesom Arbejderne lærte Sammenholdets Værdi paa faglig Grund, lærte de, at Fattighjælpen burde undgaas, og det var i væsentlig Grad muligt ved Samling i Sygekasser, thi Sygdom og Medicinforbrug var Aarsagen til manges Vandring til Fattigforstanderen.

Arbejderne dannede en Række Sygekasser, baade faglige og blandede, eller de traadte ind i bestaaende Foreninger og tog Magten i disse. Mine Forældre og jeg kom ind i Sygekasse vistnok i 1889. — Vi havde prøvet at være udenfor og greb den Lejlighed, der blev budt.

En Vanskelighed ved at komme ind var det, at der forlangtes Lægeattest i de fleste Sygekasser. Dels frygtede Folk at blive kasseret, men endnu mere afskrækkende var det, at man skulde spille en Dag eller dog nogle af Dagens Timer og selv betale Attesten, jeg tror med 4 Kr. for hver.

Der var mange, for hvem dette var uoverkommeligt og derfor mange, som blev udenfor. Saaledes ogsaa med mine Forældre, indtil vi en Dag opdagede en Sygekasse »Alderstrøt«, der optog Medlemmer uden Lægeattest, og som, i rigtig Forstaaelse af Fattigfolks Krav, havde Ugekontingent.

Vi meldte os ind, og det var et stort Gode for os, at dette skete. Dermed var mine Forældre for stedse ude af Forbindelse med Fattigvæsenet, min Fader generhvervede sin Valgret, og jeg kom aldrig i Forbindelse med dette Væsen.

Da jeg var blevet Medlem af denne, formodentlig min første Forening, følte jeg ogsaa, at jeg havde Pligt til at virke for den og til at interessere mig for dens Virksomhed. Jeg deltog sammen med mine Forældre i dens Generalfor-

Protokol foretog et ansøgnings et *«Lidende»*
 med Foreningens Emblem, at bekræftede
 med Averteringen, dette vedtoges.
 J. Eventuelt.
 Da Sags Th. Nielsen var flyttet, vedtoges det
 at han selv ansøgnings et Stempel med
 sin nye Adresse, til Tildatempling: allehøve
 ligesom
 Smed Ravn var regneredt.
 H. P. Hansen kom 55 Alindes for sent med borte
 Agut Jensen 1/2 Time for sent. *fuld*
 Skanagers Nielsen 20 Alindes
 Johansen 1/4 Time
 Alsdet havet kl. 12 1/2.
 Th. Stauning.

Det allerførste tillidshverv, Stauning fik, var, at han blev valgt til sekretær i bestyrelsen for syge- og begravelseskassen »Alderstrøt«. Her er slutningen af et protokollat, han har indført i forhandlingsprotokollen fra den 21. oktober 1893. Med omhu for ikke at sige pertentlighed har han noteret, hvilke af bestyrelsens medlemmer der kom for sent, og hvor meget de kom for sent. Dette er et typisk træk hos den unge Stauning — måske noget af det, der giver forklaringen på, at han nåede så vidt, som han gjorde. Stauning var i sin tidligste ungdom, hvad man kalder en »pæn dreng«. Han havde, tiltrods for at der var et stort stykke af en bohème i ham, megen sans for småting og korrekthed. I de bestyrelser, han efterhånden knyttedes til, blev han et rent leksikon med hensyn til gældende regler o.s.v.

samlinger og andre Sammenkomster. Efter en Tids Forløb opstod en Mistanke om, at Stifteren, der var Kasserer, ikke havde Orden i Sagerne. Det blev besluttet at foretage en kritisk Revision, og der konstateredes stort Underslæb.

Jeg maa have paakaldt nogle Medlemmers Opmærksomhed, thi jeg valgtes til Sekretær paa en stormende Generalforsamling, og da der valgtes ny Bestyrelse, blev jeg ogsaa valgt til Medlem af denne og igen til Sekretær.

Disse Begivenheder forefaldt i 1890—91, og dermed var min Interesse for Organisationslivet vakt for Alvor.

Vi fik, trods Vanskelighederne, »Alderstrøst« paa Benene igen. Medlemmer strømmede til, og det blev i mange Aar den Sygekasse, der i særlig Grad kaldte paa de fattigste, fordi den havde brudt med den gamle Tids Krav: Lægeattesten, Indskud, Maanedes- eller Kvartalsindbetaling.

Det var en god, social Gerning, der saaledes havde kaldt paa mig i min tidligste Ungdom, og jeg var i mange Aar optaget af dette Arbejde.

Den her omtalte Del af mit Liv var en mørk Tid paa Grund af Hjemmets Fattigdom. Og navnlig staar det hele saa levende for mig, naar jeg tænker paa de Boliger, vi havde.

I øverste Etage ved Holmens Kanal 30, hvor den Gang kun fandtes Tagvinduer, skal jeg være født i mine Forældres første Lejlighed. Efter kort Tids Forløb maatte de flytte og valgte en Lejlighed i Adelgade — en Stue over Gaarden. Efter Beskrivelsen var den slem, og de holdt kun ud i 14 Dage eller en Maaned.

Rotterne holdt Sammenkomst paa Bordet ved Sengen. Ingen Madvarer forblev urørte, og det hele skal have været forfærdeligt. Min første Erindring knytter sig til en Lejlighed i Dybensgade, hvor vi udlejede et Værelse til en Mandsperson. En Gang viste det sig, at vi havde udlejet til en gammel Mand, der levede af Tiggeri. Han fortalte os om de Puds, han havde spillet, da Mynighederne en Gang mistænkte ham for at have Formue. — Han gemte Sparekassebogen i Kakkelovnen.

Vor Lejlighed i Dybensgade var den bedste, jeg mindes, men den kostede da ogsaa 20 Kr. maanedlig.

Da »Handelen« brød sammen, maatte vi søge andet Sted hen, og mærkeligt nok fik mine Forældre paany en Taglejlighed, der hvor jeg var født. Her boede vi i nogle Aar for en billig Leje, men saa mente Ejeren, at han kunde faa mere ud af sine Rum, naar han lod sætte Kviste paa Etagen og foretog nogen Ombygning.

Vi maatte saa flytte, thi de Lejepaalæg, som krævedes, var det utænkeligt at tage.

Efter en kort Tid i en Baghuslejlighed i Havnegade kom vi til en Baghus-

kvist i Brogade og atter derfra til en Bagstue over Gaarden i Vestervoldgade 97. — Her var Dagligstuen umiddelbart op til Retiraden og Vinduerne ud til en lille mørk Gaard — en Brønd. Soveværelset var et helt mørkt Rum. Kun en lille Rist oppe under Loftet — vendende ind til Gaarden i en af Naboejendommene, gav Adgang for en Lysstribе og nogle faa Luftstrømme. — Dette var sikkert den uhyggeligste Beboelse, vi har haft, men Fordelen var den, at min Fader fik en lille Indtægt ved at rense Gaarden og Kloakerne — jeg tror 4 Kr. maanedlig, hvorved Huslejudgiften reduceredes til 8—10 Kr. pr. Maaned.

Til den naturlige Uhygge ved denne Lejlighed kom, at et Mord fandt Sted i en Kælder i Stormgade, og denne Kælder vendte ud til en Smøge i vor Gaard. — Vi havde saaledes Mordet lige ind paa os.

Vi flyttede og kom mærkeligt nok til et Hus i Mikkell-Bryggersgade, hvor der lige forinden var begaaet et Mord i Kælderen. En ung Røver slog en Værtshusholder ihjel for at faa hans Penge.

Men det var overstaaet, og vi flyttede ind paa Kvisten og boede der, til Værten forlangte Lejepaalæg.

Saa havde vi en Tid en Kvist i Læderstræde, og da vi af en eller anden Grund flyttede, havnede vi i Kompagnistræde paa en 4. Sals Kvist i et Baghus.

Her boede vi, da jeg konfirmeredes — en »Højtid«, der ikke var festlig i en saadan Grad, at det har sat Spor i min Erindring.

Og saa flyttede vi sluttelig til Niels Hemmingsensgade, ind i en Baggaard, med Vinduerne ud mod en Trykkeribygning og med Gaardens Retirader lige under Vinduerne.

Her levede jeg min første Ungdom. Min Læretids Afslutning. Hertil vendte jeg tilbage efter 1¹/₂ Aars Arbejde i Fredericia og herfra flyttede jeg ved 25 Aars Alderen ind i eget Hjem, da jeg indgik Ægteskab. Her begyndte jeg at samle min Bogsamling, her spirede mine første Tanker om Organisation og politisk Rejsning, og her fejredes mine Forældres Sølvbryllup med Sang af Cigararbejdernes Sangforening i Gaarden i den tidlige Morgenstund.

4.

Da jeg var 18 Aar, rejste jeg til Fredericia, hvor jeg efter Annonce havde faaet Plads som Cigarsorterer paa I. P. Schmidts Fabrik.

At mit Søn Thorvald Stauning
Cigarsorterer har min
Tilladelse til at Rejse fra
Byen. Savidnes Lærplads
P. A. Stauning
den 29/9/91

Blandt Staunings papirer fandtes efter hans død denne tilladelse fra hans far til at rejse til Fredericia og skifte læreplads.

Jeg holdt mit Indtog pr. Skib en tidlig Morgen udrustet med en gulmalet Kiste, indeholdende mit Tøj. Jeg drog med denne hen til det nærmeste Gæstgiveri — Nissens Hotel — og satte Kufferten.

Penge ejede jeg ikke, men Arbejde havde jeg. Jeg gik straks til Fabriken og enedes med Mesteren om at begynde næste Dag. Paa Forespørgsel anviste han mig et passende Spisested: Schou i Gothersgade, og ved Søgen fandt jeg i samme Gade et ledigt Tagkammer, som kunde faas for 1½ Kr. pr. Uge. Jeg lejede dette, men værre var det med Kosten. Her forlangtes Penge forud, men jeg tilbød en ældre Skødefrakke i Pant, og paa den Maade blev jeg saaledes sikret Husly og Kost.

Jeg tog fat i Arbejdet og kom naturligvis i Samtale med Kammeraterne. Cigar-sortererne, to gamle Svende, var uorganiserede, men Cigarmagerne havde Fagforening, og i den blev jeg indmeldt. Jeg tegnede hos Peter Nielsen, der var baade mit Fags og Partiets Foregangsmand, Abonnement paa Soc.-Dem., og saaledes begyndte da Livet som voksen, organiseret Arbejder i 1891.

En af de første Oplevelser, jeg husker, var Meddelelsen om Chr. Bergs Død. Den fandtes opslaaet i den folkelige Forsamlingsbygningens Vinduer en Aften, da vi gik fra Arbejde. Det gjorde dybt Indtryk paa mig. Jeg havde hørt Berg som Taler, og jeg havde allerede forstaaet, hvilken Betydning han havde haft i den demokratiske Rejsning og Forfatningskamp.

Over et Aar hengik nu i den stille Provinsby. Jeg fik her min »Kunstner-Periode«, idet jeg som andre af Datidens unge Mennesker mente at have dramatiske Evner. Jeg optraadte med humoristiske Sangnumre ved nogle Foreningsfester, men paa det Felt drev jeg det ikke til stort.

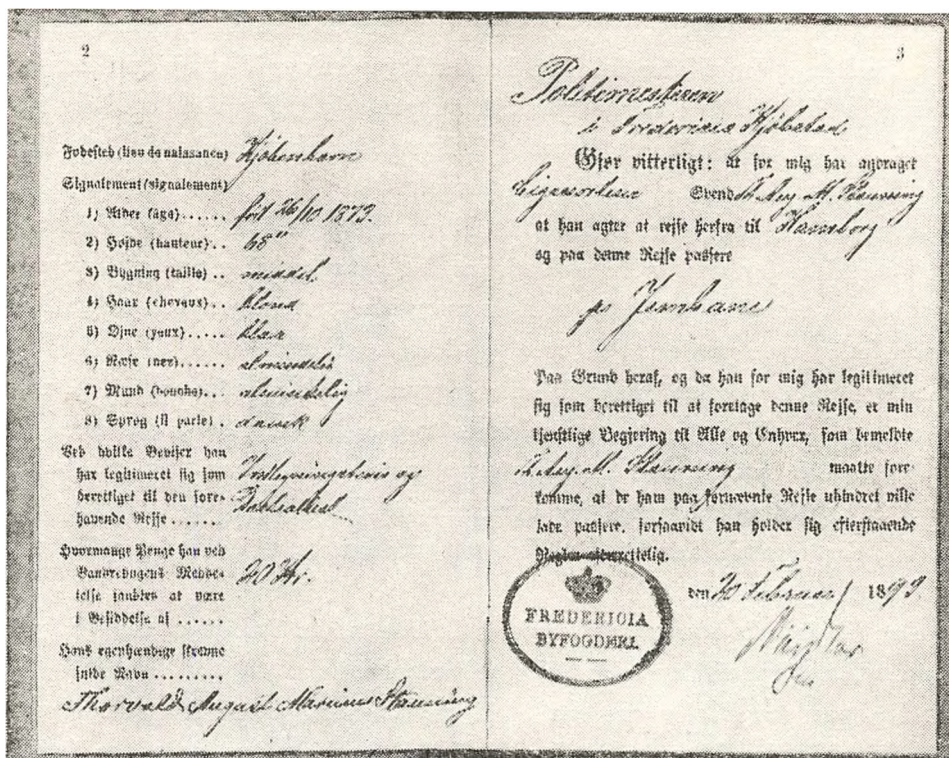
Efter en Tids Forløb tilbød Fabrikdirektøren — en Premierløjtnant udenfor Nummer — mig Stilling som Undermester paa Cigarsorterer-Afdelingen. Jeg skulde fortsat arbejde, men samtidig have en ledende Stilling blandt Cigarsortererne og Kasse-Klisterne. Jeg opnaaede 20 Kr. som Ugeløn, og desuden skulde der ugentlig hensættes 2 Kr., som vilde være at udbetale ved Aarets Udgang.

Der havde ikke været Tale om min Stilling under Strejke eller til Fagforeningen, og jeg vedblev selvfølgelig at være Medlem.

Hen paa Aaret blev der saa Strid om Cigarmagerens Lønsatser, og da den ikke bilagdes, blev der Strejke. Jeg forlod Arbejdet som de øvrige, hvilket nok var en Streg i Regningen, idet Fabriken kunde have præsteret en Del ved Hjælp af Cigarmagerlærlinge og min Cigarsortering. Strejken fik vel et Par Ugers Varighed. Fordringerne blev delvis opfyldte, men sluttelig stod Striden paa min Genantagelse. Fabrikanten nægtede at lade mig indtræde i min Plads, men saa besluttede de Strejkende at fortsætte Strejken. Det hjalp, og saa gik vi alle i Arbejde. Jeg fortsatte paa de gamle Betingelser, men led den Skuffelse ved Aarets Slutning, at Direktøren nægtede Udbetaling af de opsparede Tokroner under Henviisning til, at jeg havde forladt Arbejdet ved Strejken. Han havde den juridiske Ret, og jeg frafaldt mit Krav.

Hen paa Vinteren indførte Fabriken en tysk Mester, der fik forskellige Hverv tildelt — derunder ogsaa min Mesterværdighed — samt Oplæring af Lærlinge. Man tilbød mig at vende tilbage til Akkordarbejdet, men jeg forstod, at Hævnens Time var kommet, og tog min Afsked.

Jeg rejste saa til Hamburg, saaledes som Cigararbejdere ofte havde gjort,

I 1893 fik Stauning af »Fredericia Byfogederi« udstedt et vandrepas i anledning af en rejse til Hamborg.

men i min Branche laa alt i Kaos dernede, efter en mislykket Strejke. Fagforeningen var sprængt, mange af dens Medlemmer var arbejdsløse, thi Fabrikkerne vilde kun beskæftige en nydannet Skruibrækkerforenings Medlemmer.

Jeg søgte Arbejde flere Steder og fik Tilbud, men kun paa Betingelse af at slutte mig til de »blaa«. Jeg henvendte mig i Fagforeningen, hvor den senere bekendte Rigsdagsmand v. Elm var Formand. Her fik jeg Oplysning om Forholdene og Henstilling om at vende tilbage. Jeg fik de fornødne Rejsepenge og vendte tilbage til Fredericia med min gule Kiste, thi jeg vidste, at der paa en mindre Fabrik var nogle Ugers Arbejde. Dette tog jeg, og saa forlod jeg Landsoldatens By fyldt med Ungdomsminder, som ikke nu har almen Interesse.

Jeg kom saa atter til København og fik efter faa Dages Forløb Arbejde paa P. Wulffs Fabrik, og saa gik Livet sin Gang for mig som for andre Arbejdere. Min Interesse for Organisation og sociale Forhold bragte mig hurtigt ind i Arbejdet paa disse Omraader. Jeg blev atter Bestyrelsesmedlem i Sygekassen »Alderstrøst«, og jeg blev ogsaa snart Bestyrelsesmedlem i Fagforeningen, endnu kaldet: Cigarsorterernes Understøttelsesforening. Som hørende til de unge var det oftest for kortere Tid, man fik Arbejde, og jeg naaede derfor at vandre igennem en Række Fabrikker, indtil jeg fik Fodfæste paa Horwitz og Kattentids Fabrik, der den Gang var i Opvækst.

I 1895 deltog jeg i Tobaksarbejderforbundets Kongres som Delegeret fra min Fagforening, og jeg valgtes der til dennes Repræsentant i Hovedbestyrelsen. Det følgende Aar valgtes jeg til Formand for Fagforeningen med en Løn af 100 Kr. aarlig, og dermed var jeg inde paa en Vej, som ikke blev afbrudt. Fra 1. April 1896 begyndte min Virksomhed, og den var særdeles udviklende for mig og forhaabentlig til Gavn for mine Kolleger.

Jeg tog straks efter min Tiltræden Arbejdet for Lønforbedringer op. Vi havde i nogle Aar tilvejebragt Statistik over Akkordpriserne for Arbejde, og ud fra dette anlagdes Arbejdet for Højnelse. Sammen med Formanden for Afdelingen for Cigararbejdere (Enigheden) afholdt jeg Fabriksmøder, hvor jeg drøftede Priserne og opstillede Fordringer om Forhøjelse. Da Tiden endnu ikke var moden for, at de enkelte Fabrikers Cigarsorterere kunde optræde overfor Fabrikanterne, gik jeg fra Fabrik til Fabrik, oftest sammen med Cigarmagernes Formand, og forelagde Arbejdernes Fordringer. Der blev saa i Reglen Forhandling om Sagerne og naaedes forholdsvist gunstige Resultater. Jeg søgte stadig at undgaa Strejke, baade fordi det ikke kunde betale sig, og fordi Fagets Sammenhold næppe kunde anses for sikret ved kun 10 Aars Organisation, men dog kom det hist og her til Arbejdsstandsninger, der dog i Reglen var kortvarige.

I et Par Aar fortsattes denne Gennemgang af Fabrikerne, men saa organiserede Fabrikanterne sig, og Forhandlingerne kom derved for de organiserede Fabrikker ind i et nyt Spor, hvor vi med Tilfredshed fulgte med.

Foruden Lønforhandlingerne tog jeg ogsaa fat paa Organisationens Udvik-

ling. Efter derom tagen Beslutning organiserede vi de Kvinder, der beskæftigedes ved Klistring af Cigarkasser og saaledes var i direkte Forbindelse med Cigarsorteringerne, og det lykkedes at faa alle disse Kvinder ind i Organisationen, ligesom det lykkedes at faa højnet og reguleret deres Løn.

Da Cigarsorteringerne i Provinserne endnu var uorganiserede, bortset fra ganske enkelte, der var Medlemmer af Afdelingerne, besluttedes det paa mit Forslag, at jeg skulde foretage en Rejse til de Provinsbyer, hvor der fandtes Fabriker af saadan Størrelse, at de kunde beskæftige Cigarsorteringerne. Rejsen gik til Nyborg, Odense, Kolding, Fredericia, Horsens, Aarhus, Aalborg, Nykøbing M.

Der blev alle Steder afholdt Møder for Kollegerne, og det lykkedes at faa næsten alle Cigarsorteringerne ind i Organisationen og dermed i Arbejdet for den Højnelse, som var begyndt.

Der er naturligvis mange interessante Enkeltheder fra mine 12 Aar som Fagforeningsformand, men de hører nærmest hjemme i Fagets Historie.

For mig var det en overmaade lærerig Tid, og det var netop Overgangstiden fra den første Fagforeningsbevægelse med de mange tabte Kampe til den nye Tid, hvor det mere er Forhandlingen end Kampen, der gav Resultater, Tiden, hvor Fabrikkerne organiserer sig, hvor Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening paa den ene Side og De samvirkende Fagforbund paa den anden Side opstaar.

Jeg var med Liv og Sjæl med i dette Arbejde og havde den Lykke at se, hvorledes Fortids Udsæd, efter mange ufrugtbare Aar, nu spirede og gav Afgrøde.

Vor Gerning var ikke misundelsesværdig. Vi mødtes ikke med større Forstaaelse hos Fabrikkerne, endskønt mange af disse var gamle Cigarmagere. Jeg husker en Fabrikant, der var særdeles velstaaende, han erklærede hver Gang, man kom der, at nu var Maalet fuldt. Skulde han give blot 10 Øre pr. 1000 til Cigarsorteringerne (altsaa $\frac{1}{100}$ Øre pr. Cigar), saa maatte han lukke Fabriken. — Han døde, efterladende sig en pæn Formue.

En anden Fabrikant havde en Benskade og var meget hidsig. Man var al Tid sikker paa en meget højkrøstet Behandling hos ham, under hvilken han rejste sig paa sit længste Ben og forsikrede, at han gav ikke en Øre i Tillæg til Cigarsorteringerne. Med Cigarmagerne var det dog en anden Sag. — Han var oprindelig Cigarmager.

Paa en meget stor Fabrik førte jeg en Gang Forhandling i 2—3 Timer. Fabrikanten sad i Kontorets eneste Stol, Fabriksmesteren sad eller hængte paa et Bord, jeg stod ret op og ned foran disse to og plæderede mine Kollegers Sag.

Som Regel endte alt godt, og vi trakteredes med en Cigar, naar vi var godt i Gang eller forlod Fabrikanten. Dette havde en Gang nær foranlediget en større Konflikt, thi da vi to Formænd med en nytændt Cigar forlod en Fabrik, havde vi den næste i Huset ved Siden af. Vi havde derfor en brændende Cigar i Haanden, da vi kom ind hos en Herre, der hidtil havde profiteret af uorganiserede Arbejdere. Vi fortalte, hvem vi var, og hvad vort Ærinde var. Og saa fik vi at vide, at han ikke vilde tale med os, saadan et Par, der ovenikøbet var frække nok til at møde med tændte Cigarer. — Vi søgte at afkøle Manden, og det lykkedes formodentlig, thi jeg husker da, at han efterhaanden maatte betale som de andre Fabrikanter.

En Fabrikant var af helt anden Type. Han holdt meget af Drikkevarer, og for at faa ham i Tale maatte man derfor høre paa hans Klager over de Vanskeligheder, han havde med at sælge Cigarer, og under dette maatte man drikke med ham, hvad der den Dag var hans Drik. Cognak, Rødvind, Portvin, Whisky eller andet. Det var al Tid langvarige Forhandlinger hos ham, og naar mange Timer var gaaet, erklærede han, at nu var han træt, og vi maatte komme igen en anden Dag. Vi lagde Raad op om vor Fremgangsmaade. Vi forsøgte at nægte at smage hans Drikkevarer, men saa kom vi ingen Vegne. Vi maatte al Tid efter mange spildte Dage true med, at Arbejderne forlod Fabriken ved Ugens Udgang, og vi naaede da til Ende med ham som med andre.

Vi havde saaledes som Tillidsmænd Ubehageligheder at overvinde hos Fabrikanterne, men vi havde dem ogsaa i vor egen Kreds. Jeg maa dog bemærke, at jeg ikke erindrer nogen uberettiget Kritik eller Sigtelse fra mine egne Kolleger, hos dem nød jeg en ubetinget Tillid, men til de Fælles-Afgørelser, der skulde træffes, altsaa om samlede Overenskomster med Fabrikanternes Forning, afholdt vi ofte Fællesmøder for Medlemmer af Cigarmagernes og Cigar-sorterernes Afdeling, og her fik vi saa i Fællesskab Kritiken.

Der var et betydeligt Antal Udlændinge i Afd. »Enigheden«, og disse mødte med Ideer om Fremgangsmaader, væsentlig anderledes end dem, der efterhaanden havde fæstnet sig blandt danske Arbejdere. Det var Hollændere, paa

virket af Niewenheus' anarkistiske Propaganda, Tyskere, som var paavirkede af de gamle Stridigheder mellem politisk og faglig Organisation, og svenske Kammerater, som enten var ukendte med Organisation eller maaske paavirkede af den syndikalistisk prægede Hinke Bergegren.

Disse Forhold voldte noget Besvær, og vort Fag, hvori saa mange Kvinder, for hvem Organisation var noget nyt, var beskæftigede, gav en herlig Mark for forskelligartet Propaganda.

Det var saaledes en Tid Genstand for Strid i enkelte Fag, om Fagforeningen skulde deltage i Socialdemokratiets aarlige Grundlovs-Procession, samt om man skulde møde med Musikkorps. Cigarmagernes Bestyrelse havde en Gang, som i mange foregaaende Aar, besluttet at deltage med Musik, men en Generalforsamling efter Grundlovsdagen kendte denne Beslutning ulovlig og paalagde Bestyrelsen (der var ulønnet), at den maatte betale Musiken.

Paa samme Maade gik det en Gang med Udgifterne til en Spisning ved en i København afholdt international Kongres. Ogsaa den Udgift paalagde man den paagældende Bestyrelse at betale.

Jeg husker ogsaa, at en af vore første Overenskomster, der afsluttedes med en Fabrikantforening, ikke vandt Bifald hos de saakaldte »revolutionære Elementer«. Ved Forhandlingen om Overenskomsten havde Fabrikanterne hensat en Flaske Cognak og noget Sodavand til fælles Afbenyttelse, og ingen tænkte paa at skjule denne Kendsgerning. Men da Generalforsamlingen fandt Sted, og Kritikerne satte ind, erklærede en af disse, en Udlænding, at vi (Forhandlerne) havde solgt Arbejdernes Rettigheder for en Cognak!

Det var en meget blandet Virksomhed, man den Gang maatte udøve. Vi havde saaledes faaet Strejke paa en Fabrik, hvor der var mange Lærlinge. Da der derfor ikke var Mulighed for at faa Afslutning, besluttede man, at Fabriks Varer skulde boycottes. Manden handlede med Værtshusholdere, og derfor mente man at kunne faa Magt med ham. Det blev besluttet, at de to Formænd skulde opsøge hans Kunder og formaa disse til at afbryde Forbindelsen og ophænge Skilt med Erklæring om, at man ikke handlede med den blokerede Fabriks Cigarer.

Først maatte vi lade en Mand følge Fabriks Vogn for at notere Kunderne, og da vi efter nogen Tids Forløb havde denne Fortegnelse, gik vi paa Turné.

I de Tider var det Skik at traktere Værten med en Cognak eller andet, naar man vilde tale med ham, og den Fremgangsmaade maatte vi ogsaa følge. Vi maatte hvert Sted give lange Forklaringer, vi maatte overvinde mange Modstandere af vore Meninger, og vi maatte for at naa dette ofte nyde adskillige Genstande med de paagældende Kunder. I Reglen fik vi Erklæringen og Plakaten ophængt, men i nogle Tilfælde blev vi ogsaa afvist uden Resultat. Denne Kampagne tog lang Tid, men lykkedes forsaavidt. Vi kom en Gang til Forhandlinger igen med denne Fabrikant, og da var Fabriken af forskellige Grunde paa Dødens Rand.

Saaledes var altsaa Vilkaarene, og hvis man ikke havde troet paa sin Sag og følt sig sikker paa, at Arbejderne vilde hæve sig over Smaalighed og uberettiget Mistænksomhed, saa vilde ingen have viet et Liv til denne Gerning.

I vore politiske Modstanderes Aviser kunde vi læse, at Fagforeningernes Tillidsmænd var højt lønnede »Levebrøds mænd«, der efterhaanden samlede mægtige Formuer.

Sandheden var, at mange af os fik saa lidt for vort Arbejde, at vore Livsvilkaar i Virkeligheden var slettere, end Tilfældet var for mange af de Arbejdere, i hvis Tjeneste vi virkede. Vi maatte ofte leve ude, naar Forhandlingerne krævede det, og vi blev paalagt Arbejde med Møder i Restaurationslokaler, som al Tid medførte Udgifter.

Min Løn som Fagforeningsformand var i nogle Aar 100 Kr. aarlig, senere 200 Kr. Og saa hed det, at jeg fik Fagets almindelige Timeløn, naar jeg spillede Arbejdstid paa Forhandlinger o. l. Dette var en saare utilstrækkelig Ordning. Hvis jeg forhandlede en Eftermiddag Kl. 2—4, var det ikke Umagen værd at vende tilbage til Fabriken og genoptage Arbejdet, men da jeg kun fik 2 Timer betalt, var Resten tabt Tid. Jeg søgte derfor at finde Beskæftigelser, der kunde passes bedre end Akkordarbejdet paa Cigarfabrik, hvilket jeg ogsaa maatte tilskyndes til, da min Synsevne havde vist sig svækket, saa jeg tidlig maatte anskaffe Brillen.

I 1897 overtog jeg saaledes Udgivelsen af Bladet »Samarbejdet«. Dette var et Fællesorgan for en Række Fagforeninger, der betalte 1 Kr. pr. 100 Ekspl. Bladet var hidtil udgivet og redigeret af S. Bresemann, men da han knyttedes til Provinspressen, blev det aftalt, at jeg overtog Resterne af »Samarbejdet«. —

Det var nemlig et døende Organ. Det var oprettet, da man ved Erstatnings-sager og Bødestraffe forfulgte de socialdemokratiske Blade og de enkelte Fags særlige Fagblade. Naar disse skrev om en Strejke hos »N.N.« og fraraadede Folk at tage Arbejde hos ham, anlagde N.N. Sag imod Soc.Dem., eller hvis det var et Fagblad, imod vedkommende Organisation, og det blev til ganske urime-lige Erstatningsbeløb for »Krænkelse af Privatlivets Fred«. Ved at oprette »Sam-arbejdet« som Enkeltmands Ejendom fik man et Organ, der uden Fare kunde give Oplysninger om Strejker, Arbejdsforhold o. l., thi der var ingen Kasse at beslaglægge, og Ejeren var ejendomsløs.

»Samarbejdet« opfyldte de stillede Forventninger. Erstatningssager og Politi-forfølgelse ophørte, og lidt efter lidt vendte Fagene tilbage til egne Fagblade. Det var derfor kun i nogle faa Aar, jeg redigerede »Samarbejdet«, og det gav mig en meget ringe Indtægt i disse Aar.

6.

Jeg opnaaede ogsaa i nogle Aar lidt Ekstra-Indtægt som Kontormedhjælper i Sygekassen »Alderstrøst«, og endelig blev jeg i Oktober 1898 valgt til Kas-serer for »Socialdemokratisk Forbund«, altsaa for det socialdem. Partis Lands-organisation. Ogsaa denne Stilling var særdeles beskeden. Lønnen var 10 Kr. ugentlig, og den faste Kontortid var Kl. 12—2 og 6—8. Jeg forsøgte at holde Arbejde som Cigarsorterer, men da der ved Valg, Indsamlinger, Grundlovs-fest o. a. var Mængder af Arbejde, der paahvilede mig, maatte jeg snart give Afkald herpaa, og jeg fik saa særlige Vederlag for Arbejdet ved saadanne Lej-ligheder og deltog ogsaa i nogle Aar i Akkordarbejde sammen med andre ved de i Agitationen anvendte Udskrifter af Skattebogen.

Jeg blev ogsaa kort efter at være valgt til Kasserer for Partiet valgt til samme Stilling i 1. Agitationsdistrikt. — Det var Foreningerne paa Sjælland, der indbe-talte et fast Bidrag pr. Medlem og atter fordelte Tilskud til Agitationen inden-for Distriktet. — Min Løn her var 5 Kr. pr. Uge.

Med denne økonomiske Basis af 17 Kr. pr. Uge indgik jeg i 1898 Ægteskab og blev af mange anset for at være en af de højtlønnede Levebrøds mænd. Sand-heden var, at ingen var højt lønnede. Jeg husker fra disse Aar, hvor jeg var

blevet Kontrahent ved »Social-Demokraten« for min Fagforening, at der førtes en skarp Diskussion angaaende Redaktørens Løn. Han havde 40 Kr. pr. Uge, og der var Forslag om at forhøje den til 45 Kr. Saavidt jeg husker, blev Forslaget vedtaget, men det skete ikke uden en betydelig Diskussion om Betimeligheden af en saadan Flothed.

Partiets Forretningsfører, P. Knudsen, som var min nærmeste Foresatte, havde 60 Kr. maanedlig, men der var samtidig truffet det Arrangement, at han var fast Medarbejder ved Social-Demokraten, og her havde han vist paa dette Tidspunkt 30 eller 35 Kr. ugentlig. Dette var Toplønninger i Partiet. Helt beskæftigede Formænd eller Forretningsførere for store Fagforeninger eller Fagforbund lønnedes med 12—15—1800 Kr. pr. Aar.

Men saa stærkt virkede den Gang Modstandernes usande Skildringer af Levebrødmændenes svimlende Indtægter, at det ogsaa fandt Tiltro indenfor Partiet, og paa et vist Tidspunkt nedsattes endog en Kommission, der skulde fremsætte Forslag angaaende Regulering af Tillidsmændenes Løn. Jeg tror særlig, man tænkte paa at inddrage en Del af Vederlaget fra de enkelte, der efterhaanden var blevet Medlemmer af Rigsdagen og samtidig var fastlønnede som Journalister, Forretningsførere e. l.

Den hele Kommissionsforhandling, der stod paa i flere Aar og vist forøvrigt i to Omgange, førte dog — selvfølgelig — ikke til noget Resultat.

Jeg indgik som nævnt Ægteskab i 1898, den 4. November. Vielsen foregik paa det gamle Raadhus hos Borgmester Dybdal. Min Hustru, Anna Jensen, var en Arbejderdatter. Hun klistrede Cigarkasser et Sted, hvor jeg arbejdede, og hun stod saaledes paa samme Trin som jeg. Hun var beskeden og nobel, intelligent, uden vidtgaaende Interesser, og hun blev igennem 23 Aar en inderlig god, flittig og økonomisk Hustru. Med levende Forstaaelse fulgte hun min og mit Partis og mine Organisationers Gerning, og hun voksede i alle Henseender. Hun fik en dyb Interesse for Literatur. Hun optraadte dannet og taktfuldt, hvor hun efterhaanden kom til at færdes, og hun vandt alles Hjerter i den store Kreds af Partifæller, som samledes om os igennem Aarene, og særlig blev det Tilfældet i Faksekredsen, hvor jeg i 1901 og følgende Aar var Partiets Kandidat til Folketingsvalget.

Th. Stauning.

Den unge Stauning

AF VILHELM MELGAARD, HERVØR SØRENSEN, ALF. M. W. DATE OG
I. C. CHRISTENSEN

I morgensko ved skrivebordet døgnet rundt

Da jeg i 1908 ansattes som eneste medarbejder på Socialdemokratisk Forbunds kontor i Rømersgade, var P. Knudsen forretningsfører og Th. Stauning kasserer. Selv om mange tråde løb sammen her, og der var en særlig duft over det allerede dengang store partis hovedsæde, så var interiøret yderst beskedent. Lokaliteterne omfattede i realiteten en 2½ værelses lejlighed; mod gaden et langagtigt ekspeditionskontor og forretningsførerens lille kontor, og bagved et mellemstort værelse, en korridor og et køkken. Møblementet stod ingenlunde over omgivelserne. Det bestod af jævne, engang i fortiden malede fyrretræsborde, tilsvarende stole og masser af reoler.

En skrivemaskine var et nødvendigt inventar, og som supplement til den var anskaffet en fladduplikator, som skulle betjenes med største forsigtighed, for at stencillet ikke skulle opslides, inden der var mangfoldiggjort skrivelser til det allerede dengang store antal foreninger under forbundet. Ekspeditionskontoret var tillige boghandel, fra hvilken solgtes og udsendtes, hvad der dengang fandtes af socialistisk litteratur, oftest pjecer.

Det stod hurtigt klart, at der bestod et udpræget tillidsforhold mellem P. Knudsen som forretningsfører og Th. Stauning som kasserer. De var vidt forskellige. Knudsen, som var begyndt at blive præget af mange års slid, var ilter, medens Stauning var næsten utrolig rolig. Knudsen kunne eksplodere, når det ikke gik, som det efter hans mening skulle. Stauning kunne få andre til at eksplodere ved sin urokkelige ro, der virkede som flegma. Men de lignede hinanden i deres virketrang og flid, og i deres fælles interesse for partiet. De stolede på hin-

anden og var inderligt fortrolige, både hvor det drejede sig om partiets forhold og dets ledende personer. Højest besynderligt, at disse 2 mænd til det sidste var De's. Dette skyldtes ikke alene aldersforskellen, men vel hovedsageligt, at Knudsen ikke hørte til de naturer, der favnede vidt og bredt. En anden årsag var sikkert Staunings ærbødighed og tjenersind i dette ords bedste betydning.

Dette sidste prægede netop den senere store partifører i årene, indtil han blev partiets formand, og for så vidt også siden i hans omsorg for partiet. Af andre egenskaber, der kendetegnede ham i hans yngre dage, var ordenssans, kølig stillingtagen til dagens situationer og en udpræget stilistisk evne. Han, der dengang var redaktør af tobaksarbejdernes fagblad, vågede over sit sprog, og han blev jo senere en fin politisk journalist, som i et klart sprog belyste situationen. En ting vil den opmærksomme læser af hans skrifter bemærke. Han benyttede aldrig et udtryk, som ikke havde rod i det danske sprog. Fremmedord var han en modstander af. Karakteristisk i så henseende var en episode. Stauning havde overværet et iøvrigt meget interessant foredrag af daværende borgmester J. Jensen, der var en elegant taler, men ofte benyttede mange fremmedord. Efter foredraget blev Stauning spurgt om, hvad borgmesteren havde sagt. Stauning strøg sig ned over sit skæg og brummede: »Det skal jeg hjem og se i leksikon'et.«

Da Stauning havde vakt opsigt ved i 1906 at erobre den ret udprægede landkreds Fakse, troede adskillige, at tilfældighederne havde spillet ind. Mange nærrede ikke tillid til, at den tørre Stauning med sin ustandselige rømmen sig under foredraget ville formå at holde stillingen. Kun de, der kendte hans arbejde i kredsen, forstod helt resultatet. Her var nemlig hans flid og forbavsende arbejds-evne kommet til udfoldelse. Han forstod at knytte forbindelse, og han ofrede megen tid på sin kreds. Det var et mundheld med megen sandhed i, at der ikke i kredsen kunne holdes en griseauktion, uden at Stauning var til stede. Alle vidste, at det lå uden for Staunings natur at virke med de store *armsving*, men kun de, der fulgte ham på nærmeste hold, så, at han befæstede det vundne.

Adskillige politiske profetier, også med henblik på Fakse-kredsen, blev fremsat, da valget i 1909 blev udskrevet, og man vel sagtens foranlediget af kredse omkring områdets stærkeste blad fik den tidligere radikale professor Starcke opstillet som løsgænger mod Stauning.

På forbundskontoret var fuldt op at gøre med valgforberedelserne hele landet

over, og Stauning havde sit læs at trække. Men han forsømte ikke sin pligt. Han vidste, at der skulle løbes stormløb mod ham. I denne situation voksede han og udfoldede hele sin energi. Ingen ordre blev forsømt, når det gjaldt arbejdet i de øvrige kredse, men Fakse-kredsen kunne undertiden bringe uorden i det lagte program. Han deltog ikke alene i de aftalte vælgermøder, men gennem sine mange forbindelser skaffede han sig oplysning om, når modstanderne kaldte til separatmøder med kort varsel, undertiden eftermiddagsmøder. Så stillede han på kontoret om morgenen med programmet for dagens arbejde nedskrevet med sin faste, klare skrift, rejste med toget til Køge, hvor han havde sin cykle parkeret, og spurtede ud til mødet. En enkelt gang var man ved at pudse ham, idet man med kort varsel indkaldte et møde. Da greb han til det, dengang helt ualmindelige, at leje en bil og møde på pletten.

En søndag under valgkampen holdtes et af møderne. Det var på et tidspunkt, hvor vi havde et lille pusterum i forbundsarbejdet. Han inviterede mig med til mødet. Starcke var mødt med en flok beundrende studenter fra København. Jeg opholdt mig i nærheden af dem. De jublede over Starcke, hvis rent oratoriske præstationer overgik Staunings tørre, men solide tale, der som så ofte skæmmedes af hans »præstesyge«. Det var dog åbenbart, at vælgerne med tillid fulgte deres som sædvanlig rolige folketingsmands solide dokumentation. Men jævnlig lød det ret højlydt fra studenterkredsen: »Hvor er han dum!«

Nå, selv om dette valg landet over rummede megen spænding, og i høj grad gjorde det for Fakse-kredsens vedkommende, og selvfølgelig også for Stauning, mærkedes det ikke på ham. Men hans glæde var stor, da resultatet forelå, og han påny havde sejret. P. Knudsens glæde var ikke mindre.

Det kunne naturligvis ikke undgås, at Stauning under valgkampen havde måttet lægge meget af sit arbejde som hovedkasserer til side. Det forsømte blev snart indhentet. Nogle dage efter valgslaget stillede han som sædvanlig på kontoret, men den dag, som ved visse andre lejligheder, smed han skoene og tog et par morgensko på, hvorefter han lukkede døren til det lille kontor. Så gik det løs med arbejdet. Da jeg om aftenen forlod kontoret, sad han støt ved skrivebordet, og da jeg kom næste morgen, sad han der endnu. Op ad dagen var regnskabet ført à jour.

Der er ingen tvivl om, at valgsejren i 1909 betød meget for Stauning og

hans fremtidige position. Endnu var denne ikke rodfæstet. Han var som socialdemokratisk forbunds souschef og som medlem af rigsdagen selvskreven til at være sekretær for den socialdemokratiske rigsdagsgruppe. Han udførte sit arbejde punktligt og påtog sig at ordne en utrolig mængde småsager for gruppefæller, folk fra valgkredsen og andre. Hans senere berømte røde lommebog blev allerede dengang flittigt benyttet, men ganske vist kun som middel til at støtte hans fremragende hukommelse, når de pålagte opgaver skulle løses. Atter her stod man over for hans store tjenstvillighed. Intet blev glemt eller forsømt. Et ironisk smil lyste dog af og til op i skægget, når han fortalte om meget små opgaver, visse havde bedt ham ordne.

Men det var, som om mange deraf lod sig forlede til at tro, at han var stor som tjener og ikke som fører. Dertil kom hans unægtelig til tider mutte natur. Han plejede dengang lige så lidt som Knudsen noget privat samvær. Dertil var tiden for stærkt optaget.

Endelig spillede den offentlige bedømmelse af ham ind. Han var på dette tidspunkt ikke elsket af andre end dem, der var kommet ham på nærmere hold. Over for andre, også journalister ved modstanderpressen, virkede han ofte studs. De faldt over ham, når lejlighed gaves.

Dette skete første gang lige efter, at en hemmelig russisk kongres afholdtes i København. Stauning havde ordnet de lokale forberedelser, og ved afslutningen fejrede man den lykkeligt overståede begivenhed og inviterede Stauning med. Der var vine på bordet, og han blev opstemt. Efter at have taget afsked med russerne gik han ind på en restaurant ved Nørrevold. Idet han skødesløst lagde sin hat på et bord, ramte den en kop med kaffe, der væltede, hvorved en dames kjole blev plettet. Stauning ville let have ordnet denne sag, men en journalist fra et arg modstanderblad var tilfældigvis til stede. Han for op og blandede sig i sagen med det resultat, at Stauning skældte ham ud, og i en sådan situation kunne han give kraftigt svar på tiltale.

Resultatet var, at han næste morgen var genstand for et voldsomt angreb i den nævnte journalists blad. Han tog sig slige angreb nær, og han fortalte mig senere, at han hurtigt opsøgte P. Knudsen, forelagde ham sagen og foreslog, at han indsendte et dementi. Knudsen svarede: »Er det løgn altsammen?« Dette kunne Stauning just ikke påstå. »Så skal man ikke dementere«, svarede

Knudsen, og han, der selv var yderst sober, fortsatte »Vore folk betragter vel ikke en kæfert som en forbrydelse!«. Så blev der ikke dementeret noget. Men folk talte!

I 1910 valgtes Knudsen til borgmester og trådte tilbage som forretningsfører. Nyvalget skabte spænding. Der blev talt meget mand og mand imellem, og det stod hurtigt klart, at der var meget delte meninger om, hvem der skulle være efterfølger. Så delt var opfattelsen, at atmosfæren omkring forbundskontoret var stærkt præget af det. Knudsen og Stauning lod sig ikke mærke med noget ved udtalelser, men de bar præg af, at sagen rummede uvished. Mest mærkedes det på Knudsen, mindre på Stauning, men han var endnu mere tavs end almindelig i tiden op mod afgørelsen. Det var en anden situation end op mod et valg, hvor hans kampglade natur kunne komme til udfoldelse. Han kunne heller ikke undgå at få underretning om, at meget betydende folk inden for partiet afgjort var imod hans valg og samlede sig om den på flere områder dygtige og almindelig ansete landstingsmand Chr. Christiansen.

Efter udtalelser ude fra syntes Staunings valg mere end usikkert. Men ved mødet gik P. Knudsen meget kraftigt ind for Staunings kandidatur, og det hævdedes bagefter, at dette gjorde udslaget. Stauning blev valgt, om end langt fra kåret. Der var heller ikke efter valget nogen begejstring at spore, hverken i bladet »Social-Demokraten«s meddelelse, eller blandt betydelige kredse af indflydelsesrige partifæller.

Stauning har sikkert smilet i skægget, når han på sin senere strålende løbane stod over for udtalelser om, at der i partiet ikke var tvivl om, at han skulle være P. Knudsens efterfølger. Dette har måske været ham en tilfredsstillelse efter den modgang, hans valg og dagene lidt efter beredte ham. Men utvivlsomt var modgangen i hine dage en stimulans for ham i hans bestræbelser for at hævde sig og vise, at han ikke alene kunne tjene sit parti og den arbejderklasse, han tilhørte, men også være en stor fører.

Vilh. Melgaard.

★

I Vraaby skole

I 1901 opstilledes for første Gang i Faksekredsen en Socialdemokrat — den knap 28-aarige Cigarsorterer, Thorvald Stauning. Han holdt en Række Møder i Kredsen — bl. a. i Forsamlingshuset i Vraaby. Min Far, Einar Hansen, Byens Lærer, var med for at høre den nye Kandidat. Dengang var en »Sjosjalist«, som Landbefolkningen kaldte det, anset for at være en raa, blodtørstig Krabat.

Far kom hjem fra Mødet og fortalte begejstret Mor og os Børn om Socialdemokraten, der viste sig at være en rolig, alvorlig Mand, der talte et dannet, pænt Sprog. Han var den smukkeste Mand, Far havde set — jeg husker Ordene, han brugte — han lignede en nordisk Kæmpe — høj, kraftig, mandig — og med et stort gyldent Tve-Skæg.

Vi var 3 store halvvoxsne Piger — jeg, den ældste, var 15 Aar — vi syntes ikke, at stort Skæg og mandlig Skønhed kunde forenes, men vi afventede nysgerrigt at se den »smukke« Mand, som Far havde indbudt til at besøge Skolen, naar han næste Gang kom.

Det var med blandede Følelser, Familien imødesaa Staunings Ankomst. Mor med Mistillid — hun var baade af Opdragelse og Natur konservativ. Hun havde som 11 Aars Barn gaet den 2 Mil lange Vej til Køge sammen med en Søster for at hente »Berlingske Tidende« til sin Far, Lærer Carl Engell, Enderslev, der var spændt paa at høre Nyt fra Krigen 1864. Og hun havde set sin Far græde af Sorg og Skam over, at Dannevirke var rømmet. Det havde for altid præget hendes Indstilling overfor Fædreland og Politik. Og hun, der var 12 Aar ældre end Far, saa nu sin Mand i Færd med at lade sig lokke af en af de »forfærdelige Socialister«.

Far var Søn af Lærer Christen Hansen, Rye ved Roskilde — Højremand og Danebrogsmand. Men i Modsætning til Mor følte Far sig allerede fra Barn frastødt af Konservatismen. »Ryegaard« Slot, der ejes af Greverne Scheel, ligger i Rye Landsby ikke langt fra Skolen. Da Far som Dreng havde læst om den franske Revolution, »digtede« han følgende:

»Naar Guillotinen bliver rejst paa Rye Gade,
saa dræbes Scheel, og Sjælen flyver bort.«

Far havde i sin Ungdom beundret Hørup — hans eneste Søn, min nu afdøde Bror, Husmændenes første Konsulent i Holbæk Amt, Viggo Hansen, bar Hørups Fornavn. Jeg var 8 Aar, da Familien drøftede Drengens Navn. Far vilde have ham opkaldt efter Hørup, men Mor, der kun kendte Hørup fra Karikaturer i det gamle »Punch« fra Bedstefars Tid, vilde ikke have sin Dreng opkaldt efter den »væmmelige rødkæggede Mand«. Han kom til at hedde Viggo, hvilket Navn jeg, der i Skolen havde hørt Fars malende Fortælling om Rolf Krake og hans Kæmpe, Vøgg, mildnede ved at kalde ham Vøgg som »Kælenavn«.

Nu var Hørup en gammel syg Mand — og Venstre, der nu dannede Ministerium, var ikke det Venstre, som Far i Hørups Tid begejstredes for. Og Idealist, som han var, var han moden til at begejstres for Socialdemokratiets Ideer. Far læste Karl Marx for at vide, hvad han gav sig ind til.

Saa kom Stauning. Mor beroligedes — han var jo en pæn, stilfærdig Mand — og Mor, der var gæstfri, mild og blid, tog vel imod ham.

Vi store Piger var skuffede — havde Far saadan en Smag — al den forfærdelige Masse af rødgyldent kruset Skæg ned ad Brystet. Far havde fortalt, at Stauning var en *ung* Mand — ældgammel forekom han os at se ud — ældre end Far, der dengang var 37 Aar. Og med en dyb, dyb Stemme.

Stauning kom tit i de følgende Aar og havde de fleste Gange sin Kone med. De kom paa Cykel den lange Vej fra København til Fakse. Rejsen var dyr og Pengene faa — og gratis Rejse opnaaedes jo først *efter* Valget. Vraaby var en passende Afstand som Hvilested mellem København og Fakse. Og de blev modtaget med Glæde, hver Gang de kom.

Stauning var for os Børn fjern og tavs, men hyggelig og rar. Hans Kone, »den lille Anna«, som vi kaldte hende, var paa Staunings Alder af Aar, men passede godt i Sind til os halvvoxne Piger. Vi var Venner og fortrolige med hende. Hun var hverken klog eller kundskabsrig, men hun elskede og beundrede sin Mand og var sikkert den bedste og mest overbærende Kone, Stauning kunde have. Hun var lille og buttet, havde sort kruset Haar, brune Øjne og et blegt Ansigt med smaa Træk.

Vi Piger var engang i Skoven sammen med Fru Stauning.

Min tre Aar yngre livsglade, muntre Søster, Alla, flettede Kranse af Blomster og pyntede vore Hatte — ogsaa Fru Staunings. Da vi forlod Skoven, tog

Fru Stauning Blomsterne af sin Hat: »Hvad vilde Folk tænke, om de saa det — husk, jeg er Folketingskandidat Staunings Hustru.«

Til os røbede hun Staunings Fremtidsdrømme. »Naar Stauning bliver Minister,« sagde hun tit. Og da var der langt, langt igen.

Foruden i Politik fandt Far og Stauning hinanden i deres Glæde over Holger Drachmanns Digte. Om Dagen var det Politik, der taltes, og Møder, der planlagdes.

Om Aftenen var det Vers — eller Far spillede paa det gamle taffelformede Klaver (som jeg har endnu), og som Stauning sammenlignede med det Klaver, der spillede paa, naar Drachmanns »Edith« sang. »Internationale« og »Socialist-Marchen« vilde Stauning helst høre. Klassisk Musik brød han sig ikke om.

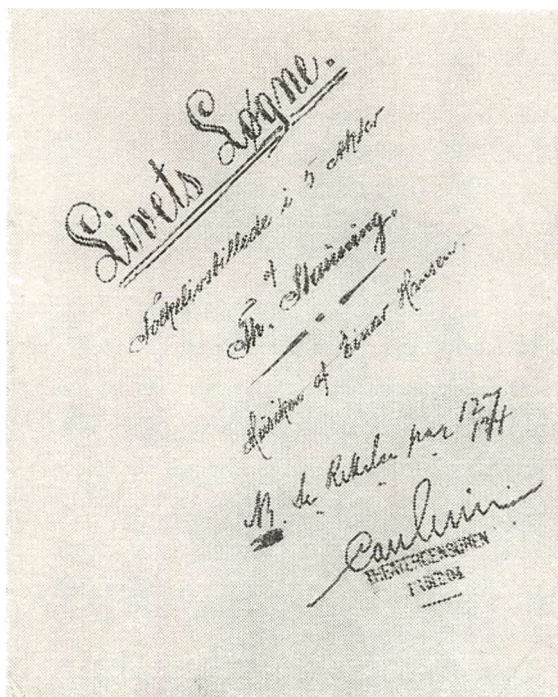
I de klare Augustaftener viste Far Stauning Stjerner i sin primitive, hjemmelavede, astronomiske Kikkert. 61 i »Svanen« var Fars Yndlingsstjerne. Han fortalte Stauning om Lysaar — at selv den nærmeste Fixstjerne var saa langt herfra, at det tog Aar, før dens Lys naaede Jorden — og at menneskelige Bekymringer altid forekom ham smaa imod hele Universet.

Men mest læste de Digte. Først læste de skiftevis deres Drachmannske Yndlingsdigte op for hinanden. Siden overtog Stauning Oplæsningen af Drachmann, og Far holdt sig til Valdemar Rørdam: »Dansk Tunge«, for hvis Digte han vilde interessere Stauning. Holger Drachmanns Digte og Staunings dybe Stemme er for mig uløseligt knyttet sammen.

I de lange milde Sommeraftener sad vi i Skolegaarden under Lindetræerne. Stauning havde medført et Par store brogede Papirlygter, som blev hængt op i Lindene.

Og under Lindene — med Petroleumslampe paa Bordet — sad vi alle. Far og Stauning med hver sin Digtsamling opslaaet foran sig. Stauning og Far læskede sig i Te med Rom. Et Par store »Skægkopper« henstod til Staunings Brug. Vi andre drak Kaffe med Kage til.

Natsværmerne fløj mod Lampen med smaa Smæld. Fru Stauning og de Børn, der ikke yndede Poesien, fangede Natsværmere og holdt dem indespærret i tomme Tændstikæsker. Vi andre dels lyttede og dels nød Sceneriet. Mor gik fra og til med Kaffe og Te — eller slagtede Kyllinger til næste Dags Middag. Ved Midnatstid gik Kvinder og store Børn i Seng — de mindre forsvandt tid-

Titelbladet til det afskrevne eksemplar af LIVETS LØGNE, der bliver tilstillet censor Carl Levin. Censor har påtegnet titelbladet med henvisning til de rettelser, han har foretaget pag. 127 og 134.

ligere. Tit sad de to Mænd længe endnu. Men næste Morgen var Stauning tidligt oppe. Far sov længe i Sommerferien.

Der var kun een fælles Forstue til Skolebørn og privat Brug. Der var gult Murstensgulv, Fløjdøre ud til Lindene — og Rækker af Hylde i Baggrunden til Pigernes Overtøj.

Saa snart Ferien indfandt sig — den var dengang altid hele August Maaned for Høstens Skyld — fjernedes Hyldeerne undtagen den nederste, der ved Hjælp af Hynder blev omdannet til en lang Bænk. De hvidkalkede Vægge bag Bænken blev »tjældet« med gamle mørkerøde Vintergardiner, grønne Grene og røde Rønnebær blev sat i store Vaser paa Bord og i Hjørner — det var min Bestilling som den ældste — og for Enden af Bordet placeredes Fars læderbetrukne Armstol fra Katederet — det var Staunings Højsæde i Feriedagene.

I den aarle Morgenstund efter at have drukket Kaffe gik Stauning en Tur i Mark og Have. Vi havde en Markvej med alle Sommerens dejlige vilde Blom-

Bjørnsen

Ja saagu, men Hansen, hvad tror De det
 var stopt hvis det var Lindstrøm der havde
 taget Smith i Armen?

Hansen

Ja - han var naturligvis blevet sat fast. ---

Bjørnsen

Ja, og saa havde han faaet Vand og Brød
 og var rimeligvis bleven idrivist af Riget
 som Voldsmænd.

Hansen

Censor Levins strygninger på side 127 i manuskriptet til LIVETS LØGNE. Det drejer sig om, at fabrikslederen, Smith, har fået en bøde på 20 kr. og skal udrede 10 kr. i erstatning, fordi han har »rusket en arbejder i armen og revet hans trøje i stykker«. Bjørnsen og Hansen, en journalist og en arbejder, drøfter, hvordan det var gået, hvis det var arbejderen, Lindstrøm, der havde taget Smith i armen! Hansen: Ja — han var naturligvis blevet sat fast. Bjørnsen: Ja, og saa havde han faaet Vand og Brød og var rimeligvis bleven udvist af Riget som Voldsmænd. Det er disse replikker, censor har strøget.

ster langs Grøften — jeg ser dem for mig, nu mens jeg skriver. Far kendte alle vilde Blomster — ogsaa ved deres latinske Navne.

Efter Turen, som Stauning gik alene med bøjet Hoved og Hænderne paa Ryggen, satte han sig i sit »Højsæde« i Forstuen med store gule Folioark foran sig. Der blev Skuespillet »Livets Løgne« digtet. Far komponerede Melodien til den eneste Sang deri.

En anden Sommer skrev Stauning et Skuespil, som aldrig blev opført — maaske det aldrig blev færdigt. Der var 3 Sange, hvortil Far komponerede Melodierne.

Spøgefuldt fortalte de hinanden, at til en af Sangene var endnu hverken skrevet Ord eller Melodi — og det var den bedste af dem alle.

»Ordene« til de 3 har jeg i Staunings Original-Manuskript, som Far fik for at kunne komponere Melodierne. Det er med Staunings Rettelser og Udstræninger. 1. Vers i en af dem lyder:

»*De fjerneste Lande.*«

»Naar Finken fløjter, og Gøgen slaar,
naar Triller af Lærken man hører,
naar grønklædt Skove og Marker staar,
naar Længslerne Hjertet rører,
Randslen vi pakker og svinger vor Hat
til Farvel paa de hjemlige Strande.
Vi rejser at søge den gyldne Skat
— i de store, de fjerneste Lande.«

Den havde en sød velklingende Melodi, som vi Børn syntes bedst om. »Spil den paa Lande,« sagde en af de mindre Børn engang, og siden kaldte Stauning den altid »den paa Lande.«

Men der var ogsaa travle Hverdage, hvor Far »holdt Skole« om Dagen, og Stauning sad i Sofaen og noterede Hovedpunkterne af sin Tale ned. Om Aftenen drog de ud og holdt Møder — Far var ordførende Stiller. Saa kom de sent hjem paa Cykel og forfriskede sig ved Vers.

Staunings Taler var spækket med Statistik og Tal i Massevis. Far yndede mest Fremtidsstatens Velsignelser, som Stauning aldrig interesserede sig for — først Virkeligheden og de opnaaelige Ting: et stort, bredt Parti.

Mor fandt sig i Fars Socialisme, som en Høne finder sig i, at dens Unger viser sig at være Ællinger, der vil dykke og have Vand over Hovedet. Fars Mor og Søskende forargedes, Befolkningen i Vraaby skumlede, og Provst Oksen, Herfølge, skrev et Brev til Far, venligst henstillende til ham at lade Socialismen fare. Det gjorde ham ondt, at den dygtigste af hans Lærere i Provstiet, en Mand, han personligt satte Pris paa, var faldet i den Forvildelse, o.s.v.

Saadan var det at være Lærer og Socialdemokrat i Aarhundredets Begyndelse.

Men Far fremturede med Møderne, og der skete ham intet.

En Dag — naar, husker jeg ikke, men det var, mens jeg endnu var hjemme — jeg kom paa Seminarium, da jeg var 18 Aar — kom en lille stilfærdig Mand med spidstklippet Fuldkæg cyklende langvejs fra for at tale alene med Far. Far kendte ham, det var Pastor Dahl, Sædder — den senere Kirkeminister i Staunings Regering. Han havde hørt Far tale om Socialisme paa et af de mange Møder, hvor Far talte rundt om i Staunings Valgkreds. Pastor Dahl havde længe følt det saadan, at Socialdemokratiet var det eneste Parti, som en kristen Mand kunde slutte sig til. Nu vilde han raadføre sig med Far om, hvad han burde gøre. Gaa ene og holde de Tanker for sig selv, syntes han ikke var rigtigt, han havde været i Tvivl om, hvordan han skulde forholde sig; om det ikke var hans Pligt som Menneske og kristen at melde sig til Socialdemokratiet og tilbyde sin Hjælp. Ogsaa Pastor Dahl var en af Provst Oksens »undergivne«. Far raadede Pastor Dahl til at yde sin Støtte til Partiet og satte ham i Forbindelse med Stauning.

Vor eneste Dreng, Vøgg, var Stauning altid glad for. Stauning viste ham, hvordan man balancerer med en lang Stok paa Panden, og hvordan man spiller Bold med 4—5 tomme Flasker. Og sammen ordnede de Opstillingen af Fyrværkeri, som Stauning i flere Aar bragte til Vraaby til Mors Fødselsdag den 19. Juni. Der var Sole og Raketter og Ildhjul — og Rødlys, som gjorde den store Rødbøg midt i Haven ildrød og lysende. I Aarenes Løb samledes Masser af Omegnens Børn og unge paa Vejen udenfor Haven for at se Staunings Fyrværkeri.

Vøgg, som var en spinkel Dreng, var paa Grund af sine tynde Ben slem til at have sine Strømper hængende i »Aal«. Vi ældre Søstre sagde tit til ham: »Træk Strømperne op, Vøgg!« Det morede Stauning meget, og han sagde det selv med sin dybe Stemme, naar han saa Vøgg. Siden, da Vøgg var Husmændenes afholdte, flittige Konsulent, sagde Stauning engang: »Nu behøver vi ikke mere at sige: Træk Strømperne op, Vøgg!«

Rygtet om Staunings Smag for stærke Drikke er kendt af alle. Han holdt som den Tids Mænd af Spiritus i et godt Selskab — *aldrig* til Hverdag. Og naar han, træt af sit forcerede Arbejde, der undertiden strakte sig over flere Døgn uden Søvn, »strammede sig op« med Spiritus, kunde han selvfølgelig daarligt taale det.

Naar en Konge, en Minister eller anden kendt Mand bliver beruset, er der som Regel mange, der ser det, og saa bliver Rygtet som den lille Fjer, der blev til fem Høns: at han har været »fuld« ligesaa mange Gange, som der har været Tilskuere.

Hans Kone, »lille Anna«, hjalp ham, hvor hun var med, dels med at tage store »Slurke« af hans Glas, for at *han* skulde undgaa at beruses, naar Folk skænkede i for ham, eller hun hældte det i Smug bort, fortalte hun os. Naar det stod i hendes Magt, sørgede hun for at faa ham hjem og i Seng.

To Gange, mens han var Folketingsmand i Faksekredsen, var der Skandale om hans Drikken i København. Ude af sig selv skrev Stauning til Far om at komme til København, da der var sket noget alvorligt.

Far rejste — fik Staunings Forklaring og maatte rejse til Kredsbestyrelsesmøde i Fakse. Rygterne var naaet dertil — rejst af de saakaldte »Smudsblade«.

Første Gang fik Far talt dem til Rette — undskyldt det. Næste Gang vilde nogle af Medlemmerne af med Stauning og foreslog, at *Far* i Stedet for skulde stilles op. Det harmede Far — falde sin Ven i Ryggen — benytte sig af hans Uheld — aldrig!

Ogsaa denne Gang gik det.

Paa et Fotografi af Th. Stauning, hvor han bærer stor »Drachmann-Hat«, skrev Far med Stenografi bagpaa:

»Denne Mand er, hvis han passer paa, Minister senest om 13 Aar.

Den 14. Marts 1912.

Einar Hansen.«

Far havde Fotografiet staaende i Ramme, og jeg har det nu.

Jeg husker en varm Sommeraften. Stauning havde om Eftermiddagen talt ved en socialdemokratisk Fest — vistnok i Fakse. Vi sad alle i Stuen og ventede Stauning hjem. Far spillede Klaver, Fru Stauning, Mor og vi Børn sad og hørte til. Lampen var tændt, og det var saa mildt, at et Vindue stod aabent ud mod Skolegaarden.

Med eet blev der kastet et Slips og en Flip ind ad det aabne Vindue, saa en Haandfuld smaat Legetøj. De to mindste Børn kastede sig over det, og der kom endnu en Haandfuld, og vi saa Staunings skæggede, bebrillede, smilende

Ansigt kigge ind ad Vinduet. Det var Ting, han havde købt til Børnene ved Festen, og Flip og Slips var blevet ham for varme paa den lange Cykletur, saa han havde lagt dem i Lommen.

Far hørte intet og blev ved at spille — han sad med Ryggen mod Vinduet. Stauning kom ind, gik hen til Klaveret og knælede ned med det ene Knæ og lod, som om han greb i Strengene paa en usynlig Harpe i Takt med det, Far spillede. Musikken standsede brat, og Far saa forvildet paa den knælende Skikkelse, mens alle Børnene morede sig.

At Stauning, som Rygtet gik, var en »kvindekær« Mand, mærkede vi intet til. Han var genert over for Kvinder — blufærdig — aldrig raa eller letfærdig Snak. Nærmest romantisk — »Edith«s og Drachmanns Kærlighedshistorie stod i en stærk Glans for ham. Men som alle store, generte, romantiske Mænd var han et let Bytte for Kvinder, der »lagde an« paa ham. Og hans smaa Utroskaber, som hans Kone i sin Sorg betroede min Søster, Alla, da hun blev voksen, de havde altid et Stænk af Romantik over sig, og de gik altid over — »lille Anna« vidste og ventede det, det var dog *hende*, der var hans Kone, og hende, han vendte tilbage til.

Hun gjorde for ham, hvad kun faa Kvinder vilde gøre; hun opfordrede selv Stauning til at adoptere et Barn af et saadant Forhold — hun selv havde ingen Børn.

Ved Valget 1909 var Professor Starcke opstillet som Staunings Modkandidat. Det var en stor og spændende Dag. Kandidaterne og deres Stillere talte fra Talerstolen paa Torvet. Fru Stauning, min Søster Alla med det lysgyldne krøllede Haar, de store lyseblaa Øjne — hun var fra Barn Staunings og Fru Staunings Yndling — og jeg var med.

Medens Stemmerne blev talt op, var Stauning, Fru Stauning, min Søster og jeg i deres Hotelværelse. Stauning var nervøs, bleg og svedt. Han ringede paa Tjeneren og fik ½ Fl. Portvin bragt, hvoraf han drak et Glas, naar han havde det værst. Far ilede frem og tilbage mellem Hotelværelse og Stemmetællingslokale.

»Nu er Socialdemokratiets Bunke *saa* stor — nu *saa* stor —.«

For hver Gang, Far kom, bedredes Staunings Tilstand; hans Hoved løftedes højere for hver Gang, Far kom med ny Melding.

Da Stauning havde vundet og stod paa Talerstolen, bar han sit Hoved i den for ham karakteristiske Stilling — tilbagebøjet med fremstrakt Skæg og glimtende Brilleglas for de nærsynede lyse Øjne.

Overmodig kaldte hans Modstandere ham.

Saa hørte vi ham tale paa Torvet — Sejrherrén, der havde overvundet Fjenden — Manden, der øjner sit store Maals Opfyldelse. Han ser langt, langt op over de mørke Skarer af tunge Bønder og forslidte Arbejdere, der flokkes under den løvsmykkede, grønne Talerstol.

Saa Stauning et Syn derude over Menneskemasserne — sig selv som Danmarks Statsminister?

Hervør Sørensen.

*

Det holdt haardt

Der gik svære fødselsveer forud for Th. Staunings opstilling som socialdemokratisk kandidat i Fakse. Lokale interesser spillede ind og måske også personlige. Den stærke forening af kalkbrudsarbejderne i Fakse satte i høj grad sit præg på forhandlingerne. Kredsorganisationen blev stiftet den 19. maj 1898 af arbejdsmændene i Fakse og i Dalby og de socialdemokratiske foreninger i Fakse og Gjørslev, og allerede ved bestyrelsesmødet den 27. november samme år vedtoges det at arbejde på at få en mand fra kredsen til at stille sig. I løbet af 1899 blev spørgsmålet om en mand fra kredsen gentagne gange drøftet; men det endte med, at man i sommeren 1900 vedtog at rette en opfordring til redaktør Josef Hansen i Næstved. Men han sagde nej. I februar 1901 forelå et brev fra kredsens folketingsmand, venstremanden Anton Jensen, der tilbød at trække sig tilbage, hvis der ved afstemning i sognene viste sig flertal for en socialdemokrat. Uanset at dette ikke var tilfældet, kom der nu yderligere fart i arbejdet med kandidatspørgsmålet — men det må erkendes, at på mødet den 17. februar vedtoges det *eenstemmigt ikke* at modtage beslutningen i partiets forretningsudvalg om at opstille Th. Stauning. Det besluttedes at søge forhandling med forretningsudvalget og opnå dets tilslutning til i stedet at opstille journalist Oskar Jørgensen, »Social-Demokratens« senere chefredaktør. Af papirerne fremgår det, at man en uges tid senere atter holdt møde og nu ønskede

Ind:
... om en Reform
... hans eget Parti,
Men nu, da Socialdemokratiets
... gruppe har rejst Sagen, maa Venstre dog
fremme den.

Den socialdemokratiske Gruppe bør derfor have Forstærkning. Saa bliver der bedre Gang i det sociale Reformarbejde.

Og der bliver samtidig mere Kraft i Kampen for den almindelige Valgrets Sejr baade i Staten og i Kommunerne.

Der bliver endelig stærkere Modstand mod Rea-
tionens Krav paa højere Militærudgifter, flere Slotte
og Appanage til de Kongelige osv.

Alle de, der vil have

bedre Skolevæsen,

tryggere Alderdom,

større Hjælp i Sygdom,

Brystsyrge-Sanatorier,

Hjælp mod Arbejdsløshed,

Toldreform og Skat med stigende Skala,

Indskrænkning af Militærudgifterne,

Modstand mod Slot- og Appanage-Bevillinger,

Kamp for den almindelige Valgret til Stat og Kommune,

stemmer derfor paa **Th. Stanning**.

Valget foregaar i Mar ved **hemmelig Afstemning**.

Hvis vi vil, saa sejrer vi!

Arbejderpartiets Valgkomité.

Tab. D. 101. -- København.

En side af et valgopråb til »Faksekredsens arbejdere og husmænd«. Det må være fra valget i 1901, idet det sidst i opråbet er fremhævet, at »valget i år foregår ved hemmelig afstemning«. Den hemmelige afstemning ved folketingsvalg indførtes her i landet ved lov af 1. februar 1901.

A. M. Kristensen, Næstved (den senere borgmester) opstillet, og da dette ikke lykkedes, vedtog man endelig på et møde den 2. marts at opstille Th. Stauning.

Staunings energi gav sig straks udslag. I dagene fra den 8. til den 17. marts holdt han 7 møder i kredsen. Men til trods for at han opnåede et smukt stemmetal, og man anerkendte hans store arbejde, dukkede dog ønsket om en lokal kandidat atter op. I september 1902 foresloges arbejdsmand Jens Mortensen, Fakse. I januar det følgende år havde man opgivet den lokale kandidat, men der var forslag om at få opstillet redaktør J. P. Sundbo, Esbjerg, men i løbet af samme måned enedes man dog eenstemmigt om at genopstille Stauning. I mellemtiden havde der været afholdt valg, den 16. juni 1903, hvor Stauning havde sat sit stemmetal pænt i vejret. Men selv om en senere tid måske ikke forstår det, må det altså erkendes, at Stauning måtte igennem to valg, før uroen omkring kandidatspørgsmålet døde hen, og man eenstemmigt kunne enes om, at han var manden. Valget den 29. maj 1906 bragte sejren hjem, og efterhånden var Staunings position rodfæstet.

Kampstedet var så udpræget Kongsted, hvor jeg i 1906 var blevet andenlærer. Vi kaldte det »moderationens smørhuk«. Men også dette sogn erobrede vi fra venstre og kunne den 6. maj 1906 samle over 100 tilhørere til et Stauning-møde.

For dem, der kun har kendt Stauning som statsminister, kun har indtryk af ham som den mutte, måske noget indesluttede alvorsmand, lidt tør og strengt saglig i sin fremstilling, lyder det måske ejendommeligt at erfare, at han i de unge år var grebet stærkt af poesi og digtning. I alle valgaviser var der digte, og valgavisens nr. 1 i 1906 indleddes med Drachmanns digt:

»Rot jer sammen, rot jer sammen,
tætte rækker, faste mænd,
ikke bare rød i kammen,
rødt er godt, men rot jer sammen,
at I ej skal plaffes ned.«

Alfr. M. W. Date.

Ærede Vælger!

Ved Folkethingsvalget den 20. Maj staar jeg som Demokratiets Kandidat i Fakse.

Jeg vil støtte Regeringen i Arbejdet for

Militærudgifternes Nedsættelse,

søge forhindret nye Skatters Indførelse. — Jeg ønsker lige og almindelig Valgret gennemført, privilegeret Valgret afskaffet.

Demokratiets Veje er mine Veje!

Demokrater stemmer derfor paa mig den 20. Maj.

Maj. 1910.

Th. Stauning.

En henvendelse fra Stauning til vælgerne i Faksekredsen forud for valget den 20. maj 1910. Kortet er formentlig blevet uddelt ved vælgermøderne og på anden måde i kredsen.

Ankomst og afgang i Fakse

I sommeren 1900 så jeg første gang Th. Stauning. Partiet lod afholde en række møder landet over om tuberkulosesagen, og Stauning var for første gang taler i Fakse. Netop i de dage havde vi nedsat et udvalg, der skulle fremskaffe kandidatemner til folketingsvalget i 1901, og resultatet blev, at vi rejste ind og talte med partiets daværende forretningsfører, P. Knudsen, som meget anbefalede redaktør Stauning, der var hans titel den gang. »Bedre kandidat kan I ikke få,« sagde P. Knudsen, og tiden viste jo, at det var rigtigt. Stauning udfoldede sine store evner som organisator og agitator. Han skyede ingen anstrengelser for at få arbejdet sat i system.

Et af de steder i kredsen, hvor der navnlig stod gny om vor agitation og vore møder, var i Kongsted. Det var den kommune, hvor Stauning havde størst besvær med at få ro til at tale. Bønderne trampede i gulvet og hamrede i bænkene og lavede al den uro, de kunne. Til gengæld mødte vi i reglen fra 50 til op mod 100 mand inde fra Fakse for at sætte skik på dem, og det hjalp også i de senere år, så der blev nogenlunde ro.

Ved grundlovsvalget i 1915, det sidste, hvor Stauning valgtes i Fakse, opnåede han over 400 stemmers majoritet. Men netop med grundloven og den nye valglov blev Faksekredsen nedlagt. Det var en stor sorg for alle hans forkæmpere og venner i kredsen. Han blev jo så fra 1918 opstillet og valgt i 2. kreds i hovedstaden.

Netop i 1915 under grundlovsforhandlingerne var der i pressen blevet rejst en voldsom storm om Stauning. Han havde været en tur i Sverige med nogle gode venner. Ved hjemkomsten måtte han på formandsrådet i folketinget, og det blev jo påstået, at han ikke klarede det helt godt. Hysteriet rasede omkring ham. Og i Faksekredsen satte man alt ind på at vælte ham. Man kunne ikke enes om modkandidat; men han skulle fældes ved nejstemmer. Et forsøg, der jo imidlertid totalt mislykkedes. I sin afskedstale til kredsen sagde Stauning bl. a. med henblik på hans modstandere i kampagnen imod ham:

»Disse gamle kendinge har bæret mig med deres had al den tid, jeg har færdedes her. De lumpneste historier er sat i omløb. Løgn og sandhed i skøn sammenblanding. I Præstøkredsen kræver kroværterne afstemning for at få gæster på kroerne. I Faksekredsen har der meldt sig 52, som er indignerede over een, der nu og da har gået på kro. Jeg blander mig ikke i andres færd på kroen, eller hvor de færdes; jeg mindes af min børnelærdom de ord: Lad den, der er ren, kaste den første sten, og at hykleri er værre end rigtig synd. — Jeg har følt trang til også at sige et afskedsord til dem, der gennem 14 år har levet højt på rygtesmederi.«

Stauning glemte aldrig Faksekredsen. Han kom, når vi sendte bud efter ham. Det venskab, vi havde sluttet i ungdommen, varede ved, til døden skilte os.

I. C. Christensen.

Dispositionen og andre Stauning-papirer

VED BØRGE SCHMIDT

Foruden kladden til barndoms- og ungdomserindringerne efterlod Stauning sig en disposition til de følgende afsnit i en memoirebog. Arkivar *Børge Schmidt* fortæller her om Staunings efterladte papirer og specielt om denne disposition.

I arbejderbevægelsens bibliotek og arkiv findes et omfattende materiale til belysning af Staunings personlighed. Den, der har adgang til disse efterladenskaber, modtager et stærkt indtryk af, at Thorvald Stauning var et udpræget ordensmenneske. Man oplever her billedet af en side ved hans væsen og karakter, som vel ikke står i modstrid til det billede, offentligheden i almindelighed havde af ham, men som alligevel i nogen grad kan virke overraskende. Clips, gummibånd og lignende gemte han omhyggeligt i småæsker, alle breve er opbevarede, ofte bundtede efter deres karakter, og kuverterne eller selve brevarkene har mange gange påtegninger med hans karakteristiske klare håndskrift, som f. eks. »besvaret 17.2.«, »undersøges nærmere«, »15 kr. sendes«.

På en blå konvolut har Stauning skrevet »Den ubekendte«, og i konvolutten ligger følgende brev dateret d. 23.2.1932:

Hr. Stauning!

Maa jeg tilsende Dem denne lille Hilsen, med Ønsket om De snarlig maa blive rask, og haaber De maa faa disse Druer at lække Dem paa. I Morgen har vi altsaa Skuddag, og De ved jo det er Damernes Pligt at frie. Jeg anholder om Deres Haand og Hjerte. Nu kan jeg sige Hjertet er sygt, men det bliver forhaabentlig rask. Haaber De har faaet mine Blomster, og ikke er vred paa Deres ubekendte Dame.

Min hjerteligste Hilsen med Ønsket om god Bedring, og De vil tænke lidt paa Deres ubekendte Veninde.

Der er opbevaret over 600 manuskripter til taler. De ligger ofte sammen med avisudklip, som fortæller om den offentlige debat, den enkelte tale har affødt. Dette gælder således talerne i Lund og Hamar. Der findes smålapper, på hvilke Stauning under læsning har nedskrevet citater, i reglen sådanne, der har ord-sprogsagtig karakter. Man får det indtryk, at han har tænkt sig at få brug for dem i taler eller debatter. Hans manuskripter er meget omhyggeligt udarbejdede. Der findes manuskripter til taler, som fylder op til 60 håndskrevne sider. Af nogle af dem fremgår det, at han efterhånden kunne blive træt. Bogstaverne bliver større, skriften til tider også mindre klar. Undertiden har han som afslutning slået en tyk streg ned over den ubeskrevne del af det sidste ark. Man kan se for sig, at han har lagt pennen tilside med et lettelsens suk. Og de, der stod ham nær, ved da også, at klokken ofte blev både 2 og 3 om natten, før han slukkede skrivebordslampen. I reglen har han til sine manuskripter anvendt store folioark. Men til tider har han brugt, hvad der var ved hånden — bagsiden af indbydelse til taffel, udstillings-åbninger, bagsider af konvolutter og andet tilfældigt materiale.

Af Staunings efterladte papirer fremgår det, at han havde planlagt at føre sine erindringer længere frem, end sket er. Der ligger en disposition, som går op til midten af tyverne.

Men først vil vi hæfte os ved enkelte ting, der har tilknytning til den del af erindringerne, som han fik gjort færdig, og som foran er aftrykt. Helt fra de unge år har Stauning haft en omhyggelig orden i sine ting. Da han i 1891 — endnu før han var udlært — rejste til Fredericia for at arbejde på en cigar-fabrik der, måtte han have faderens skriftlige tilladelse til at skifte læreplads, og den findes mellem papirerne. Af de efterladte papirer fremgår det klart, at Stauning i disse ungdomsår var et stort stykke af en romantiker, og utvivlsomt bevarede han livet igennem en vis romantisk indstilling overfor tilværelsen. I Fredericia havde han sin første alvorlige forelskelse, og han optrådte her i dilet-tantkomedier.

Samtidig med at Stauning i de unge år med omhu førte sygekasse- og fag-foreningsprotokoller, er det åbenbart, at han i det hele taget havde lyst til at skrive og også var opfyldt af trang til en mere lyrisk betonet skribentvirksomhed. Der findes dynger af digte eller udkast til sådanne, festdigte, jubilæumssange, men også rent lyriske betonedede stemningsdigte, og kendt er det, at han i de

unge år skrev et skuespil »Livets Løgne«. Det glædede ham at opleve den »formædelse«, at censor foretog et par strygninger i dette skuespil. Under finanslovdebatten i 1905—1906 brugte Borgbjerg disse strygninger fra censurs side til at holde en stor tale, hvori han angreb teatercensuren, som han betegnede som et grundlovsbrud, og under talen lod han i tinget uddele afskrift af de sider i »Livets Løgne«, hvor censurs blå blyant havde været på færde. Men endnu i 1931, da »Livets Løgne« blev trykt, stod censurs rettelselser ved magt. Strygningerne var opretholdt. (Se side 48—49.)

Nogen strålende start i livet havde Thorvald Stauning for så vidt ikke. Det fremgår af denne bogs forskellige bidrag, at han havde besvær med at hævde sig i Faksekredsen, og først sent blev han anerkendt som den ledende politiske skikkelse i socialdemokratiet. Men også starten i fagbevægelsen havde sine vanskeligheder. I 1898 søgte han uden resultat en plads som kontormedhjælper i »De samvirkende fagforeninger«. Og det gik ham ikke bedre, da han i 1903 søgte en sekretærstilling i fagforbundene. Hans ansøgning findes, og den lyder således:

»Da Pladsen som Sekretær antagelig skal besættes med en ny Mand ved den forestaaende Generalforsamling, tillader jeg mig herved at meddele det ærede Forretningsudvalg, at jeg meget gerne ønsker at overtage denne Plads. Jeg mener at besidde nogle Kvalifikationer dertil og henviser i den Henseende til min Virksomhed i faglig og politisk Organisation. Jeg har siden 1894 været Bestyrelsesmedlem og siden 1896 Formand for min Fagforening, siden 1895 Medlem af Tobaksarbejderforbundets Hovedbestyrelse og siden 1897 Redaktør af »Samarbejdet«, der er fælles Fagblad for forskellige Organisationer. Den Stilling, jeg iøvrigt nu beklæder som Kasserer for Socialdemokratiets Forbund, har jeg haft siden 1898.

Det vilde være mig overordentlig kært, om jeg kunde blive knyttet til De samvirkende Fagforbund og saaledes faa Lejlighed til vedblivende at arbejde i Organisationens Tjeneste, og jeg anmoder det ærede Forretningsudvalg om, hvis det maatte være muligt, at støtte mig ved den forestaaende Generalforsamling.«

P. Knudsen ledsagede ansøgningen til fagforbundene med en anbefalingskrivelse, men det blev formanden for skomagernes fagforening, C. F. Madsen, der fik stillingen.

I sit ægteskab med Anna Jensen fik Stauning en kærlig og forstående hustru, der med sjælden hjælpsomhed og resignation støttede ham i hans arbejde

og under de vanskeligheder, han kom ud for. Et ulykkestilfælde gjorde ende på hendes liv. En forårsøndag i 1921, det var den 10. april henad middag, kom Stauning, Anna Stauning og sønnen Holger cyklende ad Øster Søgade mod Fredens bro. De havde i det smukke vejr været en tur ude ad strandvejen og var nu på vej hjem til middagen, inden Stauning skulle ud på Vestre kirkegård for at tale ved en mindestensafsløring for borgmester Chr. Christiansen. Ved Fredens Bro krydsede en bil gaden. Stauning og sønnen kom godt forbi, men fru Anna Stauning blev ramt af bilen og dræbtes på stedet. Denne ulykke var et hårdt slag for Stauning. Forhørene og pressens omtale og referater af sagen berørte ham pinligt, og den 12. april sendte han følgende brev til den politimand, der havde ledelsen af de undersøgelser, som tog sigte på opklaringen af ulykkens årsag:

»Hr. Politiassistent A. S. Hansen.

Efter at min Søn og jeg nu har afgivet Forklaring og efter at Forløbet af den forfærdelige Ulykke, som overgik min Hustru og mit Hjem, er klarlagt, som Politiet maa kræve det, vilde det være en Lindring for mig, om Forhør og offentlige Meddelelser om saadanne, dermed maatte være til Ende, og Sagen sluttet.

Det er en Lidelse for mig bestandig at se den skrækkelige Begivenhed som Bladstof, og hvis De er i stand til at bidrage til, at Sagen nu afsluttes, vil det være særdeles kært for min Familie og mig. Om Skyld eller Ikke-Skyld nytter det jo dog ikke at strides nu. Den Droske-Chauffør, der blev Parthaver i Ulykken er selvfølgelig kun ufrivillig Skyldner, og jeg er overbevist om, at hans Lidelser i disse Dage er store. Bedst var det derfor ogsaa for ham og hans Hjem, om Sagen kunde tages ud af den offentlige Diskussion.

Forventende at De vil bidrage til Opfyldelsen af dette Ønske, tegner

Deres ærbødige

Th. Stauning.«

Ved begravelsen var Stauning dybt bevæget, og da kisten sænkedes, overmandede bevægelsen ham, således, at han kun kunne sige: »Tak, ingen ære var for stor for lille Anna«.

Mens Stauning var folketingskandidat i Faksekredsen, knyttedes han navnlig nær til lærerfamilien i Vråby skole. Forholdet mellem ham og lærer Einar Hansen, blev efterhånden meget hjerteligt, og selv fru Hansen, der til at begynde

med havde modtaget Stauning med skepsis, tøede snart op. Det foreligger der mange vidnesbyrd om, eet af dem er et rimbrev, som hun havde lagt inden i et af sin mands breve.

Under Overskriften: »Kære Mand! Hr. Stauning!« beder hun om at låne nogle bognyheder.

Naturligvis svarede Stauning på vers:

Kære Kone
kaldet Fru Hansen.

Glad jeg sender Digterens Skatte
til Dem, som i Vers, aandfulde, glatte,
frembar et Ønske, for mig et Bud.
Jeg sender til Glæde, Trøst og Belæring,
det skrevne Ord, aandelig Næring,
Tanker og Stemning i skønneste Skrud.

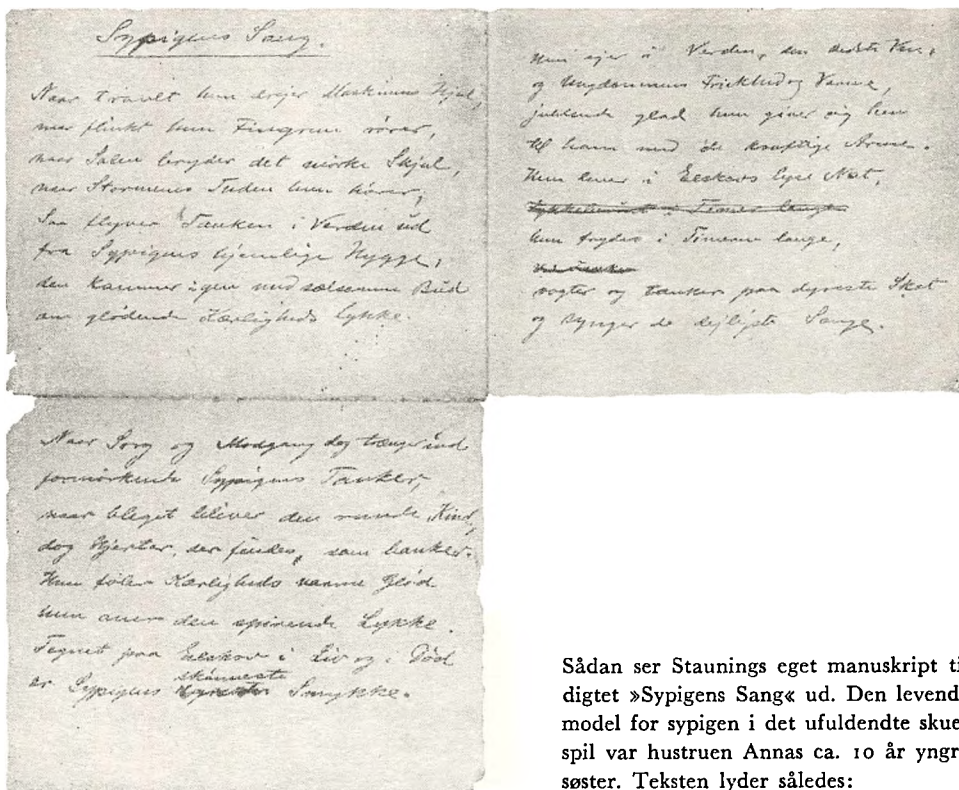
Og medens Pennen jeg har i Haand
Jeg frembær Beundring for Deres Aand,
Skabernatur! Mestrenes Lige!
Jeg frydes saare; at slig en Kvinde,
jeg paa min Vandring skulde finde.
Ak! denne Verden er ej vort Rige.

Tag min Hilsen, med Suk den kommer,
jeg mindes vort Samvær i lyse Sommer,
i Hjertet de vingede Ord har Rum.
Hils Familjen, den glade, kære.
Lad Julens Dage festlige være
forøg de aandfulde Minders Sum.

Naar atter De skriver et Brev til mig,
sæt Navnet under, saadan gør jeg.

Th. Stauning.

Det var i Vråby skole, Stauning skrev »Livets Løgne«, og lærer Einar Hansen, der var meget musikalsk, skrev musikken til den sang, der forekommer i

Sådan ser Staunings eget manuskript til digtet »Sypigens Sang« ud. Den levende model for sypigen i det ufuldendte skuespil var hustruen Annas ca. 10 år yngre søster. Teksten lyder således:

Naar travlt hun drejer Maskinens Hjul,
 naar flinkt hun Fingrene rører,
 naar Solen bryder det mørke Skjul,
 naar Stormens Tuden hun hører.
 Saa flyver Tanken i Verden ud
 fra Sypigens hjemlige Hygge,
 den kommer igen med sælsomme Bud
 om glødende Kærligheds Lykke.

Naar Sorg og Modgang dog trænger ind
 formørkende Sypigens Tanker,
 naar bleget bliver den runde Kind,
 dog Hjerter, der findes som banker.
 Hun føler Kærligheds varme Glød,
 hun aner den spirende Lykke.
 Tegnet paa Elskov i Liv og i Død
 er Sypigens skønneste Smykke.

Hun ejer i Verden den bedste Ven,
 og Ungdommens Friskhed og Varme,
 jublende glad hun giver sig hen
 til ham med de kraftige Arme.
 Hun lever i Elskovs lyse Nat,
 hun frydes i Timerne lange,
 vogter og tænker paa dyreste Skat
 og synger de dejligste Sange.

skuespillet. I denne periode var Stauning i det hele stærkt optaget af litterære sysler. Kapitel VIII i dispositionen for erindringerne hedder *Forfatter*. Han fulgte interesseret tidens litteratur og personligt møde med digtere optog ham stærkt. Af brevene til Einar Hansen fremgår det således, at han har været meget betaget af Holger Drachmann. Som et eksempel på Staunings egen produktion fra denne periode gengives side 64 i faksimile »Sypigens Sang« fra et nyt skuespil, som Stauning aldrig nåede at fuldende.

Da een af socialdemokratiets pionerer, A. P. Berg, d. 14. februar 1916 fyldte 70 år, var Stauning på hospitalet, og fru Anna Stauning måtte alene deltage i festen. Hun rejste sig og bragte en versificeret hilsen til fødselsdagsbarnet fra sin mand.

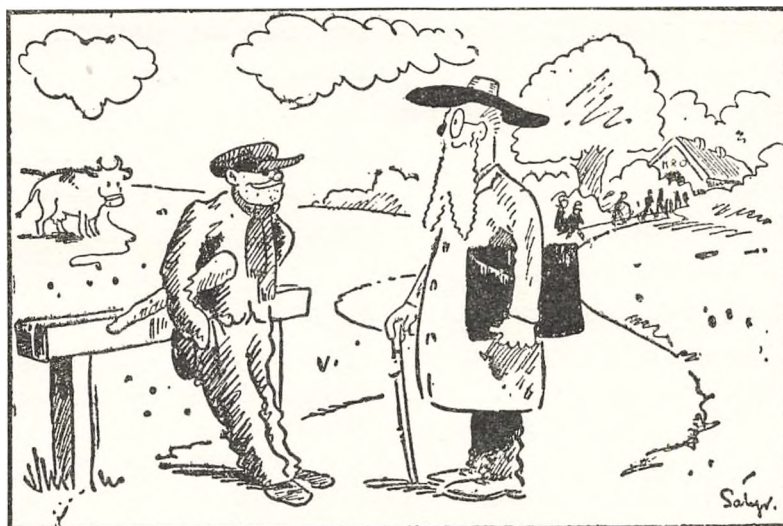
Det første vers lød således:

»Jeg sidder i min Celle,
som er klædt i Blomsterflor,
men lader mig nu melde
hos min Ven og Aandens Bror.
Jeg kommer ej personlig,
jeg er spændt paa Pinens Bænk,
men dog er jeg forsonlig
og yder glad min Skænk.«

Det følgende kapitel — kapitel IX — i Staunings disposition for erindringerne lyder kort og godt *Folketingsmand*. Men har følgende tilføjelse:

Erindringer om
Anton Jensen
Starcke
Svend Christiansen
Ole Olsen (Automobilturen)
Kongstedbøndernes opførsel.

Anton Jensen var Staunings første modkandidat i Faksekredsen — en frisindet venstremand, medlem af bestyrelsen for Dansk Arbejderforbund, vellidt af småfolk. I 1906, da Stauning valgtes, gav han udtryk for, at det var naturligt, at en socialdemokrat blev hans afløser. Opstillingen i 1909 af den slebne

Se næste
side

debattør, dr. C. N. Starcke, og i 1910 af gårdejer Ole Olsen, var udtryk for energiske venstre-bestræbelser på at løbe storm mod Stauning. Ole Olsen var født i kredsen, var sognerådsformand, landboforeningsformand, distriktsformand for Østifternes Brandforsikring, formand for Haslev Andels-svineslagteri m. m. Men hverken den slebne debattør eller den tillid-ombølgede organisationsmand formåede at fælde Stauning, da han først var blevet valgt. Med parentesen om automobilturen, har Stauning sikkert tænkt på et møde, som venstre indkaldte til så sent, at man havde regnet med at undgå Staunings nærværelse. Men man tog fejl. Stauning kastede sig ud i den for den tid uhørte luksus at leje en bil fra København til mødestedet, således at han blev i stand til at stille på pletten. Borgmester Melgaard fortæller andetsteds herom.

Andre bidrag i denne bog kommer ind på det, Stauning kalder: »Kongsted-bøndernes opførsel«. Det er sikkert dem, Stauning har tænkt på i et interview med Chr. Torpe i »Tilskueren«s oktobernummer 1933 i anledning af Staunings 60 års fødselsdag d. 26. oktober. Stauning siger her:

»Jeg skal ikke nægte, at jeg i de første år i Faksekredsen følte mig stærkt trykket af selskabet med storbønderne. De behandlede mig højst overlegent og udfordrende, udnyttede naturligvis på alle måder min manglende indsigt i land-

boforhold og betragtede det nærmest som en forbrydelse, at denne Københavner, tilmed en fagforeningsmand, søgte at trænge ind på deres enemærker. Det var ingenlunde altid behageligt, men jeg slog naturligvis fra mig af et godt hjerte ...«

Når der skulde være møde i Kongsted forsamlingshus, hvor bønderne tropede mandstærkt op, blev arbejderne fra Fakse mobiliseret. En samtidig tegning (se side 66) hentyder formentlig til dette forhold.

Tegningen har følgende tekst:

»Hvad man ikke har i Hovedet, maa man have i — — —

Stauning: Skal De ikke med til Mødet, kære Partifælle?

Partifællen: Jo, men je' venter bare paa »Galop-Sofus«, han ska' osse me', han er nemlig saa go' til at stikke skaller!«

De følgende kapitel-optegnelser til erindrings-dispositionen behøver i og for sig ikke nærmere kommentarer. Kapitlerne X og XI lyder:

X. Partiets Formand.

1913 Borgerrepræsentant

XI. a. Minister

b. Arbejdsminister

c. 1920 Formand Borgerrepr.

Annas Død

Kapitel XII ser således ud:

De tysk-danske Overenskomster

Mellemed ved Korrespondance. Telegrammet fra Berlin til Rusland

Torkild Rosse: Manden der blev frelst ved Vandervældes Hjælp

Huysman: Belgien der var dømt til Døden

Manden der søgte Sønnen i Krigen i Rusland

En samtidig tegning i »Klods-Hans«, som kan ses på side 69, kommenterer Staunings optræden — det var i 1917 — som befordre af telegrammet fra Berlin til Rusland:

Teksten lyder:

Stauning som Telegrafbud: »U.P.-Minister Stauning har besørget et telegram fra tyske Socialister til de russiske Socialister, men efter Paatale af Udenrigsminister Scavenius har han lovet denne, at han aldrig skal gøre det mere.«

Endelig lyder kapitel XIII således:

Statsminister
Ægteskab 1922
Søren 1923
Senere Tilføjelse til XIII:
Krigsperioden
Den hollandsk-skandinaviske Konference
Konferencen i Berlin om Slesvig
Helphands Ankomst
Kulforretningens Tilblivelse og Formaal
Helphands Fortjenester
Undervandskrigen
(Se Scheidemanns Bog)
Kiefers Rejse til Berlin
Børnekomiteens Arbejde

Under den første verdenskrig afholdtes i København i dagene fra den 17—18. januar 1915 en konference mellem repræsentanter for de socialdemokratiske partier i Norge, Sverige, Danmark og Holland. *Stauning* åbnede konferencen, idet han udtalte, at »de socialdemokratiske partier i Skandinavien og Holland har følt det som deres pligt at bidrage til styrkelsen af den folkevilje, som kræver en varig fred.« På konferencen vedtoges en udtalelse, hvorefter de socialdemokratiske partier havde pligt til at virke for fredsbetingelser, der ikke indeholdt en spire til en ny krig.

Senere afholdtes i april 1917 en lignende konference i Stockholm.

Helphand var en russer, der i 1890 var emigreret til Tyskland. Under pseudonymet »*Parvus*« havde han udgivet en række socialistiske skrifter, var senere udgiver af tidsskriftet »*Die Glocke*«. Under krigen, da kultilførslerne fra England var standsede, skaffede han Arbejdernes Fællesorganisations Brændselsforretning mulighed for import af kul fra Tyskland. Et forhold, der affødte en stærk presseomtale. (Se Hassing Jørgensens bidrag).

Ved et besøg, den tyske socialdemokrat *Ph. Scheidemann* aflagde i København i maj 1917, blev denne stærkt påvirket af *Stauning* til at intervenere i ubåds-spørgsmålet, idet Danmark ønskede garanti for sikring af landbrugseks-

Da forbindelsen mellem russiske og tyske socialdemokrater var afbrudt under krigen i 1917, påtog Stauning sig at formidle et telegram mellem de to parter. Forholdet blev gjort til genstand for offentlig kritik, og på billedet ses i »Klods-Hans'« version Scavenius som politibetjent irettesætte telegrafbudet Stauning.

porten til England. I sin bog fortæller *Scheidemann*, at han sendte den tyske udenrigsminister *Zimmermann* følgende telegram:

»Jeg har ved fortrolige Samtaler med *Stauning* faaet det absolut sikre Indtryk, at Sagerens Udvikling vil tage en katastrofal Vending for det danske Ministerium, hvis ikke i det mindste Bergens-Ruten bliver frigivet. Jeg anmoder af Hensyn til Stemningen i tyske Arbejderkredse indtrængende om, at man opbyder alt for at gennemtvinge dette Minimum af Imødekommenhed.«

Kiefer var direktør for Fællesorganisationens Brændselsforretning, og på hans forslag benyttedes en del af forretningens overskud til fordel for børn, der led ondt på grund af krigen. Han blev hædret af det tyske røde kors herfor.

Optegnelserne har følgende tilføjelse:

Russer-Invasion 1905 o. flg. Aar

Denne tilføjelse er dikteret af erindringen om de russiske emigranter, der i 1905 og følgende år havde deres gang i Socialdemokratisk Forbunds kontor.

Havde *Stauning* fået tid, ville sikkert mange andre tilføjelser og ændringer være sket i dispositionen. Men selv i deres foreløbige form giver de et stærkt indtryk af et flittigt menneske, med en arbejdsevne udover det almindelige.

Staunings efterladte papirer røber alt i alt, at han bag det imponante ydre havde et sind, der var mere følsomt, end selv de, der kom ham på nærmeste hold, anede.

Børge Schmidt.

Overblik

AF H. P. SØRENSEN

Den første gang, jeg talte med Stauning, var i foråret 1909. Han var ikke valgt til forretningsfører, men da P. Knudsen enten var syg eller var ved at blive valgt til borgmester, havde Stauning på grund af de snævre pladsforhold på partikontoret, taget plads ved formandens skrivebord. Et mørkt, lavloftet rum i stueetagen i Rømersgade 22, størrelse som dagligstuen i en 3-værelses lejlighed, møblementet var typisk for tiden. På skrivebordet var et stort skrummel af en opsats med drejede søjler til hylder og reoler. Et stort almindeligt mødebord med plads til 12—14 mand og så rigeligt med arkivskabe.

Jeg havde ikke talt med Stauning før. Mange gange havde jeg set ham ved møder, hørt ham læse protokollen op i Socialdemokratisk forbund og deltage i diskussioner om partimæssige anliggender. Vi unge fra ungdomsforeningerne havde megen sympati for Stauning. Den umiddelbare grund var, at han var den eneste af »de gamle« — til hvilke vi dog henregnede ham — der stod som medlem af ungdomsforeningen. Det smigrede os, og vi regnede ham halvvejs som en af vore egne. Naturligvis vidste vi godt, at han ikke var tilhænger af de mere principielle socialistiske anskuelser, som adskillige af de unge nærede. Vi vidste, at han var P. Knudsens udtrykte billede med hensyn til politisk farve. Men alene hans interesse for ungdommen forsonede med det andet, og vi vidste, at han altid støttede os i spørgsmålet om en lille smule hjælp fra partiet.

Jeg søgte ham for at få ham til at tale for os i ungdomsforeningen en aften,

og han lovede det straks, da han var fri den dag, vi havde lokalet. Jeg ville gerne have en rask politisk diskussion efter foredraget og foreslog ham at tale om den politiske alliance mellem socialdemokratiet og det radikale venstre, et den gang i partiorganisationerne omstridt og omdiskuteret spørgsmål. Da han var ganske uvillig til at tale om dette emne, foreslog jeg ham: Socialdemokratiet og kongedømmet. Det blev om muligt endnu mere køligt modtaget. Jeg fik for første gang et lidt hvast blik gennem brillerne og et par sekunder efter svaret: »Hvad skal vi dog diskutere sådanne emner for, det kan de jo gøre i diskussionsklubberne!« Han tænkte sig om et halvt minut, og så sagde han: »Jeg taler om ungdomsbevægelsen og partiet.«

Det var naturligvis ikke det, jeg havde håbet, omend i nogen grad frygtet. Jeg vidste, at vi nu ville få et tørt, for ikke at sige kedeligt, formanende foredrag, om, at vi ikke skulle blande os i og ikke kritisere partiets standpunkter, det måtte ske i partiforeningerne. Ungdomsforeningerne skulle ikke være et parti indenfor partiet. Oplysningsarbejde og agitation, det måtte være ungdomsbevægelsens opgaver.

Men jeg var lidt halvskuffet, for jeg havde ønsket lidt mere slag i bolledejgen, end der kunne blive med det foretrukne emne.

Egentlig vellykket var dette mit første møde med Stauning ikke. Han må sikkert have fået et halvdårligt indtryk af mig, som dog forbedredes et års tid senere, da jeg ved en festlig lejlighed havde skrevet et par sange, som viste mig fra en anden, mere tiltalende side. Jeg for mit vedkommende fik indtryk af Stauning som en velvillig, men lidt mut, nærmest genert mand. Der var, som jeg lærte ham at kende ved den lejlighed, intet af det store, som vi senere mødte, og at han skulle have marskalstaven i tornystret, ville jeg, om jeg var blevet spurgt, have forsværget.

Hans varme interesse for ungdommen.

Men jeg fik allerede ved dette mit første møde indtryk af hans varme, levende interesse for ungdommen i almindelighed og for den socialdemokratiske ungdomsbevægelse i særdeleshed.

Da jeg talte med ham ved det foran beskrevne møde, var Stauning ikke nær så gammel som vi, der var rigtig unge, den gang forestillede os. Skægget gjorde

ham jo nok både mere værdig og adskillige år ældre — af udseende. Han var i 1909 kun 36 år, og der var såmænd i den daværende ungdomsbevægelse et par stykker, der var betænkelig nær ved Staunings alder eller lidt over.

Da Stauning i januar 1910 var valgt til forretningsfører for partiet, vakte det stor glæde i ungdomsbevægelsen, at vi nu havde et af vore medlemmer som partiets leder, og vi ventede os også positive resultater deraf i form af støtte og mere forståelse for vort arbejde. Stauning viste sin interesse bl. a. deri, at han, hvis det var muligt, sørgede for at blive valgt til partiets repræsentant på ungdomskongresserne.

Desværre var det ikke tilfældet ved kongressen i København påsken 1912, hvor ungdomsforbundet sprængtes af Alex Larsen fra Lyngby og Reinhold Mac. Den gamle K. M. Klausen, der skulle tale om det den gang så aktuelle emne: Ungdomsskolen, var repræsentant for partiet. Da diskussionen på et vist tidspunkt var ved at blive lidt hed, og bordene begyndte at blive brugt som talerstol og derefter væltede, pakkede K. M. Klausen sine papirer sammen og forsvandt lige så stille.

Ved den lejlighed mærkede vi rigtig for alvor Staunings varme kærlighed til ungdomsbevægelsen. Selv sagde han, at det var en skam, at han ikke kunne være med ved kongressen, for han var i hvert fald ikke gået, fordi det begyndte at gå på de høje nagler! Efter få dages forløb fik han indkaldt forbundets ledelse og senere de udtrådte, og hen på høsten var bruddet helet. Ved næste kongres i Århus 1913 var Stauning med og blev hyldet for sin indsats. Han var ved den lejlighed ungdommelig, ja kåd, som han kunne være ved festlige lejligheder. Efter afslutningen af kongressen sent på aftenen, inviterede han en halv snes af os unge og nogle ældre partifæller til et stykke smørrebrød, hvor han adskillige timer efter betalte regningen med 65 kr. — en for os ungdommelige væsener fantastisk stor sum — og betalte med syv guldmønter. »Jo,« sagde han, »de taber aldrig deres værdi!« Året efter kom første verdenskrig, og jeg har ikke set guldmønter siden.

Stauning åbenbarede den aften, hvilken enestående charme og elskelighed han kunne vise ved særlige lejligheder. Han var glad sammen med os, han sang og morede sig til de små timer. Han sang, når han var i godt humør som regel kun een sang, gamle U. P. Overbyes: »Enhver, som har trådt sine

børnesko«, og vi andre sang med på omkvædet. Jeg tror, at de unge, der var med den aften, blev hans beundrere og han dem en højagtet ven for livet.

Socialdemokratiet og regeringsdannelse.

Spørgsmålet om socialdemokratiets deltagelse i regeringsmagten var begyndt at blive aktuelt, efterhånden som partiets stemmetal og mandattal voksede. På en rejse i Amerika havde Borgbjerg overfor dansk-amerikanerne profeteret, at det ikke lå så forfærdeligt langt ude i fremtiden, når socialdemokratiets deltagelse i regeringsmagten måtte afgøres.

Ønsket om en sådan deltagelse var imidlertid ikke almindelig indenfor partiet. Måske på direkte foranledning af Borgbjergs udtalelser vedtog partikongressen i 1908, at partiet ikke kunne deltage i nogen regeringsdannelse, forinden partiet havde flertal i folketinget, altså parlamentarisk flertal. En senere kongres stadfæstede denne vedtagelse.

Imidlertid viste det sig, at Borgbjerg fik ret med hensyn til sine udtalelser i Amerika. Allerede 1913 blev spørgsmålet rejst, for så vidt som Stauning under forhandlingerne i anledning af Klaus Berntsens demission i 1913 på et vist tidspunkt af kongen fik anmodning om at danne det nye ministerium. Dette sagde Stauning imidlertid nej til, men erklærede sig villig til at drøfte spørgsmålet om socialdemokratiets deltagelse i en samlingsregering under Klaus Berntsens ledelse.

Dette var imidlertid ikke efter J. C. Christensens hoved, og resultatet blev det radikale ministerium Zahle, der sad lige til 1920.

Da spørgsmålet om kontrolministre i den radikale regering rejstes i 1916, var det for socialdemokratiets vedkommende af hensyn til den gamle kongresbeslutning nødvendigt med dags varsel at indkalde til en ekstra kongres, der fandt sted i oktober 1916. Forud for kongressen, hvis forhandlinger varede det meste af natten, havde hovedbestyrelsen med alle stemmer mod 3 (Gerson Trier, J. P. Nielsen og Sundbo) indstillet, at kongressen gav tilladelsen.

Overfor kongressen redegjorde Stauning for situationen, der under hensyn til de udenrigspolitiske forhold var dybt alvorlig.

En lang forhandling udspandt sig, og det vedtoges til slut med 291 ja-stemmer mod 32 nej-stemmer at ophæve den gamle kongresbeslutning. Ved af-

stemningen var der tre, som svarede stemmer ikke: Steincke, Ernst Christiansen og H. P. Sørensen.

10 minutter efter var Stauning udpeget til minister og kongressen slut.

Et efterspil.

De delegerede, der stemte imod beslutningen, hidrørte dels fra ungdomsbevægelsens folk, dels fra en ældre radikal fløj, som væsentlig havde sine tilhængere indenfor diskussionsklubberne, som Stauning aldrig havde været medlem af. Denne fløj havde en vis tilslutning indenfor partiet og havde flere fremstående talsmænd indenfor hovedledelsen, bl. a. Gerson Trier, J. P. Nielsen og Hans Palbo, der i en årrække var formand for diskussionsklubben »Karl Marx«.

Trier var sammen med Nic. L. Petersen blevet ekskluderet i 1889, men atter genoptaget i 1901. Nu fandt Trier, at han ikke længere ud fra sin socialistiske overbevisning kunne blive stående i partiet. Han trådte ud af hovedbestyrelsen og meldte sig ud af partiet.

Hans udmeldelse vakte betydelig opsigt, men fik ikke følger derudover.

En lille episode fra de dage skal mindes her. Kongressen havde altså besluttet, at Stauning skulle indtræde i regeringen.

Da »Fremad« — ungdomsbevægelsens blad — udkom, havde jeg, der i de år var redaktør, skrevet en artikel om kongressen og påvist, at en international socialistkongres netop havde vedtaget en resolution, foreslået af selve Karl Kautsky, hvori man siger, at kun i en absolut nødssituation og kun med partiets billigelse kan en socialist indtræde i en borgerlig regering. Dette var, hvad der var sket i Danmark.

Stauning blev meget glad over »Fremad«s artikel og sendte mig samme dag følgende brev:

14/10 1916.

»Ærede partifælle.

Da jeg så ofte — eller dog nogle gange — har fundet anledning til at fremsætte bebrejdelser imod »Fremad« for dets holdning overfor partiet, vil jeg ikke undlade at bevidne Dem min anerkendelse for den noble og anerkendende tone, hvori »Fremad« i sidste nummer omtaler den nylig trufne politiske afgørelse. Det er gan-

ske utvivlsomt i vort partis bedste interesse at handle således som De gør og ligeledes af politisk betydning.

Det har glædet mig meget, og jeg siger derfor tak.

Med soc. hilsen

Th. Stauning.“

Det hører med i billedet af Stauning, at han kunne anerkende og takke andre for deres indsats. Som nu med det ovenfor aftrykte brev. Han har straks efter at have læst artiklen sat sig til skrivebordet og skrevet, og end ikke det for ham så karakteristiske ord »utvivlsomt« mangler.

Stauning og oppositionen i partiet.

Verdenskrigen skabte seks yderst vanskelige år i forholdet mellem partiet og ungdomsbevægelsen.

Der gik ikke mange måneder, før diskussionen indenfor de enkelte landes socialdemokratiske partier om stillingen til krigen blev meget voldsom. Socialdemokratiet havde svigtet, det havde ikke forhindret krigen, sagde man. Særligt i Tyskland viste der sig en dyb principiel og personlig splittelse, »Zimmerwald-Komiteen«, en international samling af radikale socialister blev dannet i foråret 1915, og strømningerne bredte sig uundgåeligt også til Danmark, hvor i forvejen de lange og store indkaldelser til sikringsstyrken og de høje militærbevillinger havde skabt en vis utilfredshed.

Ungdomsforbundet blev stærkt kritisk indstillet overfor partiernes officielle politik både udenfor Danmark og indenfor. Dets blad »Fremad« måtte give plads for mere principielle, teoretiske synspunkter overfor krigen, og forholdet til partiet blev mindre godt. Ledelsen indenfor ungdomsforbundet mente selv, at den søgte at dæmpe kritikken, og at kritikken iøvrigt hellere måtte have lov at komme frem i stedet for at resultere i udmeldelser eller overgang til de radikale småbevægelser. Og, beklageligt eller ikke, hjertet og følelserne hos os, der sad i ledelsen, var jo dog mest med i strømningerne derudefra.

Stauning søgte ved forhandlinger med ungdomsforbundet og ved samtaler med de enkelte ledere at nå en vis modus. På kongresserne, både ungdommens og partiets, blev tonen dog skarpere, og efterhånden tror jeg egentlig, Stauning tabte tålmodigheden og ønskede at lade ungdomsbevægelsen sejle sin

egen sø. Udviklingen resulterede jo også i 1919—20 i nye partidannelser, først en venstresocialistisk, siden en kommunistisk.

Da Stauning lærte at bide fra sig.

Det var egentlig under første verdenskrig, at Stauning blev den gæve kæmper for herren, som han til det sidste havde ry for. I de første år savnede han i nogen grad denne kampevne. Ikke at han var blegsottig og blodfattig, men han angreb ikke andre så hårdt.

Men under krigen ændredes den politiske tone. De indre vanskeligheder og ungdomsbevægelsens kritik var det mindste, de var kun nålestik. Langt mere ondartede var de politiske modstanderpartiers angreb på den radikale regering og socialdemokratiet. Maksimalpriserne, 7. august-loven, de vestindiske øers salg, militærordningerne gav højre og venstre anledning til meget hårde angreb på socialdemokratiet, som også i virkeligheden var den radikale regerings ryggrad. I krigens sidste år og de bevægede episoder før og efter påsken 1920 kom dertil de syndikalistisk-kommunistiske angreb på socialdemokratiet og fagforeningerne, hvilke især koncentrerede sig om Stauning og Borgbjerg.

I årene op til første verdenskrig og under krigen havde de revolutionære bevægelser ikke spillet nogen væsentlig rolle i Danmark. Under en vis dårlig konjunktur kunne de komme op og vinde tilslutning, som f. eks. 1908, men de sygnede atter hen.

En vis, men beskedene, position indenfor fagforeningerne havde den såkaldte »Fagoppositionens sammenslutning«, der dog ikke ville beskæftige sig med politik. Her var en af lederne den kendte ungsocialist Chr. Christensen.

Men ved krigens afslutning blomstrede de op. Thøgersen og Marie Nielsen dannede »Venstresocialistisk parti«, som fik tilslutning af ledere fra det socialdemokratiske ungdomsforbund. Senere blev dette sammen med »fagoppositionen« til »kommunistisk parti«, som siden har bestået, dog under meget omskiftelige former.

Også en tidligere redaktør af »Social-Demokraten« i Holbæk, V. Nicolaisen, startede et oppositionsblad, »Dagens Ekko«, og da Marott efter sin holdning i Slesvigspørgsmålet blev ekskluderet af partiet, prøvede han også lykken med noget, der hed »Folket«. I løbet af et par år var disse sidste gået al kødets gang.

Angrebene på arbejderpartiets mænd har aldrig før eller senere været så grove og ondsindede som i denne periode overfor de to største skikkelser indenfor socialdemokratiet, Stauning og Borgbjerg. Det var så groft en aften ved et møde på Vesterbro, at Borgbjerg måtte kravle ud ad et vindue for at undgå personlig overlast.

Da lærte Stauning at bide fra sig. Og han gjorde det godt. Det var ikke sådan, at han blev vred ved den mindste lejlighed. Hans modstandere kunne stænke meget snavs på ham, før han svarede. Men når han så svarede, kunne der også falde et par stærke, bidske og rammende bemærkninger. Som da Pürschel i 1933 havde talt om den gave — villaen på Valeursvej — som Stauning fik til sin 60 års dag. Stauning betegnede i sit svar kort og godt Pürschels udtalelser som en topmålt frækhed mod en hæderlig, retlinet mand.

Engang imellem kunne han jo måske nok komme til at ramme en uskyldig. Jeg husker fra kongressen i Vejle 1927, Stauning havde ved debattens slutning fået forhammeren frem, og Holger Eriksen og Jul. Bomholt fik sig en ordentlig opsang, fordi de havde sagt et eller andet, som ikke var faldet i god jord hos fader Stauning. De to, som ikke var vant til en sådan ublid medfart, blev ganske forbløffede, således at vi fra den tidligere ungdomsbevægelse måtte trøste dem med, at vi havde været genstand for langt hårdere behandling i vor tid, i virkeligheden havde Stauning givet dem ridderslaget med sin forhammer. Det var nærmest en ære at blive angrebet af Stauning.

Der var det gode ved en sådan episode, at den ikke satte ondt blod. Når debatten var forbi, smilede den gamle lunt i skægget, og delinkventerne havde jo ikke taget legemlig skade. Næste dag var det hele glemt. Det tjener til Staunings ære, at han aldrig bar nag.

Stauning i 1920.

Andre har fået til opgave at fortælle om begivenhederne påsken 1920. Nogle personlige erindringer synes jeg dog skal med.

Stauning var ikke i byen den mandag efter palmesøndag 1920, da kongen ganske uventet tilkaldte statsminister Zahle og i løbet af nogle minutter gav ham og hele ministeriet afsked. Stauning var om lørdagen taget ned til sit sommerhus ved Vallø, og han havde ikke telefon dernede.

Jeg husker meget nøje begivenhedernes udvikling den dag, da jeg uforvarende blev aktiv deri. Jeg var et par uger forud — iøvrigt på Staunings henstilling vendt tilbage til det socialdemokratiske eftermiddagsblad »Klokken 5« som redaktionssekretær. Jeg gik endnu på sætteriet efter bladets ombrydning, da Borgbjerg lidt over kl. 12 middag — et for »Social-Demokraten«s redaktionspersonale ganske usædvanligt tidspunkt — kom op på sætteriet og sagde: »Vi må have en avis ud, kongen har begået statskup!«

I løbet af et minut fik jeg rede på, hvad der var sket, og vi fik sammen undersøgt mulighederne for at lave en avis hurtigst muligt. Der var ikke andet at gøre end at bruge »Klokken 5«s sider, og Borgbjerg satte sig ned ved faktorens skrivebord og skrev de fornødne 6-spaltede overskrifter og en umådelig kort tekst, og så i trykken med det nye blad, der fik »Social-Demokraten«s hoved og »Social-Demokraten«s ansvarshavende. Det var Borgbjerg selv.

Der var ikke megen snak, men jeg husker, at jeg spurgte Borgbjerg om, hvor Stauning var, og om han vidste, hvad der var sket. Borgbjerg svarede, at partiets formand var i Vallø, men at vi måtte sende en medarbejder ned på banegården til togene sydfra og give ham besked, når han kom. Først mellem kl. 4 og 5 eftermiddag kom Stauning til byen og tog straks til »Social-Demokraten«s redaktion.

Stauning hørte aldrig til de meget talende — i modsætning til Borgbjerg. Da han kom op på redaktionen, viste jeg ham aviserne, hvori Borgbjerg i den nyeste udgave havde bebudet, at arbejderne måtte besvare statskuppet med generalstrejke. Han sagde ikke meget, men jeg fik straks det indtryk og véd positivt fra senere samtaler med Stauning, at han ikke var glad ved situationen og var af den mening, at en generalstrejke ikke kunne proklameres i »Social-Demokraten«, men måtte besluttes af De samvirkende Fagforbund, fagforeningernes kompetente organisation.

Indenfor den faglige hovedorganisation var man alt andet end glad for Borgbjergs dristige og ganske uorganisationsmæssige initiativ, bl. a. var Lyngsien en skarp modstander. Men Stauning indså, at efter kongens handlemåde, og som situationen var lagt op, måtte en generalstrejkebeslutning blive konsekvensen.

I disse hektiske dage var Stauning den rolige, besindige mand i modsætning

til Borgbjerg, hvis temperament lagde ham kraftudtryk i munden og pennen tilstrækkelige til adskillige måneders eller års fængsel.

Da borgerrepræsentationens socialdemokratiske og radikale medlemmer efter et møde på rådhuset, hvor en henvendelse til kongen blev vedtaget, gik ned gennem rådhushallen, råbte en ungdommelig partifælle: »Leve republikken.« Men Stauning tyssede på manden og sagde stille: »Ingen tåbelige demonstrationer, nu er det alvor.« Og da samme mand senere viste ham et rødt flag, som han bar på sig — »for en sikkerheds skyld, hvis der skulle blive brug for det,« sagde han — svarede Stauning ham: »Gem det til bedre tider!«

Modning til førerskab.

Indtil 1920 var Stauning ingenlunde socialdemokratiets ubestridte førstemand. Borgbjerg havde jo siden halvfemserne været partiets mest kendte politiker, hans navn og hans ansigt personificerede så at sige socialdemokratiet. Det var Borgbjerg, der i rigsdagen havde de store sager, og bl. a. grundlovs-sagens gennemførelse skyldtes i ikke uvæsentlig grad hans utrættelige arbejde. Da Stauning i 1916 blev minister, kunne han ikke optræde i folketinget som partileder, og Borgbjerg var i perioden 1913—20 i virkeligheden den radikale regerings ordfører og pennefører.

Men da socialdemokratiet i 1920 kom i opposition, blev Stauning partiets ordfører i alle de store, vigtige sager, og der var mange af dem i de fire år indtil 1924. Landmandsbanken og Plum-koncernen krakkede, og den danske krone raslede ned, industrien kom i krisevanskeligheder, og arbejdsløsheden steg til katastrofale højder. I alle disse økonomisk betonedede sager blev Stauning sit partis ordfører. Uden at være i besiddelse af nogen uddannelse viste han sig at være særdeles kyndig og dygtig til at belyse de indviklede og vanskelige økonomiske spørgsmål, og han vandt sig en meget stærk position som saglig arbejdskraft. Således lykkedes det ikke mindst ved hans indsats at få gennemført en krisehjælp til et par af de hårdest ramte industrier, skotøjs- og tekstilindustrien. Man kan uden tvivl datere visse industrikredses respekt, for ikke at sige hengivenhed, for Stauning fra denne periode.

I disse kampår *modnedes* Stauning til hans senere store gerning i dansk politik. I disse år blev han rigsdagens centrale skikkelse, og der var ingen for-

Barndomshjemmet i Vester Voldgade

Stauning – 6 måneder – sammen med forældrene Caroline og Peter August Stauning

Stauning – 4 år

Stauning som 12-årig med forældrene

Stauning som cigarsorterer blandt arbejdskammeraterne på Schmidts Cigarfabrik i Fredericia i 1892—93. Stauning står som nr. 4 fra venstre i anden række med armene over kors på skødskindet. I Fredericia oplevede han sin første forelskelse. Han skriver selv, at han drog fra byen »fyldt med Ungdomsminder, som ikke nu har almen Interesse«.

Stauning 17 år, 21 år og 23 år. På det sidste billede er han begyndt at lægge sig det skæg til, som senere blev så karakteristisk for ham. Her endnu kun et tyndt overskæg med »rottehaler« og bakkenbarter. Øverst på næste side følger man, hvorledes skæggets udvikling efterhånden præger hans karakteristiske fysiognomi. Samtidig med skæggets vækst blev Stauning tyndhåret og efterhånden skaldet. (Læs videre på næste side).

I de yngre år, da han og Borgbjerg næsten altid i vittighedsbladene optrådte side om side, havde han som Borgbjerg tveskæg, men medens Borgbjerg altid havde sit skæg voksende mere eller mindre vildt, så satte den politiske karriere og de fremtrædende poster i statens tjeneste også i det ydre efterhånden sit præg på ham, heri indbefattet det særdeles velplejede skæg.

På billedet til højre ses Stauning på sin magts højde, statelig og velklædt, som den yngre generation kendte ham. Han er her på vej til kongen for at aflægge sin ugentlige onsdagsrapport.

I 1898 blev Stauning gift med Anna f. Jensen. Han havde truffet hende på cigarfabrikken, hvor han arbejdede. »Lille Anna«, som hun altid blev kaldt, var, det fremgår af alle kilder, en stor støtte for Stauning i hans arbejde. Hun hjalp ham med råd og dåd, siger alle, der kendte dem. Således gennemgik hun den store daglige post af aviser og stregede ind med blåkridt, hvad hun mente havde interesse for Stauning, så at han lettere kunne nå at følge med i det, der var af betydning for ham. Og der er mange udsagn om, at hun i givne situationer havde stor indflydelse på hans holdning. I april 1921 blev fru Anna Stauning dræbt ved en færdselsulykke på hjørnet af Fredens Bro og Øster Sogade, og der foreligger vemodige vidnesbyrd om, at hendes bratte død ramte ham som et meget hårdt slag.

I et brev skrevet i sommeren 1906 i Lemvig, se brevene til Einar Hansen, fortæller Stauning om det indtryk, et besøg på Harboøre kirkegård gjorde på ham. Mange år senere vendte han tilbage til Harboøre og ses her med tre gamle enker efter forliste fiskere. Stauning bærer den grå bowler, som i hans senere leveår blev hans karakteristiske hovedbeklædning.

Fra 1906—15 var Stauning valgt i Faksekredsen. Indtil den nye valglov samtidig med grundlovsrevisionen i 1915 indførte valg i afstemningsdistrikter inden for hver kreds, samledes vælgerne på hver enkelt kreds' eneste valgsted. Her talte kandidaterne og deres ordførende stillere, for afstemningen begyndte. Billedet er fra Fakse på valgdagen i 1906 og viser Stauning på tribunen. Billedet er åbenbart taget, efter at afstemningsresultatet forelå, og Stauning for første gang var valgt til medlem af folketinget.

Et billede fra jernbanestationen i Fakse Ladeplads. Ved stationsbygningens hjørne til venstre står Stauning med sin cykel. Han er iført cykelgamacher, og på stangen hænger hans vespækkede mappe, formentlig fyldt med valgpropaganda.

En stærk kontrast til disse unge er i Fakse, hvor Stauning indtil 1906 stadig var et omstridt kandidateme også inden for sit eget parti, er billedet af socialdemokratiske valgplakater fra valget i 1935, hvor hans stilling var blevet så stærk og grundfæstet om socialdemokratiets førstemand, at valgkampen kunne føres under det fordringsfulde meget sigende motto: »Stauning eller Kaos«.

Til venstre: Stauning på torvet i Fakse forud for en majdemonstration. — Til højre: Lærer Einar Hansen med familie uden for Vraaby skole. Man ser fra venstre til højre døtrene Alla og Hervør. Foran sønnen Vøgg. Fru Hansen, datteren Yrsa og Einar Hansen.

I sin ungdom gik Stauning meget i teatret, især i Dagmar-teatret. Som statsminister skrev han i 1926 en artikel i tidsskriftet »Teatret« om sin ungdoms lyst til en litterær karriere. Han fortæller her mange interessante ting, bl. a. at modellen til den gamle, udslidte arbejder i »Livets Løgne«, som ikke tåler fabrikkens støv, er »min egen, altfor tidligt afdøde Fader, hvis triste Tilværelse jeg kendte og selv har haft Del i.« Også fabrikanten og lægen i stykket er tegnet efter levende modeller, fortæller Stauning.

Det eneste eksisterende fotografi af Stauning sammen med lærerfamilien i Vraaby skole. Fra venstre til højre: Fru Hansen, Stauning, Einar Hansen, dennes svigersøn Magnus Flindt Nielsen (gift med E. H.s datter Rigmor), fru Stauning og Yrsa Hansen. Foran en dattersøn af Einar Hansen og Holger Stauning.

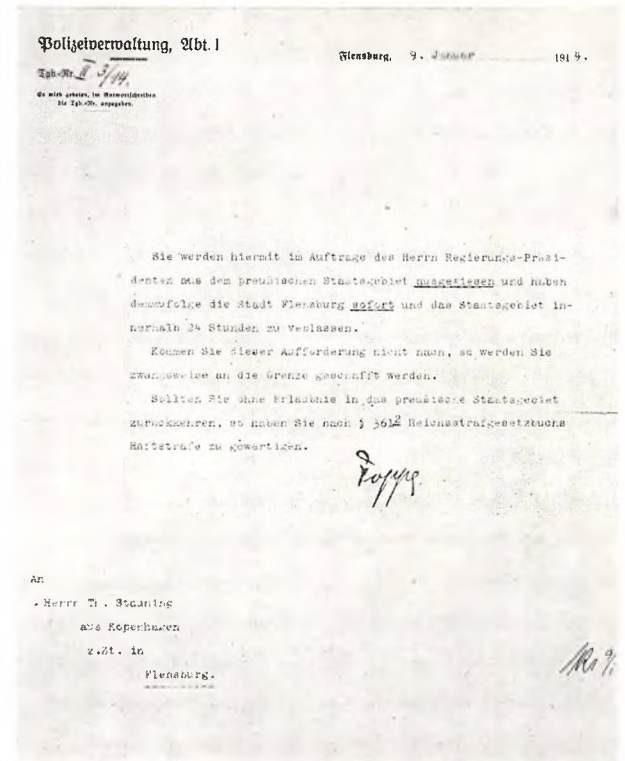
LIVET
Sang af „Livets Løgne“
af
TH. STAUNING

Musiken af
Ejnar Hansen,

samt
PROLOG
frem sagt ved Opførelsen
paa
ARBEIDERNE'S TEATER.

Efter at Stauning i 1910 som partiets nyvalgte formand med stor dygtighed havde organiseret den internationale socialistkongres i København, blev han i årenes løb knyttet til arbejderbevægelsens internationale arbejde. Til højre den udvisningsordre fra Flensborg, som forhenværende folketingsmand J. P. Nielsen omtaler i sin artikel. Til venstre et billede fra banegården i Stockholm i 1917, da repræsentanter for de hollandske og nordiske socialdemokratier mødtes med repræsentanter for det tyske socialdemokrati til en fælles fredskonference. På billedet ses den senere tyske rigspræsident Friedrich Ebert og Stauning.

Da kong Christian X i 1920 havde afskediget ministeriet Zahle, og De samvirkende Fagforbund havde besluttet generalstrejke som modtræk mod ministeriet Liebe, vedtog socialdemokrater og radikale i Københavns borgerrepræsentation at rette en henvendelse til kongen om ministeriets Liebes afskedigelse og genindførelse af parlamentariske tilstande. Billedet viser de socialdemokratiske og radikale medlemmers afgang fra rådhuset. De blev på vejen til Amalienborg fulgt af en større og større menneskemængde. Forrest i gruppen af borgerrepræsentanter ses borgerrepræsentationens formand Th. Stauning med borgmester J. Jensen på sin højre og borgmester Hedebo på sin venstre side. Bagved fra venstre nuværende højesteretsdommer Jesper Simonsen, senere borgmester Ole Andersen, formanden for De samvirkende Fagforbund C. F. Madsen og (mellem Stauning og Hedebo) senere højesteretsadvokat C. C. Heilesen.

Dels den skuffede forventning om, at arbejderpartierne ikke var i stand til at standse krigen i 1914, dels den russiske revolution i 1917, bragte rundt om i verden røre i arbejderkredse og førte i Danmark til, at den socialdemokratiske ungdomsbevægelse blev kommunistisk. Dette medførte, at socialdemokratiet startede en ny ungdomsbevægelse i 1920, en ungdomsbevægelse, som Stauning efterhånden blev stærkt optaget af. Denne ungdomsbevægelse stiftedes af en række af de mænd, der i dag står i spidsen for socialdemokratiet, bl. a. Rasmus Hansen, Chr. Christiansen, Gustav Pedersen, Julius Hansen og senere Hans Hedtoft og H. C. Hansen. D.S.U. havde i høj grad sit udspring i socialdemokratiske ungdomskredse i Aarhus, der havde fået stillet »Demokraten« tagetage til rådighed for sine møder. På billedet øverst ser man to af de unge fra Aarhus, den daværende — og første — formand for ungdomsorganisationen Chr. Christiansen og sekretæren Hans Hedtoft (Hansen), dirigere et leve for Stauning. Til højre Stauning og Hans Hedtoft i haven foran huset på Valeursvej. I årenes løb formede det sig sådan, at Hans Hedtoft skilte sig ud som føreren blandt de unge fra årene efter 1920, og han var den, der klarede så det som ungdomsorganisationens opgave at bekæmpe kommunisterne. Han fik af Stauning overdraget en række betydningsfulde opgaver inden for partiet, og Stauning udpegede ham i 1939 til sin efterfølger som partiets formand.

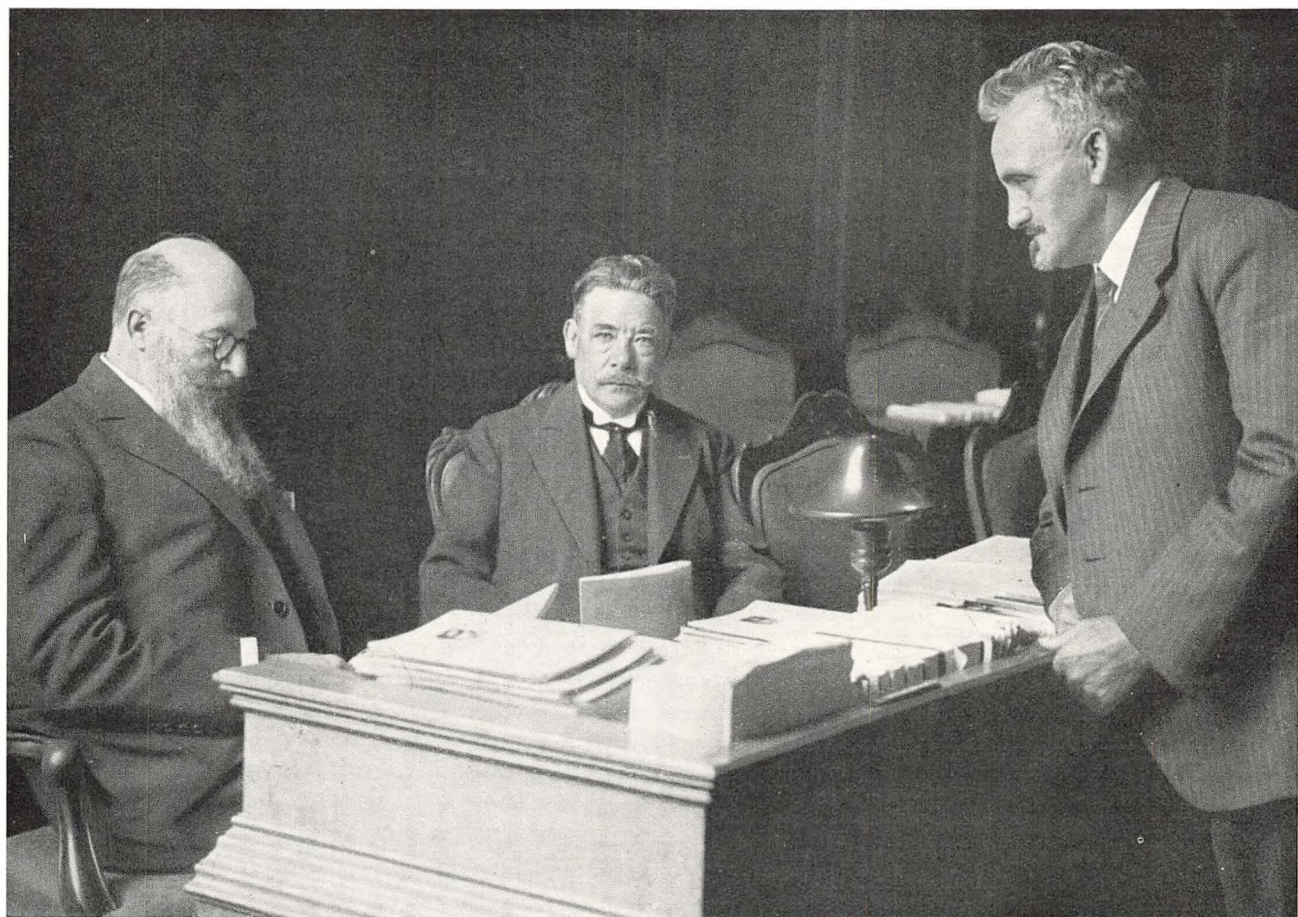
STAUNINGS BERØMTE LOMMEBOG

{ Statsminister	
{ Handelsminister	Stauning - Bransnæs
Udenrigsminister	Moltke
Finansminister	Stauning Bransnæs.
Forsvarsminister	L. Rasmussen.
Justitsminister	Steincke.
Indenrigsminister	Borgbjerg - Hauge
Socialminister	Borgbjerg Hauge.
Landbrugsminister	Bording - Mogens Jensen
Undervisningsminister	Fru Bang + Hauge
Kirkeminister	Dahl
Offentlige Anstalter	Friis Skotte.

[Handwritten signature]
[Handwritten signature]

Af Staunings udkast til det første ministerium Stauning af 23. april 1924 fremgår med al tydelighed, at Stauning ikke på forhånd har haft sin ministerliste udarbejdet. På et vist tidspunkt har han åbenbart tænkt sig selv som finansminister og Bransnæs som handelsminister, men er så blevet ved det oprindelige udkast. Og tvivl har der ikke været om Moltke som udenrigsminister — men han er dog senere føjet til med blyant — eller om Laust Rasmussen som forsvarsminister, Steincke justitsminister, Dahl kirkeminister og Friis Skotte trafikminister. Derimod har den perfekte Hauge været tiltænkt forskellige ministerier, for han endte i indenrigsministeriet. Han har været placeret som landbrugsminister, hvor der også har været tænkt på daværende folketingsmand, dyrlæge I. P. Jensen, Terslev. Men her har Bording dog øjensynlig været den oprindelige tanke. Endvidere har Hauge været placeret som socialminister og undervisningsminister; dog har fru Nina Bang været det første og altså det endelige emne. Borgbjerg har først været indenrigsminister og er derefter blevet socialminister. En fodnote er yderst interessant. Der står, men grundigt overstreget: »Vilh. Rasmussen Lærernes Henvendelse». Om det betyder, at lærerne har villet have ham eller ikke have ham, fremgår ikke. Men minister blev han i alt fald ikke! Redaktionen af dette værk har kikket i 8—10 af Staunings berømte lommebøger, men ud over rent private bemærkninger indeholder de i det væsentlige kun aftaler om møder og andre sammenkomster med angivelse af tid og sted — og ingen ministeremner! Der skal imidlertid have eksisteret en særlig lommebog, som under besættelsen bortkom.

Sammen med kong Christian X ses her Stauning og Borgbjerg ved en officiel lejlighed under det første ministerium Stauning. Efter at Stauning i 1916 var blevet kontrolminister, forstod offentligheden mere og mere, at Stauning og ikke Borgbjerg var socialdemokratiets stærke mand. De forskellige regerings forhold til kongemagten vil naturligvis altid være præget af, at kongens person bør holdes uden for det politiske spil. Det vides, at kong Christian efter krisen i 1920 ved forskellige lejligheder lagde vægt på at understrege, at han ønskede at lade episoden være glemt. Ved den første officielle modtagelse af rigsdagen efter valgsummeren 1920 gik kongen ved sin indtræden i tronsalen på Christiansborg demonstrativt hen til de tidligere medlemmer af ministeriet Zahle og hilste på dem. I 1924, da Stauning trådte til som statsminister, afgav kongen beredvilligt en erklæring om, at det politiske arbejde skulle foregå på parlamentarisk grund, og at der ikke ville ske nogen afvigelse herfra. Noget ganske tilsvarende gentog sig i 1940 i anledning af Højgaardkredsens henvendelse til kongen.

Et karakteristisk billede fra folketingsalen af statsminister Stauning, finansminister H. P. Hansen og landbrugsminister Bording. Stauning har åbenbart fået forelagt en sag. Bording er spændt på statsministerens reaktion, inden folketingsmødet skal begynde. Stauning som sædvanlig præget af sin sindige ro, ligesom lukket inde i sig selv. Men svaret skal nok være kommet.

Fra sin tidligste ungdom fartede Stauning rundt på cykel i Faksekredsen. Her er han med en god gammel skærveknuser.

Olga Stauning, Stauning og sønnen Søren i 1924.

Allerede i 1917 købte Stauning Enghuset ved Valø umiddelbart i nærheden af Tryggevælde å, hvor han elskede at ro rundt i sin båd i sommerferien. I båden ses her Stauning, adoptivdøtrene Aase og Ida Marie, Staunings svigermoder fru Kofod Hansen, sønnen Søren og fru Olga Stauning.

Stauning er kommet fra København til Enghuset, efter at familien har spist middag, og får nu i haven serveret sine jordbær med fløde.

Soren skal lære at gå.

Soren rider ranke.

Der spilles fjerbold på plænen bag ved Enghuset. På billedet ses adoptivdatteren Aase, Stauning, Soren, adoptivdatteren Ida Marie og fru Olga Stauning.

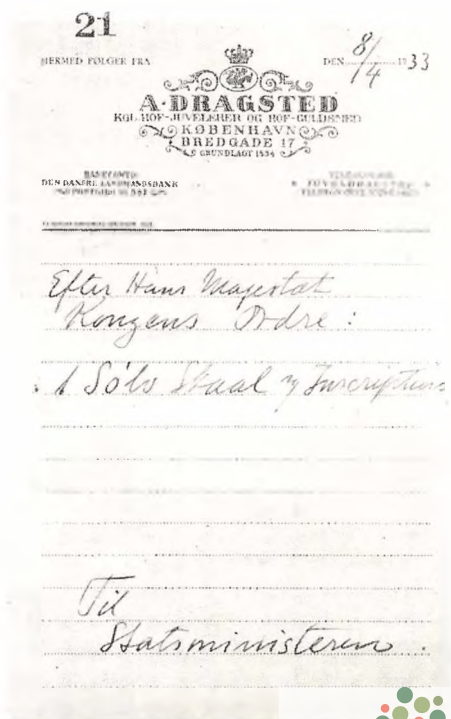

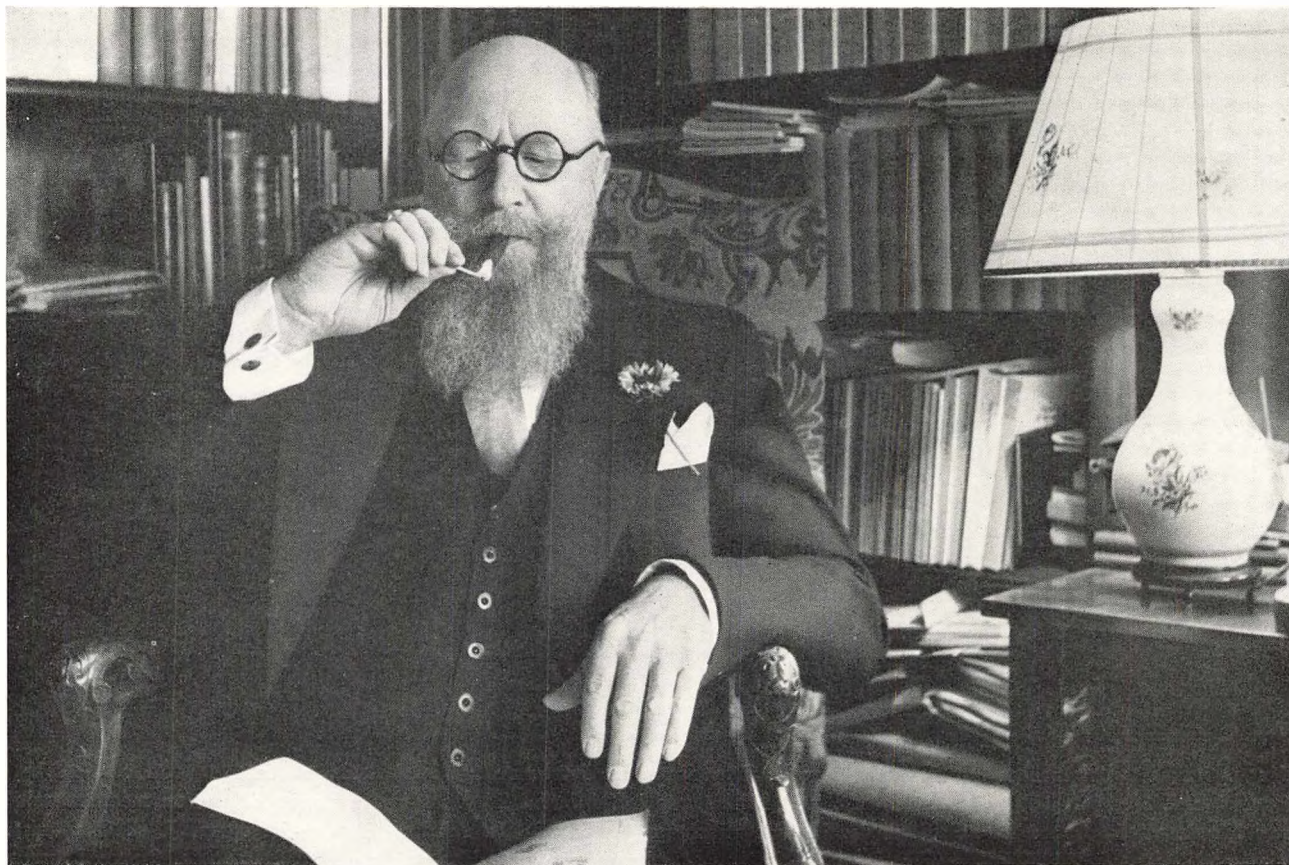
I 1924 indledtes der mellem Danmark og Norge forhandlinger om det fremtidige forhold mellem de to lande med hensyn til Østgrønland. Der blev valgt to delegationer, som forhandlede i Kristiania. Til venstre den norske delegation med statsminister Mowinckel i spidsen. Til højre den danske delegation, der bestod af (fra venstre) Hassing-Jørgensen, J. C. Christensen (formand), baron Reedtz-Thott og Th. Stauning. Yderst til højre daværende fuldmægtig i udenrigsministeriet Gustav Rasmussen og daværende sekretær i udenrigsministeriet, senere gesandt L. B. Bolt-Jørgensen, som kigger utålmodigt på uret.

Stauning fotograferet på »Disco« under rejsen til Grønland i sommeren 1930. Til søs var Stauning altid i kasket, og han holdt åbenbart meget af sin sejlerkasket. Der findes billeder af ham fra Valeursvej og Enghuset i kasket og jaket.

Efter at Danmark havde vundet Grønlandsprocessen i Haag, modtog Stauning en gave fra kong Christian, leveret af hofjuveler Dragsted. Her er følgesedlen. Samtidig fik Stauning fortjenstmedaillen i guld.

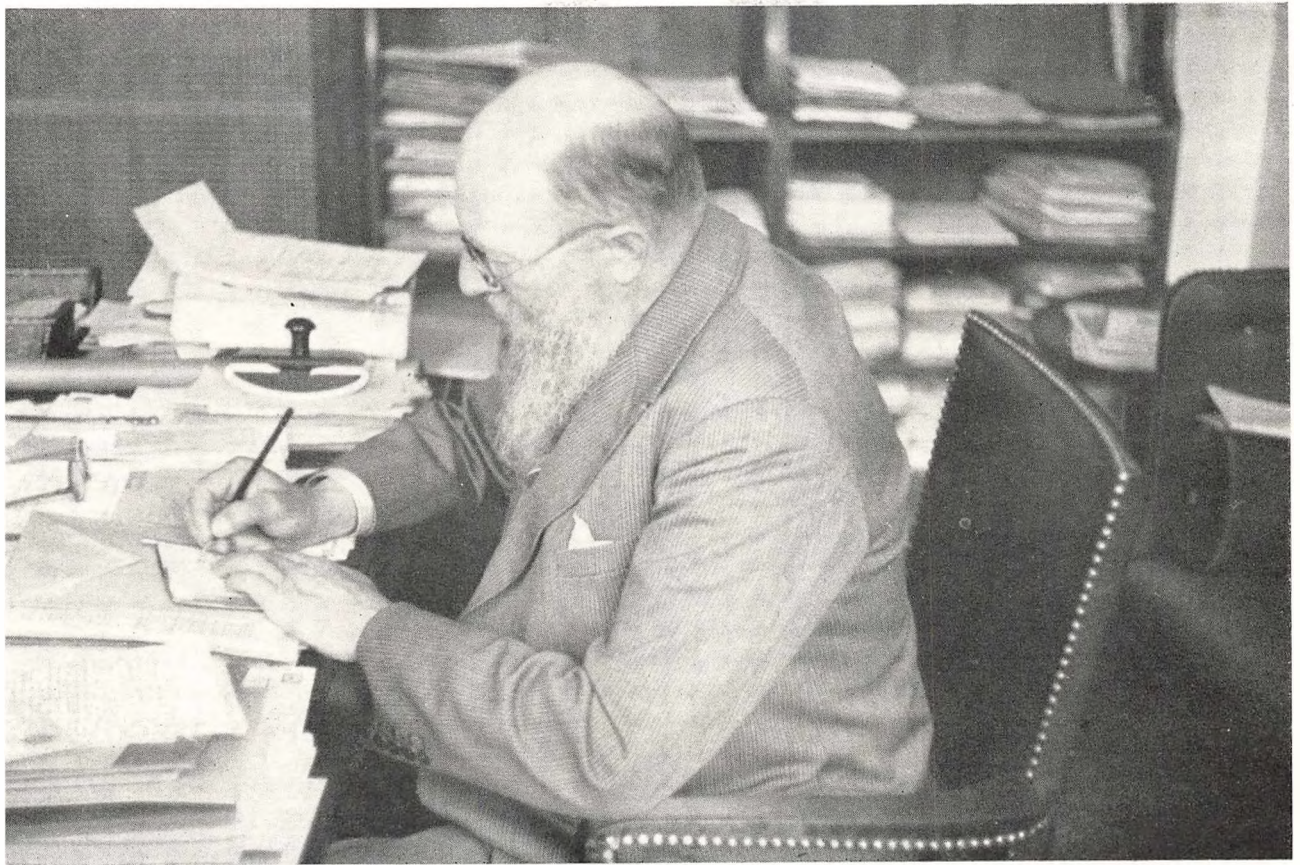

»En god cigar gør tanken klar.« Stauning hygger sig i hjemmet på Valeursvej.

Til venstre: I den uhyre dynde af billeder, der findes af Stauning, har det været vanskeligt at finde et eneste med et smil. Her er det, og hvornår ellers om ikke i selskab med Edvard Persson? Til højre: I alle Staunings ministerår var ministerialbetjent Kragerup chauffør for ham. Han var dog ikke alene chauffør, men også Staunings betroede faktotum i mange både officielle og private anliggender. Han kørte for Stauning på alle valgturnéer, hvad der var meget anstrengende. Således talte Stauning under valgkampen i 1939 i dagene fra 12. marts til 2. april ved 22 møder begyndende i Aarhushallen og afsluttende i KB-hallen. I mellemtiden havde han gennemrejst landet på kryds og tværs.

Helt fra de unge år var Stauning kendt og anerkendt som en mand, der havde orden i sine ting og kunne overkomme det utrolige. Her er han fotograferet i statsministeriet, hvor skrivebordet er belagt med aktstykker. Åbenbart er han i øjeblikket ved at gøre notater i sin lømmebog. Han forstod at økonomisere med sin tid; når arbejdet var endt, forstod han også at slappe af.

Stauging var altid optaget af børnene. Lige fra hans tid i Faksekredsen foreligger der vidnesbyrd om, at han var interesseret i børnene i de hjem, hvor han kom, og når han fra ministeriet kom hjem på Valeursvej, fik han igennem flere år så at sige daglig besøg af en lille naboerske, Kirsten, der kaldte ham »Fatter Stau«. Her ses han sammen med Kirsten og villaens vogter, Sankt Bernhardshunden Rolf.

DET SIDSTE BILLEDE

Dette er det sidste billede, der er taget af Stauning i levende live en af de sidste dage i april 1942 få dage før hans død. Han er i det smukke forårsvejr fotografet uden for huset på Valcursvej sammen med sin sygeplejerske og socialdemokratiets daværende formand, Alsing Andersen. Han har tilmed fået ild på en cigar.

Og endelig et billede fra højtideligheden i Forum, for Thorvald Staunings kiste fortes til Vestre Kirkegård. Foran på billedet ses kong Christian X mellem kronprins Frederik og prins Knud, og fra venstre iøvrigt fru Bording, professor Ellinger, K. Bording, Thune Jacobsen, Søren Brorsen, Knud Kristensen, Erik Scavenius, Fibiger, Buhl og Kjærbøl.

handling i folketinget, det være sig dagsordensdebat — og dem var der adskillige af — eller økonomisk-politiske forhandlinger, uden at Stauning lod sin dybe, stærke stemme høre.

Man kan vist godt sige, at Stauning bevidst forberedte socialdemokratiet til at overtage regeringsmagten og sig selv til at blive statsminister. Han fyldte i 1923 50 år, mandens bedste alder, det tidspunkt, hvor hans handlekraft er størst og hans energi usvækket. En række af Staunings kraftigste og bedste taler daterer sig fra denne periode. Man husker endnu hans bidende kritik af det kapitalistiske samfunds udskejelser ved Landmandsbankens og Transatlantisk kompani's økonomiske transaktioner.

I almindelighed er Staunings taler ikke rigtig egnede til at citere mange år efter. De var som regel aktuelle, strengt saglige, behandlede emnet uden sidespring og prydedes sjældent af de blomster eller skønne, rammende billeder, som andre politiske talere ynder. Heller ikke ironien mestrede han, og det var meget sjældent, at han kaldte latteren ned over modstanderens hoved. Men sagligheden og kraften mestrede han som få. Han holdt ved finanslovdebatten oktober 1921 en ordførertale vendt mod ministeriet Neergaard, og det er, som man endnu hører Skræp suse i luften:

»Da rigsdagen sluttede i maj, fik regeringen udsættelse til næste korsvej ligesom Per Gynt. Nu står vi ved næste korsvej, mine herrer. Forleden stod Per atter og tryglede om udsættelse. Den højtærede minister ville skaffe beviser; vi skal afvente industriens redegørelse, vi skal afvente ministeriets skatteplaner: en lille smule udsættelse, en uge, en måned. Vel, mine herrer, til næste korsvej har De udsættelse; vi er kulante. Vi mødes på næste korsvej, valgets korsvej. Det er den sidste frist, og så er der ingen Solvejg, som står i døren og redder ministeriet. Nej, ministeriet Neergaard vil komme i støbeskeen, ligeså sikkert som jeg står her, og vil blive smeltet om til elendige frakkeknapper og intet andet. Uden skånsel vil vi gøre vor pligt, når vi mødes på valgets korsvej. Altså, højtærede ministerium, vel mødt på næste korsvej!«

Et regeringsprogram før regeringsdannelsen.

I efteråret 1923 holdt socialdemokratiet sin ordinære kongres i Odense. Til denne havde Stauning egenhændigt udarbejdet et *arbejdsprogram*, som kom til at danne grundlaget for den store valgkamp 1924, hvor socialdemokratiet

for første gang blev det største parti. Odenseprogrammet, som det kom til at hedde, indledes med følgende:

»Idet socialdemokratiets kongres henviser til partiets samlede program, beslutter den, i særlig grad foranlediget ved *erhvervs krisen*, ved *den danske valutas fald* og ved den *samfundsskadelige spekulation og svindel*, som er afsløret, at nedennævnte spørgsmål må bringes i forgrunden i den nærmeste tid. Såfremt de konservative partier vægrer sig ved at imødekomme disse krav, der har tilslutning i store kredse af befolkningen, vil det yderligere bekræfte nødvendigheden af at hidføre et grunddigt *systems kifte* ved de kommende valg.«

Man vil se, at programmet netop forlanger et *systems kifte*, og valget gav socialdemokratiet en sådan tilslutning, at det var en selvfølge, at dette dannede regering, hvad hovedbestyrelsen også straks sanktionerede.

Når man nu læser Odenseprogrammet med dets 17 klare, koncise punkter, vil man se, at det opstiller alle de fordringer til lovgivningsmagten, som senere blev udformet til lovforslag og forelagt rigsdagen. Udpræget socialistisk var det ingeniørlunde. Det var et arbejdsprogram, et demokratisk og socialt reformprogram med netop de krav, som tiden stillede.

Ove Rode, der jo var ret kritisk indstillet overfor det første socialdemokratiske ministerium, udtalte i 1925, at rigsdagen havde fået væltet arbejdsstof over på sig nok til mere end et tiår. Og sandheden i ære, først under det socialdemokratiske-radikale ministerium 1929—40 blev de væsentlige af punkterne i Odenseprogrammet ophøjet til lov. Men det viser Staunings vidtskuende blik, at han allerede i 1923 kunne udforme et politisk arbejdsprogram for de næste 15—20 år.

En enkelt af de ting fra det første ministeriums tid, som skal huskes, var Staunings stilling til den store arbejdskonflikt i 1925. Denne konflikt, hvis ledende skikkelse Lyngsø var, truede med at kaste landet ud i kaotiske tilstande til skade for erhvervsliv og eksport. Stauning så dette og forberedte sig på med timers varsel ved en provisorisk lov at standse konflikten og henskyde lønningernes fastlæggelse til en opmand eller, om man vil, en voldgift. Nu blev forligsforslaget i sidste øjeblik vedtaget, provisoriet fik lov til at blive liggende ubenyttet i skrivebordet, og selvom sagen blev afsløret af en journalist, redaktør Gunnar Nielsen, i »Fyns Venstreblad« og gav anledning til meget hæftige

diskussioner på en generalforsamling i De samvirkende, klarede Stauning også dette. Tilliden til ham var så grundfæstet, at end ikke denne episode røkkede den mindste smule derved.

Den store reformperiode 1929—39.

Efter folketingsvalget 1926 fulgte ministeriet Madsen-Mygdal. Det var, som om ministeriet selv gjorde, hvad det kunne for at bane vej for efterfølgeren. Den hensynsløshed, grænsende til brutalitet, hvormed disse ministre handlede og talte, er enestående i dansk politik. »Tugthusloven« og nedskæringen blev forhadet næsten overalt i befolkningen, og det følte nærmest som en befrielse, da valget i 1929 skabte det fornødne grundlag for en ny regeringsdannelse.

Efter valget i 1924 var der adskillige, som gerne havde set ministeriet dannet med radikal deltagelse, men de radikale ville ikke. Det siges, at det var særligt Edvard Brandes og Ove Rode, som var imod. De radikale mente, at de havde bedst af at være udenfor og føre deres egen politik. De ville, som Edv. Brandes skrev i en af sine månedlige kronikker i »Politiken«, nok støtte, men ikke styrke regeringen. Efter valget i 1929 optoges straks forhandlinger mellem de to partier, og enighed nåedes om dannelsen af et ministerium, der særligt i de første år bar navnet Stauning-Munch.

Dermed indlededes den 10 års periode, som både var fyldt med vanskeligheder af al mulig art, men tillige *den frugtbareste reformperiode, dansk politik kan fremvise.*

Vanskelighederne var store. Krise i landbrug og krise i industri, England gik fra gullet og skabte de store valutavanskeligheder, Hitler kom til magten, og hans åbenbare aggressive politik fremkaldte de alvorligste bekymringer hos ansvarets mænd.

På den positive side kan man notere gennemførelsen af Steinckes socialreform — der indgik som et led i det store kriseforlig, der blev afsluttet mellem arbejdere og bønder i 1933, og som formedes af Stauning og dr. Krag, begge to realiteternes mænd lige ud i fingerspidserne, iøvrigt efter et oplæg af Landboforeningernes og Husmandsforeningernes førstemænd, Hauch og Jens Holdgaard. Stauning fortæller selv om disse forhandlinger, at »jeg har ofte forhandlet med politiske modstandere, men jeg har sjældent haft en sådan følelse af

alvor eller en sådan følelse af vilje til at komme til resultater, som jeg fik igennem de mange timer, disse forhandlinger spændte over«.

Men sandt at sige, begge parter var også i svær nød, ja hele landet var i nød. En storlockout truede, og bønderne kunne ikke klare deres forpligtelser. Nu enedes de to parter, som begge måtte ofre meget med hensyn til gamle principper. Lockouten blev standset ved en lov, kronen skåret ned, tilskud til landmænd og tilskud til at holde priser nede — aldrig har rigsdagen set noget lignende, lavet en nat hjemme i Kanslergade hos Stauning af 8—10 personer.

Næste dags eftermiddag kom Stauning op på »Social-Demokraten«s redaktion. Han var glad som et barn, hans øjne strålede, og han sagde med en vis indre stolthed: »Ja, jeg er mere end glad for resultatet. Sikken en ballade vi havde fået, hvis det ikke var gået i orden. Vi har ofret nogle principper, men vi har reddet landet!«

Så købte han en øl til de tilstedeværende og afleverede et interview, han selv havde skrevet, og tilføjede: »Du kan jo lade en medarbejder sætte nogle spørgsmål ind, men nu ikke altfor dumme!«

Det var sjældent, Stauning spøgte på denne måde, og jeg tog det som hans uskrømtede glæde over forligets opnåelse. Nu var de politiske bekymringer overstået de første dage.

Alene socialreformen, som var Steinckes værk, men som man absolut ikke havde ventet vedtaget så omgående, var i og for sig nok til at give denne periode navn. Men der er en række andre store reformer, som må nævnes; Borgbjerg fik som undervisningsminister gennemført nye vigtige skolelove, bl. a. om skolens styrelse, Bording fik mange landboforslag vedtaget, Ludvig Christensen ferieloven, og man fik endvidere love om kontrol med valutaen og importen og endelig en prislov, således at Danmark, da krigen kom, og besættelsen fulgte efter, stod med et lovgivningsapparat, parat til at møde de øgede vanskeligheder.

Naturligvis er ikke alt, hvad der skete i de 10 år, Staunings eget værk. De enkelte ministre og andre skal have deres anerkendelse. Men han har givet ikke alene ministeriet sit navn, men hele perioden sit stempel. Han forstod at lægge tingene tilrette, vælge det rigtige øjeblik, han forstod at smede, medens jernet var varmt, og det var ham, der smedede. Man har derfor lov til at kalde disse år *Staunings store reformperiode*.

Hans stilling til militærspørgsmålet.

Den første gang, hvor mine anskuelser om afrustning fik et grundskud, var under et besøg i Wien 1931, hvor der afholdtes en international socialistisk kongres. Vi havde rejst gennem Mellemeuropa, Berlin, Prag, Wien. Alle steder mærkede man en voldsom spænding, der syntes når som helst at kunne komme til udløsning. Alle tre lande var demokratiske, men man frygtede noget, noget ubestemmeligt. Det var ikke egentlig krig, men kup, oprør og borgerkrig. Arbejderne bevæbnede sig, dannede »Schutzbund« og forberedte sig på blodige begivenheder.

I Czekoslovakiet og Østrig spillede kommunisterne ingen større politisk rolle, men Hitlers stærke fremgang og Mussolinis naboskab skabte en alvorstung, skæbnsvanger atmosfære. Under kongressen afholdtes en stor offentlig demonstration. 20.000 czekere, 30.000 østrigske arbejdere, alle i »Schutzbund«s drejlsjakker, foruden tusinder andre arbejdere vandrede gennem de store boulevarder, Ringen, som den kaldes. Jeg forstod, at disse tusinder arbejdere anede den fare, de og Europa befandt sig i, og ville værne deres folkestyre og deres frihed, så langt de formåede. Det viste sig knap 2 år senere, at deres frygt var begrundet.

I disse år, hvor det gærede i Mellemeuropa, fik ikke så få danske arbejdere lejlighed til at revidere deres og partiets hidtidige stilling til forsvaret. Vi blev ikke tilhængere af krig, vi var stadig tilhængere af afrustning. Men afrustningskonferencen i Genève var jo gået i opløsning, og rundt i Europas lande oprustedede man, de fascistiske stater mest af alle. Dertil kom en ændret opfattelse af Danmark og det nationale. Det samfund, hvori danske arbejdere nu havde en væsentlig part af regeringsmagten, var ikke det samme som for 50 år siden. Det var bedre. Alle borgere havde lige politisk indflydelse, den jævne befolknings levestandard var blevet højnet, og store sociale reformer var skabt og under udvikling. Før havde arbejderne kun hørt *taler* om fædrelandet, nu begyndte de at føle, at de virkelig havde fået noget at værne om. Med andre ord, den nationale følelse begyndte at vågne, arbejderne begyndte at få et fædreland. Senere forstod de, at de havde et demokrati og deres frihed at værne om.

Jeg ved, at Stauning følte og tænkte på samme måde som adskillige af mellemgenerationens halvunge. Men hvorledes kunne man vende stemningen? Det

Efter nazismens magtovertagelse i Tyskland kom man i socialdemokratiet mere og mere ind på at overveje Danmarks forsvarspolitiske stilling. Her har Jensenius i »Blækspruttene« for 1933 tegnet Stauning og Hans Nielsen som Ulysses og Chilian.

Ulysses: Chilian! Vi maa straks gøre Anstalter: Fredens Tempel maa tilføjes nogen Lid, Bellonas Tempel igjen oabnes, og mit med Drage-Blod besmurt Sværd Dyrindal trættes af Steden.

danske folks flertal var — af gode grunde såmænd — fødte antimilitarister, ikke mindst arbejderne. Endnu under valgkampen 1929 var afrustningsforslaget det vigtigste led i propagandaen, og på regeringens program ved tiltrædelsen i 1929 var afrustningen et af de første punkter.

Stauning havde i disse år lært sig meget om udenrigspolitik, han havde en periode været forsvarsminister og var kommet til at synes godt om den daværende kommanderende general With, hvis djærve, joviale form tiltalte ham. Men man måtte gå forsigtig til værks. Stauning kunne ikke tænke sig at fremkalde blot den ringeste smule splittelse, hverken i regeringen, hvor de radikale stadig betragtedes som modstandere af de nye tanker, eller indenfor partiet.

Som »Social-Demokraten«s redaktør ville jeg gerne være med til at forberede en ændring, men ønskede naturligvis ikke at foretage noget, som Stauning fandt forkert. Vi aftalte at snakke sammen, når der var noget. Jeg sendte ham en dag i februar 1935 en artikel af en kaptajn i hæren, og dagen efter modtog jeg artiklen tillige med følgende svar:

»Kære partifælle,

Kaptajn’s artikel er egentlig et interessant dokument, og den er holdt i en tone, der klinger anderledes end i svundne tider. Det er egentlig synd ikke at tage den, vore folk ville have gavn af at se de fremsatte synspunkter, og vi må i disse tider berede sindene for andre opfattelser end de forældede.

Jeg ville være tilbøjelig til at tage den og fremhæve, at den må ses som et udslag af ny forståelse og indstilling. Man bør også tage afstand fra planen for undervisning og kræve større vægt lagt på den almene uddannelse i åndelig henseende, uden dog at udelukke den fysiske.

Man kunne også ligefrem påkalde udtalelser om planen fra andre sider. — Men jeg ved ikke, om du har ret i, at tiden endnu ikke er moden og jeg vil ikke påtvinge dig en artikel, der kan volde besvær og ubehagelighed — jeg indrømmer, at når man har tvivl, som den du nævner, så er det måske rigtigst at lade være.

Jeg har villet give lejlighed til ny overvejelse.

Hvis du afviser, kunne du måske anbefale, at han prøvede at få den ind i et tidskrift — Gads magasin f. eks.

Venligst hilsen

Th. Stauning.«

Senere sendte jeg ham forskellige artikler, som vi bragte eller undlod at bringe, alt efter som vi enedes derom. Jeg gemmer dog et svar med bedømmelse af en artikel, som jeg sendte et par måneder efter kongressen juni 1935. Det er ikke uinteressant i al sin korthed:

»Kære partifælle,

Jeg er ikke dristig ved N. N.s artikel, som ellers er god nok.

Den viser noget for stærkt, at vi er gået over til hæren. Det må vist læmpes frem.

Gem den.

Venligst

Th. Stauning.«

I offentligheden var man opmærksom på de »ændrede signaler«, og det var vistnok den almindelige forventning, at på kongressen i Ålborg 1935 skulle det nye standpunkt markeres. Men også her var Stauning yderst forsigtig. I hovedbestyrelsen havde der ikke været lutter begejstring for at foretage svingningen, bl. a. var finansminister H. P. Hansen imod. Staunings tale sagde derfor ikke ret meget, men dog noget. Han sagde bl. a.:

»Tiden kan måske ændre opfattelser angående stillingen til rustninger og til forberedelse til modstand.«

»Vi har — også med vore forslag om vagtordning i stedet for hær — anerkendt retten og pligten til vagt og forsvar ved grænsen, og denne anerkendelse består fremdeles. De militære afdelinger, som forefindes, må under de rådende forhold udføre den bevogtningsopgave, der er fornøden, og *vi vil naturligvis ikke prisgive hverken befolkningen eller landet.*«

I et manifest til det danske folk, som kongressen vedtog, er udtalelserne vel nok lidt mere klare. Det hedder her:

»Erkendelsen af ændringer i verdensudviklingen berettiger naturligvis til at underkaste teorier og politiske programmer en prøvelse, thi hvad der før syntes fast og uforanderligt er forlængst undergivet forvandlingens lov.

Socialdemokratiet anerkender nationens pligt til effektiv bevogtning af grænser og farvande og dermed til ydelse af den beskyttelse, der derved er mulig. Den bevogtning, der er påkrævet, må under de nuværende forhold udføres af den bestående hær og flåde, af politi og grænsegendarmer, alt på den måde som det bliver bestemt af den ansvarlige regering.

Da tiden formentlig på disse som på andre områder kræver visse ændringer, vil det være naturligt, om regeringen lader foretage visse undersøgelser af den bestående hær- og flådeorganisation, særlig med henblik på tilpasning til sådanne opgaver, som ligger nærmest i henhold til de foran angivne retningslinier.«

Det var langtfra nogen revolution i opfattelsen af forsvarsspørgsmålet, der fuldbyrdedes med kongressens vedtagelse. Og dog betød den måske mere, end det så ud til. Sammen med Staunings autoritet var den nødvendig for, at der kunne foregå en mentalitetsændring, et sindelagsskifte til fordel for forsvarstanken. At denne ændring også foregik, var en forudsætning for, at danske arbejdere kunne blive aktive deltagere i besættelsestidens modstandskamp. Og endelig må man være klar over, at uden denne mentalitetsændring i trediveerne, som naturligvis ikke var skabt af Stauning, men havde tiden og ikke mindst diktaturernes politik til baggrund, ville det have været endnu vanskeligere for Staunings efterfølger at føre Danmark ind i atlantpagten.

Først på partikongressen i København 1939 blev en klar udtalelse vedtaget om, at socialdemokratiet går ind for landets forsvar.

Klimaks i Staunings liv.

Trediverne var klimaks i Staunings liv, et overmål af arbejde og indsats. Hans 60 års fødselsdag 26. oktober 1933 blev en strålende festdag med folkefest og fakkeltog. Det var ved denne lejlighed, at Johannes V. Jensen skrev sit storladne digt i »Politiken«, hvori det hedder:

Hvor sås essensen af et land
så samlet i en enkelt mand.

Et ave Stauning! En nation
sin skæbne ser i hans person.

Valget i 1935 under parolen »Stauning eller kaos«, hvor han kørte landet rundt og talte en à to gange hver dag, blev et triumftog, som der skulle en ung mands kæmpekræfter til at klare. Men Stauning kunne.

Alt syntes at lykkes for Stauning. Kun grundlovsforslaget faldt.

Efter at socialdemokrater og radikale i 1936 havde erobret flertallet i landstinget, der således havde samme flertal som folketinget, var dette ting på en måde blevet overflødigt. Det gamle spørgsmål om landstingets afskaffelse eller omdannelse var dermed sat på dagsordenen. Efter at en kommission havde været nedsat, fremsatte Stauning i begyndelsen af rigsdagssamlingen 1938 forslag til en ny grundlov. Venstre gik absolut imod landstingets omdannelse, medens flertallet af de konservative med formanden, Christmas Møller, i spidsen gik ind for det. Skønt de fleste af landstingets konservative var modstandere, måtte man have lov til at håbe på, at 45 pct. af vælgerne ved den i grundloven fastsatte folkeafstemning ville give det tilslutning.

Men det lykkedes ikke. Kun 44,4 pct. af vælgerne stemte for det, der manglede altså lidt over en halv pct. Jeg har ikke set Stauning så ked af det som den 23. maj 1939 om aftenen, da resultatet forelå. Han havde sat hele sin autoritet ind på forslagens vedtagelse.

Når noget var begyndt, ville han også fuldføre det.

Det var en dybt skuffet mand, der tog hjem den aften. Tre måneder efter indledte Hitler den anden verdenskrig. Staunings magtfulde 10-års periode var afsluttet.

Forholdet til vennerne.

»Skrevet af hans venner« står der på denne bogs titel. Det kan jo se meget godt ud for os, der har fået opfordring til at skrive denne bogs afsnit, at vi smykker os med denne betegnelse. Men hvem var egentlig i dette ords dybeste betydning ven med Stauning? Og hvad der er det vigtigste i denne forbindelse: Hvem betragtede Stauning som ven?

Han havde naturligvis et utal af bekendte; han kom sammen med tusinder og var dus med det halve land. Men ven?

Jeg ved nogle stykker, som han satte stor pris på som venner. Jeg tænker bl. a. på den længst afdøde forlagsboghandler Chr. Erichsen og hustru, den elskelige fru Ritta, i hvis kultiverede hjem han meget ofte og gerne var gæst. Jeg tænker på Hans Nielsen, folketingsmanden fra Horsens, som stod ham personligt meget nær, og hvis råd han satte stor pris på. Hans Nielsen havde en ualmindelig fin næse for, hvad der rørte sig i folket, og Stauning brugte meget ofte Hans Nielsen til at lancere ting og standpunkter, som han ville se virkningen af. Så var der Emanuel Svendsen, den mand, indenfor fagforeningerne, som stod ham nærmest. Og den yngre generation, lige fra Hartvig Frisch til Hedtoft, — ja den stod i et vist sønligt beundringsforhold til ham, men havde ikke kendt ham i de unge dage, hvor venskabsbånd som regel knyttes.

Men hvorfor spekulere over sligt? Venskab og venner hører til et menneskes intime, private liv, som egentlig ikke vedkommer offentligheden.

Man kan vel ikke sige, at Stauning var en ensom mand. Han kom jo sammen hver dag med så mange. Men han var nærmest tavs og indesluttet, han åbnede sig uhyre sjældent for andre mennesker. Han lyttede — det kan lyde mærkeligt — mere end han talte. I hvert fald på tomandshånd. Man kunne godt sidde og tale med ham om et emne eller en bestemt sag, man kunne også få et klart svar, men hvis man ikke selv passede på, gik samtalen hurtigt i stå. Han havde ikke konversationstalent, og selv i selskab var han helst tavs, mange damer, som har haft ham til bords, kan bevidne vanskeligheden af at underholde ham, til isen var spist.

Et enkelt forhold er dog måske offentlig omtale værd, forholdet til Borgbjerg. De var socialdemokratiets to største skikkelser i den første halvdel af dette århundrede. I det ydre lignede de hinanden. To granvoksne, kraftige mænd og

med deres bølgende skæg kunne de godt lede tanken hen på vildmændene i det danske våben.

Borgbjerg var 7 år ældre og havde, da Stauning blev valgt til folketinget, forlængst slået sit navn fast som socialdemokratiets politiske leder. Da Stauning var valgt til forretningsfører for partiet, var han endnu ret ukendt for offentligheden, og »Social-Demokraten« skrev dagen efter en faderlig overbærende artikel, som udtrykte håbet om, at den nye unge mand, som nu var valgt til P. Knudsens arvtager, også kunne udvikle sig til at blive en dygtig mand.

Det hed heri:

»Han tilhører den yngre generation, han har ungdom, energi og initiativ og nu en lang løbebane til at gøre disse egenskaber gældende i sin klasses og sit partis interesse.

Stauning er blevet en flittig, samvittighedsfuld rigsdagsmand med stærkt voksende evne til at beherske stoffet, fremlægge en sag og gøre et grundigt udvalgsarbejde.

Han vil fortsætte P. Knudsens virksomhed som forbundets forretningsfører med troskab og selvstændighed, med pligtopfyldende flid i detailarbejdet, med et sundt politisk blik på nutidens opgaver og med en klar socialistisk erkendelse af midler og mål.«

Jeg spurgte en gang Borgbjerg, om det var ham, der havde skrevet den pågældende artikel. Han kunne ikke huske det 20 år efter, men, sagde han, jeg har nok læst den, forinden den gik på, alt sådant blev forelagt den politiske medarbejder. Da jeg spurgte ham, om han havde stemt på Stauning ved valget i hovedbestyrelsen, svarede han: »Det tror jeg ikke, jeg stemte vistnok på Chr. Christiansen.«

I meget var de modsætninger. Borgbjerg vital, levende, temperamentsfuld, talende, sprudlende af ideer, Stauning den rolige lidenskabsløse, vel overvejende, aldrig for meget talende. Borgbjerg var ånd og idé, Stauning var fornuft, klogskab og handling, Borgbjerg var agitatoren, Stauning var organisatoren.

Da Stauning var blevet partiets formand og rigsdagsgruppens formand, kom de to til at stå hinanden meget nær. Stauning var den yngste og den nye mand, Borgbjerg følte sig som den gamle erfarne politiker, der nok ville vejlede, men også bestemme. Således har jeg fundet flere artikler til »Social-Demokraten«,

Stauning som fredsmægler under den første verdenskrig. I venteværelset kong Georg V, kejser Wilhelm og præsident Wilson. Tegning af Alfred Schmidt i »Klods-Hans« juni 1917.

som Borgbjerg simpelthen havde kasseret. Det var sikkert således, at de første år, ja lige indtil 1920, var Borgbjerg den, der havde tøjlerne politisk. Derefter træder Stauning mere og mere frem som partiets virkelige og eneste leder.

Internationale forbindelser.

Han havde også de internationale forbindelser, som dengang partimæssigt var af langt større betydning end nu. De udenlandske partifæller kendte Stauning fra den internationale kongres i 1910, som J. P. Nielsen omtaler i sit bidrag, de kendte også Borgbjerg og Nina Bang, men Stauning var formanden.

Under krigen havde det danske parti søgt at samle neutrale landes socialdemokratier til forsøg på en fredsaktion. Det blev ikke til ret meget andet end et møde i rådhusen, hvor der af udlændinge blev talt af Troelstra, Holland, og Branting, Sverige. Da krigen for Ruslands vedkommende var forbi i 1917, tog Stauning som formand for den skandinaviske samarbejdskomité

initiativ til at samle en virkelig socialistisk konference til fælles drøftelse af fredsspørgsmålene. Konferencen blev indkaldt til Stockholm.

Desværre kom der heller ikke noget reelt ud af denne. Englænderne blev nægtet pas. Tyskerne lovede at komme. Men Stauning og Borgbjerg syntes, det var for lidt, man måtte i det mindste se at få russerne med. (Dengang var de russiske arbejdere endnu tilsluttet det internationale socialdemokrati).

Stauning kunne som regeringsmedlem ikke selv optræde som leder og rejse udenlands, og man blev derfor enig om, at Borgbjerg skulle rejse til Rusland for at overtale de russiske partifæller.

Den 7. april 1917 rejste Borgbjerg fra København. Forinden havde den tyske rigsdagsmand Scheidemann informeret ham om de fredsbetingelser, man indenfor tyske socialdemokratiske kredse ville anse for de rette, og med dem »i lommen« tog han til den finske grænse. Hans mål var at komme til Petrograd (nuv. Leningrad), hvor arbejder- og soldaterrådernes eksekutivkomité var samlet.

Men det var ikke så let. Fra Haparanda (den nordligste svenske station) tog han i slæde over floden til Torneå. Men en russisk løjtnant nægtede ham indrejse. Der måtte først telegraferes til Petrograd, og svar indhentes. Således gik den ene dag efter den anden. Selv mener Borgbjerg, at det var de engelske myndigheder, der stod bag forbudet.

I et brev til Stauning skriver han bl. a.:

Haparanda, fredag 13. april 1917.

Kære Stauning!

Atter i morges samme svar i Torneå. Endnu intet telegram fra Petrograd! Men i går kom Branting og Rydén hjem fra Rusland. Branting lovede straks, når han i morgen (lørdag) formiddag kommer til Stockholm, at tale med den russiske gesandt (Nekljudof) og var vis på at få sagen ordnet. Han indså, at det ellers ville være en politisk skandale for det fri Rusland (og for England, der sikkert står bag). Han mente, gesandten straks ville sende iltelegram til regeringen i Petrograd, som så skulle give myndighederne i Torneå besked, og telegrafere direkte derom til mig i Haparanda.

Den russiske konsul her siger, at han har telegraferet til Petrograd, men ikke fået svar. Løjtnant Borisof, der er den vagthavende grænseofficer, *siger*, at han to gange har telegraferet, men jeg tvivler.

Mit telegram til Branting og Tokoj i Helsingfors havde ikke nået dem.

I dag skal 32 russiske emigranter være kommen fra Svejts til Stockholm, blandt dem Lenin. De er vistnok alle eller for største delen Zimmerwaldere.

Venligst hilsen, din hengivne

Fred. Borgbjerg.

Dagen efter skriver han påny til Stauning, meget fast og bestemt:

Haparanda, 14. april 1917.

Kære Stauning.

Dersom sagen ikke ordnes inden mandag, telegraferer jeg til udenrigsministeren i København.

Jeg *vil* igennem, så vidt menneskelig magt formår. Men jeg har anset det for bedst at tage myndighederne i Torneå så stiltfærdigt og langmodigt som muligt. Den *engelske* konsul i Torneå tror åbenbart, han kan trætte mig og få mig til at tage hjem. Bagefter kunne det så hedde: Der ventedes bare på svar fra Petrograd, men Borgbjerg rejste, inden det kom.

Man vil ikke sige klart nej til min rejse, men vil lige så nødigt lade mig komme ind.

Din hengivne

Fred. Borgbjerg.

Endelig den 24. april fik Borgbjerg indrejsetilladelse og kom tre dage efter til Petrograd. Her fik han en særdeles venlig modtagelse til trods for den kendte russiske langsomhed. Den 5. maj kom han til at tale for 2.000 arbejder- og soldaterrådsmedlemmer, som også vedtog at lade sig repræsentere på konferencen.

Desværre blev konferencen ikke til noget. Magthaverne i de krigsførende lande havde ikke interesse i at lade socialdemokrater og arbejdere fra landene tale sammen. Det blev kun til nogle ugers ferieophold for en række tyske socialdemokrater, der forgæves var rejst til den svenske hovedstad.

Da Borgbjerg gik som minister.

Der er mange beviser på, at Stauning og Borgbjerg havde det bedste og næreste samarbejde. Samme aften som Stauning havde rekonstrueret sit ministerium efter valget i 1935, og Borgbjerg, der nogle måneder efter ville have fyldte 70 år, var trådt tilbage, talte jeg med Stauning derom. Han var ked af, at han havde måttet bede Borgbjerg trække sig tilbage, men når andre

yngre måtte gå, syntes han ikke, der var mulighed for andet. Borgbjerg på sin side var nok lidt bitter og skuffet, men et par dage efter kom han op på redaktionen, nu var han lettet og smilede. Han citerede Henrik Ibsens »Terje Vigen«: »Så stjured Terje en dag eller to, så rysted han sorgen af Nu,« sagde han, »har jeg tænkt over det et par dage, nu vil jeg være aktiv journalist igen. Det er kredsløbet, der fuldendes.« Et par dage efter fik jeg også et brev med den pågældende anmodning. Men kort efter blev han indlagt på Bispebjerg hospital.

En dag, da jeg besøgte Borgbjerg på hospitalet, kom jeg til at køre med Stauning ind til byen. Han var meget bevæget. Medens vi andre ikke, og slet ikke Borgbjerg selv, tænkte på nogen fare, anede Stauning, hvor det bar hen. For en gangs skyld talte han meget. »Borgbjerg,« sagde han, »var min bedste, for ikke at sige eneste politiske rådgiver og ven. Siden jeg blev formand for partiet, har jeg ikke truffet nogen politisk afgørelse uden at rådføre mig med ham. Alt, hvad der foregik på rigsdagen, drøftede jeg med ham!«

Ved Borgbjergs bisættelse i Odd-Fellowpalæet talte Stauning stærkt bevæget. Da vi fulgtes til fods i regn og snesjap den lange vej til Bispebjerg krematorium, talte vi igen om Borgbjerg, og Stauning sagde: »Ja, havde jeg vidst, at det skulle gå så hurtigt, burde jeg jo nok have beholdt ham som minister.« Da vi nærmede os Bispebjerg, sagde han efter en lang pause: »Jeg føler det, som der er taget noget fra mig, og jeg står alene tilbage!«

I »Social-Demokraten« havde han skrevet: »Min afdøde ven lærte mig meget og berigede mit liv og min virksomhed, og jeg højagter ham for troskab og loyalitet under vort samarbejde og venskab.«

Så hjerteligt og inderligt var Staunings forhold til Borgbjerg.

Christian X og Stauning.

På Staunings skrivebord stod et kabinetsfoto i ramme af Christian X med dedikation. Det havde han fået, da han gik af som statsminister i 1926, og kongen havde jovialt tilføjet: »Vi ses nok igen, vi er jo unge begge to!«

Det er ikke nok at sige, at forholdet mellem Chr. X og Stauning var hjerteligt og venskabeligt. Det var nemlig noget mere. Det er mit indtryk, at

af de ministre, kongen havde haft i sin lange regeringsperiode, var Stauning den, han stod nærmest. De var jo omtrent jævnaldrende, kongen født i 1870, Stauning i 1873. Det er forståeligt, at den gamle konge efter hele sin indstilling ikke altid var glad ved de radikale ministre, måske med undtagelse af Edv. Brandes, der havde en særlig evne, klogskab parret med vid, til at tale til kongen. Langt mere umiddelbar sympati mødte Stauning hos Christian X, og majestæten forstod instinktivt, at han repræsenterede den kommende tid.

Landbrugsminister Bording fortæller andet sted i denne bog, hvorledes Stauning i 1924 fik kongens tilsagn om, at det politiske arbejde skulle foregå på parlamentarismens grund, og Christian X holdt også det een gang afgivne løfte på et tidspunkt, hvor det var allersværest. Da tyske kredse, støttet af danske, endda højtstående danske, under besættelsen ønskede at danne regering udenom rigsdagen, svarede kongen dem, at i Danmark kunne et regeringskifte kun foregå i samarbejde med folkets dertil valgte repræsentanter, rigsdagen. Sagnet fortæller, at da man henvendte sig til kongen om denne sag, svarede han meget fornuftigt: »Det er mine ben, der er dårlige, ikke mit hoved!«

Stauning havde et nært samarbejde med kongen. De havde aftalt, at han hver onsdag kl. 11—11,30 skulle komme på Amalienborg for at orientere kongen om, hvad der nu i øjeblikket var aktuelt. Det hændte, når man sad til møde med Stauning en onsdag formiddag, at han pludselig sagde: »Død og pine, jeg skal jo være hos kongen kl. 11 til det ugentlige referat, og der mangler kun 5 minutter!« Så tog han afsted og fortalte, hvad der var sket her og der, og kongen orienterede ham om, hvad han vidste. Jeg er sikker på, at denne halvve tims ugentlige samtale ikke alene var en gensidig orientering om ugens spørgsmål, men også bidrog til at skabe et varmt gensidigt tillidsforhold mellem kongen og statsministeren til gavn for dansk politik og det danske folk.

Det skete ofte, når Stauning var ude til middag, at en eller anden bourgeoisi-frue, som havde ham til bords, af nysgerrighed friturede ham om, hvad han mente om kongen, og hvorledes kongen nu var. Han svarede vistnok aldrig andet end det, jeg hørte ham sige en aften: »Kongen er et ganske almindeligt fornuftigt menneske ligesom vi andre!« Og med denne bemærkning, som ikke kunne siges at krænke diskretionære pligter, måtte fruen lade sig nøje. Til gengæld er det måske nok rigtigt, at Christian X kunne være vanskelig, ja

lunefuld — og det må vel ansvarsbetyngede mænd og kvinder have lov til at blive en dag, men Stauning havde intet at beklage sig over.

Stauning havde som statsminister i en meget lang periode flere gange lejlighed til at tale for kongen. Da Christian X havde 25 års regeringsjubilæum i 1937, talte Stauning både i radio og ved kongens taffel om aftenen.

Ved taflet udtalte han bl. a.:

»I jævne, stilfærdige ord, således som jeg ved, at Deres Majestæt helst ønsker det, skal jeg hilse Danmarks konge i det danske folks navn. Man forstår og anerkender overalt, at Danmark har en retlinet og loyal chef for landets regering, og det påskønnes i vide kredse, at vor konge har ydet sit vægtige bidrag til den gerning, som i hver situation var fornøden. Vigtige afgørelser har været at træffe under alvorlige forhold. Danmarks konge havde ikke tvivl om vigtigheden af at bevare et venskabeligt og fredeligt forhold til alle sider i staternes række, og han vidste også, hvad der var til folkets gavn og til landets ære.

Mange anerkendende ord er i dag fremført med tak for loyalitet og troskab overfor land og folk, men desuden lyder med rette en lykønskning til den konge, som nu i 25 år har medvirket til store fremskridt til højnelse for det folk, der hører hjemme i Danmark og elsker dette land. Vi har haft alvorstunge og bevægede tider, der forøgede byrden og ansvaret, men alligevel skete de fremskridt, som var mulige.

Landets sikring og folkets velfærd var målet i de svundne 25 år, og i dag har Deres Majestæt den glæde, at hele folket anerkender den udvikling og dygtiggørelse, som er foregået, og hvoraf resultaterne er nået ud i befolkningens brede lag.

Endnu er der bekymringer, som tynger, men vi må håbe, at vanskelighederne ved fælles indsats kan overvindes.

En hjertelig tak skal da lyde i dag for alt stort og godt, som under Deres Majestæts ledelse er fuldbyrdet. Og takken ledsages af hjertelige, gode ønsker for Deres Majestæter kongen og dronningen, ønsker om mange lykkelige år med troskab, tillid og forståelse imellem konge og folk.«

Som Stauning her talte, således var han ifølge sin natur. Usnobbet, med ærbødighed og respekt for kongens høje embede, men jævn og ligetil, med jævne, for enhver forståelige ord, således var Stauning i hele sin færd.

Som personlighed.

Når jeg nu skal samle disse spredte træk til i et samlet billede at forsøge en lille karakteristik af Staunings rige personlighed, er det første, jeg vil fremhæve,

hans umådelige arbejdsevne. Han kunne overkomme næsten alt. Han mødte på sit kontor til arbejdstidens begyndelse ganske uden hensyn til den foregående dags besværligheder. Han talte med dem, der søgte ham, han svarede som regel personlig dem, der skrev til ham. Han lavede sine taler og artikler selv, skrev dem almindeligvis i hånden, han sad til sent i rigsdagen og megen, måske alt for megen officiel repræsentation måtte han deltage i. Kan jeg gøre forskel, svarede han, når man spurgte, hvorledes han kunne overkomme det.

Hvad der især gav Stauning den enestående position i dansk samfundsliv, var den umiddelbare *tillid*, han indgød sine medborgere. Det gjaldt ikke alene for arbejdere og småfolk, det omfattede alle dele af befolkningen. Og hans styrke var, at han heller aldrig svigtede denne tillid, og at mennesker aldrig følte sig svigtet af ham. Langt ud over politisk taktik, halvgode kompromis'er og — som under besættelsestidens uhyggelige periode — udtalelser, som nok burde være usagt, bevarede Stauning sine medmenneskers tillid.

Der er draget mange sammenligninger mellem J. C. Christensen og Stauning, bøndernes og arbejderens førere. De repræsenterede hver sin klasse i den politiske kamp, hver for sig den ypperste i sin kreds. Men ellers var de vidt forskellige. Det er — måske ikke helt med rette — sagt om J. C. Christensen, at han kun havde studeret rigsdagstidende og kunne den på fingrene. Stauning var en anden type, han var et barn af halvfjerdsernes åndelige brydningstid med påvirkning af Georg Brandes og Hørup, af Darwins naturvidenskab og Karl Marx' historiske materialisme. Han havde i sin tidlige ungdom erhvervet sig en viden, som han supplerede med nye kundskaber, der tilsammen gjorde, at han kunne tale med om alle tidens åndelige og kulturelle spørgsmål.

Det kan ikke siges om Stauning, at han var født som den store taler. Han var sandt at sige stammende og famlende i sin ungdom. Men han voksede efterhånden og blev en af rigsdagens bedste og mest aflyttede talere. Han nåede ikke Borgbjergs vingefang, ikke det blomstrende sprog, ikke de skønne billeder, men han virkede ved sin stemmes kraft og indholdets saglighed. Der var argumentation, logik og konklusion i hans taler. Når han talte, kunne det ofte lyde, som om han allerede knuste modstanderen i sit første indlæg.

Og han erhvervede sig en fremragende evne til at tale på nationens vegne, som da han midt i Norge i Hamar, talte nordmændene imod i grønlandssagen,

eller da han hyldede universitetet og dets retsvidenskab i anledning af Valdemar Sejrs jyske lovs jubilæum. Han kunne til tider bruge et stærkt ord, som da han sagde i Lund, at Danmark ikke kunne være »Nordens lænkehund«.

Det er forresten mærkeligt, så et stærkt ord kan øve sin virkning. Det var en valgaften på redaktionen. Stauning stod på balkonen på 1. sal og gjorde overfor tilhørerne på gaden valgets resultat op. En mand, som øjensynlig var kommet i lidt for godt humør, blev ved at afbryde med tilråb, mere eller mindre idiotiske. Da Stauning havde hørt på det nogle gange, blev han vred og råbte til manden: »Ti stille, din torsk!« Det var svar som fortjent, og det uventede skete, manden sagde ikke et ord mere, men kom op og bad om undskyldning, da Stauning var færdig.

Hvorledes var nu Stauning, denne mand med den usædvanlige position og den tilsyneladende vældige kraft, privat og personlig, hvorledes var han som menneske?

Jeg har på nært hold set ham gennem mange år, og jeg har ikke truffet noget mere følsomt og hjælpsomt menneske end han. Blev en af hans bekendte syg, sendte Stauning et deltagende brev, kom en gammel kone op til ham og klagede sin nød, fik hun en 10-krone, skønt Stauning så sandelig ikke kunne lade sin private pung i videre udstrækning fungere som understøttelseskasse.

Kaj Munk skrev engang, at Stauning i modsætning til J. C. Christensen ikke kunne græde. Således skriver en mand, når han intet personligt kendskab har til det, han skriver om. Det er rigtigt, at Stauning, når han angreb uretten eller svindelen eller den forlorne humbug, kunne synes hård. Men hårdhed var absolut ikke et karaktertræk hos ham. Læs hans mindetaler over Marinus Kristensen, Jeppe Aakjær og Borgbjerg, og man vil mærke hans dybe, menneskelige følelser deri. Sandheden var, at Stauning havde let til en tåre. Både i højtidstunder og i sorg kunne man se den glimte i hans øjenkroge. Stauning var en *god* mand.

Men over alt det personlige står Staunings indsats og virke for danske arbejdere og for det danske socialdemokrati.

Ved regeringens 10-års dag lod Stauning sig interviewe til »Arbejderens Almanak«. Han siger deri:

»Værdien af *min* indsats må andre vurdere. Det er *mit parti*, som har brudt

vej og hidført resultater. Det er *mit parti*, som har optaget forsvaret for det arbejdende folks interesser og virket for konsolidering og højnelse af det fælles samfund.

Jeg har virket ved og gennem dette parti, som fra min tidligste ungdom, ja fra barndommen var *mit parti*, min skole, min udfaldsport, det organ, som jeg vidste måtte føre min klasse frem til menneskeværdige kår.«

— Således taler en uselvisk mand, en idealist. Og det var Stauning.

H. P. Sørensen.

Staunings breve til Einar Hansen

Om Staunings forhold til vennen, lærer Einar Hansen i Vråby skole, fortæller hans datter, fru Hervør Sørensen, på side 45. Her følger en række breve fra Stauning til Einar Hansen. Før sin død i 1925 sorterede Einar Hansen selv disse breve og brudstykker af breve med henblik på en senere offentliggørelse og brændte resten af korrespondancen.

Einar Hansen og hans kone har været i København for at se opførelsen af Staunings skuespil »Livets Løgne«. Hansen havde skrevet musik til sangen i stykket.

København, d. 1/1 1905 Kl. 12,10 Nat.

Kære Hansen.

Efter igen at være faldet lidt til Ro efter det gamle Aars stærkt bevægede sidste Uge, vil jeg som Afslutning paa det nye Aars første Dag skrive et Par Ord til Dig.

Først Tak for Dit og Din Hustrus Brev, det glædede os, at Hjemturen gik godt, og at Din Hustrus Ømhed, — i Benene — var overstaaet, da hun naaede den kendte, hjemlige Jord.

I Gaar, Nytaarsaften var vi hjemme til Løjerne skulde begynde, og Traditionen tro gik vi naturligvis paa Gaden henad Tolv og stod paa Raadhuspladsen da Uret slog de sidste Slag i 1904 og spillede sin kendte Melodi.

Efter at have overbevist os om at alt gik nogenlunde roligt, gik vi hjem og i Seng Kl. ca. 2. Vort Termometer viste 7 Gr. Frost. Hos Dig var det vel en halv Snes.

I Dag har vi sovet ud først til Kl. 10—11 og saa ved et Uheld en længere Middagsøvn efter at have spadseret en Tur paa Langelinie.

Jeg har nu skrevet til en Skolekammerat og Ungdomsven i Schweitz, og har sendt ham »Livet«, for at han kan befordre vor Berømmelse til Udlandet, jeg haaber, at hans Kone spiller Klaver og gør Dig den Ære at blive spillet i Schweitz. Samtidig har jeg sendt ham en Biografi af »Livets« Komponist.

Du har forhaabentlig, trods Oversvømmelsen, faaet Artiklerne om Censuren. Det glæder mig, at »Livets Løgne« ogsaa har givet Anledning til denne udmærkede Storm mod Censor og Censur. (»Da har ogsaa hans Fakkelt givet Lys, hvor før kun Mørke ruged.«)

Som politiske Venner bør vi trykke hinandens Hænder i Anledning af Minister-Krisen, der kan maaske nu komme lidt Afveksling ind i det politiske Liv, uden at

jeg just tror paa store Forandringer, («For der kan ikke slaas Bro, o.s.v.») men Madsens*) Fald staar i saa nøje Forbindelse med »Social-Demokraten«s Kampagne imod ham, at vi paa Partiets Vegne maa glædes over at have givet »Venstre«-manden Madsen Dødsstødet.

Jeg sender en Artikel, hvoraf Du kan se Sagen klarere end af »Politiken«. — »Politiken«, hvad mener Du for Resten om »Politiken« nu, da den er solgt. Tror Du den kan blive tilfredsstillende med den grinagtige Cavling som Leder, og med Hejdes penge. Ove Rodes politiske Redaktion bliver næppe af overvældende Indflydelse, han er jo ikke ansvarshavende, og faar følgelig ikke Tilladelse til at skrive eller lade skrive andet end Cavling, d.v.s. Hejde, billiger. De socialradikale bliver vistnok hermed uden Blad, endnu mere Socialdemokrater, der holder »Politiken«.

Hørup og Edv. Brandes var dog politisk interesserede, stærkt radikale Mænd, men Cavling er Forretningsmand, Causseur og Forfatter, ikke andet.

Nu er min Kone søvrig, og følgelig maa jeg slutte Brevet overladende det til Dine overvejelser.

Venlig Hilsen til Dig og Familie

Din Th. Stauning og Hustru.

★

Dette brev fortæller om Københavns rådhus' indvielse 12/9 1905.

Brevets forside har Einar Hansen brændt.

... For os med det vide Udsyn betegner Dagen noget stort. Det er første Gang de socialistiske Faner har vajet paa et dansk Raadhus ved en offentlig, kommunal Fest, og det er første Gang, Arbejderne har været indbudte til Kommunens Fest.

Forhen ofredes alt til Illumination, Fyrværkeri og Fest for kongelige eller gejstlige Personer; nu er der brudt en ny Bane, naar vor By fester er vi alle med ogsaa Socialisterne, der før blev holdt ude. Statsmagtens Repræsentant med Familie gæstede ogsaa Raadhuset paa samme Maade som vi andre, det blev ikke som Fortidens Fester en Forherligelse af Majestæten, men det blev, hvad det skulde være en Forherligelse af Arbejdet og Kunsten, der i Forening har tilvejebragt Landets prægtigste Bygning og et Bevis for hvor vidt Arbejderne er naaet; thi det maa ikke glemmes, at en Raadhusindvielse for blot 10 à 25 Aar siden havde faaet en anden Karakter, Arbejderne var ikke der blevet ligestillede Gæster med Hofpersoner og Embedsmænd, det skete nu i Kraft af Arbejdernes egen Styrke og til Held for vor videre Virken.

Jeg skal ikke nærmere referere Festen, om hvilken Du selvfølgelig har set nok i Bladene, vi drak alle Champagne, og vi blev alle benaadede med Raadhusets Me-

*) Krigsminister, General W. H. O. Madsen.

daille der til sene Tider vil minde os om den Dag, da Arbejderne satte Foden ind i det Hus der selvfølgelig bør være alles Eje.

Og saa har jeg forøvrigt ikke mere at berette. Jeg kommer ikke til Herfølge paa Søndag, men haaber vi ses i Begyndelsen af Oktober ved det til den Tid udsatte Repræsentantmøde, og saa venter jeg forøvrigt snart at høre fra Dig og vor Kone og vore Børn, der forhaabentlig alle lever i bedste Velgaaende.

Venligste Hilsner fra vor Kone Anna og Din
Th. Stauning,
selvfølgelig til hele Familien.

✱

Efter Staunings valg som folketingsmand i Faksekredsen 29. maj
1906.

København, den 3/6 1906.

Kære Hansen.

Paa den halvtredsindstyvende Dag efter Paaske, hvor der fra ældgammel Tid har været Fest, føler jeg, Tidspunktet er kommet, da jeg bør skrive til Dig hvilket er en Del af Dagens Fest og Glæde.

Først Tak for den store Dag vi oplevede sammen, den 29. Maj, og for al Din Virken forud, til Fordel for vort Parti og for mig. Tak for Din og Families Gæstfrihed i Vraaby Skole for de behagelige Dage, de lange Aftener og det under alle Forhold venlige Asyl.

Min nye Stilling har endnu ikke paalagt mig væsentlige Byrder. Jeg færdes fremdeles Nat og Dag paa Kontoret og har særlig i Tiden, siden jeg forlod Dig, haft Brug for alle mine Evner som Festarrangør, idet Arrangementet af den store Folkefest i Søndermarken den 5. Juni, kun var paatænkt, men ikke paabegyndt da jeg kom hjem. Hvile- og Sovetiden har derfor i de forløbne Dage været indskrænket til 4—6 Timer pr. Døgn; i Nat Kl. 2 sluttede jeg imidlertid de større Forberedelser og gik hjem for at festligholde Pinsen, hvilket skete paa den Maade, at jeg sov til Kl. 2 Dags Eftermiddag.

Med Hensyn til Festen er det værd at bemærke, at Festkomiteen forlangte at faa bl. a. Faksekredsens Folketingsmand som Taler ved Festen, hvilket formentlig ogsaa er en Ære for Kredsen.

Ellers har jeg intet særligt oplevet, en Mængde Lykønskninger er indløbne, og de gælder naturligvis ogsaa Kredsen og dens Mænd, der beundres for deres store Arbejde.

Hils Anne, Din Søster og Moder og Tak for Kortet.

Hils vor Kone og vore Børn fra Deres omsorgsfulde Fader II og københavnske Moder og Du selv være hilset hjerteligst fra
Din

Th. Stauning og Hustru.

✱

Lemvig, d. 25/7 1906.

Kære Hansen.

Som Du antagelig pr. Stenpost*) har erfaret, er jeg og vor Kone i Vestjylland.

Vor Kone skulde en Gang se Heden, Vesterhavet og alt det, derfor drog vi ud, og nu har hun set det. Carl Hinz spiller Komædie i Lemvig med et lille Selskab, og dem overraskede vi i Gaar med vort Besøg, hvilket selvfølgelig var meget morsomt.

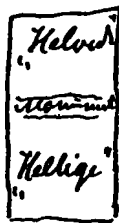
Nu har vi fra Morgenstunden været paa Udflugt. Vi kørte til et Fiskerleje ved Vesterhavet — Vrist — og spaserede derfra ca. en halv Mil langsmed Strandkanten til det berømte Harbøre.

Der er betagende storslaact ved det mægtige Vesterhav. Det var i et lidet Oprør, og vi fik da en Forestilling om hvilke kæmpemæssige Kræfter, det besidder. Vi saa de elendige Hytter, hvori de heltmodige Fiskere lever deres Liv, og fik atter Bekræftelse paa Sandheden om den kolossale Uretfærdighed, der findes i vort Samfund.

Vi besaa den triste øde Kirkegaard, hvor der ikke findes et Træ, men hvor Kors og Stene raaber ud i sit stumme Sprog, Beretningerne om de virkelige Helte, vort Land har ejet.

Vi saa den store Fællesgrav, hvori 26 Fiskere hviler. Det var de Mænd, Familieforsørgere og unge Mænd, der fandt deres Død i November-Natten 1893, da Stormen kom op, og de ikke formaaede at naa over de farlige Revler. Her hvilede de stolte, brave Mænd, der ikke havde bøjet sig for Helvedespræsten Moe og derfor sendtes til Helvede af ham, da han skulde tale Trøstens Ord til de Efterladte. En yderligere Rodfæstelse af min Harme imod og Foragt for de saakaldte Hellige var Frugten af mit Besøg ved denne Grav.

Man fortæller forøvrigt ret lærerigt om de »Helliges« Arrangement af Fællesgraven, at Missionens Folk blandt de 26, lagdes forrest i den store Grav og de, der skulde »til Helvede« lagdes bagest. Derved kom Monumentet tilsyneladende til at staa over de »Hellige« alene, idet Graven ser saaledes ud:

*) »Stenpost« var en sten, fundet ved stranden, adresse skrevet på med blæk, frimærke sat på og sendt med posten. Det blev en mode, der tog overhånd, hvorefter den blev forbudt af postvæsenet. (Red. anm.)

Det er Kristendom, Fordragelighed, Ydmyghed overfor Herren!— Nej, det er Raahed!

— Ja, og saa er vi atter i Lemvig, Selskabet holder Prøve paa Afskedsforestillingerne, der foregaar i Aften og Resten af Ugen, og jeg følte, at Tiden var kommet, da jeg burde skrive til Dig, hvilket har været min Agt i flere Dage, thi jeg har andre Oplevelser, end de hvorom jeg foran har berettet.

Som Du ved, har jeg været til »Islands-Festen«.*) Det var meget interessant. I Torsdags fandt Modtagelses-Højtideligheden Sted i Universitets pragtfulde Festsal.

Alt, hvad der regnes for »noget«, var med. (Ganske vist var der mange, jeg ikke regner for noget.) Kantaten, skrevet af L. C. Nielsen, var smuk, fri for alt Snobberi. Musikken var storslaaet, ægte nordisk, Udførelsen fortrinlig, Lur, Pauker, Harpe og andre gammeldags Instrumenter var i Anvendelse og saa Sangen; et mægtigt Mandskor, skønne Kvinde-Stemmer og Solo af d'Hrr. Herold og Nissen.

Dertil en festlig, indholdsrig Tale af Prof. Holm.

Alt i alt en prægtig Modtagelse og helt igennem fri for Kongerøgelse o. desl.

Samme Aften var der Modtagelses-Seksa i Rigsdagsbygningen, hvor jeg befandt mig særdeles godt. Efter Seksaen opholdt vi os i den festligt oplyste Have, hvor vi drak Kaffe, Mav'l Room, Champagne, Punch med Jordbær og røg Havanna-Cigarer. Mange interessante og venskabelige Samtaler førtes mellem »os« Lovgivere, men for mig var det væsentlige dog Talen af Georg Brandes og Samværet og Samtalen med Holger Drachmann. Jeg havde en Samtale med sidstnævnte, og senere paa Aftenen samledes vi et lille Selskab af Socialdemokrater med vor brave Digter omkring en Bolle af den dejlige, kolde Champagnepunch. Vi samtalede, sang Drachmanns Sange, og den graanedede Skjald befandt sig øjensynligt særdeles godt i den lille Gruppe, hvor det sande Frisind var repræsenteret af de Arbejdere, for hvem han har skrevet sine herligste Digte.

Sluttelig rejste Skjalden sig og holdt en lille Tale, hvori han blandt andet sagde: »Jeg har aldrig gaaet af Vejen for et godt Selskab, jeg har tværtimod ofte søgt Selskabet.«

Derefter skiltes vi, men et uløseligt Baand var knyttet mellem den gamle Digter og mig.

I Søndags fandt Rigsdagens Middag Sted i Koncertpalæet. Ogsaa denne var i høj Grad festlig. Menuen omfattede 6 Retter Mad og af Vine følgende: Madeira, Leoville, Champagne (Marceaus og Pommery) og Amontilado. Derefter Kaffe og Meuckow.

Efter Middagen Udflugt til Skodsborg, hvor et lille Aftensmaaltid og de nødvendige Forfriskninger var beredt i den overdaadigt illuminerede Koncertsal og Have.

*) Altingets besøg i København.

Ved Middagen og paa Skodsborg sang Herold, og navnlig hans Udførelse af »Hvor Nilen vander Ægypterens Jord« gjorde et uudsletteligt Indtryk paa mig.

Det var i det hele tre dejlige Sammenkomster. (Selvfølgelig vekslede jeg atter om Søndagen Haandtryk med Drachmann, der er vor Gæst ved alle Festerne).

Islænderne har ikke beskæftiget mig ret meget, men jeg har dog talt med nogle af dem og derved faaet udvidet min Horisont og forøget mine Interesser.

Foreløbig har min Rigsdagsgerning altsaa kun bragt mig lyse Minder, ogsaa fra Rigsdagssalen, hvor vor første Afstemning bragte Regeringen et Nederlag, konstaterede at den ikke længere har Flertallet.

Ja det er vist i Grunden det væsentligste. Du har vel faaet de nødvendige Oplysninger til Smeden i Enderslev og forhaabentlig hjulpet ham, hvis han ønsker at søge.

Hvorledes gaar det med den paatænkte Flytning? Jeg har set, at Clausen har faaet Afskeds-Bevilling. Skriv snart. Jeg rejser hjem Torsdag.

Paa Søndag giver Københavns Kommune Fest-Middag for os i Raadhuset.

De venligste Tanker sendes til Vraaby og venligst Hilsen til Dig og Familie fra
Din Th. Stauning og Hustru.

★

I det følgende brev mangler midtersiden. Man kan gætte på, at »badegæsterne« har fået læst og påskrevet.

27/8 1907.

Kære Hansen.

Snart er Dagen til Ende, og jeg skal forlade Skagen. Det var et kort Besøg men ikke uden Glæde. Jeg har været ude paa Grenen, paa den sidste, d.v.s. nordligste Stump af Danmarks Land, helt derude hvor to Have samtidig overskyllede mine Fødder. Jeg har indaandet den friske, salte Luft, beskuet det prægtige Hav og følt mig nedtrykt ved Synet af de fattige Landskaber og de usle Hytter, der tjener til Bolig for de vidt omtalte danske Fiskere og tapre Redningsmænd. Jeg har vadet i det Sand, hvori Terje Vogens Baad, (Henr. Ibsen) med de to Tønder Byg løb paa Grund, da Engelskmanden kom, og jeg har med stor Glæde betragtet de mange Kunstværker, der hænger i Hotellet.

Altsaa et Besøg, der giver Erindringer. Ogsaa min Stilling som Socialdemokrat er styrket ved Besøget, thi her møder man Modsætninger, og ser hvad Tilfredshed fører med sig.

Her lever i Byen og i flere Miles Nærhed en Befolkning, Fiskere der sætter Livet i Vove hver Dag for at opretholde Livet, og Arbejdere eller Jordbrugere der søger at faa Udbytte af Sandjorden heroppe. De træller og slider, de kæmper en fortvivlet Kamp mod de højere Magter, og Resultatet bliver krogede, ældede, udslidte Men-

nesker længe før Tiden, Mennesker der kun opnaar et Udbytte saa kummerligt, saa usselt, at det ikke er Mennesker værdigt. Men de er tilfredse. De læser ikke. De er hellige, eller de er i enhver Henseende indifferente. De politiserer ikke, de taler næppe med hinanden. *De er uvidende, trælbundne Dyr.* De er Kunstner-nes Staffage, men de har intet Værd i det praktiske Liv, i hvert Fald værdsættes de i høj Grad tarveligt. De Folk burde rejses til Tænkning, til Interesse for Livet, til *Mennesker.*

Paa den anden Side ser man det, der pynter i Skagens Forgrund. Badegæsterne

Ja, hermed tror jeg saa at kunne standse, jeg har faaet Luft og venter snart at høre fra Dig. (Skal Du ikke til København i Sommer?)

Vor Kone sover ved Siden af mig, men sender ganske sikkert de venligste Hil-sener til Dig og Familje, og det samme sker fra Din

Th. Stauning.

Nu er vor Kone vaagnet op, hun forlangte og fik Tilladelse til at gennemlæse Brevet, hvad der indbragte mig et Spark, jeg maatte nemlig ikke skrive, at hun sov om Eftermiddagen.

Th. S.

Jeg tilstaar altsaa, at hun nu er vaagen.

✱

7/9 1907.

Kære Hansen.

Som Du ved, er jeg ankommet til Kristiania, hvor den store skandinaviske Ar-bejderkongres gaar sin Gang. Kongres-Lokalet er Kommunalbestyrelsens Mødelokale, den gamle Frimurerloge; den er rigt prydet med norske Faner, Fagforenings- og politiske, og er i sig selv af et kønt og meget tiltalende Udseende. Henved 400 De-legerede er mødt frem, mange fra Sveriges og Norges fjerntliggende Egne, 6 fra Finland, og desuden, Repræsentanter fra Belgien, Tyskland og Ungarn. Altsaa et internationalt Selskab.

Kongressens Forhandlinger er interessante som Deltagerne. Her er mange Menin-ger, forskelligartede Følelser, Tanker og Stemninger raadende, men alle opfyldte af Kærlighed til det aandeligt og materielt nødlidende Folk, alle opfyldte af Had mod Militarismen og Kapitalismen, alle sikre paa Muligheden af Socialismens Gennem-førelse, sikre paa Underklassernes Sejr over Undertrykkerne, og naar Kongressen slutter, vil her være udarbejdet et Materiale paa hvilket der arbejdes videre, og om hvilket der er Enighed trods de forskellige Tanker, et Arbejde, der kun er muligt fordi vort Grundsyn er fælles, vore Interesser de samme og vort Maal kun ét: Menneskehedens *fulde* Frigørelse.

Hvad det mere fornøjelige angaar er kun godt at berette. Aftenselskabet, hos

vor Partifælle, Læge Osc. Nissen, i Aftes var meget behageligt. Her var samlet de paa Kongressen tilstedeværende Rigsdagsmænd fra de nordiske Lande samt Gæsterne fra det øvrige Udland. Jeg faldt imellem Sveriges Førere Wichmann og Branting, den internationale Sekretær, Camille Huysman, Tyskeren Legien, Fører fra Fagforeningerne, Repræsentanten fra Ungarn, Jaszai og den norske Partisekretær Magnus Nielsen. Her faldt selvfølgelig mange interessante Ord, hvor saa betydelige, (!) internationale Mænd var samlede, og aldrig vil jeg glemme denne Aftens behagelige og tankevækkende Samvær.

Ja, iøvrigt har jeg saa gennemkrydset Byen, der ikke rummer megen Skønhed, jeg har siddet paa Grand ved det historiske Vindue (H. Ibsens), jeg har besøgt Akershus Fæstning og vandret paa »Karl Johann« ved Dag og ved Aften. I Morgen skal jeg til en af Nationalteatret arrangeret Festforestilling i Anl. af Kongressen. Der opføres Bj. Bj. »En Fallit« under Bjørn Bjørnsons Ledelse. I Aften skal vi til Fest i Teaterkafens Restauration som Kristiania Socialdemokratis Gæster, og paa Mandag Aften skal jeg tale ved offentligt Møde for Tobaksarbejdere.

Ja, dette er Referat og Indtryk og hermed saa venligste Hilsner til Familie og Dig selv.

Din

Th. Stauning.

★

København, 12/1 1908.
Søndag.

Kære Hansen.

Der er hændt noget frygteligt. Jeg har ligget i Sengen fra Fredag Aften til Dags Eftermiddag Kl. 4. Jeg var daarlig til Pas Fredagen, og i Gaar kunde jeg ikke rejse mig fra Lejet. Det er formodentlig Influenza, jeg har faaet. Hovedet har været blytungt, og Øjnene lukkede. Bryst og Hals er som skoldet indvendig. Hosten river, og Snuen er i stærk frembrydende Bevægelse. — Og nu har et Hold sat sig i Lænderne, saa jeg har Vanskelighed ved at rejse mig. Men det er dog meget bedre nu end i Gaar og i Formiddag. Antagelig er jeg helt rask, naar Natten er svundet. I hvert Fald agter jeg mig til min Gerning Mandag Morgen. Landets Velfærd kræver det. Lovgivningsarbejdet truer med at standse, hvis jeg ikke snart er paa Benene.

Dit Brev, for hvilket jeg takker, kom som en Oplevelse i Sygelejts Bedrøvelighed. (Var det kommet i Gaar, havde jeg dog næppe læst det.) Jeg forstaar, at Forholdene har været noget triste medens Snestorm og »Belejring« stod paa, men nu er vel det værste overstaet, og Du kan altsaa begynde at glædes over det politiske Forlig ogsaa kaldet Forræderi, som nu er sluttet. Nu er Møllen i Gang, nu males der uafsladelig, den ene Lov efter den anden, Toldlov, Spiritusskat, Arveafgift,

Lærreløn, Tjenestemandsløn, o.s.fr. Der kan I se, alle I Tvivlere, hvad vor egen Venstre-Regering kan og vil — Love i Massevis — gode Love — Alm. Valgret — og andre gode Ting, nu er Løfterne opfyldt, hvad klages der saa over? Og saa kommer Militær-Forliget — en forsvarlig Ordning af vort Forsvar. — — Forræderi! Løgn! Humbug!

Antagelig er der tilstrækkeligt mange i vort Folk, der holder Hovedet klart i den Frasernes og Løgnagtighedens Agitation, der nu skal begynde.

Hvis Arbejderne nu vil, saa høster de dobbelt Fordel.

Gevinsterne af Valgrets- og andre Forlig og Fremgangen som Følge af Venstres Forræderi.

Det ske! Det bør ske!

Vor Russer hedder Leepa. Maaske kunde der, naar Sommeren indtræder, være Grund til at vise ham Vælgermøder paa Bondelandet og derved sikre os den Plads, vi ogsaa fortjener i den russiske Presse.

Glæder mig meget over Eders vellykkede Besøg hos Smeden. Beklager kun at vor herværende Kone ikke var med. — Du husker nok hendes Appetit, da hun sidst var i bemeldte Familie.

Nu smerter det i Ryggen, og jeg maa vel saa i Seng for at være rask i Morgen. Dette Driveri er dog modbydeligt.

Hils Familie og Bekendte ogsaa fra vor Kone, og Du selv hilses venligst

Din Th. Stauning.

Vor Kone har det temmelig godt. Hun har stærk Snue, men ellers har hun klaret sig godt i Kulden.

Th. S.

★

16/1 1908.

Kære Hansen.

Saa er vor Digter altsaa død. Aldrig mere skal vi høre Melodier fra hans klangfulde Lyre. Nu har vi kun Minderne tilbage. De skønne, lyse Minder.

Jeg haaber, Kbhvns. Arbejdere med Deres Faner vil møde ved Digterens Ligfærd for at hædre Deres Digter. Jeg har i hvert Fald i Dag slaaet et Slag herfor overfor nogle dumme, prosaiske Partifæller og skal igen i Aften gøre, hvad jeg formaar.

Jeg sender vedlagt en Skildring af Forholdet med »Edith«. Den er det smukkeste, det fineste, jeg længe har læst. Det Forhold har været saa omtalt; dydsirede Kvinder og velagtede Spidsborgere har udtalt deres Forargelse over det »Forhold«, og saa er Sandheden, at det »Forhold« var renere, ædlere og skønnere end tusinder af de »Forhold«, der bestaar under Navn af Ægteskab.

Jeg var desværre meget ilde til Pas, da Dødsbudskabet indtraf. Ellers vilde jeg have skrevet nogle Mindeord om vor store Digter, nu faar det være til en anden Gang, saa agter jeg at udtrykke, hvad Smaafolk bør føle overfor den Afdøde.

Vi burde vel egentlig arrangere en Sørge-Mindefest i Vraaby, det Sted, hvor Digterens Ord har fundet sine varmeste Fortolkere?

— — —
Jeg har været daarlig, ogsaa efter at jeg skrev til Dig sidst, men har dog været ude hver Dag. I Dag synes jeg at kunne mærke betydelig Bedring.

Som du nok erindrer skulde vi have et Møde i Kongsted, og jeg beder Dig træffe Foranstaltninger dertil. Det vilde passe mig Søndagen den 2. eller 9. Februar, og jeg beder Dig bestemme, hvilken det skal være, ogsaa 16. Februar kunde passe. Du maa naturligvis ordne det saaledes, at Du kan drage med dertil, og saa bør vi holde Generalforsamling derhenne, saaledes som vi før har talt derom.

Hils Familie og Venner.

Venligst
Th. Stauning.

★

Et brev, der giver et stærkt indtryk af Staunings organisatoriske og agitatoriske arbejde.

Københ., d. 16/2 1908.

Kære Hansen.

Du maa undskylde, at den sidste Tids Breve har været noget kortfattede, og at de ikke al Tid har givet de fornødne Svar eller Tilkendegivelser af, at jeg har modtaget Dine Breve; her er nemlig travlt, mange Møder, meget at huske og meget at udrette, men det gaar jo endda, og »noget« skal man jo bestille.

Jeg har rigtig faaet Brevet om Skole-Rengøringen og har i Udvalget givet d'hr. Prøver paa min Sagkundskab. Det første Forslag om 25 Kr. er forladt, d.v.s. forhøjet til 50 Kr., og Flertallet er stemt for i det mindste 75 Kr. Selv har jeg foreslaaet 100 Kr. som Minimum, og muligvis det kan faa Flertal.

Udvalgs-Sager maa iøvrigt ikke refereres, saa Du husker nok at disse Tal er private.

Jeg venter nu længselsfuldt Besked om Mødet i Kongsted for at faa skaffet en Hjælper og for at faa hilst paa Dig og Familie, efter hvilket jeg ogsaa har en stærk Længsel. Forhaabentlig bliver det 1. Marts, ogsaa af Hensyn til Hjælpekasernerne.

Der var naturligvis iøvrigt en hel Del at skrive om, men det blev jo saa flere Avisartikler, og saa god Tid har jeg heller ikke. Dog maa jeg nævne, at Dagen i Gaar vel var af en meget stor, politisk Betydning. Vel en af de største siden 1866.

Thi i Gaar blev Forræderi-Forliget vedtaget i Landstinget ved 2. Behandling. Det kan naturligvis endnu blive omstødt ved 3. Behandling, men da Højre ikke stemte i Gaar, er der vel heller ikke Fare for, at de vælter Forligets endelige Vedtagelse. Vi faar da en Valgrets-Udvidelse, men dyrekøbt. En Valgrets-Udvidelse der samtidig er Valgrets-Indskrænkning. Vi faar den privilegerede Valgrets Berettigelse fastslaaet. Det kommunale Landsting indført. Godsejernes Magt fæstnet. Det er »Mærkedagen« Begravelse og forhaabentlig samtidig den største Fjæl til Reformpartiets Ligkiste. Forstod den store Del af Befolkningen blot, hvad der er i dens egen Interesse, forstod den, hvor uværdigt den behandles, da havde I. C. C. o.s.v. levet deres længste Tid som Ministre og Reformpartiet var om et Aar et ynkeligt Vrag.

Det ske!

Vi gaar saa over til indre Parti-Anliggender.

Har Du husket, at Fællesorg. skal have Afskrift af alle Valglisterne i alle Kredens Kommuner. Fra de Steder, hvor vi har Foreninger besørges det af disse. (I Fakse besørges det vist af Uddeler Jens Rasmussen).

I Kongsted kan maaske Date ordne det fornødne. Bjeverskov kan vel besørges af Folk fra Vellerslev-Gjørslev. Lidemark og Lellinge formentlig fra Herfølge. Ulse er vist besørget fra Fakse. Jeg tror, at Murer Petersen har sørget for det, men ved det ikke. Dalby kan maaske nu besørges af Manden i Forsamlingshuset. Formodentlig kan det gaa med Tilføjelse til de gamle Lister.

I hvert Fald maa Du skrive ud om det, maaske kan Du finde Forbindelser i de gamle Papirer. Ellers kunde Du maaske faa lidt Oplysning fra Anders Andersen. (Det er vel 1. Marts, at Listerne fremlægges).

Endvidere bør Du antagelig nu skrive rundt til vore Foreninger og til vore Forbindelser om at tage fat paa Agitationen for Valgene til Hjælpekasserne. De skal jo foregaa i Marts, og det er derfor paa Tiden at ruske Folk op. Det bør vist anbefales dem at holde Møder. Nogle Steder kan Du jo besørge, til andre kan vi skaffe Talere fra København. Der maa i hvert Fald foretages noget. Uvirksomhed og Stilstand er Døden.

Jeg forventer derfor, at Du foretager disse Skridt, som Du maaske allerede har tænkt paa. Maaske var et Bestyrelsesmøde i Kredsorganisationen paa sin Plads, men maaske kan det spares. Du kunde jo tale med Nielsen om det pr. Telefon eller skrive.

Jeg skriver nu til Fakse og Herfølge, om det kunde være passende at holde Møder om de aktuelle Sager. Lørdag d. 7/3 skal jeg til Gjørslev til Fastelavnsmøde med Politik. Ogsaa i Lidemark og i Dalby vilde jeg gerne holde Møder, men disse Steder vilde jeg gerne have Dig med. Vi skulde mulig prøve at faa Foreninger der.

Jeg formoder, at Du har 1. Tjeneste Søndag den 15/3, og mener det vilde være

muligt at holde to Møder den Dag. Lidemark Kl. 2 og Dalby Kl. 6. Der er ganske vist lang Vej til Lidemark og ligeledes derfra til Dalby, navnlig hvis det er slet Vejr var det uheldigt, og saadant kan jo ventes. Men skulde Du have Betænkeligheder, kunde vi ogsaa tage Møde i Dalby Lørdag Aften og i Lidemark Søndag. Disse Møder kunde saa samtidig tage Sigte paa Hjælpekasserne. Hvis Du bifalder en af disse Planer, beder jeg Dig skrive om Leje af Husene (Lidemark: Ole Jensen). Det er bedst at gøre det snart for at komme andre i Forkøbet.

Saa tror jeg ikke, der er mere i Øjeblikket.

Du saa vel Referatet fra Jærnbanemødet i Fredericia, hvor jeg var i Søndags? Jeg har sjældent mødt mere Begejstring eller faaet mere Lovprisning end der.

I Eftermiddag har vor Kone og jeg været i Dagmar-teatret og set J. Aakjærs »Livet paa Hegnsgaard.« Det var et meget fornøjeligt Livsbillede, men tyndt som dramatisk Arbejde. Viserne (og Musikken dertil) var det bedste, men jeg kender andre Viser og anden Musik, der rager adskilligt højere op. (S.S.S.)

Vor Kone hilser venligst, ligesom jeg sender min Hilsen til hele vort Hus.

Venligst

Th. Stauning.

Jeg har foreslaet Fakse Møde 23. Februar eller 8. Marts.

Herfølge foreslaar jeg 29. Febr. eller en Dag i Fastelavns-Ugen.

Th. S.

Kontrolminister og første Socialminister

AF J. HASSING-JØRGENSEN

Den dansk-vestindiske krise kom til at danne indledningen til Th. Staunings karriere som ledende politiker og må derfor her gengives. Efter at forhandlingerne om overdragelse af de dansk-vestindiske øer til U.S.A. var strandede i 1902, bragtes spørgsmålet atter på bane i 1913 fra amerikansk side, idet statssekretær Bryan under den danske gesandts besøg hos ham i anden anledning anmodede gesandten om at forespørge, hvorvidt den danske regering nu ville være villig til at genoptage forhandlingerne om øernes overdragelse til U.S.A. Mr. Bryan stillede i udsigt, at den amerikanske regering ville gøre større indrømmelser m. h. t. befolkningens og danske ejendomsbesidderes stilling end ved konventionen af 1902.

Den danske regering afslog at optage forhandlinger om overdragelsen under henvisning til de bestræbelser, som fra Danmarks side var gjort for at ophjælpe øerne og de forhåbninger, som knyttede sig til Panamakanalens åbning. Spørgsmålet hvilede derefter, indtil det påny blev rejst ved en indtrængende henvendelse af 29. oktober 1915 fra den amerikanske til den danske regering. Denne gang stillede man sig fra dansk side imødekommende overfor Amerikas henvendelse, men udtalte samtidig ønsket om at opnå De forenede Staters medvirkning til, at Danmarks overhøjhed over Grønland kom til at omfatte hele denne besiddelse. Den amerikanske regering stillede sig straks imødekommende overfor dette ønske. Efter forhandlinger, under hvilke parterne efterhånden nærmede sig til hinanden, opnåedes i begyndelsen af 1916 enighed om en afståelsessum på 25.000.000 dollars. Skønt den amerikanske regering forlangte,

at forhandlingen skulle være hemmelig, fandt man det rimeligt at indvi partiformændene i situationen. Ministeriet ventede iøvrigt ikke vanskeligheder ved sagens gennemførelse i rigsdagen. I 1902 var sagen strandet paa en enkelt stemme i landstinget, og efter Højres store valgnederlag ved landstingsvalget i 1914 var der al grund til at antage, at der ikke ville kunne rejses nogen nævneværdig modstand mod øernes afståelse.

Imidlertid bragte dagbladet »København« i juli 1916 en meddelelse om, at der førtes forhandlinger om øernes afståelse. Meddelelsen blev officielt dementeret af udenrigsministeren, men »København« fastholdt dens rigtighed. Derefter tog »Nationaltidende« sagen op ved at bringe et interview med finansminister Brandes, som overfor bladets medarbejder fastholdt og forstærkede udenrigsministerens dementi. Men nu tog »København« for alvor fat. Det fastholdt ikke blot meddelelsens rigtighed, men tilføjede, at partiformændene var underrettede, at sagen var meget nær sin afslutning, og at ministeriet var i færd med at sikre sig partiernes tilslutning underhånden, således at offentligheden om få dage ville komme til at staa overfor et fait accompli. Det var den senere så kendte redaktør Anders Vigén, som med enestående talent dag efter dag med stigende styrke skabte en mægtig sensation om denne sag. Da udenrigsministeren den 6. august for rigsdagen fremsatte sit forslag om godkendelse af en mellem De forenede Staters regering og den danske regering afsluttet konvention, var offentligheden bragt til den yderste ophidselse. Under den to dages første behandling i folketinget viste det sig vel, at ikke blot Det radikale Venstre og Socialdemokratiet, men også langt den overvejende del af oppositionen var sagligt enigt med ministeriet m.h.t. øernes afståelse. Med desto større styrke slog man sig på det formelle synspunkt, at den siddende rigsdag som valgt udelukkende på grundlovssagen ikke var kompetent overfor dette spørgsmål, og på det moralske synspunkt, at ministrenes dementier havde været stridende mod sandheden. Ud fra det formelle synspunkt holdt J. C. Christensen på, at han helst ville have sagen udsat til efter krigen, og hvis dette ikke kunne lade sig gøre, måtte grundloven sættes i kraft, og nyvalg til rigsdagen finde sted. Heroverfor hævdede udenrigsministeren, at regeringen anså sig forpligtet til at gennemføre sagen, og hvis forslaget blev forkastet af rigsdagen, måtte den opløses, og forslaget forelægges en nyvalgt rigsdag til afgørelse, men

hvis man lagde vægt på at erfare befolkningens stilling til selve denne sag, ville regeringen gerne gå med til at foranstalte en folkeafstemning. Dog, denne indrømmelse tilfredsstillede ikke, men forinden forslaget, efter at det var blevet vedtaget i folketinget, nåede frem til den ventede forkastelse i landstinget, blev Zahle kaldt til kongen, som udtalte bekymring for at lade afholde valg og bad ham undersøge muligheden for — til afværgelse af valg — at danne et ministerium med tilslutning fra alle partier. Det bliver for vidtløftigt i denne fremstilling at gøre rede for de endeløse forhandlinger, der nu fulgte, og som gang på gang brød sammen. Det syntes umuligt at undgå valget, og det var også denne udgang, J. C. Christensen stræbte imod, men ligesom ved krigens udbrud og under talrige senere kriser var det Det konservative Folkeparti, som hindrede ministeriets fald, og efter at man vidt og bredt havde diskuteret det forventede samlingsministeriums sammensætning og krævet fuld ligestilling mellem partierne uden hensyntagen til folketingets radikale-socialdemokratiske flertal, endte det hele med en overenskomst af 16. sept. 1916 om, at der »med det formål at tilvejebringe den under den europæiske krig ønskelige ro om vore offentlige forhold« skulle udnævnes tre ministre uden portefølje, idet de tre partier, som ikke var repræsenteret i ministeriet, hver skulle udpege en af disse. Regeringens oprindelige forslag, suppleret med en bestemmelse om afholdelse af en folkeafstemning, blev derefter overgivet til en kommission, hvis store flertal, heri inkluderet Venstre, indstillede forslaget til vedtagelse. De tre såkaldte kontrolministre blev J. C. Christensen, valgt af Venstre, Rottbøl, valgt af de konservative og *Th. Stauning*, valgt af Socialdemokratiet.

Samarbejdet mellem ministeriets oprindelige medlemmer og de tre kontrolministre forløb i lang tid tilfredsstillende. Først i foråret 1917 viste Stauning sig at være et uromoment. Han havde deltaget i et socialdemokratisk møde i Stockholm, hvor der var planer fremme om eventuel afholdelse af en socialdemokratisk fredskonference. Stauning havde drøftet sagen med udenrigsministeren og overfor ham udtalt, at han som formand for sit parti måtte kunne deltage i internationale, partimæssige overvejelser til fremme af fredsarbejdet, men han var dog klar over, at det kunne have sine vanskeligheder, om han som medlem af ministeriet deltog i selve den påtænkte fredskonference, hvor der kunne finde afstemninger sted og blive taget standpunkt til bestemte forslag. Han var der-

for villig til eventuelt at forhandle med udenrigsministeren om, hvorvidt hans deltagelse måtte være betimelig. Udenrigsministeren havde ikke haft noget at bemærke hertil. Staunings deltagelse i mødet i Stockholm var naturligvis blevet omtalt i pressen, hvilket foranledigede *J. C. Christensen* og *Rottbøll* til at rejse spørgsmålet på et ministermøde den 18. maj 1917. De fik forklaringen, hvorefter *Rottbøll* erklærede, at han altså kunne meddele sit parti dette. Senere fremkom der ikke fra noget af partierne noget om sagen, heller ikke ved et lukket rigsdagsmøde, som afholdtes den 31. maj.

Men den 14. juni overbragte *Rottbøll* konseilspræsidenten en skrivelse fra Det konservative Folkeparti, sålydende:

Hr. Konsejlspræsident C. Th. Zahle.

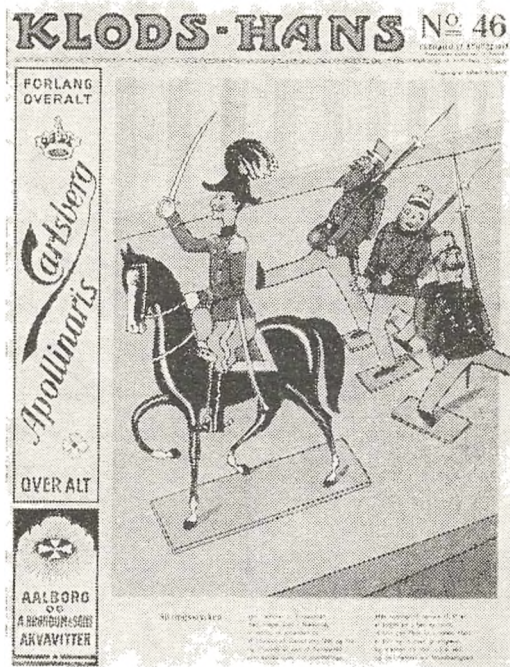
Efter Det konservative Folkepartis Opfattelse er Minister u. P. Staunings Virksomhed for at tilvejebringe en socialistisk Fredskonference i Strid med Ministeriets Udtalelser fra Ministermødet i Stockholm om de neutrale Magters Stilling til Fredsspørgsmaalet, foruden at nævnte Virksomhed i stigende Grad ligesom Udtalelser af Minister Stauning giver Udlandet en fejlagtig Forestilling om vor Neutralitets Ligelighed.

Det konservative Folkeparti tillader sig derfor at henstille til Hr. Konsejlspræsidenten at foranledige, at Socialdemokratiet repræsenteres i Ministeriet ved en anden Mand end Hr. Stauning.

P.B.V.

E. Piper.

Dette brev gav anledning til et ministermøde den 16. juni, hvori Stauning udtalte, at han og hans parti ganske billiger den ved ministermødet i Stockholm fremsatte udtalelse om, at de nordiske regeringer ikke kunne tage initiativet til fredsbestræbelser, at hans deltagelse i de socialdemokratiske partidrøftelser ikke strider herimod, idet der ikke er tale om en fredsmægling, men kun om at give udtryk for den socialdemokratiske opinion i de forskellige lande med hensyn til fredsspørgsmålet, at han i de udtalelser, til hvilke der sigtes, ikke har udtalt sig om udenrigspolitik, og at han beklager, at en vending i et interview, der er urigtig gengivet, har frembragt det indtryk, at han har udtalt sig mod en enkelt

Tegning af Alfred Schmidt i »Klods-Hans«. Under kontrolministerperioden under den første verdenskrig fra 1916 gav forslag fra forsvarsminister P. Munch om indskrænkninger i sikringsstyrken stadig anledning til politiske stridigheder og trusler om den konservative minister Rottbølls eller J. C. Christensens udtræden af ministeriet. Det er Rottbøll, der marcherer ud af billedet og J. C. Christensen skeler efter ham, medens Stauning som den standhaftige tinsoldat følger P. Munch til hest.

magt. Dette er aldeles ikke tilfældet; han har kun udtalt sit partis almindelige mening om kapitalismens indflydelse som årsag til krigen.

Konseilspræsidenten kunne derefter svare Det konservative Folkeparti, at det ville være lidet stemmende med overenskomsten af 16. september 1916, om han på foranledning af ét parti foretog skridt overfor et andet parti m.h.t. dets repræsentation i ministeriet. Han gør derefter rede for, hvad der er passeret i de to ministermøder, den 18. maj og den 16. juni.

Men Det konservative Folkeparti kunne ikke dermed falde til ro. I dets påfølgende brev til konseilspræsidenten hæfter partiet sig særlig ved Staunings optræden *efter* den 18. maj og fremhæver hans udtalelser til »*Berliner Tageblatt*«, som formentlig værende i uoverensstemmelse med den ligelige neutralitet, og da partiet har forstået, at konseilspræsidenten agter at opretholde ham som minister, har det anmodet hr. Rottbøll om at indgive sin demissionsbegøring.

Dog — man oplever immervæk noget nyt, som J. C. Christensen sagde ved en anden lejlighed. Om aftenen samme dag udsendtes gennem Ritzau følgende:

»Efter den af Konseilspræsidenten givne Fremstilling af den politiske Situation, har Hs. Maj. Kongen ikke ønsket at bifalde Minister Rottbølls Anmodning om at udtræde af Ministeriet.

Minister Rottbøll vedbliver derefter i det ham betroede Embede.«

Denne beslutning af kongen beroede selvfølgelig på en indstilling af konseilspræsidenten, som lige så selvfølgelig kun kunne være foretaget efter forhandling med hr. Rottbøll og dennes nærmeste meningsfæller i Det konservative Folkeparti. Den 25. juni vedtog partiet at ekskludere Rottbøll af partiet, og i de følgende dage udtrådte Frijs, Hey, Sonne og Theilmann af den konservative landstingsgruppe og dannede sammen med Rottbøll landstingets frikonservative gruppe. Wenzel-Neergaard udtrådte af den konservative folketingsgruppe. Det var således Stauning, som blev årsag til dannelsen af den frikonservative landstingsgruppe.

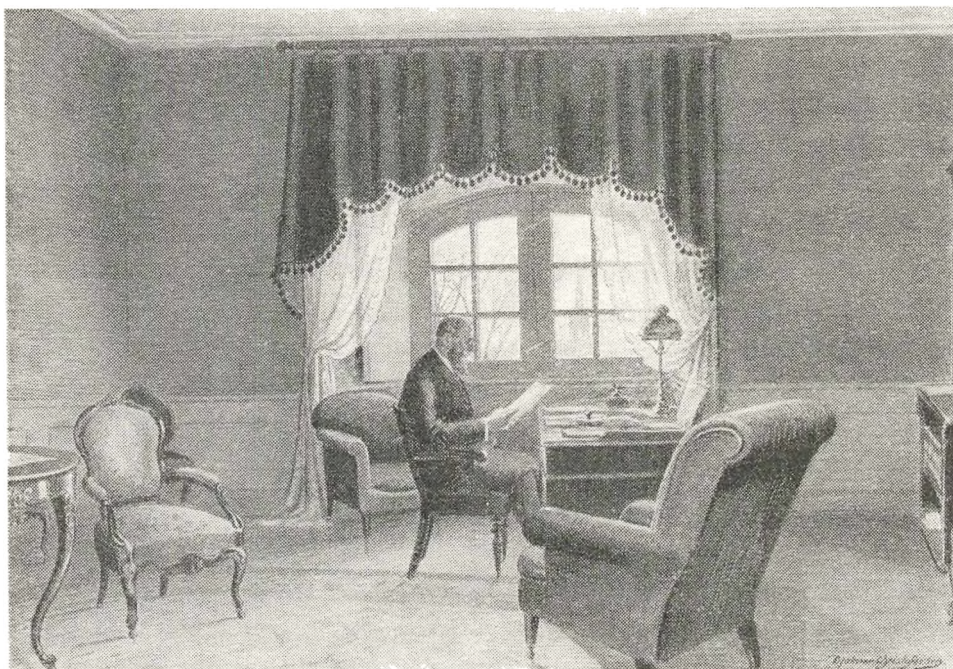
Ved forhandlinger mellem partierne enedes man i begyndelsen af 1918 om at fastsætte grundlovens ikrafttræden til 21. april 1918. *J. C. Christensen* havde i begyndelsen af januar mundtlig meddelt konseilspræsidenten, at han nu, da valget nærmede sig, fandt det rigtigt, at han udtrådte af ministeriet. Den 18. januar 1918 forelå såvel *J. C. Christensens* som *Rottbølls* afskedsbegæring, og Kongen bevilgede deres afsked, hvorimod en tilsvarende afskedsbegæring ikke forelå for *Staunings* vedkommende. Det var de øvrige ministers ønske, at Stauning skulle vedblive at fungere som minister. Efter det syvårige frugtbringende samarbejde mellem Det radikale Venstre og Socialdemokratiet under ministeriet Zahles ledelse fandt man det nyttigt og naturligt, at forståelsen mellem de to partier markeredes på denne måde. Stauning var enig heri og fik Socialdemokratiets tilslutning.

Efter grundlovens og den nye valglovs ikrafttræden skulle folketinget bestå af 140 medlemmer mod tidligere 114. Ved valget opnåede Det radikale Venstre 33 mandater, Socialdemokraterne 39 mandater, tilsammen 72 mandater, hvorimod Venstre opnåede 45 mandater, Det konservative Folkeparti 22 og Erhvervspartiet 1 mandat, tilsammen 68 mandater. Valget betød altså en svækkelse af de to førstnævnte partier, men de havde dog stadig et flertal, og ministeriets forbliven var således parlamentarisk i orden.

Den nye grundlovs ikrafttræden understregedes dels ved, at rigsdagen for første gang samledes i det nye Christiansborg, dels ved at kongen personlig op-læste trontalen. Den overordentlige rigsdagssamlings vigtigste begivenhed var nedsættelsen af den islandske kommission, hvis forslag til dansk-islandsk forbundslov forelå den 18. juli og endelig vedtoges i den ordentlige rigsdagssamling 1918—19. Denne samling fik en enestående betydning ved gennemførelse af en lang række, meget betydningsfulde love: Den første systematiske lønningslov for alle tjenestemænd, lov om lens og stamhuses overgang til fri ejendom, lov om fæstegodsets overgang til selveje, lov om vilkår for bortsalg af jorder i offentlig eje, lov om nye telefonkoncessioner, love om banker og sparekasser, om betydelige jernbaneanlæg etc., love, hvortil udkrævedes samvirken mellem alle de politiske partier.

Men også for Th. Stauning blev denne samling af stor betydning, idet han i november 1918 fik overdraget ledelsen af følgende under indenrigsministeriet henhørende sager: Lærlingeforhold, arbejderforhold, mægling og voldgift i arbejdsstridigheder, arbejdsanvisning, tilsyn med arbejde i fabrikker, tilsyn med dampkedler på landjorden, tilsyn med udenlandske arbejders anvendelse, helldagsarbejde i fabrikker, lukning af butikker, arbejdernes, handelsmedhjælpernes, tyendets, fiskernes, sømændenes samt landarbejdernes ulykkesforsikring, anerkendte sygekasser, arbejdsløshedskasser og begravelsekasser. Det er *socialministeriets udskillelse* af indenrigsministeriet, som herved forberedes. Begyndelsen var gjort ved kgl. resolution af 30. marts 1917 og bevilling på finansloven angående oprettelse af et departementschefembede og et nyt kontorchefembede under indenrigsministeriet med det formål at dele indenrigsministeriet i et departement for indenrigske sager og et socialdepartement. Det var altså ligetil for Stauning at overtage ledelsen af dette sidste.

Han debuterer den 22. novbr. 1918 med fremsættelse af et lovforslag om indførelse af 8-timers arbejdsdagen i fabriksvirksomheder med døgndrift og fører dette lovforslag igennem rigsdagen til stadfæstelse den 12. febr. 1919. Derefter følger en lang række af forslag om fornyelse og uddybelse af allerede bestående love, af hvilke de fleste når frem til stadfæstelse. Arbejdsstoffet var i årene 1918—1920 overvældende, ikke mindst på det sociale område, så rigsdagens sommerferier var korte. Umiddelbart efter krigens ophør begyndte forberedelserne

Stauning var som socialminister i det andet ministerium Zahle installeret i nogle trange kontorer over Zahlkammerporten i mellembygningen mellem Christiansborgs rigsdagsfløj og den såkaldte røde bygning. »Social-Demokraten« tegner gennem mange år, Djalmar Christoffersen, har her tegnet Stauning i ministerkontoret.

til genforeningen. I maj 1919 var man nået så langt, at man i ministerierne måtte berede sig på at overtage administrationen af de sønderjydske landsdele, hvorfor H. P. Hanssen udnævntes til minister u.p., men med den særlige opgave at overtage ledelsen af de sønderjydske anliggender. På grund af den ubrudte forbindelse mellem de danske og de tyske socialdemokrater, der fik en særlig betydning for landets forsyning med brændsel før og efter krigens afslutning, var Staunings nærværelse i ministeriet af en lignende saglig vigtighed som H. P. Hanssens. Men måske netop på grund af deres saglige betydning gav de begge anledning til forøget spænding mellem partierne på det sønderjydske område. Nu da krigen var forbi, steg Venstres og de konservatives mod. Skulle virkelig dette ministerium efter gennemførelsen af den lange række reformer også have æren af at fuldbyrde Sønderjyllands genforening med Danmark? Inden man

nåede så vidt, truede i lang tid den såkaldte statslånskriser ministeriets eksistens, ja havde faktisk fremkaldt dets demission, som dog måtte tilbagekaldes, da kongen ikke ville akceptere et ministerium, som ikke havde flertal i folketinget. Men fra dette tidspunkt var der en permanent krisetilstand på rigsdagen, og da både Venstre og konservative mere og mere lod sig henrive af agitationen for en sydligere grænse end den af ministeriet i samråd med H. P. Hanssen fastlagte, og det i foråret lykkedes at vinde socialdemokraten Marott og den radikale Moesgaard-Kjeldsen for disse bestræbelser, kulminerede ophidselsen lige før påsken 1920 umiddelbart efter rigsdagens hjemsendelse og medførte ministeriets afskedigelse. Enkelte af de af Stauning fremsatte forslag — herunder forslaget om invaliderente — kunne derfor ikke føres til ende. Men Stauning havde nået at gøre sig gældende som en habil leder af lovgivningsarbejdet på hans særlige felt. Hans indflydelse i ministeriet havde været meget betydelig, og han stod på en meget fortrolig fod med Zahle, Munch og Rode. Personlig kom jeg ham ikke særlig nær, men han hjalp mig med at overvinde en meget vanskelig konflikt med lokomotivfolkene, som var stærkt efterspurgt af visse store industrielle firmaer og derfor meget vanskelige at tilfredsstille.

Staunings indtræden i ministeriet Zahle og navnlig hans overtagelse af socialdepartementet fik den historiske betydning, at det i Socialdemokratiet herskende dogme, at partiet ikke kunne deltage i en regeringsdannelse, før det havde flertal i folketinget, måtte bortfalde, og for ham personlig betød hans deltagelse i ministeriet overgangen fra en agitators og administrators stilling til en ledende politikers position.

Efter at jeg havde givet tilsagn om at skrive dette bidrag til bogen om Stauning, skrevet af hans venner, har det slået mig, at jeg ikke nogen sinde var en af Staunings venner. Jeg har været i godt samarbejde med ham, men det førte ikke til venskab, antagelig dog til gensidig sympati og agtelse. Men en del år senere, da jeg efter opfordring af handelsminister Slebsager påtog mig at bistå ved Landmandsbankens endelige rekonstruktion, blev jeg genstand for et hårdt angreb fra Staunings side. Jeg har derom tænkt, at Staunings motiv var, at hvis jeg skulle medvirke ved udarbejdelsen af et forslag, ville det ikke komme til at stemme med hans intentioner, som gik ud på, at staten skulle eje banken, og da de konservative gjorde sig de største anstrengelser for at komme på linie

med Socialdemokratiet ved denne lejlighed, måtte Venstres minister forlade det forslag, hvortil jeg havde medvirket, og hvorefter aktiekapitalen skulle udbydes offentligt, og akceptere, hvad Stauning havde opnået enighed med de konservative og de radikale om, nemlig at staten skulle overtage hele aktiekapitalen indtil videre. Episoden har ikke efterladt nogen varig bitterhed i mit sind, og jeg har ingensinde drøftet den med Stauning.

Det er mit indtryk, at kun få mennesker kom Stauning personlig nær. Han lagde ikke sine kort på bordet for hvem som helst, heller ikke for partifæller. Hans berømte lommebog karakteriserer hans taktiske form. Rode og Munch kom ham nærmest af alle, fordi han med dem delte troen på, at man ved statsforanstaltninger var i stand til at beherske det økonomiske liv og derigennem også en vis regulering af de sociale forhold, hvorimod indenfor ministeriet dr. Brandes og jeg sikkert stod ham fjernest. Mut og tavs var han principielt overfor alle, og dette væsen var et af hans virkemidler. Det faldt i min lod at samarbejde med ham i den danske delegation i 1923—24, som havde til opgave at forhandle med en norsk delegation angående Grønland. De fire danske forhandlere var J. C. Christensen som formand, baron Reedtz-Thott, Stauning og mig. Vi fik fra udenrigsminister Cold den mærkelige instruktion, at overenskomst måtte tilstræbes på det grundlag, at spørgsmålet om suveræniteten ikke måtte nævnes, og vi fik til bistand ved udarbejdelsen af overenskomsten daværende kontorchef Bolt-Jørgensen og fuldmægtig Gustav Rasmussen. Denne instruktion var begrundet med, at Norge som bekendt ikke ville vedstå den af udenrigsminister Ihlen tiltrådte anerkendelse af Danmarks suverænitet over hele Grønland, som i 1916—17 var blevet opnået fra U.S.A., og derefter tiltrådt af alle andre interesserede stater. Advaret af den tidligere udenrigsminister Scavenius mod denne bevidste uklarhed, forsøgte jeg at gå imod overenskomsten, men fik intet medhold hos de øvrige delegerede, som med rette mente, at en overenskomst kun ville være opnåelig på det fastlagte grundlag, og da jeg stadig tøvede, skød Stauning under forhandlingerne en seddel hen til mig, hvorpå der stod: »Agter De at blive her hele året?« At Erik Scavenius havde ret i, at en bevidst uklar overenskomst ikke var noget værd, viste sig jo senere, da Norge ved sin optræden i Østgrønland ikke levnede Danmark nogen anden mulighed end at indanke sagen for domstolen i Haag, hvor den fik sin endelige og denne

gang klare afgørelse. Men heller ikke fra dette samarbejde har jeg nogen erindring til belysning af Staunings personlighed udover en rent praktisk sans for at blive færdig med sagerne.

At Stauning personlig var klar over, at hans deltagelse i ministeriet Zahle havde været af grundlæggende betydning både for hans personlige position og for hans modning som ledende politiker, gav han et smukt udtryk for, da han under forhandlingerne om sammensætningen af det socialdemokratisk-radikale ministerium i 1929 udtalte et bestemt ønske om, at Zahle ville overtage justitsministeriet, og da Zahle i 70 års alderen ønskede sig fritaget fra denne post, foranledigede Stauning, at han blev valgt til formand for landstinget. Da endelig Zahle definitivt trak sig tilbage fra politisk virksomhed, tog Stauning initiativet til at indbyde til en festlighed i rigsdagen til ære for den gamle politiker, som havde gjort en så fremragende indsats i vort offentlige liv.

Endelig finder jeg grund til — skønt begivenheden ikke har nogen forbindelse med ministeriet Zahle — at fremhæve en episode i samlingsministeriet *Stauning* efter Erik Scavenius' indtræden i dette som udenrigsminister. Stemningen indenfor ministeriet var som bekendt ingenlunde venlig overfor udenrigsministeren.

Som det fremgår af Erik Scavenius' bog »Forhandlingspolitikken under Besættelsen«, havde han adskillige gange talt om, at hans mission måtte ophøre, men kun én gang indgivet sin demission, nemlig i juli 1941, i forbindelse med spørgsmålet om den tyske hvervning. Ved denne lejlighed tilkendegav repræsentanter for samtlige fire regeringspartier deres mistillid til ham og gav ham derved en anledning til at stille dem overfor den opgave at finde en afløser for ham. Dette mislykkedes for dem, og de måtte under disse omstændigheder bede ham om at fortsætte. Som en betingelse herfor krævede Scavenius en tillidserklæring, og først efter at Stauning havde erklæret, at han måtte opgive at føre regeringen videre, hvis Scavenius ikke påny overtog udenrigsministeriet, blev tillidserklæringen tiltrådt, og Scavenius trak sin demissionsbegæring tilbage.

Stauning var efter min mening en meget ensom mand. Meget af hans styrke beroede på, at han ikke indviede alle og enhver, ofte ikke sine nærmeste politiske venner, i sine planer. På den anden side har han sikkert ikke sjældent stået som den, der fik sin vilje, fordi han med tålmod hørte på de brydende anskuelser

og havde stor evne til at uddrage generalnævneren af de fremsatte synspunkter. Vel kunne han i givne situationer sætte sin vilje hårdt igennem, men han besad en gennem et langt livs arbejde i fagbevægelse og på rigsdag grundfæstet respekt for den kompetente forsamlings myndighed og afgørelse, og han kunne afvente, at en situation modnedes.

Kom man ikke Stauning personlig på nært hold, er der et billede af ham, som står for enhver, der færdedes på rigsdagen — billedet af den Stauning, dækket bag skæg og briller, der under en pause i forhandlingerne kunne sætte sig ned i snapstinget alene ved sit bord med et glas øl, medens partifællerne samledes ved andre borde, en særpræget, uafhængig personlighed, som man ikke uden videre nærmede sig.

J. Hassing-Jørgensen.

Raadhuset - Krisen i 1920

AF PEDER HEDEBOL

Stauning var Borgerrepræsentant fra 1913 til 1925, Formand fra 1919 til 1924. I Borgerrepræsentationen var vore Perioder ret sammenfaldende. Tidligere var vi mødtes bl. a. i De samvirkende Fagforbunds Forretningsudvalg, og endnu tidligere havde jeg et Par Gange i travle Tider gjort lidt Fritidsarbejde for ham paa Partikontoret.

Hans Arbejdsledelse var meget liberal ogsaa i den Forstand, at han aldrig kikkede en over Skulderen ved Arbejdet. Det kom altid kun an paa Resultatet, og det maatte man selv pukke sig frem til. Saadan var han i de smaa Ting, da vi begge var unge, og saadan var han i de større Ting senere hen. Med mit Kendskab til Stauning maa jeg tro, at han ikke altid var helt begejstret for min Borgmestergerning; men jeg kan ikke mindes nogen Gang, han overfor mig har givet Udtryk for Misfornøjelse, endsige taget mig i Skole eller saadant. Paa den anden Side, der kom heller ikke nogen Indvending fra ham, da jeg i 1938 af et Gruppeflertal »blev gaaet« som Borgmester, noget som jeg da heller ikke havde bedt ham om eller ventet eller ønsket. Stauning var en god Kammerat, men sjældent var han hjertelig og vistnok aldrig helt fortrolig.

Mon ikke det vil blive noget lignende for enhver stor og førende Personlighed under det parlamentariske System? Engang skal Lloyd George være spurgt om, hvad der er den første Betingelse for at gøre Fyldest som Premierminister, og da have svaret: »One must be a good sacker«. Det betyder saadan noget som: Man maa hurtigt og hensynsløst kunne sætte en Medarbejder fra Bestillingen. Lad det nu være som det vil, jeg tror, Stauning som Partifører var saa

nær det fuldkomne, som Mennesker overhovedet kan komme Fuldkommenheden. Han kendte den nødvendige Begrænsningens Kunst, kunde øjeblikkeligt se, hvad der i en Sag er væsentligst, og hvor en given Modstand har sit svageste Punkt; der satte han saa ind, og hvor kunde han da slaa haardt og vedholdende og hensynsløst! Disse Egenskaber kom til højeste Udfoldelse under Paaskekonflikten 1920.

Som Oplevelse er denne Konflikt jo nu 30 Aar gammel. Den staar for Erintringen som en Hvirvelstorm af ekstraordinære Begivenheder, hvor det koster Arbejde at skille Enkelthederne ud. Jeg maa begrænse mig til enkelte Afsnit og gaa ud fra, at Læseren selv har Rammen rede. (Se Tidstavlen bag i Bogen).

Udgangspunktet var da en partipolitisk (socialdemokratisk) Henvendelse til De samvirkende Fagforbund, dvs. saa mange Medlemmer af Forretningsudvalget, som i Hast kunde skaffes tilstede. Her — som forøvrigt altid — var fire centrale Figurer: Smedenes I. A. Hansen, en kundskabsrig og grundig Fagforeningsmand og et klogt Menneske, som vi alle skyldte meget, den temperamentsfulde Lyngsie, hvis livlige Aand slet ikke manglede et dansk-patriotisk Islæt, men som altid mest følte sig som Manden fra den store Hær af Arbejdsmænd, og som var saare vagtsom overfor alt andet og maaske navnlig overfor Smedene. Saa var der vor Formand, den grundige og korrekte, men ikke slet saa vidt spændende Carl F. Madsen og endelig den bidende skarpe Em. Svendsen, hvis Styrke navnlig er, ved rammende Bemærkninger at standse ethvert Forsøg paa »Himmelflugt«, at holde enhver Drøftelse fast i Realiteternes Verden og ved Sagen.

Stauning og Borgbjerg redegjorde for Kongens Afskedigelse af Ministeriet Zahle og for Nødvendigheden af nu at slaa igen, hurtigt og haardt. Den altid begejstrede Borgbjerg havde sin Plan fuldt færdig: Den allerede bebudede Generalstrejke skulde straks næste Morgen proklameres som en Kendsgerning i »Social-Demokraten«. Paa et givet Signal skulde alt Arbejde standse. Signalet skulde være et rødt Flag stukket ud af »Social-Demokraten«s Vindue.

Henvendelsen vakte ingenlunde Begejstring i vor Kreds. Generalstrejke var jo netop det mest fremragende syndikalistiske Slagord. Hver især af os havde mangfoldige Gange forklaret i Arbejderforsamlinger, at den er et tveægget Sværd, og at den vil ramme netop Smaakaarsfolk og deres Hjem mest og først.

Nu skulde vi æde alt det i os igen, fordi et — i Hovedsagen — radikalt Ministerium var smidt ud. Havde vi desuden ikke alle Hænderne fulde af vore egne Opgaver? Arbejdsgiverforeningen, som nys ved Direktør Haubergs Død havde mistet sin gamle prøvede og kendte Formand, havde netop i Foraaret 1920 indtaget en endog usædvanlig afvisende Holdning, krævet udløbende Overenskomster uforandret forlængede for et Aar, og nu senest havde man sendt os et første Lockoutvarsel. Og hvad med Organisationernes Love? Og endelig var der det velkendte Faktum, at det behøver slet ikke at være svært at faa Folk ud i en Hastværksstrejke. Ulige vanskeligere kan det altid blive at faa dem ind paa Arbejdspladserne igen uden Skrammer og Skam. Dette er smaa Udpluk af de fremførte Synspunkter.

Men Stauning blev ved sit. Han havde jo nogle Aar været først Kontrolminister, senere en Slags Socialminister under Zahle og utvivlsomt gjort baade Iagttagelser og Erfaringer. Magtglad som Stauning ogsaa var, havde han sikkert allerede vidtgaaende egne Planer. Fik nu et provisorisk Ministerium Lov at sidde, vilde alt gaa anderledes maaske for lange Tider. Hvad kunde ikke »Flensborg hjem-Bevægelsen« føre os ud i? Havde ikke vore tyske Partifæller*) nylig netop ved en Generalstrejke slaaet Kapp-Kuppet ned? Generalstrejken skulde jo helst kun blive en Trusel. Og hvad angaar den faglige Situation, da vilde netop den, om ellers alt gik vel, ved et stort Slag kunne løftes ud af Dødvandet og føres til en lykkelig Afslutning. Nogle Syndikalistspektakler vilde løbe med, bevar's. Men det vilde være Smaating overfor det store, som kunde vindes baade fagligt og politisk.

Kort fortalt, der maatte findes en Vej frem trods alt. Erkendelsen af Skæbnefællesskabet og Staunings Føreregenskaber bøjede Viljerne mod hinanden. En Plan begyndte at gro frem, hvorunder Tankerne ogsaa gik til Københavns Raadhus, hvor vi nys (1917) havde erobret klart Flertal (30 Mandater af 55). Men først maatte der skaffes en bred og fast Basis at staa paa. De samvirkende Fagforbunds Generalforsamling indkaldtes telegrafisk.

Stauning havde klaret den første Hurdle. Hele Arbejderbevægelsens organiserede Styrke stod nu under hans Førerskab i den politiske Magtkamp. I den

*) Det tyske Socialdemokratis førende Stilling anerkendtes ubestridt endnu dengang, og Forbindelsen København—Berlin var livlig.

Uendelighed af Møder og Forhandlinger og Samtaler, som den følgende Uge bragte mellem Partier og Personer, hos Forligsmanden, hos Kongen, indendørs hos os selv osv. osv. stod han som den førende Skikkelse, som alle saa hen til og ventede Stikordet fra. Det var en Periode, som stillede rentud fantastiske Krav til hans Overblik, Omtanke og Førerevne og til hans Fysik. I Ugen fra 29. Marts til 5.—6. April kan han ikke i noget Tidsrum have faaet mere end faa spredte Timers Søvn. Men han var hele Tiden uforanderlig rank og frejdig, altid fuldt nærværende og vel oplagt.

Forhandlingerne paa Raadhuset gik jævnt og stilfærdigt og er uden større Interesse. Da vi drog af til Amalienborg, saa Borgmester Kaper til, har han selv fortalt, fra et Raadhusvindue. Han fandt ikke Toget imponerende, og der er ingen Grund til at modsige ham her. Hvordan skulde det iøvrigt kunne blive imponerende at se en lille Skare Mennesker gaa over Raadhuspladsen?

Samværet hos Kongen formede sig nærmest som en Ordduel overfor Kongen mellem Stauning (en københavnsk Haandværksvend) og Liebe (en erfaren og dreven Advokat). Men det blev ikke Haandværksvenden, som tabte Terræn, tværtimod. Liebe startede med overfor Generalstrejken at sige, at »de nødvendige Foranstaltninger er truffet« og om Kommunalbestyrelsen »en Del af Kommunalbestyrelsen«, han tog det hele ovenfra og nedad. Men det gik altsaa ikke saa godt. Hans Position var jo ikke bygget paa en parlamentarisk Akt, men paa en udentings Konstruktion. Efter vor Audiens kom der ogsaa, fik man senere at vide, en Deputation af Kommunalbestyrelsens Konservative til Kongen. Selv de virkede i forsonlig Retning, altsaa mod Liebe. Deres Betænkelighed ved Situationen (maaske bør man sige Forskrækkelse) var saamænd ægte nok.

Paaskedag havde Forligsmanden (Riis Hansen) kaldt til Møde om den faglige Situation, og Kongen kaldt de politiske Partier til Møde paa Amalienborg. Begge Møder varede Natten med. Og det var forudset. Hoffet havde sørget ogsaa for materiel Forplejning paa Slottet. Paa et sent Klokkeslæt kom Stauning derfra og ud til os hos Forligsmanden. Han meddelte, at Liebe var ved at træde tilbage, og at forventeligt vilde Overformynder Friis blive anmodet om at danne et midlertidigt Ministerium, og nu havde han (Stauning) lovet at indstille to Partifæller (ikke for udprægede Partifolk) til at være med. Som den

ene havde han sikret sig Borgmester Jensen, og som den anden vilde han gerne udpege Smeden I. A. Hansen. Om dette blev der langtrukken Debat mellem de helt store. Den endte med, at I. A. Hansen selv erklærede, at han under den spændte faglige Situation ikke gerne forlod sit store Forbund, end ikke midlertidigt. Dette var, saa vidt jeg kan se, det eneste Punkt, hvor Stauning led Nederlag i Paaskekonflikten 1920.

I Betragtning af det Forslag, Forligsmanden stillede, fik Fagorganisationerne ingen Grund til at fortryde, at de havde blandet sig op i den politiske Paaskekonflikt. Punkt for Punkt maatte Arbejdsgiverforeningen tage sine Afvisninger i sig. Jeg kan ikke fra noget andet Stortilfælde huske et tilsvarende gunstigt Resultat. Men desuagtet gik det kun saa som saa med Arbejdets Genoptagelse.

Det kan jo ikke nægtes, at for at faa Bugt med en politisk Modstand havde vi leflet en Smule med Gadens Parlament, og saadant gøres ikke ustraffet. En københavnsk Bagerstrejke var igang og vilde ikke faa Ende. Efter nogen Tids Forløb blev den endda udvidet til ogsaa at omfatte Arbejdernes Fællesbageri. Strejken var en stor Kalamitet først og fremmest for Arbejderhjemmene. Til Fods og paa Cykel strejfede Københavnerne ud til Landbagerne i Omegnen efter det dyrebare Brød. Jeg kan huske, at jeg til Vælgermøderne i Hillerødkredsen medbragte en Lædertaske, som netop passede til fire 8 Punds Brød, og jeg havde den ofte fyldt med tilbage til Forsyning af min egen Familie og Slægt og Venner og Naboer saa langt det rakte.

Saa plagsom Bagerstrejken var, saa var den jo dog kun en mindre, lokal Affære. Langt værre for det danske Samfund var en langvarig Arbejdsstandsning af Sømænd og Transportarbejdere. Endnu den 19. Maj blev deres Organisationer ved Den faste Voldgiftsret ikendt Pengebøder paa henholdsvis 400.000 og 300.000 Kr. for ulovlig Arbejdsstandsning.

En for Partiet pinlig Situation opstod i København, hvor Havnearbejderne havde iværksat Arbejdsstandsning ogsaa overfor Københavns Kommunes Kulskebe, og vidtløftige Forhandlinger førte ikke til noget. Konflikten indankedes da for et stort Møde i Arbejdernes Fællesorganisation 21. Maj, hvor Bølgerne længe gik højt. Sluttelig vedtoges med stort Flertal en Resolution, som erklærede det paagældende Arbejde frit, ifald det ikke blev genoptaget den følgende Dag.

Vel havde Kommunerne ikke deres 5. Kolonne etableret i 1920; men nogle urolige Elementer »til venstre« var der ogsaa dengang og har altid været. Desuden har jo enhver Storby sine Titusinder af nysgerrige med gode Stunder. Er noget paa Færde, ligegyldigt hvilket, samles stort Opløb paa et Øjeblik. Da vi drog af til Amalienborg, var naturligvis Raadhuspladsen fyldt af Mennesker. Slotspladsen var afspærret; men da Deputationen var kommen igennem, blev Politikæden øjeblikkelig sprængt af Folkemængden, som fyldte Slotspladsen under hele Audiensen og var alt andet end lydløs. Men udover dette forekom vist ingen Episoder. Ved Deputationens Bortgang fra Slottet rettede Stauning nogle Ord til saa mange, som kunde høre, og dermed gik nogenlunde omgaaende enhver til sit.

Mindre fredsommelige var de Demonstrationer, som tog Vejen til »Social-Demokraten«s Bygning i Farimagsgade, hvor dengang ogsaa De samvirkende Fagforbund havde tilhuse; oftest kom de i Protest. Her kunde det godt hænde, at en Sten røg gennem en Rude. Men ogsaa det fik omsider Ende.

Vil man tage Skøn over Befolkningens almindelige Syn paa Paaskekonflikten, er der vel ikke andet at gaa efter end det følgende Folketingsvalg, som Liebe havde udskrevet til 22/4, senere udsattes det til 26/4. Her vandt Socialdemokrater og Erhvervspartiet hver 3 Mandater, Venstre 4 og Konservative 6. Al denne Gevinst, ialt 16 Mandater, maatte de Radikale afgive. Vi kunde altsaa ikke rose os af at have repræsenteret Folkets Flertal.

Af større kommunale Sager, som lagdes i Staunings Haand, kan jeg huske Skoleordningen af 20. Marts 1918. De private Skoler var kommen stedse mere i Pengeød, og Tidens politiske Udvikling krævede Adgang til videregaaende Undervisning gjort lettere for Børn fra Smaakaarshjem. I en Aarrække fik Privatskolerne økonomisk Støtte fra Hovedstadskommunerne. Med det i 1917 ændrede Flertal i Borgerrepræsentationen bebudedes Tilskudet herfra at maatte op-høre. Ministeriet nedsatte da en Kommission til at forberede en Nyordning. I denne Kommission repræsenteredes Københavns Kommune af Th. Stauning og Borgmester Kaper, og netop her gjordes det grundlæggende Arbejde, hvorpaa Ordningen af 1918 hviler. Jeg kan ikke gøre mig til af synderligt Kendskab til Skolesager; men afdøde Thorkild Jensen har sagt god for Reformen og fremhævet, at den bl. a. skyldtes »et lydefrit Samarbejde« mellem Kaper og

Stauning. Og her er vi saa ved en anden interessant Side af Staunings Væsen. Han var ingenlunde den rødglødende Socialist, som skræmmede anderledes-tænkende fra sig. Om blot Magtforholdet laa klart, tror jeg, at Stauning kunde præstere et ikke blot lydefrit, men ogsaa gnidningsfrit Samarbejde med hvem som helst.

Staunings Navn er ogsaa i høj Grad knyttet til den almindelige Indførelse af 8 Timersdagen for Arbejdere og Funktionærer i Københavns Kommune, hvor en længere Arbejdstid var gældende. Reformens Dato er 1. April 1919.

Forbindelsen mellem Stauning og os i Kommunalbestyrelsen behøvede naturligvis ikke at være forbi, da han i 1925 udtraadte for at hellige sig det ministerielle. Der var ofte Anledning til Forhandling om Sager af fælles Interesse. Undertiden blev saadan Forhandling ført, undertiden forsømt.

Jeg søgte nogle Gange, men ikke ofte, Samtale med Stauning og foreholdt ham det dystre Perspektiv, som forekom mig at tegne sig, om man fortsat holdt sig alene til at højne Levefoden. Selv de store Formueskatter dristede jeg mig en Gang til at anfægte, skønt det jo slet ikke var mit Distrikt. Der kom intet ud deraf; maaske har han endda anset mig for at være lidt af en Kværulant. Overfladisk set gik jo ogsaa alting godt. Med vor progressive Skatteskala gav Befolkningens stigende Kroneindtægter end yderligere stigende Skatteindtægter til de offentlige Kasser. »Optimisterne« kunde hoverende hævde, at de havde haft Ret. Om en Mand med Staunings livsglade Naturel ikke kunde se Hulheden i Situationen, er der maaske ikke saa meget at sige til. Der var andre omkring ham, som var nærmere til at slaa Alarm itide.

En Kreds af Staunings Venner fandt, som alle ved, paa, at de vilde forære Danmarks Statsminister et Hus, lignende som den britiske Premierminister har sit særlige Hus. I den Anledning henvendte Direktør Vilhelm Nielsen sig til mig om en passende Byggegrund, og det var vel Meningen, at Kommunen skulde være velvillig med Prisen. Jeg fandt Ideen med det Hus lidt anstrengt; men nu var den jo fremme og Sagen igang. Og naar et saadant Hus skulde tilvejebringes, fandt jeg det rimeligt, at det kom til at ligge i Københavns Kommune. Men da jeg talte med Magistrats-Partifæller derom, mødte Tanken Modstand baade hos Anth. Andersen og Frederik Andersen, som forvarede sig mod et Samarbejde med den »mærkelige Kreds af Mænd, der trænger sig omkring Stauning«.

C'est avec le plus vif plaisir que j'ai l'honneur, au nom du
 Conseil Municipal de Copenhague, de saluer en vous, Messieurs, les
 représentants du Conseil Municipal de la Ville de Paris et de vous
 souhaiter la bienvenue dans la capitale du Danemark et à l'hôtel de
 Ville de Copenhague.

Nous savons tous combien est belle votre ville de Paris,
 combien est grand et riche votre pays, la France, et c'est sous
 l'impression de la petitesse de notre pays que nous vous montrerons
 ce qui est nous.

Et brudstykke af Staunings franske manuskript ved en velkomsttale til franske borgerrepræsentanter under et besøg i København 1921. Oven over den maskinskrevne tekst er udtalen anført med pen og blæk, sandsynligvis af hans lærer i fransk, professor Pierre Oesterbye.

Et Par Gange vendte jeg tilbage til Sagen uden andet Resultat og opgav saa at stille noget Forslag. Huset kom til at ligge i Gentofte Kommune, hvad jeg dengang var lidt skuffet over. Men jeg maa give de nævnte Partifæller Medhold i, at der var mærkelige Folk imellem. Da Kommunen havde sine »Likviditetsvanskeligheder«, og jeg blev bombarderet med de mest besynderlige Laanetilbud fra de mest besynderlige Sider, var der ogsaa Tilbud imellem fra den omtalte Kreds.

Der har enkelte Gange været Tilløb til Avisskriveri om Staunings personlige Livsvaner og saadant, og det er jo vist og sandt, at Afholdsmand var Stauning ikke. Men jeg vil dog gerne som Raadhusborgmester (et Job, hvor man heller ikke kan være alle tilpas) gennem 14 Aar aflægge det Vidnesbyrd: Stauning var aldrig blandt dem, der trængte paa, for at Raadhustraktementet skulde være mere luksuøst eller videregaaende i den ene eller anden Henseende, og at jeg ikke kan mindes noget Tilfælde, hvor hans Opførsel eller Hjemfærd kunde give Anledning til Kritik. Stauning var og blev den glade Haandværker, glad for

Arbejdernes Fremgang, glad for sin Begavelse, gode Fysik og stolte Karriere, glad for sit Arbejde og sin Magtstilling. Naar Glassene var paa Bordet, og Kredsen skønnedes passende, kunde man maaske faa ham til at synge en Haandværker- eller Partivise; men jeg har aldrig hørt ham raabe op eller lave nogen Slags Halløj, som kunde vække Anstød.

Lad mig sige det saadan: Jeg kan ikke mindes noget Tilfælde, hvor noget Medlem af Forsamlingen havde behøvet at skamme sig ved at sige til hvem som helst: Den høje markante Mand dér med det store Skæg, det er vores Formand!

Peder Hedebo.

Fagforeningerne - og Lyngsle i 1925

AF EMANUEL SVENDSEN

Da jeg i midten af 90'erne kom i kontakt med Stauning, skete det indenfor den københavnske fagbevægelse. Stauning var på dette tidspunkt en ganske ung mand — kun 21 år — men han havde allerede begyndt at gøre sig gældende indenfor sit fag, tobaksfaget, hvis faglige opgaver havde fanget hans interesse. Forøvrigt fik han en vis tilknytning til mit eget fag, bødkerfaget. Selv var jeg formand for Bødkernes Fagforening, og afdøde Sofus Bresemann (senere redaktør, folketingsmand og borgmester i Nakskov) var formand for Bødkerforbundet. Han havde i 1893 begyndt at udgive et fagligt blad, der hed »Samarbejdet«. Bladet havde min interesse, og jeg erindrer bl. a., at jeg ydede en indsats for at skaffe annoncer til det. Det skete forøvrigt i forbindelse med en kampagne, som forbundet i midten af 90'erne havde iværksat mod margarinebøtterne, idet vi hævdede, at de ikke opfyldte de hygiejniske krav — hundene havde let ved at lette ben op ad dem! Denne kampagne var lidt grovkornet, og jeg skal ikke tilsløre, at den havde til formål at varetage vore faglige interesser i forbindelse med fremstilling af virkelige bøtter. Nå — men jeg var under denne kampagne på en foredragsturne landet rundt. Skønt jeg arbejdede som førstemand hos en privat arbejdsgiver (Det danske Petroleums-selskab) kunne jeg få fri, mens jeg drog ud på denne turne, og det skyldtes, at selskabet havde brug for mig i de travle sæsoner, når der skulle skaffes mange svende. Det var jo ikke ligegyldigt, hvilke svende selskabet fik, og jeg havde i nogen grad i min hånd at udvælge mandskabet i kraft af mit formandsskab i fagforeningen.

Stauning interesserede sig for »Samarbejdet« — i hans ungdom tænkte han jo meget på at skrive og digte — han hjalp Bresemann med det redaktionelle arbejde og blev hans efterfølger som redaktør. Det var altså herved, at Stauning fik en vis tilknytning til *mit* forbund, eftersom bladet var udgivet af vor formand og var organ også for Bødkerforbundet.

Men det var ikke alene herigennem, jeg kom i forbindelse med Stauning. Det skete også i De samvirkende Fagforeninger i København (forløberen for De samvirkende Fagforbund og Arbejdernes Fællesorganisation). De samvirkende Fagforeninger var startet i 1886, og jeg blev kasserer for denne sammenslutning af fagforeninger i februar 1897.

Med den udvikling, fagbevægelsen tog i 90'erne, vil man forstå, at arbejdet i De samvirkende Fagforeninger tog stærkt til; de skulle jo virke som en art hovedorganisation, og der var opgaver nok at tumle med. I foråret 1897 mente formanden, maler *J. Jensen* (den senere formand for De samvirkende Fagforbund og overpræsident), at der burde ansættes en sekretær. Stauning søgte denne stilling, men valget faldt på Snedkerforbundets formand, *Martin Olsen*. Herefter skulle der vælges ny formand for Snedkerforbundet, og til denne post valgte man *Chr. Christiansen* (den senere forretningsfører for »Social-Demokraten« og borgmester i København). Chr. Christiansen var på dette tidspunkt assistent på Socialdemokratisk Forbund, og da stillingen her blev ledig, kom Stauning i betragtning. Herved kom Stauning ind i det *politiske* arbejde, men han fortsatte i en længere årrække at virke som praktisk fagforeningsmand, dels som formand for Cigarsorterernes Fagforening, hvis formand han blev i 1897, dels som redaktør af »Samarbejdet«, og der er vel næppe tvivl om, at han var blevet den store *faglige* leder, hvis han i 1897 var blevet sekretær i De samvirkende fagforeninger. Nu skulle det blive anderledes.

Som ung mand var Stauning høj, ranglet og måske en lille smule bohemeagtig. Han kunne til en begyndelse forekomme mig at være lidt af en mærkelig fremtoning, bl. a. i det ydre. Senere kunne ingen bære jaket, kjole og høj hat med en sådan værdighed som han. Der skete en vældig udvikling med ham.

I årene umiddelbart før den store lockout traf jeg ham ved De samvirkende Fagforeningers møder, uden at jeg dog kan sige, at jeg i særlig grad fæstnede mig ved ham. Efter lockouten og mit valg til hovedkasserer i De samvirkende

Fagforbund havde jeg anledning til at følge ham nærmere, og senere blev jeg nær ven med ham. Vi kom sammen privat, og jeg har vel lov til at sige, at jeg nøje kendte ham både som politiker og menneske.

Efterhånden blev der indenfor arbejderbevægelsen ikke truffet ret mange afgørelser, uden at Stauning først var rådspurgt eller havde haft adgang til at sige sin mening. En gammel rigsdagsmand sagde engang: »Vi ved altid, at vi er under klogt og sikkert førerskab, når Stauning er nærværende eller har haft adgang til at sige sin mening.« Det gav tryghed og sikkerhed at have Stauning med — ikke mindst når taktiken skulle lægges, eller en sag skulle klares på positiv måde.

Heller aldrig har man set ham gøre sig kostbar, når selv den mindste forening henvendte sig til ham om at komme til stede som taler. Han følte det som sin pligt, og hans valgspørg var: Man skal gøre mere end sin pligt!

Straks efter at være valgt til formand for partiet fik han — i kraft af De samvirkende Fagforbunds love — adgang til De samvirkende Fagforbunds forretningsudvalg. Med interesse og grundighed deltog han i udvalgets møder og fagbevægelsens virke, og det var af stor betydning for ham, at han i årene, der fulgte, havde den nære kontakt også med fagbevægelsen. Det blev ham uden tvivl til stor nytte i hans gerning som folketingsmand, partileder og senere som minister i ministeriet Zahle. Både fagligt og politisk blev de kommende år præget af vanskeligheder. Navnlig medførte krigen og dyrtiden et hav af problemer og vanskeligheder. Vi stod overfor stædige arbejdsgivere, og politisk stod vi overfor en genstridig og hensynsløs opposition, der gerne ville udnytte situationen, og som gennem sin hensynsløse kamp mod restriktionerne — der dengang var nye og derfor langt mere upopulære — spillede på befolkningens uvilje mod disse indgreb. Det var langt værre dengang at klare opgaverne end under de senere restriktioner. Navnlig var bondebefolkningen og handelsstanden utilfreds. Samtidig skulle vi optræde i rollen som neutral stat. Det var også vanskeligt, fordi der dengang — ligesom under den anden verdenskrig — var en stærk uvilje mod Tyskland.

I årene i De samvirkende Fagforbund (hvis hovedkasserer jeg var fra 1898 til 1924) havde jeg et udmærket samarbejde med Stauning.

Tiden var altså slet ikke gunstig, efter at Stauning var blevet partileder. Fagligt sad vi og forhandlede om 1-ører og 2-ører, og det var meget svært at

få arbejdsgiverne til at gøre indrømmelser. Mange fag stod desuden med langvarige overenskomster (indtil 5 år), da krigen udbrød, og da priserne steg for hver dag, var det naturligvis mere end forbistret at stå med stædige arbejdsgivere og langvarige overenskomster, som de ikke ville ændre. Jeg var med i alle forhandlinger, og jeg havde bl. a. det vanskelige job at skulle være med til at klare arbejdsmændenes sager. I beskedenhed sagt lagde Lyngsie vægt på, at jeg var repræsentant fra De samvirkende Fagforbund, når arbejdsmændenes sager skulle behandles.

Jeg erindrer, at vi i 1911 — efter en række vanskelige forhandlinger — fik et forligsforslag, der vakte harme, navnlig i provinsen. Blandt arbejdsmændene var man dog relativt tilfreds. Det stod Stauning klart, at oplysning og redøgørelse var af stor betydning, og han lagde stærkt vægt på, at vi fik arrangeret en række møder landet over. »Det er vigtigt med den fornødne oplysning«, var et af hans valgsprog. Både af politiske og faglige grunde lagde han stor vægt på, at vi undgik kampen. Det gjorde vi da også. Men opgaven var ikke let.

I De samvirkende Fagforbunds forretningsudvalg var der to kontraster: Smedenens formand I. A. Hansen og arbejdsmændenes formand M. C. Lyngsie. De tog ofte en dyst, og jeg havde tit rollen at skulle mægle og forlige. Da Stauning kom ind i forretningsudvalget, hjalp han mig godt. Han kunne — som andre steder — sidde og lytte og være tavs en tid, men så tog han ordet, og det skete ikke så sjældent, at han sagde det forløsende ord og fik sagen klaret. Dengang var der betydelig mere blod mellem de faglærte og ufaglærte end senere. Man var også til tider stærkt uenig om taktiken.

Fra syndikalistisk og kommunistisk side var Stauning en af de mest smædede personer i tiden under og efter den første verdenskrig. Han ville følge den demokratiske og parlamentariske vej — de andre talte om revolution og gadens parlament. Han tog dem kraftigt i skole, og det skal siges, at han ikke var blid, når han rigtig udfoldede sig. Men hans ord var dog en ren gudstjeneste mod de udfald, de rettede mod *hans* politik og person.

Et af de værste job, Stauning havde at klare, var vel nok påske-krisen 1920. Den var af både faglig, politisk og storpolitisk karakter, og da der samtidig — i forbindelse med afstemningerne i Sønderjylland — kunne spilles på de nationale strenge, var situationen faktisk brandfarlig. Under de faglige forhandlinger

havde det været umuligt at opnå noget af betydning. Arbejdsgiverne syntes at være indstillet på, at der skulle være kamp, og for os at se var der meget, der tydede på, at arbejdsgiverne ikke alene vurderede fagligt, men også politisk. Man fornemmede, at der var et sammenspil mellem den faglige situation og den vanskelige politiske situation, der drejede sig om, hvor grænsen skulle ligge og gennemførelsen af en ny valglov og de nødvendige ændringer i grundloven som følge af Sønderjyllands tilbagevenden til Danmark. I første instans var det jo en politisk krise, men den varslede lockout gav den samtidig et stærkt fagligt præg, og efter udladningen — kongens afskedigelse af ministeriet Zahle — blev det faktisk i De samvirkende Fagforbund, tyngdepunktet kom til at ligge.

Den politiske krise blev løst med ministeriet Liebes afgang. Jeg mener at turde sige, at alene *truslen* om generalstrejke bidrog til løsningen. Vor trusel fremsattes ikke for at bruge uparlamentariske midler — den kom for at få sat parlamentarismen i højsædet igen. Da dette var sket fyldest, blev strejken omgående afblæst.

Under forhandlingerne i De samvirkende Fagforbunds forretningsudvalg havde Stauning i høj grad peget på alvoren i det skridt, man stod overfor at ville tage, og jeg husker tydeligt hans alvorsord i denne forbindelse.

Jeg tror ikke, jeg siger for meget, når jeg tilføjer, at Stauning var den af hovedpersonerne, der havde den største del af æren for, at denne farlige politiske og faglige krise blev løst på den måde, den blev. Man skal erindre, at der var en ikke ringe gæring blandt de brede lag efter de mange års dyrtid med en ganske utilstrækkelig lønmæssig dækning for dyrtiden. Varer var der næsten ingen af, og de, der forekom, var slette. Det havde også knebet stærkt med fødevarer. Prisjobberiet og spekulatjonen havde været ganske ublu. Det havde vakt arbejderne harme. Ude i Europa havde arbejderne flere steder hejst revolutionens fane, et signal, der også virkede herhjemme, og det sydede og gærede. Jordbunden var egnet for uro og omvæltninger, og det kunne let være kommet til en udløsning af voldsom karakter. Et vældigt ansvar hvilede på arbejderbevægelsens ledere.

Sammen med Stauning var jeg med i borgerrepræsentationens tog til kongen på Amalienborg, og jeg deltog i de natlige forhandlinger, der endte med ministeriet Liebes afgang. Kongen var synligt nervøs — der havde jo været en vældig

demonstration — men han optrådte formelt rigtigt. Derimod virkede ministeriets chef, højesteretssagfører Liebe, irriterende. Tilsyneladende havde han til en begyndelse den opfattelse, at han let kunne spille os på næsen. Han procederede ustandselig, og det endte med, at Stauning i mørkt og alvorligt tonefald udbød:

»De er ikke højesteretssagfører her, men statsminister i et ministerium, der er et brud på vore parlamentariske regler ...«

En anden situation af et ikke ringe omfang blev den faglige storkamp i 1925, året efter at det første ministerium Stauning var trådt til, og med Lyngsie som hovedaktør. Det blev en 8 ugers kamp, der kostede arbejderne omkring 50 millioner kr. i arbejds løn og store udgifter til strejkens førelse. Det værste — set fra et nationalekonomisk og politisk synspunkt — var erklæringen om transportstrejken. Lyngsie følte sig jo som dagens mand, og han havde tilsyneladende den opfattelse, at han egenmægtigt kunne gøre, hvad der passede ham — uden hensyn til den øvrige fagbevægelse, partiet, regeringen og den offentlige mening. Ministeriet var i en meget vanskelig situation, og der taltes om politisk krise på spørgsmålet med ministeriets afgang som slutresultat. Sagen blev mere end een gang drøftet i ministermøder. Lyngsie var svær at få fat i, og det var vel endnu mere svært at få klarhed over, hvad han ville med sin noget udfordrende optræden. Han var ikke blid mod Stauning. Således hævdede han, at Stauning ikke vidste besked om de ting, det drejede sig om, og han talte om »snakkesalighed af sådan en statsminister« i anledning af, at Stauning havde udtalt sig om udsigterne for en fredelig løsning.

Stauning havde sendt indenrigsminister *Hauge* ud til Lyngsie, og han havde også prøvet at sende redaktør *Hans Nielsen*, som ellers havde Lyngsies øren. En dag ringede Stauning så til mig og fortalte, hvorledes det lå, og hvem der havde forsøgt sig. Der havde dog intet været at gøre. Lyngsie var ubøjelig. På forespørgsel havde fru Lyngsie sagt: »Hvis der er en mulighed, så er den eneste, der eventuelt kan tale med ham, *bødkeren*« (altså undertegnede).

En skønne dag ringede jeg da Lyngsie op. Og jeg må sige, at jeg — som hans gamle ven — blev overordentlig vel modtaget. Han sagde: »Gud, hvor det dog glæder mig at høre din stemme, bødker! Det er sgu sjældent at høre en fornuftig stemme i denne tid.« Og han føjede til: »Jeg har også længe villet tale med

dig — jeg trænger sådan til at være sammen med nogen og høre et godt råd. Men jeg har meget at gøre i dag. Må jeg ikke ringe til dig. Jeg glæder mig virkelig til at få en samtale med en fornuftig mand.«

Han ringede bare ikke!

Herefter havde jeg kun med ham at gøre i forbindelse med den skovtur, han arrangerede for de strejkende, — det drejede sig om at få øl fra »Stjernen« — og det var altså et rent ølmæssigt samarbejde. Han sagde forøvrigt: »Hvis du gør indvendinger, så kan jeg få det fra Tuborg!«

Der er ingen grund til at nægte, at Stauning var bekymret for hele denne situation. Der stod jo meget på spil både fagligt, politisk og økonomisk, og det var Stauning en stor pine, hvis denne dyst skulle sætte skår i arbejderbevægelsens sammenhold.

Karakteristisk for Stauning var det, at han ikke besvarede Lyngsies udfordring med hånsord eller ved at inklude sig i personligt skænderi med Lyngsie. Et par bemærkninger gjorde han dog i forbindelse med en tale, han holdt ved et landarbejderstævne på Falster den 14. juni 1925. Her udtalte han bl. a.:

„Der er ikke strid blandt arbejderne og ikke blandt organisationerne. Der er en enkelt mand, som har udført et beundringsværdigt arbejde, som nu mener at kunne optræde som diktator ved hjælp af offentlige angreb på alt og alle. — En besynderlig adfærd, som næppe tjener arbejderens interesser.“

Som man ser, er det stadig arbejderens sande interesser, Stauning har øje for. Klart stod det for ham, hvor dyrt det kunne være at spille hasard med disse interesser. Hele livet fulgte han denne nøgterne og realistiske indstilling.

Der var det særkende ved ham, at han altid mødte forberedt. Også ved festlige lejligheder bed han nøje mærke i alt, og var det ting, han i særlig grad lagde vægt på, tog han et stykke papir eller en lille lommebog frem og skrev det ned. Han var aldrig uden blyant og papir, selv om han var i kjole og hvidt. Og jeg har ofte erfaret, at det hele blev husket.

Emanuel Svendsen.

Fra Rømersgade 22 til Folkeforbundet

AF ALSING ANDERSEN

Rømersgade — i over en menneskealder var dette ord mere end et gadenavn. Det var et politisk begreb. Det var i de antisocialistiske aviser betegnelsen for alt det, som ordentlige borgere med respekt for nedarvede politiske, sociale, religiøse og nationale traditioner burde holde sig fra livet. Ja, hvis man ikke ville risikere at få undergravet ægteskabet og familien, burde man gå langt uden om Rømersgade. I 80'ernes og 90'ernes politiske stormtider var Rømersgade noget i retning af et trylleord både for tilhængerne og for modstanderne af den unge socialdemokratiske bevægelse.

I Rømersgade nr. 22 lå nemlig — og ligger stadigvæk — Danmarks første socialdemokratiske forsamlingsbygning, med beundringsværdig offervilje rejst allerede i 1879, kun 8 år efter partiets grundlæggelse i 1871.

Her begyndte Staunings politiske løbebane, da han som kun 16-årig lærling gik op ad den lille jerntrappe, der fra gaden førte op til det 2½ værelses kontor, hvor partiets daværende formand *P. Knudsen* residerede. Den unge Thorvald Staunings ærinde var blot at indmelde sig i Socialdemokratisk Forbund. Det var en rask beslutning af en så ung mand. Det var nemlig ikke af forlystelsessyge, han meldte sig ind. Ret mange jævnaldrende traf han ikke i den forening. Han følte simpelthen, at her var det hans pligt at være med.

Allerede 9 år senere, kun 25 år gammel, rykkede Stauning ind på det samme kontor, valgt til partiets kasserer.

11 år derefter, i januar 1910, flyttede han, lige fyldt de 36, over i partiformandens stol, og her var hans plads i 29 år, indtil han på partikongressen i

januar 1939 på eget initiativ afløstes af den ligeledes 36-årige Hans Hedtoft (Hansen).

Hvad var baggrunden for denne politiske karriere? Hvad blev resultatet af Staunings personlige indsats i det socialdemokratiske partiarbejde?

Staunings autoritet blev efterhånden almindelig anerkendt af alle dem, han kom i berøring med, uanset om de var enige eller uenige med ham, og mange har sikkert dannet sig den opfattelse, at sådan kan man altså blive gennem et langt livs flid og erfaringer og ved den rutine i at behandle mennesker og situationer, som man efterhånden erhverver sig. Der er det rigtige heri, at man kommer til kort, hvis man ikke forstår at udnytte sine erfaringer og at erhverve sig menneskekundskab. Naturligvis har denne sandhed også spillet en rolle for Stauning. De, som lærte ham rigtig at kende, er dog tilbøjelige til at gå et skridt videre. Det kan lyde noget paradoksalt, men det er i virkeligheden rigtigt, at Staunings autoritet var medfødt. Jeg ved, at man navnlig i vore dage skal være forsigtig med at sige noget sådant. Man kan blive mistænkt for at ville skabe en myte. Det er på ingen måde hensigten. Men den ægte, naturlige autoritet kan ikke læres, og jeg tør sige, at Staunings autoritet i og uden for partiet ikke kunne være blevet det, den blev, hvis den ikke havde bygget på medfødte egenskaber. Staunings autoritet var naturlig. Han havde fået den i vugge-gave. At det forholder sig sådan, er Staunings forhold til arbejdskammeraterne i de allerførste ungdomsår det bedste vidnesbyrd om.

Når Stauning, før han endnu var fyldt 20 år, var bestyrelsesmedlem og sekretær i sygekassen »Alderstrøst«, og når han som 22-årig blev formand for Cigar-sorterernes Fagforening, var det sandelig ikke, fordi han havde imponeret kammeraterne ved store, ordrige taler. Så sent som i årene efter 1901, da han var folketingskandidat i Faksekredsen, var han tør, til tider næsten ubehjælpelig på en talerstol. Skønt han ejede en lyrisk åre, blev det aldrig det, der kom til at bære hans taler. Nej, når han allerede som ganske ung mand fik overdraget den ene tillidspost efter den anden i de faglige organisationer, var grunden den, at der uvilkårlig voksede tillid, respekt, autoritet op om hans person og hans arbejde. Stauning blev virkelig i ordets bogstavelige forstand sine kammeraters og partifællers *tillidsmand*.

Det var det, »de gamle« i partiet også lagde mærke til. Da partiets forret-

ningsfører P. Knudsen efterhånden måtte aflastes i det daglige arbejde, var det betegnende, at man ikke valgte nogen af de mere kendte og veltjente partifæller til hans hjælper. P. Knudsen og næstformanden Sigvald Olsen — der selv hørte til tobaksfaget — foreslog den 25-årige Stauning. Man vidste, at han både *ville* arbejde og *kunne* arbejde, at han ikke alene kunne holde orden i tingene, men også få gang i tingene. På kvartalsmødet i Socialdemokratisk Forbund den 20. oktober 1898 blev Stauning da med denne motivering uden modkandidat valgt til partiets kasserer. Når man slår op i den gamle protokol over dette møde, virker det forøvrigt ganske pudsigt, at man i protokollatet først har glemt at notere, at Stauning blev foreslået til kasserer. Det er bagefter tilføjet i marginen. Hvilken skæbnesvanger forglemmelse i vor politiske historie her kunne være sket!

Nu var Stauning fra at være sine fagfællers tillidsmand blevet det socialdemokratiske partis tillidsmand — dog foreløbig kun i halvdagsplads. Det gik imidlertid ikke ret længe på den manér. En skønne dag kom P. Knudsen op på cigarfabrikken, hvor Stauning stod og sorterede cigarer, og med en rap, halvbidsk bemærkning om, at han ikke kunne stå der og se på cigarer, når der var nok at gøre på partikontoret, blev der sat punktum for dette afsnit af Staunings liv — hvilket ganske vist ikke betød, at Stauning mistede interessen for sit gamle fag eller for den rigtige cigar. Også i den henseende blev han en behagelig læremester for yngre medarbejdere. Når man adskillige år senere havde lejlighed til at rejse i udlandet med Stauning, var det lige så svært at få ham til at passere et godt cigarvindue i Hamborg, som det var at få en dame til at passere et hattevindue i Paris. Men Frankrig og England var triste lande at færdes i for en dansk cigarkender som Stauning.

— Ved sit valg til kasserer kom Stauning på sin rette plads. Hans ordenssans og virkestrang gjorde ham ikke alene til kasserer. Han blev i virkeligheden inden længe partisekretæren, organisatoren og partiformandens stedfortræder på møder og i forhandlinger. Her kom hans naturlige evner, hans arbejdsglæde og hans initiativ ret til udfoldelse, og det satte sine tydelige spor.

Da Stauning overtog ledelsen af partiets organisatoriske arbejde, omfattede partiet 103 foreninger med 22.033 medlemmer. Da han blev partiformand i 1910, var tallene steget til 231 foreninger med 43.741 medlemmer. Da Stau-

ning i 1939 trådte tilbage som partiformand, afleverede han et parti bestående af 1310 foreninger med ialt 198.836 medlemmer.

Den eftertænksomme læser vil her med rette kunne gøre den bemærkning, at dette dog ikke kan være Staunings personlige værk. Naturligvis ikke. Også tiden arbejdede for Socialdemokratiet. Men det gjorde den endnu mere udpræget i mange andre lande, uden at det bragte lignende resultater. Når det danske Socialdemokrati tidligt blev et af de stærkest organiserede socialdemokratiske partier i verden, skønt industrialiseringen var stærkere i andre lande, kan man uden at overdrive tilskrive Staunings organisatoriske evner og hans evne til at aktivisere medarbejdere både i byerne og i landkommunerne en væsentlig del af æren derfor. Han blev aldrig træt af at fremhæve, at det ikke var nok at have en hovedbestyrelse, en rigsdagsgruppe eller kommunalrepræsentanter til at forme den praktiske politik, men at det gjaldt om, gennem et dybtgående og omfattende politisk oplysningsarbejde at aktivisere de flest mulige — også uden for de fagorganiserede arbejderes kreds — til forståelse for Socialdemokratiets opgaver. Mere end een gang har han givet udtryk for sin opfattelse af Socialdemokratiets arbejde ved at citere:

Dybere driver vi ploven,
bredere planter vi skoven,
højere bygger vi tårn imod sky.
Fremad mod fremtidens gry.

Selvfølgelig måtte Stauning, efterhånden som hans politiske ansvar voksede, give afkald på deltagelse i det daglige organisatoriske arbejde. Men hans kærlighed til det rustede aldrig. Han følte sig vist nærmest dårligt til pas over, at han ikke kunne få tid til at følge alt i partiets indre liv, og når der var tale om at forberede en partikongres eller en valgkamp, var der ikke mange enkeltheder, som han ikke var opmærksom på. På disse områder gik Stauning helt og fuldt op i partiarbejdet lige til det sidste.

Som chef i det daglige arbejde kunne hans medarbejdere ikke ønske sig nogen bedre end Stauning. Nogen god læremester i traditionel forstand var han ganske vist ikke. Men det var godt det samme. Han søgte ikke at binde sine medarbej-

dere til bestemte former, han yndede ikke at give belærende forklaringer, om hvordan *han* plejede at gøre det. Hvis man kunne finde på at gribe sagen an på en anden måde, var man velkommen. Det kunne naturligvis hænde, at f. eks. et skriftligt arbejde ikke var, som han syntes, det skulle være, i form eller indhold — for Stauning lagde vægt på begge dele. I så fald kunne han brumme sine måske ærgerlige kommentarer, men jeg mindes ikke, at han nogensinde blev opfarende. Det eneste virkelig ubehagelige var i virkeligheden, når denne også i det daglige samarbejde så fåmælte mand slet ingenting sagde i en sådan situation, men blot tog papirerne og selv gik i gang med at lave sagen til, som den efter hans mening skulle have været. Deri lå dog afgjort ikke andet fra Staunings side, end at han syntes, det var den hurtigste måde, hvorpå sagen kunne ordnes. Men samtidig var denne fremgangsmåde naturligvis en ganske effektiv form for pædagogik. I det hele taget virkede Stauning mest ved sit personlige eksempel gennem sin beundringsværdige arbejdsevne, sin årvågne interesse og sit praktiske håndelag i alt partiarbejde, småt som stort. Samtidig gav han sine medarbejdere i det daglige arbejde udstrakt handlefrihed. Det var et karakteristisk træk hos Stauning: *han skabte tillid om sig ved at vise tillid.*

Det var en oplevelse at se Stauning styrte sig ud i forberedelserne til en partikongres eller en valgkamp. »Styrte sig« er forresten ikke det rigtige udtryk. For midt i sit overvældende arbejde gjorde Stauning aldrig indtryk af at have travlt, og han fik alligevel tid til at tale med dem, der ønskede det, og til hurtigt at besvare breve, næsten altid håndskrevne svar. Det var utroligt, hvad han kunne få udrettet. Det var imponerende, hvad han i løbet af en dag kunne slynge fra sig af skriftligt arbejde — vel gennemtænkt, formet i et klart, letløbende, naturligt sprog og skrevet med hans smukke, faste håndskrift. For sådanne nymodens metoder som at diktere til en stenograf lærte han aldrig at betjene sig af. Nej, af med jakken, ild på piben og pen i hånd, så var Stauning i sit es. Han elskede at skrive, og man behøvede ikke at rette stil for ham. Da jeg en gang komplimenterede ham for hans sprog og form, sagde han med et både undseligt og skælmsk smil: »Nå ja, men jeg har jo også gået i Suhmsgades latinskole« — det var den nødtørftige undervisning i den gamle kommuneskole i Suhmsgade i København, han tænkte på.

Når Socialdemokratiets hovedbestyrelse, kongres eller rigsdagsgruppe udsendte en udtalelse, et manifest eller et valgprogram, kunne man være sikker på, at Stauning personlig havde skrevet det meste af det. Et karakteristisk eksempel er programudtalelsen »Danmark for Folket« fra 1934. Et udvalg var begyndt på en almindelig programdrøftelse. Man kom hurtigt til det resultat, at det i den foreliggende situation ville være hensigtsmæssigt at udsende en mere aktuel programudtalelse. Så gik Stauning selv i gang med udarbejdelsen, skønt han måtte have nok at gøre som statsminister, og i løbet af kort tid forelå resultatet. Naturligvis drøftede han enkeltheder med andre, men den endelige affattelse af sådanne politiske dokumenter var Staunings.

Det betød ikke, at Stauning altid fik sin vilje på alle punkter, selv om han som alle rigtige mandfolk naturligvis helst ville have det. Der skulle vægtige argumenter til at flytte ham. Det var ikke, fordi han af naturen var stædig. Men hans store indflydelse og autoritet beroede på hans evne til hurtigt at gennemskue en situation og gennemtænke selv en vanskelig sag, finde frem til det væsentlige — og tage sit standpunkt. Så satte han al sin viljestyrke ind på at gennemføre det. Han handlede aldrig i blinde, men hans handlekraft blev heller ikke hæmmet af »gustent overlæg«. Hans politiske instinkt, klarsyn, sunde omdømme og beslutsomhed lod sig ikke lamme af alt for meget »på den ene side og på den anden side«. Og det er vel netop det, der skaber den rigtige politiker og den politiske lederskikkelse.

Op til 1918 stod der på partikongresserne i Staunings tid traditionelle slag om, hvorvidt partiet skulle gå i valgalliance med Det radikale Venstre ved folketingsvalgene. Alliancen blev her hver gang vedtaget, men somme tider kneb det. Senere blev det mere de økonomiske og erhvervsmæssige samt de militære problemer, som blev diskussionsemnerne. Men end ikke det sidstnævnte satte dog lidenskaberne i særligt sving. Stauning var som bekendt mand for at tage selv en hård diskussion. Han var altid tungt bevæbnet, både med argumenter og tal. Han nød en sådan holmgang. Han foretrak altid offensiven for defensiven, og hvis nogen gik ham for nær, kunne han slå hårdt igen — til tider lidt for hårdt kunne man synes. Men det skal siges, at han gjorde det uden persons anseelse. Han forsøgte aldrig at krybe over, hvor gærdet var lavest. Han tog sit ansvar og dækkede sig aldrig bag andre.

Følgende lille episode kaster lys over udviklingen under Staunings ledelse og over hans personlige forhold til dem, der ved lejligheder havde stået ham hårdt imod inden for partiet. På en af de sidste kongresser var der usædvanlig få livlige episoder. Stauning syntes, at det næsten var for stiltfærdigt, og lod i en pause en bemærkning herom falde til fhv. bager, folketingsmand J. P. Nielsen, som Stauning i sin tid havde taget nogle vældige livtag med om alliancespørgsmålet. J. P. omtaltes i vennekredse ofte kun som *bageren*, og han satte selv pris på således at blive mindet om sit gamle håndværk. »Ja, bager,« sagde Stauning med et både gemytligt og tilfreds smil, mens de nød en bajer, »det er ikke, som da vi i vore unge dage tog en tørn sammen.« »Næh,« kom svaret omgående, »men ved du hvad, Stauning, jeg kunne jo holde en af mine gamle taler, så kunne du ligesom i gamle dage få lejlighed til at gøre det af med mig og vinde en stor sejr på kongressen.« Det var vel kammeratskab!

Stauning var aldrig mere veloplagt, end når der skulle være valg, skønt det betød et vældigt, personligt slid for ham, både hvad valgkampens planlægning og dens gennemførelse angik. Hvad en 2—3 ugers agitationsrejse landet rundt med mindst ét møde om dagen betyder ikke alene af åndelig, men også af fysisk anstrengelse, er det vanskeligt at forstå for den, der ikke har prøvet det. Man ville selvfølgelig høre Stauning i alle kanter af landet, og man måtte tage lokalerne, når de var ledige. Men vi havde aldrig vrøvl med Stauning, hvor urimelig rejseruten end kunne blive. København — Lemvig — Århus — Slagelse — Frederikshavn — København — Odense o.s.v. Aften efter aften store møder, hyppigt med lange diskussioner med modstandere, og så ofte om natten af sted til næste møde pr. tog, bil eller damper. Stauning tog det med lyst og humør og stolede på sine kæmpekræfter. Der er kun én dansk politiker, der i denne henseende har gjort ham rangen stridig og vel også i perioder har overfløjet ham. Det var Christmas Møller. Men han havde også det fælles med Stauning, at han ikke alene var rigdagspolitiker, men i lige så høj grad *partiarbejderen*, partiorganisationens mand.

Det var forresten ikke alene under valgkampe, at der kaldtes på Stauning som taler. Og Stauning forstod betydningen af det, der skete mellem slagene. Han lød villigt, når der kaldtes, hvad enten det var en stor by eller en lille landforening, der bad ham komme, f. eks. for at fremhæve en mærkedag i for-

enings historie ved hans nærværelse. Stauning forstod betydningen af ikke at glemme de »ydmyge steder«.

Men kom Stauning i kontakt med »almindelige mennesker«, med partiforeningernes medlemmer? Var han ikke af naturen en indesluttet mand, lidt af en enspændernatur, som det var vanskeligt at komme på talefod med? Det er der ikke så lidt om. Selv hans nærmeste politiske venner var ofte forundrede over, hvor længe han i vanskelige situationer kunne gå og gruble privat over tingene, før han gav sig til at tale om dem. Det kunne være en styrke, og det kunne være en svaghed. Men det var ikke en tillært rolle for at holde folk fra livet. Sådan var han nu engang. Men når man kendte Stauning, tog man det ikke højtideligt. Så gik man ham på livet, og man fik indtryk af, at han i almindelighed var taknemlig for det. En af dem, som var mest uimponeret i så henseende, var folketingsmand Hans Nielsen, Horsens, som Stauning da også — måske netop derfor — betragtede som sin nærmeste fortrolige og rådgiver. Det har givet anledning til forundring, at Hans Nielsen alligevel ikke blev minister. Hertil er vist ikke andet at sige, end at Stauning i dette forhold var lige så uafhængig af personlige tilknytninger, som han viste sig at være ved de lejligheder, hvor han fandt det rigtigt at skifte ministre. Stauning var en så fortræffelig kammerat, at hans hjerte afgjort ikke har været let i sådanne situationer. Men han gjorde, hvad han mente, der tjente sagen bedst, og anderledes bør det selvfølgelig heller ikke være.

Stauning kunne altså synes utilnærmelig og kold, men han var det ingenlunde, heller ikke over for mennesker i almindelighed. Vel var han steget til landets højeste parlamentariske post. Men det gik ham ikke til hovedet. Han blev aldrig »partipave«, som nogle har villet give det udseende af. Han hørte venligt og tålmodigt på alle, der ønskede en samtale, og efter møderne kunne han nyde et kammeratligt lag med partifællerne, når han »skilte skæggets bølger ad« ved et krus øl og gav sig hen i munter passiar eller løssluppen lystighed, hvor han heller ikke var bange for at give en solosang, f. eks. sin yndlingsang, der var skrevet af U. P. Overby i 1872: »Enhver, der har trådt sine børnesko, med barkedede næver på skaft, med fribårne tanker og egen tro, han ejer en sælsom kraft . . .«

To gange fik Stauning lejlighed til at træde frem for et internationalt stor-

politisk forum, nemlig i Folkeforbundet i Genève. Den første gang var i 1924, da han som statsminister i Danmarks første socialdemokratiske regering overværede de første møder i folkeforbundsforsamlingen. Det var det år, da debatten om voldgift, sikkerhed og afrustning resulterede i den såkaldte Genève-Protokol, der dog beklageligvis aldrig blev en politisk realitet. Lederen af den første engelske arbejderregering, Ramsay MacDonald, havde i sin tale nævnt ministeriet Staunings planer om omdannelse af hær og flåde til en vagtstyrke, idet han bl. a. brugte den vending, at denne politik »angav vejen for sunde nationer overalt i verden«. Det var derefter naturligt, at Stauning tog ordet. Det skete samme eftermiddag, men da der ikke havde været tid til at forberede nogen tale på et fremmed sprog, holdt Stauning på dansk en kort tale, hvori han omtalte de danske planer og iøvrigt gav sin varme tilslutning til de af MacDonald fremsatte tanker om voldgiften som fremtidens løsen til fredens bevarelse.

Næste og sidste gang Stauning havde lejlighed til at tale i Folkeforbundet var i 1929, da han var blevet chef for ministeriet Stauning-Munch. Denne gang havde Stauning inden sin afrejse til Genève forberedt en tale om forskellige af de problemer, som skulle til debat. Henved en fjerdedel af talen omhandlede dels den danske regerings planer om »en omdannelse af hæren og flåden til militært organiserede styrker, hvis formål skal være i krise- og krigstider at våge over vore grænser og føre tilsyn med vore farvande«, dels afrustningsproblemet i almindelighed i henhold til folkeforbundspagten.

Talen var nøgtern og afbalanceret og indeholdt ingen sensationer. Alligevel blev den på sin vis en sensation herhjemme i Danmark, i alt fald hos dem, der kendte Stauning nærmere. Jeg var ikke selv i Genève ved denne lejlighed, men så talen refereret og omtalt i »Berlingske Aftenavis« samme dag, den var blevet holdt, den 4. september 1929. Telegrammet meddelte, at Stauning havde holdt talen *på fransk*. Sikke noget sludder, tænkte jeg, det er en mærkelig telegrafeferingsfejl. Jeg vidste da, at Stauning ikke kendte mere end nogle få af de almindeligste franske ord. Selvfølgelig kunne han ikke holde tale på fransk. Men det kunne han altså alligevel!

Han havde virkelig præsteret at tale godt en halv time på fransk for verdens fornemste politiske tilhørerkreds. Såvel medlemmerne af den danske delegation

som de danske presserepræsentanter var på een gang overrumplede og imponerede af denne viljeanspændelse. Det var en fantastisk, og en fantastisk dristig præstation, men en af de danske delegerede, der selv bevægede sig scenevant i det franske sprog, erklærede, at talen blev holdt godt og med forbløffende god udtale — bedre end gennemsnittet af det franske, som adskillige ikke-franske delegerede fra andre himmelstrøg med stor selvtilfredshed betjente sig af.

Midt i al sin ophøjethed mistede Stauning aldrig sin oprindelighed. Han vedblev at være menneske. Han bevarede sin djærve arbejderform. Han mistede aldrig kontakten med den arbejderklasse, han var udgået fra. Når han for mange kunne synes ophøjet og fjern, var det ikke noget, der skyldtes hans karriere. Dels var det en del af hans natur, som gav sig udtryk lige fra ungdommen. Dels blev det vel forstærket af den omstændighed, at arbejde og ansvar helt slugte ham. Han opfyldte helt kravet i den sentens, som han så ofte er hastet forbi i rigsdagens vandrehal: »*Lev i dit værk, mens det øves*«.

Alsing Andersen.

Nordslesvig og Grænsen

AF J. P. NIELSEN, DYNT STRAND

Mit bekendtskab i de unge år med cigarsorterer Thorvald Stauning var kun af flygtig karakter, således som det nu engang er tilfældet mellem fagfolk i ikke beslægtede fag. Vi mødtes af og til til fagforeningsmøder i Rømersgade 22, i og for sig som et par ukendte størrelser i arbejderbevægelsen. Stauning virkede blandt cigarsortererne, jeg blandt bagerne. Han blev formand for Cigarsorterernes Fagforening, en afdeling under Tobaksarbejderforbundet, og valgtes ind i dette forbunds hovedbestyrelse, men kom så ikke videre ad den faglige vej. I nogen grad ved en tilfældighed blev han derimod ført ind på den politiske bane. Og det var i socialdemokratiske baner, jeg først og fremmest lærte Stauning at kende. Vore veje løb dog langt fra parallelt i politisk henseende inden for partiet. Jeg havde min plads i den teoretiske opposition inden for partiet, der ofte stod i modstrid til partiets taktik og veje. Stauning betragtede vi i lange tider som neutral i disse brydninger. Med sin overtagelse af formandshvervet 1910 gik han helt og fuldt ind for den officielle linie i partiets politik.

I perioden op til sin overtagelse af formandsskabet var Stauning nærmest at betragte som tilskueren. Han kom ikke i diskussionsklubberne; men på partimøder, fagforeningsmøder og kongresser traf vi ham som den gode, elskværdige og i muntre lag gemytlige kammerat.

I årene efter 1910 tog Thorvald Stauning efterhånden styret i partiet, og han fulgte nøje, fast og bestemt, den politiske linie, partiet havde fulgt, før han kom til, og der tåltes ingen mukken i geledderne.

Lad mig nævne et eksempel: Da krigen kom i 1914, samledes bestyrelserne for partiet og fagbevægelsen i København til et møde. Adskillige var naturligvis ikke særlig begejstrede over de socialdemokratiske partiers svigten ved krigs-udbruddet. De folte det som en falliterklæring og gav udtryk herfor. Det var Stauning, der svarede dem: »Nu taler kanonerne. Nu er der ikke plads for kævl. Skal der komme noget nyt efter dette, som vi skal kunne bygge en forståelse mellem folkene på, så skal der ikke splid, men sammenhold til.« Hårdt og brysk lød hans ord.

Når vi forholdsvis unge for 36 år siden harmedes over, at de socialdemokratiske partier ikke satte noget ind på at standse den første verdenskrig, og hævdede, at det var en falliterklæring — udtalelser, Stauning, som før nævnt, tilbageviste med fynd og klem, så sidder en af dem, der dengang var med i oppositionen, tilbage ikke fyldt med harme, men med stille sorg over, at der den gang i 1914 ikke blev gjort det mindste forsøg på at sætte ind mod den galskab, krigen er. Efter krigen så jeg det stolte tyske socialdemokrati blive splittet i et uafhængigt parti og i en spartakistgruppe, der dannede overgangen til det kommunistiske parti og beredte vejen for Hitler. I Berlin fulgte jeg i 1919 vennen Hugo Haase til hans sidste hvilested, ligeså to prægtige mennesker, som jeg kendte, nemlig Liebknecht og Rosa Luxemburg. Alle tre blev de myrdet. Som overalt blev også det franske socialdemokrati lammet ved opdukken af et nyt parti, der tog Jean Jaurès' blad »L'Humanité«. Herhjemme reddede vi os igennem skibbrudet, thi vi havde Stauning.

Verden mangler i dag i meget høj grad et handlekraftigt socialdemokrati. Kommer det, eller går skumringen over i mørket?

Når jeg skal give en skildring af mit forhold til og samarbejde med Thorvald Stauning, må jeg imidlertid begynde med hans valg til folketingsmand for Faksekredsen den 3. april 1906.

Jeg var på partikontoret for at lykønske og sige ham, at det var godt gjort. Her traf jeg hans gamle farbror, der havde tårer i øjnene af glæde over nevøens valg. Fattigfolk nærer også dyb og inderlig kærlighed til deres slægt.

Det er dog ikke hans indre politiske gerning, jeg vil skildre. Det, jeg vil riste et par runer om, er Staunings arbejde i den internationale politik og navnlig hans forhold til grænsespørgsmålet i Nordslesvig.

Efter det russiske revolutionsforsøg i 1905 strømmede en lang række politiske flygtninge til Danmark. De meldte sig som regel hos os unge radikale socialister, i vore klubber og hos os personligt, men overalt var det hemmelige russiske politi efter dem. Dengang var den danske regering under tryk af zarismens natvægttere. I dag er forholdene omvendt. Nu er det bolchevikerne, som dengang var de jagede, der er på spil, og som sidder ved roret, støttet af hemmeligt politi. Stauning hjalp os både med at få flygtningene indkvarteret og i særdeleshed med at få de danske myndigheder til at lukke øjnene. Han har stået bagved og hjulpet mange russiske flygtninge og emigranter, således bl. andre Kobetsky og madame Kollontay.

Stauning havde både talent og en fænomenal forhandlingsevne til løsning af disse opgaver. I årene lige efter 1905 måtte han forhandle med den mægtige justitsminister Adler Alberti. Senere kom der mere forstående mænd på posten. Adskillige af de senere ledende mænd i Rusland kunne takke Stauning for deres asylret i Danmark.

Det var også Stauning, der organiserede den store internationale socialistkongres, der i 1910 blev afholdt i koncertpalæet i København. Det var et kæmpearbejde, og han arbejdede da også dag og nat. Han kunne byde sig selv det utroligste. Man gør sig ikke noget begreb om, hvad det betød af arbejde at få alt dette tilrettelagt, så kongressen kunne fungere nogenlunde gnidningsløst. Der skulle skaffes bureau til hver delegation med plads til møder, logi til hver eneste delegeret og asylret for de forfulgte, og også ved denne lejlighed lykkedes det ham at få asylretten opretholdt. På de forskellige poster var — som hjul i en maskine — stillet danske partifæller. De russiske socialister fra begge retninger mødte hver med en stor delegation, og jeg, der var delegeret til kongressen, havde her lejlighed til at hilse på Lenin, Trotzky, Plechanov og flere andre.

Stauning åbnede kongressen med en kort tale på tysk, og Gustav Bang bød på engelsk, tysk og fransk velkommen til kongresdeltagerne. A. C. Meyer havde skrevet kantaten eller hymnen til kongressen, hvori var indlagt sangen: »Flyv højt vor sang«, Internationalen.

K. M. Klausen, der var ferm i det engelske sprog, var kongressens dirigent på dansk side. Alle blot lidt sprogkyndige partifæller var taget i brug efter deres kunnen for at hjælpe, vejlede og ledsage de forskellige udenlandske kammerater.

Alt klappede, som var det smurt, og manden bag det hele var Stauning, der kort i forvejen var blevet partiets formand.

Det store spørgsmål på kongressen var kampen imod kaprustningerne og for bevarelse af freden.

Englænderen, James Keir Hardie, krævede i en stor tale på kongressen, at der skulle vedtages bestemte midler til at sætte ind, hvis krigen truede med at bryde ud. Spørgsmålet blev indgående drøftet, men havde et svagt punkt, der bestod deri, at den ene part — (verden var også dengang delt i to modsatte lejre: Rusland — Frankrig på den ene side og Tyskland — Østrig — Italien på den anden side) — ikke havde midler at sætte ind. Rusland manglede således fuldstændig arbejderorganisationer. Man måtte derfor nøjes med en resolution, hvori det hed, at alle midler skulle sættes ind, hvis en krig truede med at bryde ud. Det var i høj grad den internationale kongres i 1910, der kom til at danne grundlaget for Staunings internationale forbindelser og for de lejligheder, han senere fik, til at medvirke og gøre sig gældende i internationale beslutninger.

Under socialistkongressen i 1910 talte Stauning indgående med de tyske partifæller om grænsespørgsmålet og danskheden nord og syd for grænsen. Og i årene efter kongressen var han i Kiel og talte bl. a. med redaktøren af det socialdemokratiske blad »Kieler Volkszeitung«, Eduard Adler. Disse forhandlinger førte til, at partifællerne i Slesvig—Holsten opfordrede ham til at tale ved et offentligt møde i Flensborg. Dette møde blev berammet til den 9. januar 1914.

Stauning skulle tale imod privilegierne, for socialismen og for broderskab og fred mellem folkene. I de tyske partifællers opråb til mødet hed det: »Dette møde skal være en massetilkendegivelse af første rang for en bedre valgret i Prøjsen.« Repræsentanter for den tyske rigsdag og for den prøjsiske landdag var indbudt skriftligt. Flensborgs største sal i »Colosseum« var stuvende fuld, da mødet ved ca. kl. 8,30 aften begyndte. Fra partiledelsens side havde man anmodet de tyske myndigheder om, at Stauning måtte tale på dansk. Herpå indløb følgende svar:

Slesvig, den 7. januar 1914.

„Brugen af det danske sprog ved offentligt politisk møde den 9. ds. tillades ikke. Dansk foredragsholder skal, når han viser sig i forsamlingen, straks udvises.“

Poppe, politimester.

Forbudet var tilstillet partisekretæren, Haberlandt, der læste det op under fyråb og protest fra forsamlingens side. Staunings foredrag var blevet oversat til tysk, men da han ikke selv kunne træde frem og læse det op — han var jo truet med udvisning — blev det læst op af den kendte flensborgske socialdemokrat, P. Mikkelsen, der senere blev valgt til Flensborgs repræsentant i Weimarforsamlingen. Redaktør Adler holdt efter oplæsningen en tordentale imod det præjsiske, reaktionære styre, og han fordømte Staunings udvisning, idet han fremhævede, at Stauning var en meget agtet mand, ikke alene i Danmark, men i hele den internationale politiske verden. Adler nævnte, at Stauning var borgerrepræsentant, folketingsmand og medlem af styrelsen for det internationale Socialdemokrati, og at også den danske konge satte pris på Stauning og flere gange havde drøftet den politiske situation med ham. Adler oplæste en indbydelse fra kongen til Stauning til at deltage i en hoffest, nytårskuren, og tilføjede, at det var mærkeligt, at denne mand udvistes fra et land, hvis overhoved, kejseren, kaldte sig en søn af det danske kongehus, og som havde givet sig af med på dansk at citere nogle linier af »Kong Kristian stod ved højen Mast«. Redaktør Adler sluttede med at sige til forsamlingen: »Nu mangler der blot, at I får manden at se. Vi plejer ikke at udlevere folk til politiet, men her, hvor vi forbinder et bestemt formål med det, vil vi gøre en undtagelse.« »Kære Stauning, træd frem og vis dig for dine meningsfæller.« I samme øjeblik trådte Stauning frem; han havde under hele det lange møde holdt til ude i kulisserne, og modtoges nu med stormende bifald.

Så trådte en kriminalvagtmester op på scenen, og på hans spørgsmål erklærede Stauning straks, at han var det danske Socialdemokratis formand, og at hans navn var Thorvald Stauning, hvorefter politimanden anmodede ham om at følge med. Før Stauning under politieskorte forlod salen, fik han forelæst sin udvisningsordre, og den lød som følger:

„Efter regeringspræsidentens ordre udvises De herved af det præjsiske statsområde og skal som følge heraf forlade Flensborg by *straks* og det præjsiske statsområde inden 24 timer. Hvis De ikke efterkommer denne ordre, vil De ad tvangsvejen blive ført til grænsen. Såfremt De uden tilladelse vender tilbage til det præjsiske statsområde, kan De forvente streng arrest i henhold til andet afsnit i rigsstraffelovens § 361.“

Der blev lidt uorden i paragrafferne ved, at toget til den danske grænse først afgik fra Flensborg kl. 12 nat, så politivagtmesteren havde svært hovedbrud med at effektuere ordren om, at Stauning straks skulle forlade byen, men Stauning klarede også den situation. Han indbød politivagtmesteren til et glas øl i restaurationen »Münchener Löwenbräu«. Efterhånden fik Stauning mange gæster, og da klokken nærmede sig 12, drog han under politiets beskyttelse til banegården efterfulgt af en stor procession.

Forbudet mod at betræde prøjsisk statsområde stod faktisk ved magt til efter forrige verdenskrig og generede Stauning i hans internationale arbejde.

Det er betegnende for den tids nationale kamp, at Sabroe og A. C. Meyer et årstid forud havde fået lov til at tale i Kiel, medens det blev forbudt Stauning at tale i Flensborg. Det skyldtes, at Flensborg lå inden for det i national henseende truede område. Unge danske håndværkere, der ville på valsen i Nord-slesvig, skulle af amtsforstanderen have tilladelse til at tage arbejde, og var arbejdsgiveren dansk, blev tilladelsen ikke givet. Derimod kunne vi syd for Flensborg tage arbejde, hvor det passede os, uden nogen anmeldelse.

Så kom første verdenskrig, og Stauning blev minister uden portefeuille, men da krigen hørte op, kom han igen til at beskæftige sig med forholdene syd for grænsen. Nordslesvig var kommet tilbage til Danmark, men Flensborgs dansk-sindede mænd og kvinder måtte blive under Tyskland, og tiltrods for Weimarforfatning og republik var forholdene ikke lystige for det lille danske mindretal.

Allerede i 1920 begyndte nationalisterne i Tyskland at røre på sig, og den kommunistiske terrorisme efterfulgtes af den nationalistiske. Revolterne begyndte med mord på ledende politikere i Tyskland, og dønningerne herfra satte også mærker i forholdene for det danske mindretal syd for grænsen. Fra tysk side taltes om landsforrædere o. s. v., og en dag i 1921 bad udenrigsminister Harald Scavenius mig om en samtale angående disse forhold. Udenrigsministeren forklarede forholdet til Tyskland på følgende måde: »Regeringen og regeringspartierne (Venstre og Konservative) betragtes i Tyskland som landets fjender, medens arbejderbefolkningen gennem dens indsats for hjælp til tyske børn, betragtes som Tysklands venner. Denne indstilling er overmåde uheldig for hele vort samkvem med Tyskland og ødelæggende for de fri kulturelle forhold for

det danske mindretal syd for grænsen.« Regeringen så sig grundet på sin Flensborg-politik ikke i stand til at ændre denne indstilling, men bad Socialdemokratiet om at gøre sin indflydelse gældende.

I Tyskland sad på det tidspunkt en socialdemokratisk regering med Fritz Ebert som det tyske riges præsident. Jeg henviste udenrigsministeren til Stauning, der var vort partis formand, men lovede at bede Stauning tage en samtale med ministeren. Resultatet blev, at Stauning og jeg drog til Berlin, efter at vi hver for sig havde mobiliseret de tyske partifæller og andre, lige fra Fritz Ebert, Otto Wells, der var det tyske Socialdemokratis formand, til mænd i det tyske udenrigsministerium og andre indflydelsesrige mænd, som jeg, der var leder af hjælpen til de tyske børn, var kommet i forbindelse med.

Vi blev også modtaget i det tyske udenrigsministerium, men aldrig har hverken Stauning eller jeg fået en værre modtagelse end den, vi fik der. Jeg mindes tydeligt de ord, Philip Scheidemann senere udtalte ved et møde, hvor jeg var til stede:

»Den revolution, vi har lavet her i Tyskland, har verden aldrig set mage til. De sidder der alle sammen endnu!«

Han mente de gamle kejserslige embedsmænd. De havde intet lært af den ny tid og ville det heller ikke. Den embedsmand, Stauning og jeg blev stillet over for, var en greve, rigtig af den gamle skole. Nå, Ebert havde sendt Otto Wells og en anden indflydelsesrig partifælle med, så talen om landsforræderi blev stoppet for den gang. Med hensyn til de kulturelle forhold for mindretallet besluttedes det, at socialdemokraterne i de to lande i første række skulle tage dette spørgsmål op og komme til enighed derom. Sagen var den, at socialdemokraterne i Flensborg absolut var imod Nordslesvigs afståelse til Danmark. Officielt brugte de den påstand, at de ikke var taget med på råd, da spørgsmålet blev afgjort mellem det tyske og danske socialdemokrati på den socialistiske konference i Bern. Den virkelige grund var, at Flensborg ved grænsedragningen mistede halvdelen af sit opland og kom på en udsat post.

I henhold til den beslutning, der blev truffet ved sammenkomsten i Bern, afholdtes der et møde i København den 20. og 21. juni 1921. Her drøftede man mindretalsrettighederne mellem repræsentanter nord og syd for grænsen, og man slog ved dette møde fast, at der skulle tilstås de nationale mindretal de

samme rettigheder i de to stater. For at fastlægge disse rettigheder afholdtes den 26. november 1921 et møde i Berlin mellem tyske og danske socialdemokrater. Fra tysk side mødte partiets formand, Otto Wells, H. Molkenbuhr og — fra Slesvig — Eduard Adler. Fra dansk side Th. Stauning, Alsing Andersen og jeg. Fra Slesvigs side var der, sikkert i forståelse med det tyske mindretal i Nordslesvig, udarbejdet et forslag til en ordning med kataster, d. v. s., at mindretallene skulle danne en selvstændig kommune inden for hver enkelt kommune med forvaltning af egne anliggender, såsom skole, kirke o. s. v., altså en stat i staten, hvortil blev føjet, at den stat, hvortil mindretallet bekendte sig, skulle have påtaleret overfor herbergsstaten. Dette forslag blev straks forkastet fra dansk side, Stauning forkastede det pure.

Fra dansk side henvistes til, at alle formaliteter med hensyn til ændringer og tilføjelser til love og forordninger var foretaget og tysksprogede kommuneskoler oprettet, ligesom den danske friskoleordning var trådt i kraft for det tyske mindretal i Danmark. Fra tysk side erkendte man, at det tyske riges love var utilstrækkelige for en kulturel ordning for det danske mindretal i Sydslesvig. Det tyske Socialdemokrati påtog sig forpligtelsen til at ændre dette forhold, og man vedtog på grundlag heraf følgende udtalelse:

- 1) „Danmark bør drage omsorg for, at de nødvendige midler er til rådighed for amtsrådene, når de i henhold til danske love skal indføre tysk skoleundervisning.
- 2) Tyskland bør i henhold til art. 113 i rigsforfatningen på retssprogets og administrationsprogets område — sikre statsborgere af dansk nationalitet i den tidligere 2. afstemningszone samme rettigheder, som der ad lovens vej er sikret danske statsborgere af tysk nationalitet i det danske Nordslesvig.
indføre en lovmæssig ordning angående undervisningssproget i den tidligere anden zones område, der efter sit indhold skal svare til den danske lovgivning for det danske Nordslesvig.
indføre en lovmæssig ordning angående kirkesproget i den tidligere 2. zones område, der efter sit indhold skal svare til den danske lovgivning for det danske Nordslesvig.
Begge lande bør, overalt hvor der opstår tvivl angående kirkesproget, efter ansøgning af 20 % af menighedsmedlemmerne lade foretage en afstemning om indførelse af gudstjeneste på det nationale mindretals sprog, og når mindst 10 % af menighedsmedlemmerne stemmer herfor, bør der tilsikres afholdelse af bi-gudstjenester på det nationale mindretals sprog.

Idet man iøvrigt udtaler ønsket om et godt broderligt forhold mellem de to landes befolkninger, anerkender man den ved Versailles-traktaten af 1920 og ved de stedfundne folkeafstemninger fastsatte grænse som lovligt gældende.

Repræsentanterne forpligter Socialdemokratiet i de respektive lande til at optage alle opstående meningsforskelligheder om love eller praksis i grænseegnene til prøvelse og eventuelt til indbringelse for de respektive landes regeringer og lovgivende forsamlinger.«

Overenskomsten tiltrådtes af partibestyrelserne i de to lande, og den overbragtes regeringerne, men dermed var Stauning, og det danske socialdemokrati ikke færdig med problemerne om den ny grænse. Det flensborgske socialdemokrati gik stadig i spænd med de nationalistiske kræfter syd for grænsen i en angrebskampagne mod den ny grænse og Danmark. Herovre på denne side grænsen havde vi regelmæssige indsamlinger til støtte for de nødlidende syd for grænsen og til hjælp for kammeraterne i deres bestræbelser for at opretholde deres organisationer og deres blad. Dette forhold blev i længden urimeligt, alene deri, at bladet omtrent ugentligt indeholdt angreb på grænsedragningen. Der blev derfor på Staunings foranledning indbudt til et møde i Flensborg den 26. november 1923, hvor det tyske socialdemokrati var repræsenteret ved dets formand, Otto Wells, og det danske socialdemokrati ved Th. Stauning. Det slesvig-holstenske parti var repræsenteret ved dets bestyrelse med formanden, Willy Verdi, og redaktør E. Adler samt Hermann Clausen i spidsen. Fra denne side af grænsen var mødt P. Mortensen, Jørgen Møller og jeg. Efter en hel dags diskussion vedtoges den såkaldte grænseoverenskomst, og da den den dag i dag er emne for omtale, bør den med, thi den er — så sikkert som amen i kirken — Staunings værk.

„Ved en konference i Berlin den 26. november 1921 imellem repræsentanter for danske og tyske arbejderorganisationer drøftedes en række spørgsmål vedrørende befolkningerne på begge sider af den dansk-tyske grænse, og i den fra denne konference foreliggende beslutning gaves også udtryk for de socialdemokratiske partiers villighed til i fremtiden at optage spørgsmål vedrørende grænseegnene til behandling.

I henhold hertil er repræsentanter for arbejderorganisationerne i egnene syd og nord for grænsen samt fra ledelserne for de to socialdemokratiske partier trådt sammen til en ny konference i Flensborg den 26. november 1923.

En foranledning til denne konference er givet ved den chauvinistiske agitation, som udøves både fra tyske og danske kredse, en agitation, som konferencen fordømmer og beklager. Hvis disse chauvinistiske kredse fik magt til at gennemføre deres planer, ville resultatet blive ny national strid, forstyrrelse af den tryghedsfølelse, som var begyndt at brede sig siden grænsereguleringen og nye rivninger og ulykker for grænsebefolkningerne i de to omhandlede landsdele.

I anledning af de planer, som med tilslutning fra enkeltpersoner i danske kredse udkastes om en forskydning af den danske grænse til et sydligere punkt end det nuværende, hvis den ved de sørgelige forhold i Tyskland påbegyndte splittelse og opløsning skrider frem, udtaler de danske repræsentanter, at sådanne forsøg på udnyttelse af det tyske riges nød vil møde det socialdemokratiske partis og hele den danske arbejderklassens enstemmige modstand. I den henseende står Danmarks nuværende regering, ifølge statsminister Neergaards udtalelse i den danske Rigsdags Folketing den 18. november d. å., på samme standpunkt, og der er ikke mindst tvivl om, at et overvældende stort flertal af det danske folk ubetinget indtager dette standpunkt.

På samme måde afviser det tyske socialdemokrati kategorisk alle planer om generobring af det område, der nu er tillagt Danmark. Disse planer, enten de har til formål at forene det danske Slesvig med det tyske rige eller at tilvejebringe en selvstændig slesvigsk eller slesvigsk-holstensk stat, vil møde den stærkeste modstand fra det socialdemokratiske parti, fra den tyske arbejderklasse og fra den overvejende masse af hele det tyske folk.

De socialdemokratiske partiers repræsentanter beslutter at opfordre partipressen i de to lande til med al kraft at træde op imod de chauvinistiske agitatorers ophidsende virksomhed, ligesom parterne bør skærpe kontrollen med anvendelsen af de midler, der af de respektive lande anvendes til såkaldte kulturelle formål og modsætte sig, at der under dette navn ydes bidrag til chauvinistisk agitation og pressevirksomhed.

Konferencen bekræfter i fuld overensstemmelse med de socialdemokratiske partier i Danmark og Tyskland, at den efter fredsafslutningen 1920 efter stedfundne folkeafstemninger fastsatte grænse mellem Danmark og Tyskland anerkendes som den lovligt gældende grænse. Det tyske såvel som det danske socialdemokrati afviser enhver irredentisk bevægelse.

Konferencen udtrykker ligeledes sin tilslutning til udtalelsen af 26. november 1921 angående behandlingen af de nationale mindretal på begge sider. Den eneste virkningsfulde beskyttelse for disse er den, der gives ved staternes love, og man understreger nødvendigheden af, at den moralske pligt opfyldes, pligten til at hidføre endnu savnede lovbestemmelser, der imødekommer mindretallenes berettigede krav og ligestiller de to mindretal i henseende til kulturelle rettigheder.

Løvrigt henholder konferencen sig til tidligere fremsatte udtalelser, hvorefter de to landes socialdemokratiske partier fremdeles vil bidrage til virkeliggørelsen af givne løfter over for mindretallene, ligesom de ønsker det bedst mulige naboskab imellem vore befolkninger. De socialdemokratiske partier vil som hidtil vise vejen ved et inderligt, broderligt samarbejde imellem vore landes arbejderklasse til fremme af fælles interesser og til styrkelse af freden og venskabet mellem de to folk.

For Det tyske socialdemokrati

Otto Wells.

(sign.)

For Det danske socialdemokrati

Th. Stauning.

(sign.)

Et par gange endnu måtte Stauning gribe ind og minde de tyske partifæller om de forpligtelser, de havde påtaget sig over for det danske mindretal syd for grænsen, således under belejringstilstanden i begyndelsen af 1924, da »Flensborg Avis« blev forbudt. Dengang blev jeg sendt til Berlin med bestemte direktiver fra Stauning.

Staunings tanker dvælede ofte ved Flensborg. Vi fulgtes ad en gang gennem Flensborgs gader, hvor vi så på alt, hvad der mindede om Danmark, og til slut udbød Stauning: »Flensborg minder i alt — måske sproget undtaget, om en dansk købstad.«

Så kom nazismen med de strenge kår for de danske syd for grænsen, men Stauning veg ikke tilbage for at erkende, at de hørte Danmark til.

Dette skete på det store arbejder- og bondestævne den 3. juli 1938. Her holdt Stauning nedenstående tale, der gav genlyd langt udover Danmarks grænser. Den blev trykt i pieceform og smuglet over grænsen til de danske i Sydslesvig, så de kunne føle, at de ikke helt var forladte af guder og mennesker.

„Vi kalder til samling om det neutrale, fredselkende Danmark, idet vi føler vor forpligtelse til at beskytte og hjælpe alle, som taler det danske sprog, enten de lever inden for eller uden for vort lands grænser.

Vi får jævnligt budskab fra de landsmænd, der ikke kom inden for grænsen, da afstemningen i 1920 afgjorde skellet mellem tysk og dansk land, og vi føler ofte smerte, når budskabet bringer suk og klage. Vi vil imidlertid ikke blot fortsætte med opbygning i Sønderjylland, hvor vi sikrer tysk mindretal frihed til at bevare

tysk kultur og tysk sprog; vi vil også med opmærksomhed følge vore landsmænd syd for grænsen og om fornødent yde dem støtte, hvis sådant tiltrænges.

De Danske syd for grænsen må naturligvis indordne sig under de politiske forhold, som råder der i landet. De skal ikke blande sig deri, ligesom vi her i grænselandet afholder os fra indblanding i andre nationers forhold. Men vi forudsætter, at følgen deraf må være, at vi i Danmark kan leve vort liv i fred, uden trusler eller overgreb. De mindretal, der lever på begge sider af grænsen, skal behandles anstændigt, men de skal også optræde som loyale statsborgere, der hvor de ønsker at udøve deres gerning.“

Nordslesvig glemte Thorvald Stauning heller ikke. Han kom ned til os til store møder i den mest forrygende tid, og endnu går der frasagn om det store møde på »Nørherredhus« i Nordborg i efteråret 1926, hvor folk kravlede gennem vinduerne for at komme ind i salen, da politiet havde lukket af, fordi salen var overfyldt til trængsel. Her optrådte mændene fra Bondens Selvstyre, men de fik læst og påskrevet af Stauning, som de urostiftere, de var.

Så kom krisen i 1930'erne. Den ramte Nordslesvig uforholdsvist hårdt. De bodemidler, som landet i sin helhed fik fra rigsdag og regerings side, slog ikke til hernede, så Stauning tog selv sagen i sin hånd. Han drog til Sønderjylland med Knud Korst, den nuværende generaldirektør for Told- og Skattedepartementet, som sekretær, og så mødte sønderjyderne frem for statsministeren, både for at klage deres nød og for at komme med forslag til bodemidler. Stauning viste ikke mindst ved denne lejlighed, at han kunne byde sig det utrolige for at nå et resultat. Resultatet blev den sønderjydske rentelettelseslov, hvorefter staten betalte renten af de sekundære prioriteter i landbrugsejendommene i Sønderjylland. Denne lov hjalp det sønderjydske landbrug igennem krisen.

Stauning var ikke den utilnærmelige person, som folk i almindelighed troede. Hos ham dirrede følelser og forståelse for andres nød og forhold, når sådan noget berørte ham.

Vi kom engang til Hamburg på gennemrejse, og her havde Stauning været en overgang i sine svendeår. Han tog mig med til det gamle kvarter, hvor han dengang opholdt sig, og her faldt han i dybe tanker over alle de forsømte og uhumske gader med gamle, faldefærdige bygninger og uhyggelige baggårde. I dette øjeblik mindedes han sikkert sin egen glædesløse barndom.

Statsministerposten gik ikke Stauning til hovedet. Han var og blev i sit inderste proletaren. Alle blev modtaget af ham, såvel høj som lav. L.S.-formanden, Peter Nielsen, Refsø Mark, søgte således Stauning mange gange. På et møde, som afholdtes i Holbøl med Peter Nielsen og mig som talere, bebrejdede bønderne Peter Nielsen, at han havde maskepi med Stauning. Peter Nielsen svarede omgående: »Når jeg har et ærinde på gården, så går jeg til manden selv og ikke til karlen eller høsedrengen. Ser I, Stauning er nu manden på den danske gård, og ham går jeg til.«

Stauning var for grænselandet den gode danske mand, ret mor Danmarks søn, som vi hernede mindes med ærbødighed og taknemlighed.

J. P. Nielsen.

To Gange Opposition *1920-24 og 1927-29*

AF ANDERS VIGEN

Vennens Adkomst til at skrive i Venners Bog om Stauning har jeg ikke. Naar Bogens Redaktion kom i Tanke om mig, er Forklaringen velsagtens den, at jeg i 1942 var Bidragyder til hans Dødsaaers Mindeskrift. Jeg gjorde allerede dengang opmærksom paa, at jeg kun kunde bidrage med en Tilskuers Fjernsyn, heller ikke fra de to Gange, jeg havde talt med Stauning, og som iøvrigt indbragte mig den Imødekommenhed, jeg på andres Vegne ønskede. Men jeg behøver ikke at indskærpe, at Stauning under disse korte Samtaler ikke ødslede Ord paa mig. Jeg vidste blot, at opnaaede man, om end med Forbehold i Formen, et Tilsagn, saa var man sikker paa, at det holdt. Der var i hans Personlighed et Grundfjeld, som Svig aldrig forvitrede, og hvorpaa et frodigt Jordsmon af Sind var aflejret. Jeg har altid forestillet mig, at det var Faderen, Vestjyden, der gik igen i hans Karakter, og at Sindet var Mødrenearv, hans endog til Tider den Selvtugt overmægtig, som Arbejdet krævede af ham. Men nok med denne Digression. Jeg har ikke gjort dets Emne, Staunings to sidste Oppositions 1920/24 og 1927/29 til Genstand for en systematisk eller detailleret Behandling, men heftet mig ved Træk, der syntes mig at indordne de to Intermezzoer i hans Politikerkæbnes Kontinuitet. Ogsaa de er jo Aarringe i Stammen. Tilløbs-Etapen 1920/24 giver ganske vist kun stakket Gevinst, men 1927/29 er Trappen til et Højsæde, som han kun forlod for at stige ned i sin Grav.

Stauning selv har aldrig været blind for, at Tiden havde givet ham gode Kort paa Haanden til Spillet om Folkeviljens Gunst. Men ligesaa vist er det,

at Tiden i ham havde fundet en Spiller med Evne til at vurdere ogsaa Modpartens Kort. Og ganske vist var et ungdommeligt lyrisk Jeg blevet taget grundigt i Ørene af Partitjenestens Slid og Slæb, men saaledes tøjlet gik Fantasien igen i hans Spil, hvor en Regnekunst uden Intuition og Fantasi vilde være kommet tilkort.

Saa har vi da Stauning i Efteraaret 1920 som den socialdemokratiske Oppositions Ordfører under Ministeriet Neergaard. Han har i en halv Snes Aar været sit Partis Formand, været Ministeriet Zahles tro Svend under den første Verdenskrig og har selv som Kontrol- og Socialminister haft Del i Regeringsmagten med et ikke ringe Kendskab til og ikke saa lidt Popularitet i Centraladministrationen. Men kun faa Maaneder skiller ham fra hint stormfulde Foraar, da han havde sat Majestæten Generalstrejke-Pistolen for Brystet og ført eller fulgt af sit Parti ud i et livsfarligt Opgørs Forpostfægtning.

Det kunde se betænkeligt nok ud for Stauning, selv om han ikke savnede Stof til at læse Ministeriet Neergaards og særlig Landbrugsminister Madsen-Mygdals Oprydning efter Tvangsøkonomien Teksten. Men man tog fejl, Stauning har aldrig siddet i større Held end i Foraaret 1920. Den faglig-politiske Arbejderbevægelse havde aldrig ved egen Styrke, anselig nok som den i og for sig var, kunnet hævde sig over for det borgerlige Danmark i Karré om Landets Konge. Men hvad der maatte frygtes var, at Socialdemokratiet baade ved sin egen oprindelige Ideologi og navnlig under Paavirkning af Tidens demagogiske Smitte skulde blive løsrevet fra den demokratiske Tradition, som det omsider havde faaet fælles med Samfundet som saadant, og i hvert Fald blive Skuepladsen for antiparlamentarisk Radikalisering. Jeg er derfor ikke i Tvivl om, at Stauning i disse Muligheder har set et lovende Sammentræf af borgerlig og socialdemokratisk Risiko. Og det var ham, der i sin Egenskab af Partiformand og Formand i Københavns Borgerrepræsentation havde det førende Ord, først og fremmest under Forhandlingerne paa Amalienborg. Man vil finde, at medens han uden for Kongeboligen gav Situationens folkelige Behov af agitatorisk Grovfoder sin Favnsfuld, saa var han i alle reelle Henseender en mindelig Afgørelses og, mener jeg, i Virkeligheden ogsaa sin Konges Mand. To Udtalelser af ham synes mig betegnende for hans Holdning. Da Kongen har afskediget Ministeriet Zahle, siger han i en Partiforsamling,

at Arbejderklassen kræver en Udvikling paa Lovens Grund, og at ingen Mand i Landet maatte have Privilegium paa at bryde denne Udvikling. »*Alle maatte staa lige for Loven*«. Det er at give Manden fra Gaden Kongen til Ligemand, og hvilken Tilhører i Folkets Hus kunde forlange mere? Generalstrejke-Stemningen spiste sig mæt paa disse barske Ord, og Republikken tonedede frem i Tankerne. Men i den Resolution, som Forsamlingen vedtog, og som med Stauning som Ordfører overbragtes Kongen paa Amalienborg, og som i og for sig tager Munden fuld, er der dog kun Tale om Krav, som kunde indfries paa normal parlamentarisk og faglig Vis. Og da Stauning et Par Dage efter i Spidsen for Borgerrepræsentationen gaar til Kongen, er det for at bede Ham om at iværksætte et Ministerskifte, der har parlamentarisk Berettigelse. Fra Slots-trappen siger han derefter til det paa Pladsen forsamlede urolige Menneskemylr, der raabte paa Republik, at Kongen har lovet at overveje Henvendelsen, men at Statsministeren (Liebe) ikke havde været den venlig stemt. Staunings Referat er fuldstændig korrekt, over for Statsministeren maadeholdent i Formen, men ved sin psykologiske Virkning faktisk en Tillidserklæring til Kongen og realpolitisk en Fuldræffer. Vi føler, at Generalstrejken er ved at tabe Vejret, og at Republikken kan gaa hjem og lægge sig, men ogsaa, at Fredsslutningen vil blive en tvungen Sag for de Politikere, der netop i den politiske Generalstrejke, eller dog Truslen derom, havde set et Attentat paa »en rolig og sikker Udvikling« og, i Samling om Kongemagten, vilde slaa dette Attentat ned. Forudsætningen vilde strande paa Kongens af Stauning kundgjorte *Overvejelser*. Er det en dristig Gisning, at Kong Christian X fra Paaske-dagene mindre bevarede Indtryk af Thorvald Stauning som en barrikadeglad Republikaner end som en dansk Politiker, med hvem man kunde tale sig til rette, endda uden alt for brydsomt Besvær, fordi Lighederne folkeligt set var større end Forskellene? Slaar denne Gisning til, blev Generalstrejken et Solidaritetsgry for Kongen og Stauning, hvem vil saa nægte, at Lykken var Stauning en fuldt saa god Forbunds-fælle som Forstanden!

Men hvad der er forbeholdt Fremtiden at gøre aabenbart, lader Øjeblikket sig ikke besvære af. Og medens det faglige Paaskeforlig kunde hævde sig over for syndikalistiske Demonstrationer, var Paaske-Revoltens for den radikal-socialdemokratiske Koalition, som saa længe havde behersket dansk Politik,

en Katastrofe, som Stauning først ni Aar efter kunde gøre god igen. Efter hin Foraarsrus var Tømmermænd uundgaaelige. Den socialdemokratiske Opposition fik vanskelige Vilkaar, og bar den almindelige Stauning imod, saa blev Partiets Stilling yderligere tynget af den økonomiske Krise i Aarene efter 1920.

Hvad en saa grundigt erhvervet og saa planmæssigt befæstet Autoritet som Staunings under disse Omstændigheder betød for den socialdemokratiske Arbejderbevægelse, kan der ikke være to Meninger om, ihvorvel det ikke maa glemmes, at det var Lyngsø, af Temperament hans Antipode og i det faglig-politiske Samarbejde alt andet end Politikens Følgesvend, der kaldte Fagbevægelsens uroligste Gruppe, Arbejdsmændene, til Fanerne, da Syndikalismen truede med at infiltrere den.

Nogle Aar senere skulde det som bekendt komme til et næsten ulægeligt Brud mellem de to Mænd, men i det lange Løb maatte Føringen tilfalde Politikeren Stauning, Disciplinens Haandhæver og efterhaanden ligefrem dens Symbol.

Selv havde han med buldrende Tunge og haard Haand sat en syndikalistisk Ungdomsguerilla paa Porten, og i Danmarks socialdemokratiske Ungdom var der i 1920 skabt en partitro Organisation, hvis Paalidelighed han lønnede med politisk og personlig Bevaagenhed.

Hvis Stauning nogensinde har været ortodoks Marxist, maa dette Afsnit af hans Socialisme vistnok henlægges til en ungdommelig, lyriskfarvet Fase af hans Udvikling. Derimod tror jeg, at han aldrig, det skulde da være i hans allersidste, tragiske Aar, har vaklet i Forvisningen om, at Evolutionen vilde føre til et i det materielle Samfundsliv socialistisk Resultat. Paa Udviklingen i denne Forstand har han troet, dens Fremme har han med fuld Tillid gjort til sit Arbejdes Ledestjerne. Som Aarene gik, har han set Maalet rykke fjernere, men Vejen til Gengæld blive jævner, det sociale Milieu gunstigere for Reformen paa det bestaaendes Grund. Og »det bestaaende« havde Stauning for sig, hvor han kunde tilkende det Værdi for Karakterdannelse og Livsholdning. Saadanne gode Sider fandt han selv ved den Tid, da han bitrest oprørtes over Klassedelings Tryk paa Underklassen. Mere uklart er det mig, om han havde Blik for de Omkostninger af individuel Slappelse, der kunde blive Følgen af en rundhaandet Socialpolitik.

Men i hvert Fald har det franske Ord: »Det er de fattiges Luksus, der ruinerer Staterne«, næppe ængstet ham. Det har været hans Overbevisning, at en socialdemokratisk Verden vilde betyde Afskaffelse af selve Fattigdommen, og at det i den Verden, han havde at gøre med, var de riges Luksus, der avlede Fattigdom omkring sig. Med dette Syn paa Tingene maatte den økonomiske Katastrofe efter 1920 blive ham et udtømmeligt Stof til Angreb paa det politiske Systemskifte og det private Penge- og Erhvervsstyre, der havde faaet for frie Hænder ved Krigens Ophør. Efter min Mening er det omsonst at ville sige Staunings Opposition i denne triste Periode fri for demagogisk Ukrudt, og det synes mig, at han var stærk nok til at kunne undvære Bistand af daarlig gammel Vane. Men ganske vist, der skulde tales ud ad Vinduerne, og i de reelle Bestræbelser for at lempe Pengevæsen og Erhverv gennem Misèren savnedes hans Tilskyndelser og Bistand ikke.

Socialt set var Ministeriet Neergaards Tid en vigtig Reformationsperiode, og Lønreduktionerne i 1921 og 1922 gik, hvor bittert end Arbejdsgiverforeningen lastedes for onde Hensigter, ikke udover det erhvervsmæssigt tilraadelige. Fra 1923 bedredes særlig den industrielle Konjunktur, ikke mindst som Følge af det Kronefald, der blev Ministeriets politiske Bane. Jeg kan ikke se, at Staunings Anvisninger paa Løsning af Valutaproblemet udmærkede sig frem for andre i det Mangefold, der var Raadvildhedens golde Indsats, men Regeringen var bragt i en Situation, der gav en haandfast Opposition i Stemnings-Medvind Kortene paa Haanden. Folketingsvalget i April 1924 blev Staunings første gennemgribende Valgsejr, hævdede Socialdemokratiet til Tingets største Parti og ham selv til Statsminister.

Den socialdemokratiske Valgparoles »Bankvælde eller Folkestyre« var et Frase-drøn, og paa Rigsdagen maatte det første Ministerium Stauning nærmest siges at møde med Skueretter fra det Partiprogram, Stauning havde ladet en Kongres vedtage i Odense 1923.

Allerede dette Program spaaede med forskellige vidtgaaende Reformkrav Ministeriet en kort Levetid. Men det var til Gengæld vedtaget paa lang Sigt og med vedvarende socialdemokratisk Fremgang som Forudsætning, sandsynligvis ogsaa med Henblik paa — før eller senere — Genoptagelse af Samarbejdet med den siden 1920 forskræmte Radikalisme.

Og saaledes set er dette socialdemokratiske Odense-Program Staunings uomtvistelige Adkomst til Statsmandsry. Hans Adkomst, ikke fordi det tegner sig med Genialitetens Flammeskrift eller kunde gaa noget Kongresmedlem, selv det jævne, over Hovedet, men netop fordi det traf Anskuelse og Ønsker i Pletten og samtidig drog Blikkene fremover. Det var et Program med Perspektiv, paa eengang agitatorisk og brugbart i Praksis, dette ogsaa saaledes forstaaet, at Tempo og Tilpasninger efter Omstændighederne faktisk vilde kunne bestemmes af en Leder, som Partiet var indøvet i at følge. At Stauning i høj Grad benyttede sig af dette Tillidsmandat, fik man slaaende Bevis for i 1935, og den Frihed, hvormed han bevægede sig, gik ud over, ja, endog imod Aand og Bogstav, naar Omstændigheder og Erfaring syntes ham at gøre det nødvendigt.

Endnu i det socialdemokratiske Forfatningsforslag af 1923 skal Kongen erstattes af en Præsident i Republikken Danmark. Hvorledes Stauning sluttelig likviderede Præsidenten og blev en god gammeldags dansk Royalist, omtales andetsteds i denne Bog. Og ingen dansk Konge er blevet hjerteligere hyldet af en Folkefælle end Kong Christian X af Generalstrejkeren Thorvald Stauning.

En anden noksom bekendt Udvikling viser Staunings Militærpolitik, der fra Afrustningens Ortodoksi i 1920'erne førte ham saa nær til et positivt Standpunkt som foreneligt med et radikalt Samstyre og med den pessimistisk farvede Opfattelse af, hvad Tiden bar i sit Skød, som blev hans i de sidste Aar før den anden Verdenskrig.

I sin Ungdom var Stauning ligesom sine Læremestre og i god Overensstemmelse med et uudryddeligt Menigmands-Instinkt Forsvarsven, om end med antimilitaristisk Etikette. Og et udpræget nationalt Sindelag, der ogsaa gjaldt *Riget* Danmark, lagde han altid for Dagen, saa langt og paa den Maade, Mulighed efter hans nøje Overlæg gaves. Jeg gør ingen Undtagelse med hans Optræden før og efter Genforeningen og finder den Illusion, der lod ham bygge Grænseproblemets Løsning paa Forstaaelse med det tyske Socialdemokrati, forstaaelig. Han var sine tyske Partifællers Aandsfrænde og endnu under Besættelsen var det oprigtige Ord, han talte om Frændefølelse over for det tyske Folk. En national Bedrift om Socialdemokratiets Opsugning af Nordslesvigs Arbejderbefolkning var ikke hans Værk, men øvedes dog under hans Øjne og med hans vaagne Bistand.

Men da Stauning dannede sit første Ministerium, var den almindelige Anerkendelse af ham som national Personlighed knap nok i sin Vorden og hans eget Gros af Partifæller har næppe anet, ad hvilke Veje Tiderne og han vilde »nationalisere« Arbejderbevægelsen. Jeg har kun villet antyde, hvorledes han allerede ved Udgangen af Oppositionsaarene 1920/24 i afgørende Henseende har sat den Kurs, der, om Vinden ellers bar med, lovede strygende Sejls.

Og Vinden bar med. Ikke fordi det var Stauning, der blev Fader til Madsen-Mygdals »ærlige Krone«, thi det Afkom bragte han sig uforvarende paa Halsen. Samlivet mellem Socialdemokratiet og Venstre har altid været kendetegnet af stormende Episoder med paafølgende Separationer — indtil om ikke han, saa hun gjorde det godt igen. Men Stauning fik Medvind, fordi Sammenstødet mellem den ærlige Krone og de sociale Kræfter gav ham Stemmerne og spiste Madsen-Mygdal af med Æren.

Nu var det Synd at sige, at Stauning undte Madsen-Mygdal Ære. Han siger i 1928, at der ligger en »tæt og klam Taage over Landet«, at »det nuværende Ministerium har skaaret dybt ind i Fattigmands Kød og har længe fileet løs paa Benet«, at Resultatet af Ministeriet Madsen-Mygdals Styre er blevet »stort set kun eet, den rige er blevet rigere, men den fattige mange Gange fattigere. Se ud over Landet, hvor Fattiggaardene igen er ved at aabne deres Porte paa vid Gab « o.s.v.

Dette Ekko af hans yngre Aars Valgmødedansk spotter alle Forsøg paa at fortie, at han som Agitator lod Hensigten hellige Midlerne. Da han holdt sin Grundlovstale i 1928 og opfordrede til at se ud over Landet, var Synet i Virkeligheden alt andet end nedslaaende. Madsen-Mygdals Nedskæring var saa nogenlunde prellat af paa det afgørende Punkt, Arbejdslønnen. Men at der iøvrigt var reguleret, holdt igen og sparet havde ikke været forgæves, og netop i 1928 begyndte Erhvervs-konjunkturerne at rette sig. 1929 blev et klart Opgangsaar. Og Ministeriet Madsen-Mygdal faldt aldeles ikke paa sin økonomiske Politik, men som bekendt paa en irrelevant militær Uoverensstemmelse med det konservative Parti. Det var denne Uoverensstemmelse, der skaffede Stauning Sejrsvalget i April 1929. Held havde han ofte, men i Foraaret 1929 overbød det sig selv. Det var af Riget og Magten, dets Lykkepose bugnede.

Men Heldet tog heller ikke fejl af sin Mand. Fra 1929 stammer hin Grund-

lovstales Vælgermusik, men allerede fra 1928 de Politikerord, at »jeg (Stauning) tror absolut, at Industrien kan frelse Samfundet«. Al Respekt for »beskednere Midler« som Jordudstykning og offentlige Arbejder, men beskæftige de Hundredtusinder kan kun Industrien.

Det er et socialdemokratisk og et antiagrarisk Synspunkt. Men dets politiske Konsekvens er Protektionisme, og Socialdemokratiet var ideologisk, traditionelt, endog ved Overbud over Venstre, et racerent Frihandelsparti. Det var en Fortid, der bandt haardt, selv om Frihandelslyriken efterhaanden var nedstemt til Forsagelse af Beskyttelsestold, medens andre Foranstaltninger paaskønnedes, naar de ledsagedes af statslig Profitkontrol med de paagældende Industrier. Jeg kan imidlertid ikke her komme ind paa de Forsøg, Stauning i Aarene fra 1920 gør paa at formulere en flersidig industriel Protektionisme, som Erhvervets Driftsherrer kan finde antagelig. Men i 1927 slaar han paa en socialdemokratisk Kongres en Streg over de foregaaende Aars Halvheder. Arbejdsløsheden er knugende stor og giver hans Tale Resonans. Der skal og maa skaffes Beskæftigelse, hvor det er hensigtsmæssigt ved Importrestriktioner og Told. Frihandel faar den Reverens, der tilkommer Maalet, men nu er det et overhængende Formaal, der har Ordet.

Der var lidt Frihandelsvrøvl paa Kongressen, men Stauning tramper det ned og kan kort efter stille med Kriseforslag paa Rigsdagen. Forsøget paa at komme til en Forstaaelse med Regeringen strander ganske vist, og de Konservative vover ikke et Brud med Venstre. Men Stauning har faaet frie Hænder af sit Parti, og han sikrer sig socialdemokratisk Alibi ved at angribe Industrien for manglende Rationalisering og forlange Arbejderpart i Ledelsen af Virksomhederne. Til Gengæld skal Staten baade finansielt og ved Værn mod udenlandsk Konkurrence kraftigt bidrage til at gøre Industrien til Landets frelsende Erhverv. Og Beskæftigelse var dengang, som det er den Dag i Dag, Frelsens Stikord. Det maa erkendes, at Staunings aabne Undsigelse af Frihandelsdogmet betød renere Luft i dansk Politik. Og under Verdenskrisen efter 1930 lønnede det sig uvurderligt for ham, at han havde sagt til i Tide. Industrien var ham et solidt Rygstød under Gennemførelsen af disse Aars mangestrengede Protektionisme, og Beskæftigelsen er den Dag i Dag Socialdemokratiets bedste Kort over for den offentlige Bevidsthed i alle Lejre. Det er noksom bekendt, at han nogle faa Aar

efter 1929 gav Landbruget en med Industrien sideordnet Stilling som frelsende Erhverv, og at Parolen »Arbejdere og Bønder« trods sin kommunistiske Oprindelse blev god socialdemokratisk Latin i hans Mund.

Jeg har kun om Stauning som Oppositionsfører 1927—29 yderligere at bemærke, at han var sagligt virksom paa Rigsdagen og skaffede sit Parti Indflydelse paa vigtige Afgørelser, den mest iøjnefaldende formentlig den Ordning af Landmandsbankens Forhold, der stadig er gældende.

Da han blev Statsminister efter Madsen-Mygdal, handlede han ingenlunde som hine ægyptiske Konger, der lod deres Forgængeres Bedrifter bortmejsle af Mindesmærkerne. Han udslettede aldeles ikke Madsen-Mygdals gode Gerninger, hvor de kunde tages til Indtægt for Samfundets og Statens Økonomi. Og saa kom, hurtigere end han havde ønsket, den Tid, da Staten blev ogsaa deres Tilflugt, der, uforsonligt, havde fordømt hans »Statssocialisme«.

Thi nu følger de mindeværdige Aar, da selve Landbruget nødes til at efterlade sin Liberalisme foran Staunings Entrédør i Kanslergade, og da Venstres og Konservatismens haabløse Kamp for de kummerlige Rester af et Landstingsflertal giver ham i den Grad Haand i Hanke med Tingene, at ingen dansk Politiker har naaet en saadan Magtfulde, underbygget som Staunings var af en offentlig Mening, der bredte sig i stadig større Ringe omkring selve Arbejderpartiet, indtil han selv saa sig som Grundlægger af et, ikke just socialistisk, men dog med Socialdemokratiets Fremtidsstat nær beslægtet Danmark.

Men ogsaa Stauning skulde i sin Triumf faa Gudernes Misundelse at mærke. Medens han baade i 1924 og 1929 høstede Frugterne af en Magtovertagelse under gunstige Konjunkturer efter en Krisetid, blev de gode Aar sidst i 1930'erne Afslutningen af hans Sejrsløb. De blev det, fordi Oprustningen til den anden Verdenskrig var den Drivkraft, der satte Hjulene i Sving. Og Verdenspolitikens optrækkende Uvejr kunde ingen Stauning betvinge.

I sit Nederlag i Forfatningssagen var han knap saa sagesløs.

Landstinget af 1915 er Venstres eller ret beset J. C. Christensens. Hans er ogsaa Grundlovskravet om, at der til endelig Bekræftelse af en Forfatningsændring skal iværksættes Folkeafstemning, og at den samlede Vælgermasse med 45 % af sine Stemmer skal gaa ind for den ny Forfatning. Der er sagt mange onde Ord, ogsaa af mig, om denne Bestemmelse, men jeg er ikke saa vis paa,

at den var Stauning en Torn i Øjet. Den gav ham Anvisning paa at søge Overenskomst med Oppositionspartierne om et Grundlovsforslag, og saavel en almindelig demokratisk Betragtning som hans politiske Indstilling gjorde ham en saadan Løsning baade ønskelig og opnaelig. Han havde før været Vært ved Fællesspisning med politiske Modstandere, og det havde ikke kostet ham Vælgergunst, at Anretningen ikke saa nøje svarede til de agitatoriske Forberedelser.

Det kunde se ud, som om det vanskeligste Problem i Forfatningssagen ikke var Landstingets Afskaffelse, men den Nedsættelse af Valgretsalderen, til hvilken han og hans Rigsdagsflertal ogsaa havde løftebundet sig. Men et Kompromis laa i Luften.

Saa gaar da Stauning til Værks med al Sindighed, nedsætter Forfatningskommissionen i 1937 og lader den sidde og snakke frem og tilbage, uden at der »viser sig noget«. Der var ikke Fest og Fart over Stauning, da han bar Mærkesagen, der skulde krone hans Livsværk som Politiker og være hans Æresminde som Demokrat, frem for Folket. Han bekransede den ikke, løftede den ikke i sin Favn, han lagde den paa Bordet blandt de andre Sager. Den maatte have sin Tid, thi kommer Tid, kommer Raad. Men de, hvis Medvirken han paakaldte, havde en Mistanke om, at lod de Tiden vente paa sig, saa kunde Stauning længe forsone sig baade med den gamle Grundlovs Landsting og med dens Valgretsaldere.

Saaledes gaar det til, at Christmas Møller sent paa Efteraaret 1937 kan tilraabe Stauning sit konservative: Hvad Dælen nøler Statsministeren efter! Fra dette Øjeblik var Grundlovssagen i Offentlighedens Øjne fuldt saa meget hans som Staunings. Og det bekom den ikke godt, fordi han var et Splidens Tegn i sit eget Parti og Venstre en Vederstyggelighed, og fordi hans Stilling i Forhandlingen med Regeringspartierne led derunder.

Jeg har aldrig delt hin Mistanke om, at Grundlovssagen ikke laa Stauning paa Hjertet. Jeg tror ikke, at han kun var engageret i den med sin Prestige. Men han tog fejl i, at Sagen ikke hastede, ikke just af ham krævede en ny Ungdom, Troskabsbeviser, der ikke blot sagde god for hans Redelighed, men rejste Bølger af Stemning om ham. Efter mit Skøn viste han ringe Interesse for den saglige Bearbejdelse af det Forslag, hvori Overenskomsten med Christmas Møllers konservative Gruppe udformedes. En ganske vist mere emsig end vægtig

Kritik af Enkeltheder blev overhørt, og der var værdifulde Ideer, som kun valent kom til Udtryk. Som det allerede har vist sig, vil Forslaget alligevel i anden Omgang kalde dem, der laa det ihjel i 1939, med uafrystelig Selskab.

Stauning var, som altid, til Punkt og Prikke loyal over for sine konservative Partnere, men jeg tror ikke, at han havde høje Tanker om Det konservative Folkepartis Fremtid. Hvorfor han efter min Mening oversaa, at denne Fremtid i dybeste Forstand var et Spørgsmaal om Forfatningssagens Skæbne, kan jeg ikke her komme ind paa. Nok er det, havde Stauning sat Sagen igang paa det jævne, saa lod han den ogsaa fortsætte i langtrukken Pasgang, alt imedens Angrebene paa hans Militærpolitik og Eruptionerne af Modsætningerne inden for Det konservative Folkeparti rumsterede i den offentlige Debat. Hvad derved gik tabt, kunde han ikke senere genoprette. Et Hanefjed fra Maalet brast Grundlovssagen for ham.

De Indvendinger, jeg mener at maatte rette mod hans Fremfærd i denne Sag, der paa saa mange Maader, om jeg saa maa sige, krævede en anden Instrumentation end den, han haandterede saa sikkert, vil jeg kun uegentligt have forstaaet som en Anklage mod en Mand, der ved sine Aar, sine Erfaringer og sin Praksis var henvist til at holde sig paa kendt og prøvet Vej. Men ogsaa Sejre kan føre til Nederlag. Hvad Stauning havde vundet i Magt over begge Rigsdagens Ting, var blevet Smalkost for Ideen om den totale Demokratisering af Forfatningen. Ogsaa paa ham selv havde Tiden slidt. Det skulde snart blive vitterligt for alle, at hvad der oprindelig og langt hen i hans Liv havde været et saa at sige naturbestemt, løfterigt Udviklings-Perspektiv, fornummede sig for ham i et giftigt Mosebryg af Sortsyn, hvori endog hans Haab syntes at aande tungt.

At jeg ved at give Stauning et Medansvar for Grundlovssagens efter min Overbevisning uforsvarlige Forlis ikke har slettet en Tøddel i min Dom over den politiske og nationale Uformuenhed, hvorpaa den grundstødte, bemærker jeg kun for en Ordens Skyld.

Anders Vigen.

Regeringschefen

AF KR. BORDING

Min allerførste personlige erindring om Th. Stauning skriver sig fra 1901. Jeg var dengang vognmandskusk i København, 25 år gammel, altså lidt yngre end Stauning, medlem af Lyngsies arbejdsmandsforbund og af Socialdemokratisk Vælgerforening i 7. kreds. Som stærkt politisk interesseret gik jeg valgaftenen den 3. april hen i Rømersgade for at høre resultaterne af det folketingsvalg, der kom til at betegne det politiske systemskifte.

Der var selvfølgelig fuldt hus i Rømersgade. Der var jo ikke noget med dengang at sidde hjemme ved radioen og følge slagets gang. Det var længe for højtalerens tid, og det var derfor praktisk at have en mand med en stærk røst til at læse resultaterne op. En sådan mand havde man heldigvis den aften i Rømersgade — det var den unge Thorvald Stauning.

Jeg lagde hurtigt mærke til den effektfulde måde, hvorpå Stauning meddelte resultaterne. For eksempel: Der kom et telegram fra en kreds, hvor Højre var gået noget frem. Det var jo ikke så godt, og meddelelsen blev mødt med højlydt mishag. Men Stauning fortsatte uanfægtet, og han havde den glædelige oplysning til sidst, at fremgangen for Socialdemokratiet var langt større. Så brød en øredøvende jubel løs. Det var også Staunings beregning, og han fulgte denne taktik aftenen igennem, hver gang der var lejlighed til det. Jeg fik her et stærkt indtryk af, at Stauning havde sans for det dramatiske, og senere hen i livet skulle jeg få mange andre eksempler derpå.

Mit ophold i København strakte sig kun over halvandet år, så rejste jeg tilbage til Jylland og overtog en gård i Bøgballe. Selv om jeg deltog ivrigt såvel

i det politiske som det kommunale arbejde, havde jeg dog ikke lejlighed til foreløbig at komme Stauning på nærmere hold.

Det næste stærke indtryk fik jeg af Stauning forud for folketingsvalget 1910. Vi skulle skifte kandidat i Vejlekredsen, og jeg ville gerne have pastor Dahl i Sædder. Han havde været præst i Brande, og derfra kendte jeg ham. Jeg skrev derfor til Stauning om sagen, men han svarede tilbage, at det var bedst at vente lidt endnu med Dahl. Han troede nok, at Dahl *ad åre* kunne blive en god kandidat, men han skulle først erhverve sig lidt mere indsigt i politik og have nogen mere føling med partiet. Det hjalp ikke noget, at Dahl var stiller for Stauning i Faksekredsen; den slags personlige hensyn lod Stauning sig aldrig lede af i politiske spørgsmål. At Dahl udviklede sig i den af Stauning antydede retning, viste den kendsgerning, at Stauning gjorde ham til kirkeminister både i 1924 og 29.

Efter at jeg ved september-valget i 1920 var blevet medlem af folketinget, fik jeg rig lejlighed til et nærmere studium af Stauning. Han var dengang formand for rigsdagsgruppen og partiets politiske ordfører. Som hørende til de yngre af anciennitet kom jeg dog ikke Stauning på helt nært hold, og det var derfor en meget stor overraskelse for mig, da han opfordrede mig til at træde ind i det første socialdemokratiske ministerium i 1924.

Ved folketingsvalget den 11. april var Socialdemokratiet gået over 80.000 stemmer frem til ca. 470.000 og havde forøget sit mandatantal fra 48 til 55, og de radikale var gået to mandater frem, nemlig fra 18 til 20. Tilsammen havde de to partier altså 75 af folketingets 149 mandater og dermed absolut flertal. Venstre var gået 52.000 stemmer tilbage og havde mistet 7 mandater, og tre dage efter valget indgav Neergaard ministeriets demissionsbegæring. Kongen opfordrede Stauning som formand for det største parti til at danne den ny regering, og den 16. april — det var askeonsdag — holdt Socialdemokratiets hovedbestyrelse møde på Christiansborg for at drøfte situationen. Hovedbestyrelsen gav enstemmigt Stauning bemyndigelse til at følge kongens opfordring, og lige så enstemmigt gav man Stauning frie hænder med hensyn til alle personspørgsmål, selv om det af rent formelle grunde blev vedtaget, at ministerlisten skulle forelægges for rigsdagsgruppen og partiets forretningsudvalg, inden den som indstilling afleveredes til kongen.

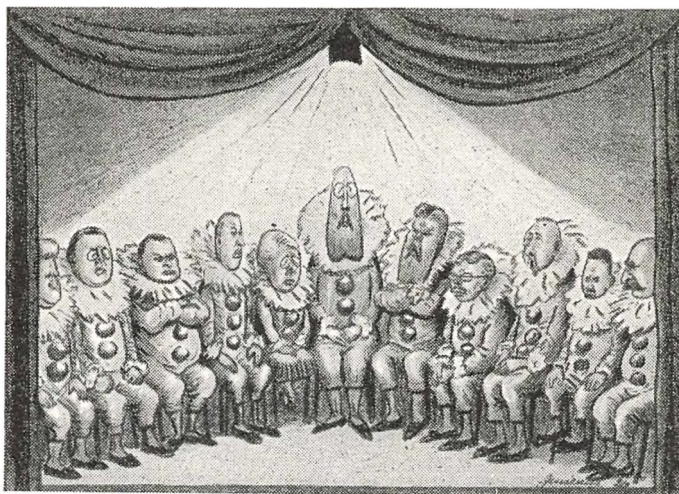
Staunings opfordring til mig om at træde ind i ministeriet kom på en meget ligefrem måde, nærmest sådan i forbigående. Under frokostpausen ved hovedbestyrelsesmødet standsede han mig uden for snapstinget og sagde, han havde tænkt sig, at jeg skulle være landbrugsminister. Jeg svarede, at det havde jeg ingen lyst til og vel heller næppe evner, og at jeg forresten var af den anskuelse, at det burde være en husmand. Under alle omstændigheder måtte jeg da først tale med dem derhjemme om det, for det var jo ikke så nemt på een gang at passe både gården i Bøgballe og et ministerium. Stauning mumlede lidt om, at det var der selvfølgelig ikke noget at sige til, men at sagen jo hastede, og forøvrigt kunne han betro mig, at flere andre partifæller også mente, at det skulle være mig.

På hjemrejsen om natten fulgtes jeg med landstingsmand Mads Jensen-Aale, og han opfordrede mig stærkt til at sige ja, idet han forklarede mig betydningen af, at man fik *en socialdemokratisk bonde* som landbrugsminister.

Allerede langfredag kom der ekspresbud fra Stauning om, at nu skulle det være, jeg måtte sige ja. Hvis jeg ikke gjorde det, så han sig nødsaget til at tage en uden for de egentlige landmænds kreds. Så vidt jeg ved, tænkte han i så henseende på folketingsmand, dyrlæge J. P. Jensen, Terslev, der havde stor indsigt i landbrugsspørgsmål og beskæftigede sig meget med dem.

Nå, resultatet blev som bekendt, at jeg sagde ja — men jeg havde nu ellers aldrig tænkt mig, at udpegningen af en minister skete med så kort varsel og på en så jævn og uhøjtidelig måde. Men det var nu Staunings facon. Han kunne ellers godt optræde formfuldendt, når det skulle være; men han havde også i visse situationer noget af den gamle håndværkssvends bramfri måde at klare sagerne på — uden alt for megen højtidelighed og unødige dikkedarer.

Mit første indtryk af Stauning som statsminister fik jeg allerede, da han om eftermiddagen den 23. april præsenterede det nye ministerium for kongen på Amalienborg. Kongen gjorde et noget nervøst indtryk, og det var vel i og for sig meget forklarligt, det var jo den første socialdemokratiske regering, han stod over for, og der var vel også endnu nogle mindelser om de bevægede dage i 1920, da forholdet mellem kongen og Socialdemokratiet jo ikke var det bedste. Staunings ro og sikkerhed og naturlige værdige optræden indvirkede imidlertid på os allesammen, kongen iberegnet, og det var tydeligt, at kongen var meget

Stauningregeringen 1924—26 tegnet af Jensenius i »Blæksprutten« som co-optimister.

mere rolig ved situationen, da vi gik, end da vi kom. Og det var for den sags skyld vel også de fleste af os andre. Også vi havde med en vis spænding imødeset denne præsentation for kongen.

Det vil sikkert være på sin plads her at erindre om den programerklæring, som Stauning på den nye regerings vegne afgav i folketinget den 30. april 1924 for at give oppositionen lejlighed til at udtale sig.

Stauning mindede om, at det nye ministerium var konsekvensen af valget den 11. april. »Dette ministerium er udgået af det socialdemokratiske parti, hvis program er målet for dets arbejde. Ministeriet vil føre en demokratisk samfundspolitik, ved hvilken der tages hensyn til alle landets erhverv og til alle berettigede interesser i samfundslivet«.

Og han tilføjede:

»Den samlede regering ønsker derfor også, at det politiske arbejde skal foregå på parlamentarismens grund, hvorfra ingen afvigelse vil ske«.

Denne passus i programtalen var meget betydningsfuld, og den vakte med rette stor opmærksomhed, for når Stauning erklærede, at den *samlede* regering ville stå på parlamentarismens grund og ikke foretage nogen afvigelser derfra, så var det også en erklæring *på kongens vegne*. Det var jo dengang ikke mere

end fire år siden, man havde oplevet de bevægede påskedage, da kongen i strid med parlamentarisk statsskik afskedigede ministeriet Zahle.

I en ledende artikel den 1. maj fremhævede »Social-Demokraten« da også den nævnte passus meget stærkt. Bladet skrev bl. a.: »Vi ønsker at understrege denne erklæring, hvori ligger, at episoden af 1920 ikke vil blive gentaget. Den var en fejltagelse, en afvigelse fra den parlamentariske grund, men mod sådant er ministeriet Stauning sikret«.

Det var typisk for Stauning at få ordnet dette delikate spørgsmål på en lige så behændig som klar måde. Stauning var jo ikke de mange ords eller omsvøbs mand, han var en mester i at få sagt meget med få ord. Med begivenhederne i 1920 i frisk erindring var det i alle henseender klogt af Stauning at fjerne enhver tvivl om kongens sindelag over for det socialdemokratiske ministerium, og efter min opfattelse gjorde han derved kongen en stor tjeneste. Der er vist heller ingen tvivl om, at kongen vidste at påskønne det.

Mens Staunings erklæring ikke gav anledning til nogen debat i folketinget, da den blev fremsat, drog Pürschel som de konservatives ordfører spørgsmålet ind i debatten om valutaloven. Hr. Pürschel betegnede »Social-Demokraten«s kommentarer og udlægninger som en grov usømmelighed, hvor man »gav kongen til pris«. Helt anderledes udtalte Ove Rode sig som de radikales ordfører. Han sagde:

»Jeg har med stor interesse set denne udtalelse og også den efter min mening utvivlsomt autentiske forklaring, der er givet af den, hvorefter udtalelsen altså betyder, at den samlede regering tager definitiv afstand fra den afvigelse fra parlamentarismens grund, der fandt sted i 1920. Jeg betragter det som en overmåde stor vinding for parlamentarismen her i landet, at dette er fastslået så klart. Det vil altså sige, at det nuværende ministeriums skæbne ligger i dette høje ting og ingen andre steder«.

I sit svar sagde Stauning:

»Det ærede medlem hr. Rode har selvfølgelig ret, når han sagde, at han forstod det således, at ministeriets skæbne ligger udelukkende i folketingets hånd«.

Mærkeligt nok tog Venstre slet ikke del i denne debat.

Allerede i det første ministermøde opfordrede Stauning os til i løbet af somme-

ren at udarbejde vore programpunkter i lovforslags form, og det gjorde vi jo også i udstrakt grad. Stauning gjorde sig ingen illusioner med hensyn til gennemførelsen af disse lovforslag, ministeriet hvilede jo på et mindretal både i folketing og landsting. Det radikale Venstres stilling var angivet gennem en tale, som forhenværende statsminister Zahle havde holdt ved partiets landsmøde i København i dagene omkring regeringsskiftet. Zahle sagde ved denne lejlighed:

»Socialdemokraterne skal selv danne deres ministerium. Vi ønsker ikke heller ved andre parlamentariske tillidsposter at gøre os i mindste måde forbundne, men vil aldeles frit være rede til samarbejde i gensidig loyalitet, men ikke til nogen art sammenblanding. De to partiers programmer og ideer er forskellige, deres mål også, og vi forbeholder os derfor vor fri og åbne kritik«.

Der var således ikke megen udsigt til at skabe flertal for de lovforslag, der byggede på det program, Socialdemokratiets kongres i Odense året i forvejen havde opstillet, og som vi var gået til valg på. Det indså Stauning selvfølgelig så godt som nogen; men for ham gjaldt det om, dels at vi gennem lovforslagenes udarbejdelse og fremsættelse på rigsdagen fik offentligheden gjort bekendt med vore principielle synspunkter, og dels at vi gennem vor administration skulle ramme en pæl gennem den ofte fremsatte påstand, at socialdemokraterne ikke havde forstand på at regere. Derfor passede det nok Stauning særdeles godt, at Bramsnæs fik indført »den ærlige finanslov«, d. v. s. at man indførte en reform, således at de investerede kapitaler forrentedes, og at der foretoges afskrivninger på anlæg i årenes løb, en reform, der efterhånden vandt almindelig anerkendelse.

Løvrigt blandede Stauning sig uhyre lidt i de enkelte ministres arbejdsområder. Havde Stauning først vist en mand tillid, gav han ham frie hænder til arbejdet, og derved lagde han jo også et stort ansvar på den enkelte og tvang vedkommende til den største påpasselighed.

Staunings ledelse af ministermøderne var mønsterværdig, han var den fødte forhandlingsleder. Hvad der i høj grad imponerede mig, var hans evne til under en forhandling at formulere skriftligt, hvad der efter hans opfattelse var det centrale i sagen, og hvad der kunne siges at være enighed om. Når forhandlingerne så var tilende, havde Stauning nedskrevet et forslag, hvori der næsten aldrig foretoges væsentlige ændringer. Det var en fænomenal evne hos ham.

Det, der stærkest prægede tiden, da vi trådte til i 1924, var valutaproblemet. Kronen svingede frem og tilbage og kom til sidst faretruende langt ned. Byskov havde lanceret slagordet om »en ærlig krone«, og det blev efterhånden et løsen. Allerede den 6. maj mødte regeringen med en stor plan, der blandt andet indeholdt forslag om en valutacentral til kontrollering af importen, nedbringelse af vor udenlandske gæld og udskrivning af en ekstraordinær formueskat på mange millioner. Forslaget fandt kun støtte hos Socialdemokratiet, og i slutningen af året måtte vi derfor gå med til et forlig med Venstre (Madsen-Mygdal) om en ordning, hvorefter kronen ad bankteknisk vej langsomt skulle hæves. Det var ikke nogen tilfredsstillende løsning for os, men det værste var, at kronen langt hurtigere end beregnet røg op i pari, således at det blev tvingende nødvendigt med ganske ekstraordinære foranstaltninger for at bøde på følgerne deraf.

Året 1925 prægedes af kronens alt for hurtige fart opad og af den store arbejdskamp, der varede i flere måneder. Næste år fik vi en dårlig høst, arbejdsløsheden steg, både landbruget og industrien klagede, og kravet om nedskæring af de offentlige udgifter og arbejdslønningerne forstærkedes.

Under disse forhold viste Stauning sig påny som den store taktiker med sans for det dramatiske. Det er mit indtryk, at han ligefrem satte pris på at fremkalde en dramatisk situation. Det gjorde han i sommeren 1925, da han havde en provisorisk lov parat til afslutning af den store arbejdskamp, og det gjorde han i efteråret 1926, da regeringen fremsatte sin store kriseplan.

Det var Staunings indtryk, at de radikale ikke ville gå med til et for os forsvareligt forlig, og da han ikke een gang til ville være med til et dårligt forlig, foretrak han at lade det komme til valg, om ikke andet kunne være. Hellere valg end et dårligt forlig var hans motto. Planen gik ud på moratorium og billige lån til de hårdest ramte landbrugere, iværksættelse af store arbejder, deriblandt grundforbedringer, og statsstøtte til forøgelse af eksporten. Udgifterne til disse foranstaltninger — ca. 100 millioner kroner — skulle bæres af den velstillede del af befolkningen, blandt andet gennem en særlig kriseskat på de store formuer.

Denne kriseplan blev mødt med modstand af hele oppositionen. Ove Rode gik afgjort imod, mens Peter Munch og vistnok også nogle af vore egne var stemt for et forlig mellem regeringen og Det radikale Venstre. Men Ove Rodes

synspunkter sejrede, kriseplanen faldt, valget kom, og vi fik Madsen-Mygdals regering.

Det var dengang vistnok den almindelige mening, at Rode ville fremtvinge et valg. Det troede Stauning dog ikke. I et interview ved Chr. Torpe i »Tilskueren« for oktober 1933 hævder Stauning som sin opfattelse, at Rode

»ville nagle Socialdemokratiet fast, for at det skulle erkende, at det ikke magtede opgaven. Han ville tyndslide os. Hvad han egentlig tænkte sig, er jeg ikke klar over. Det er fra forskellig side blevet hævdet, at han, som jeg på mange måder havde stået nær, og hvis overordentlige begavelse jeg fuldtud anerkendte, havde planer om at danne et ministerium af Venstre og Radikale«.

Senere erkendte Rode, at han havde taget fejl af situationen i 1926, og han var i 1929 meget virksom for at få skabt et regeringssamarbejde mellem sit parti og Socialdemokratiet. Rodes ændrede holdning kan muligvis have haft sin årsag i, at de radikale led et stort nederlag ved valget i 1926.

Stauning opnåede at stå i spidsen for fire slags ministerier: For det første en socialdemokratisk mindretalsregering (1924—26), for det andet en socialdemokratisk-radikal koalitionsregering (1929—40), for det tredje en koalitionsregering med konsultative ministre (10. april—8. juli 1940) og endelig for det fjerde en regulær samlingsregering (fra 8. juli 1940 til hans død 3. maj 1942).

Jeg var med i alle disse regeringer og blev derved den eneste, der havde Stauning som ministerchef i alle de omtrent 16 år, han beklædte denne post.

Til trods for disse mange års nære samarbejde med Stauning tør jeg ikke prale med, at jeg nogen sinde blev hans *fortrolige* — af dem havde han vistnok kun meget få. Når frk. Augusta Erichsen sagde til mig, at Stauning satte meget stor pris på mig, kunne jeg kun sige, at jeg egentlig aldrig havde mærket det.

Men dermed være naturligvis ingenlunde sagt, at jeg ikke følte mig på den bedste talefod med Stauning, for det gjorde jeg i høj grad. Jeg gik altid trygt til ham med politiske bekymringer, oplysninger, forslag og råd, som jeg anså for at være af betydning, og jeg tør sige, at hans tillid til sine medarbejdere var så stor, at han så godt som altid tog hensyn til mine råd og henstillinger. Stauning skiftede jo jævnligt ministre, og siden 1929 gik jeg forud for hver ministerudnævnelse til ham med mit forslag. Med en enkelt undtagelse fulgte han hver gang mit råd. Om det nu skyldtes, at de navne, jeg nævnte, allerede var opno-

teret i »lommebogen«, eller han virkelig rettede sig efter mig, skal jeg lade være usagt.

Havde Stauning først fået tillid til en mand, skulle der noget til, inden dette forhold brast. Han var ikke bange for at blive modsagt, selv om det ikke hørte til dagens orden inden for partiet. Jeg husker et karakteristisk tilfælde fra perioden 1926—29, da vi var i opposition til Madsen-Mygdals regering. I rigsdagsgruppen havde vi til behandling et lovforslag om toldbeskyttelse for visse industrier, og Stauning anbefalede det. Der stod megen strid i gruppen om denne sag, og jeg var blandt dem, der stærkt talte imod. Bagefter kom nogle partifæller hen til mig og sagde, at efter den tale kunne jeg næppe regne med at blive landbrugsminister mere! De fik som bekendt ikke ret. Aldrig nogen sinde hverken hørte eller mærkede jeg til misfornøjelse, mistillid eller modvilje imod mig fra Staunings side.

Under den spændte situation mellem Madsen-Mygdals regering og de konservative i foråret 1929 læste jeg en morgen en politisk artikel i »Nationaltidende«, vistnok skrevet af redaktør Henrik Jordan, hvori striden mellem Venstre og de konservative om et par millioner mere eller mindre til militæret blev behandlet, og jeg hæftede mig ved en lille sætning midt i artiklen, der gav den interessante oplysning, at dersom regeringen ikke bøjede sig for de konservatives ønsker, ville partiet ikke stemme for finansloven.

Jeg opsøgte straks Stauning. Han havde endnu ikke læst bladet, og jeg satte ham derfor ind i situationen og sagde til ham, at nu var der en mulighed for at styrte regeringen, såfremt de konservative fastholdt deres standpunkt og regeringen ikke ville bøje sig, hvad der ikke var stor udsigt til — dertil var Madsen-Mygdal altfor stædig og usmidig. Jeg forklarede Stauning, at hvis Venstre blev ene om at stemme for finansloven — de radikale ville sikkert ikke under disse omstændigheder stemme for — kunne vi ved at stemme imod bringe regeringen i mindretal og derved styrte den, og derefter kunne vi så få valg.

Stauning tyggede lidt på det, så sagde han blot: »Ja, du har ret, men nu gælder det fan'me om at holde kæft, ikke et ord til nogen om dette her!«

Det var tydeligt, at Stauning følte sig stærkt tiltalt af det dramatiske i situationen, og han viste sig jo også at være mand for at tilrettelægge den rigtige taktik. Den 21. marts 1929 kom Madsen-Mygdals regering i mindretal, vi fik

valg, og resultatet deraf blev regeringen Stauning-Munch, der sad i 11 år, indtil besættelsen i april 1940 nødvendiggjorde en samlingsregering.

Der er ingen tvivl om, at for Stauning blev disse 11 år den lykkeligste periode i hans politiske liv, selv om han måtte tage mange drøje tårn og heller ikke gik fri for skuffelser og sorger.

Perioden blev indledet under forholdsvis gode økonomiske vilkår; men det varede ikke længe, før også Danmark blev berørt af den verdenskrise, der havde sit udspring i Amerika, og som blandt meget andet førte til, at England i september 1931 gik fra guld. Vort landbrug rammes hårdt af det almindelige prisfald, og det indvirkede igen på industrien, hvad der atter bevirkede stor arbejdsløshed.

Det var i de tider, Stauning i et par taler, dels i folketinget og dels i Bov i Sønderjylland, fremkom med nogle udtalelser om landbruget, der vakte megen storm i oppositionen, navnlig inden for Venstre. Stauning beklagede, at tusinder af landmænd var kommet ud for vanskeligheder, men tilføjede, at vi jo også havde oplevet, at skomagere og skræddere var kommet i nød, uden at samfundet i den anledning var blevet opskræmt eller havde følt sig forpligtet til at ile dem til undsætning. Hvis de ikke kunne klare sig, måtte de lade andre overtage deres virksomheder, og der var nok, som kunne og ville.

»Stauning håner landbruget«, skrev Venstrepressen, og jeg skal ikke skjule, at det efter min mening ikke var nogen klog tale, Stauning holdt ved disse lejligheder. Imidlertid forstod jeg ham således, at han over for den meget ubeherskede agitation fra visse landbrugskredses side og som modvægt over for de mange angreb på de arbejdsløse — den ringe forståelse, der fra andre samfundskredses side vistest dem — ville trække linjerne så skarpt op og fremhæve, at de, der intet ejede og tilmed var arbejdsløse, dog i alle fald måtte siges at være dårligere stillet end selv kriseramte landmænd.

Men forøvrigt var Stauning ikke uvenlig indstillet over for landbruget — tværtimod. Jeg husker, at han engang sagde: »Jeg har egentlig altid lidt af en ulykkelig kærlighed til landbruget«, og sikkert er det, at han nærede stor interesse for landbrugsproblemer. Stauning var godt klar over, at ingen dygtig landmand opgiver sin ejendom, uden at han har forsøgt alle udveje for at blive ved den, d. v. s. opbrugt alle reserver, og at samfundet har stor interesse

i, at disse reserver ikke forsvinder helt, men at stærkt gældsbehæftede landmænd, der ellers er dygtige nok, bliver hjulpet til at blive ved deres bedrifter. Da priserne på landbrugsprodukter efterhånden var faldet med ca. 45 procent, fremhævede jeg over for mine kolleger i ministeriet, at en fortsat udvikling ad den vej ville få katastrofale følger for os alle. Landmanden skulle fortsat svare sine skatter, renter og afdrag, men da hans indtægter ustandselig gik nedad, kunne han kun klare sig ved at spare på alt ikke strengt fornødent, sammen med sin familie selv udføre så meget af arbejdet, som det på nogen måde var muligt, og dermed bidrage til at skabe arbejdsløshed.

Alt dette forstod Stauning udmærket, men han måtte have luft for sin vrede over, at hverken landbruget eller industrien syntes at have øje eller hjerte for de arbejdsløses vanskelige stilling, men blot tænkte på sig selv. At han ellers var klar til ekstraordinære foranstaltninger for erhvervene både i by og på land, viste hans indsats for kriseforliget med de konservative i oktober 1931 og mellem de fire store partier i 1932.

Oprettelsen af valutacentralen i januar 1932 skete også med de fire partiers tilslutning, men alligevel gav den jo bagefter anledning til megen strid, og da L. S. tillige optrådte mere og mere udfordrende, besluttede Stauning at få rensset luften gennem et valg. Jeg husker, at han foreslog valgdagen fastsat til enten den 15. eller 16. november. Jeg vil meget anbefale den 16., sagde jeg til ham. Hvorfor dog? spurgte han. Jo, svarede jeg, for den dag bliver min datter 25 år, og så har vi da *den* stemme mere! Nå, ja, men så er *det* afgjort, sagde Stauning — og vi fik valget den 16. november 1932, hvor regeringen bevarede flertallet. De radikale tabte to mandater, mens Socialdemokratiet vandt eet.

Dette valg blev ouverturen til det helt store kriseforlig, der er gået over i historien under navnet Kanslergadeforliget. Stauning styrede bevidst mod et forlig mellem regeringen og Venstre, mellem arbejdere og bønder. Det er mit indtryk, at Stauning ikke selv ønskede, endsige tilstræbte at være sjælen i de forberedende forligsforhandlinger; det lå næppe for hans natur og væsen. Han overlod dette arbejde til folketingsmand Fisker, den senere trafikminister, der sammen med dr. Krag fra Venstre gjorde det store forarbejde til det forlig, der blev indgået i Staunings hjem i Kanslergade den 30. januar 1933.

Da Kanslergadeforliget blev indgået, havde verdenspriskaldet i løbet af 3 år

ramt dansk landbrug med et prisfald på henimod 50 procent på eksportvarerne, og landbrugets forrentningsprocent var gået ned under nul. Hvor hårdt landbrugets svigtende købeevne ramte det øvrige samfund, var et arbejdsløshedstal på 100.000 om sommeren og 200.000 om vinteren det bedste bevis for.

Som en af dem, der var med hin nat i Kanslergade, da forliget blev sluttet, og dagen efter i rigsdagsgruppen, hvor det blev drøftet, tør jeg sige, at Stauning fuldt ud indså, at prisfaldskrisen for landbruget kunne udvikle sig til at blive en økonomisk katastrofe for vort land. Han satte derfor hele sin mægtige energi og store autoritet ind på at få forliget gennemført, både om natten i Kanslergade og ikke mindst næste dag i rigsdagsgruppen, hvor navnlig bestemmelsen om en 10 procents nedskæring af kronen naturligvis vakte megen betænkelighed hos mange af medlemmerne.

Man kan sikkert uden overdrivelse betegne Kanslergadeforliget som et af de største og vigtigste politiske resultater i Staunings statsministertid. I løbet af 3 år gik landbrugets forrentningsprocent op til 4, og arbejdsløshedstallet blev halveret. Når man nu betænker, at landbrugskrisen i slutningen af forrige århundrede varede en snes år, og at tusinder af landmænd måtte gå fra hus og hjem — mange af dem udvandrede til Amerika — er det nok værd at notere, at krisen i 1930'erne faktisk blev overstået på 3 år.

Kanslergadeforliget var en politisk bedrift af rang, og for Stauning blev det tillige en personlig sejr, der gjorde ham godt. Men en endnu større sejr ventede forude, og det var folketingsvalget i 1935. I sommerens løb havde såvel Venstre som de konservative erklæret, at de under ingen omstændigheder ville være med til en forlængelse af valutacentral-ordningen, og Stauning tog dette som en udfordring, der iøvrigt slet ikke bekom ham ilde.

Ligesom i 1932 foretrak han nu igen en appel til vælgerne i stedet for at lade tiden gå med ørkesløse forhandlinger. Denne gang valgte han en endnu mere dramatisk måde at udskrive valget på end tidligere, idet han ved rigsdagens åbning den 1. oktober meddelte, at regeringen under de vilkår, oppositionen bød den, ikke kunne påtage sig ansvaret for de forestående vigtige handelsforhandlinger uden først at have hørt folkets mening, og derfor ville der samme dag blive udskrevet folketingsvalg til den 22. oktober. Det var dramatik, så det forslog noget, og Stauning var i sit es. Påny viste det sig, at hans taktik førte til det

ønskede resultat. Ved valget fik regeringen sit flertal stærkt forøget, og Socialdemokratiet nåede sit foreløbige højdepunkt med 68 mandater.

Stauning stod nu på toppunktet af sin politiske karriere. Hans vælgermødetourne gennem landet havde formet sig som et triumftog, og man skulle sikkert helt tilbage til Christen Bergs dage for at finde noget, der kunne sammenlignes dermed. Hans popularitet var så stor, som næppe nogen anden dansk politiker havde opnået, og hans arbejdsevne og arbejdslyst syntes så stor som nogen sinde.

Men der skulle komme andre tider med tunge sorger og skuffelser.

I min erindring om det mangeårige samarbejde med Stauning står der tre begivenheder, som efter min mening gjorde det dybeste indtryk på ham.

Den første begivenhed var Hitlers overtagelse af magten i Tyskland. Det skete forøvrigt samme dag, den 30. januar 1933, som Kanslergadeforliget blev afsluttet, og af aviserne fra den tid kan man se, at for Danmarks vedkommende stod den verdenspolitiske begivenhed dernede i skyggen af den hjemlige storpolitiske begivenhed. Det var vel også meget forklarligt. Herhjemme havde vi vore egne vanskeligheder at slås med, og kun de færreste kunne vel også dengang forestille sig de ulyksalige følger, som den nazistiske magtovertagelse i Tyskland ville få. Men for os, der daglig omgikkes Stauning, var det mærkbart, at Hitlers sejr gjorde et meget dybt indtryk på ham, og de kommende års udvikling dernede fyldte ham med bange anelser for fremtiden. Også Borgbjerg så med den dybeste bekymring på demokratiets fremtid. Der er for mig ingen tvivl om, at Staunings tanker kredsede langt stærkere om udviklingen i Tyskland, end han almindeligvis gav udtryk for.

Den anden begivenhed var den skæbne, som grundlovsforslaget fik i 1939. Stauning havde jo sat alt ind på denne sags løsning, og selv om han egentlig ikke var nogen forfængelig mand, er det klart, at han som kronen på sin politiske virksomhed gerne ville have kunnet sætte sit navn under en ny, moderne grundlov. Det ramte ham som en stor, personlig skuffelse, at sagen faldt.

Den tredie begivenhed var den tyske besættelse af Danmark. For en statsmand som Stauning, der gennem mere end en menneskealder havde været med i første række i dansk politik, havde oplevet en mægtig økonomisk, social og kulturel opgang for vort folk og en næsten fantastisk fremgang for den politik,

som han lige fra sin tidligste ungdom havde sluttet sig til, følte denne begivenhed som et nederlag, der næsten ikke var til at bære. Hans skuffelse og sorg prægede ham dybt, og han blev aldrig mere den gamle, store og stærke Stauning. Hans sind var mere følsomt, end hans robuste ydre og fremtræden kunne give en indtrykket af.

Vel på grund af både sjælelig og legemlig svækkelse var han ikke den samme som før i de hårde modgangens dage, der fyldte de sidste 2—3 år af hans liv.

Efter meget indtrængende opfordringer fra hans partipolitiske ministerkolleger påtog Stauning sig, som den pligtro mand han var, den opgave at stille sig i spidsen for en samlingsregering og derved bidrage til sammenholdet i det danske folk i de svære tider. Også denne opgave løste han; men han var blevet en gammel mand.

Kr. Bording.

Min Far

AF SØREN STAUNING

Det første rent bevidste billede, jeg har af far, hidrører, efter hvad jeg bilder mig ind, fra det tidspunkt, hvor jeg var på kravlestadiet. Far kom ind i stuen, hvor jeg lå . . . nogen mægtigere mand har jeg aldrig før eller siden set: imponant af skikkelse, det så ud, som om issen var ved at rage kalken af loftet, og midt i det skæggede ansigt lyste et smil og et par faderglade øjne ned til det sprællende lille pus.

Da jeg var fem år gammel, foretog vi en rejse til Tyskland, det var en kombineret ferie- og »forretningsrejse«, hvor min mor og min søster var med. Far elskede at rejse i Tyskland, det var hans ungdoms feverden. Efter at have besøgt generalkonsul Yde, der hørte til vennekredsen, i Hamburg, drog vi videre til Harzen. Far var lykkelig, det var første gang, han var ude på en decideret familietur; i timevis kunne han vandre op ad bjærge og ned ad bjærge og fortælle i eet væk. Fra Harzen tog vi to små grantræer med hjem, det ene gik ud, men det andet står stadig i Enghusets have ved Vallø.

I byen boede vi i Kanslergade på Østerbro. Far var ikke meget hjemme; møder og forhandlinger afbrudt af ligeså pligtmæssig selskabelighed lagde beslag på hans tid, og når han endelig havde en hel aften til at være hjemme i, måtte den bruges til arbejde. Han sad da gerne inde i sit arbejdsværelse, og kun under absolut tavshedsløfte fik mor lov til at sidde i stolen overfor skrivebordet med et sytøj eller en bog og jeg til at lege meget stille under skrivebordet. Var det en tale eller lignende, der skulle sættes sammen, kunne korte bemærkninger blive udvekslet med timers mellemrum, ellers hørte man kun pennens kradsen.

Iøvrigt havde far forskellige patenter, kan man måske kalde det, når han skulle skrive en tale; i en til formålet indkøbt bog fandt han et eller andet ordsprog, som han byggede talen over; ideen og indholdet havde han naturligvis i hovedet, det var kun serveringsformen, der blev udsøgt på denne måde.

Mor bragte en datter, Ida Marie, med ind i ægteskabet, og ofte gav far udtryk for, at hvis han havde haft hendes medfødte sans for replik, ville meget være gået lettere for ham — selv noget så selvfølgelig for en taler som replik-snarhed, havde han måttet kæmpe sig til ved øvelse og flid som til alt andet.

På sådanne stille hjemmeaftener kunne det ske, at den unge, begavede redaktør for »Social-Demokraten« Marinus Kristensen eller Jeppe Aakjær kom på besøg, så gik snakken lystigt til hen på de små timer. Far bevarede til sin død de to venners minde i sit hjerte med en særlig ømhed.

Min søster og jeg plagede næsten hver dag og nat for at få en hund; men far var ubønhørlig. Som barn havde han haft en puddel, som flængede alle de bukser, den kom i nærheden af: »Jeg vil ikke vide af sådan et kræ her i huset, og hvis der kommer en, må den opholde sig i kælderen«. En kær veninde af huset, fru forlagsboghandler Ritta Erichsen, var imidlertid blevet lydhør overfor børnenes ønsker, og en dag dukkede hun op med en lille ruhåret fox-terrier. Fars hjemkomst om aftenen blev imødeset med stor spænding; skulle den lille fyr gemmes bort i kælderen, eller ville far, som god demokrat, lade sig bøje af flertallet. Far kom, så hunden, rynkede panden og nåede knapt at sætte sig i en stol, før hunden sad på skødet af ham. Næ, hvad er du for en lille en, kom det gemytligt, og lidt efter, da hvalpen henrykt bed ham i skægget, lød det meget beæret: Av, av, din lille bandit. Det blev naturligvis ikke til noget med kældertruslen.

Den næstfølgende søndag, da familien ifølge traditionen skulle følge min søster og mig hen til en nærliggende chokoladebutik, hvor vi kunne formøble de 10 øre, vi fik i ugepenge, hørte vi far: »Nåh, skal lille hund ud og spadsere med far.« Dyret var akcepteret og indlemmet i familien.

At se en stor, voksen mand med fuldskæg være drenget vil ofte virke lidt parodisk, far kunne bære det — og hvor kunne han være hvalpet. Ved mid-sommertid på Enghuset var det fast tradition, at han foranstaltede et stort festfyrværkeri. Ofte måtte han løbe for livet eller i det mindste for ikke at få

skægget svedet af, når en eller anden sol eller raket var blevet anbragt lidt let-sindigt — det var herlig spas for ham.

Et af skæbnens mere underfundige luner var, at far ikke var blevet sømand; han elskede havet og alt, hvad der havde med skibe og både at gøre, og blev aldrig træt af at være i selskab med søfolk, mærkeligt var det derfor ikke, at han omfattede sit søfartsministerium med en ganske særlig kærlighed og interesse. Sine interesser tro havde han derfor naturligvis også en robåd ved Eng-huset i Tryggevælde å, hvor han yndede at plaske rundt i timevis.

Far var sikkert, mens han var minister, et af de mennesker i landet, der kom mest ud til fester. Et så han imidlertid aldrig på: traktementets størrelse. En beskeden middag hos en gammel kollega eller en kop kaffe hos en husmand på en af de mange rejser mindedes han altid med dybtfølt varme, mens de mange mere eller mindre officielle middage med champagne og anden overdådighed hos mennesker, der inviterede ham, blot fordi han var minister, kun gled ind i hans bevidsthed som al anden pligt.

Gladest var han ved festlighederne i familiens midte. Hans svigermoder, fru Kofod Hansen, til hvem han nærrede en sand sønlig kærlighed og hengivenhed, udtrykte ofte sin beklagelse af, at han ikke ville tage imod ordner, og drillede ham ofte for det. Da det efter hans mening havde stået på længe nok, iførte han sig en nytårsaften en broget kollektion. I et bredt, blåt bånd anbragte han en lille elefantring, som jeg havde fået, og hele brystet var dækket med allehånde spraglede papordner, som han havde købt i en legetøjsbutik. Ingen russisk storfyrste ville have kunnet overgå hans pragt — og lykkelig var min bedstemor.

Når festlighederne skulle holdes hjemme, hvad han holdt mest af, lod han hele sin opfindsomhed spille. Jeg glemmer aldrig hans nære — og til tider noget lunefulde — ven, forfatteren Carl Gandrups vrede, da han efter en middag skulle tænde sin cigar med nogle tændstikker, som far havde købt; de var beregnet på kun at kunne sprutte. Gandrup strøg tændstik efter tændstik og blev efterhånden purpurrød i ansigtet, med en dyster mine kylede han æsken bort og langede næven ud efter en anden; ulykkeligvis fik han fat i en med et mekanisk snurrehjul, der ikke formåede andet end at kilde i hånden — far luntede ud af stuen med en undertrykt, henrykt hulken.

Hvad der virkede mere formørkende på Gandrups pande end »muntre tændstikæsker«, var, når han lejlighedsvis blev budt sammen med Georg Wiinblad, de to kunne ikke sammen; men morsomt var det at være vidne til de to geniens »tankeudvekslinger«.

Julen var fars travleste tid i hjemmet; den sædvanlige mængde politisk arbejde skulle ordnes, men desuden påtog han sig selv at gøre forberedelserne til juleaften — i hvert fald de forberedelser, der ikke vedrørte køkkenet — indkøb af gaver og juletræ tog adskillige dage, og pakkerne blev, efter at være blevet købt, gemt på de mest snurrige steder, for at vi ikke skulle finde dem før tiden.

På en af dagene kom der næsten hvert år en gammel lirekassemand og spillede i vores gård; det var fast skik, at han blev inviteret op og sad med ved frokostbordet. Dette lille træk tog adskillige af udlandets diplomater som et håndgribeligt tegn på ægte demokratisk ånd. Iøvrigt var lirekassemanden et af de meget få mennesker, som far fik udlånte penge tilbage af. Det var iøvrigt ikke småting, far gav ud ved juletid til mennesker, der bad ham om hjælp, 10 kr. her og 15 kr. der, det sidste år, han levede, brugte han således over 2000 kr. på denne måde. Far kunne ikke sige nej; men det tyngede hans budget hårdt.

Juletræet var et helt kapitel for sig. Far begyndte i reglen på dets pyntning eftermiddagen før juleaften. Hvert år så træet ens ud med en nisse i toppen og en mængde flag og kulørte glasting, de samme blev anvendt år for år, alligevel blev alle døre ind til helligdommen omhyggeligt tillukket. Det kunne hænde, under en sådan pyntning, at mor havde en eller anden vigtig telefonbesked til far, når hun så kom og bankede forsigtigt på døren, åbnede han den på klem og stak hovedet ud og vrissede: »Hvad vil du«. Han troede, det var et påskud for at komme til at kikke.

Et andet alvorligt problem vedrørende juletræet, var en sindrig metaljuletræsfod, som han havde købt i sine unge dage, den var beregnet på at kunne passe til alle juletræer; men hvert år kostede det adskillige timers intensivt arbejde at få træet til at stå lige i den. Give 25 øre ud for en anden, der passede til træet, kunne han aldrig finde på.

Selve juleaften forløb altid hyggeligt — mindst lige så hyggeligt som i

Opl.	andet findes i			Værdi		Vægt
	sted	For- sen- del- sens Art	Post- opkræv- nings- beløb			
			Kr.	Ø.		
A						
	vej	Pa			10 00	
	vej	"			10 00	
	vej	"			10 00	
	vej	"			10 00	
	3	"			10 00	
	vej	"			10 00	
	vej	"			10 00	
	vej	"			10 00	

Medens Stauning var statsminister, modtog han hvert år henimod jul et utal af anmodninger om hjælp. Når de pågældendes forhold var undersøgt, sendte han til mange af dem enten 10 eller 15 kr. Et enkelt år til jul androg det samlede beløb ca. 2000 kr. Stauning udfyldte selv postkwitteringsbogen med disse pengesendelser, der gik af i dagene op mod jul.

Nøddebo præstegård, som var et af hans yndlingsstykker. Efter bordet trak far sig gerne tilbage: et eller andet skulle ordnes, påstod han, og vi var alle meget skuffede; men når en rigtig, spillevende julemand et kvarter efter dukkede op, bødede det jo lidt på det, og næsten helt glade blev vi, når vi så, hvad han havde i sin sæk. Ti minutter efter, at julemanden var gået, dukkede far så atter op — det var mig altid en virkelig sorg, at far aldrig fik talt med eller blot set julemanden.

I eftersommeren 30 blev far og mor separeret, det var et hårdt slag for os alle; hvem der havde den egentlige skyld, skal jeg ikke opkaste mig til dommer

over, dels var jeg for lille til helt at fatte, hvad der skete, og dels lå jeg syg på hospitalet. Eet tør jeg imidlertid sige i denne sag: at de to ægtefællers udprægede individuelle personlighed har måttet afstedkomme gnidninger, der har været opslidende for begge parter; det i forbindelse med ydre påvirkninger på far nødvendiggjorde en separation.

Skilt blev de imidlertid aldrig; skønt foretagsomme venner ofte livet igennem tilbød far den for en skilsmisse nødvendige sum, ønskede han ikke for alvor ægteskabet opløst.

Med opløsningen af vort hjem, hvor jeg fulgte min mor, var det, som om hele verden i bund og grund var blevet ændret, eller måske var det kun choket over de pludselige omvæltninger i hjemmet, der lukkede mine øjne op og fik mig til at se på verden med ændret indstilling og større mistillid. Eet er i hvert fald givet, at med Hitlers gennembrud i 1933 trådte ondskaben ind i det Europa, der var ved at rejse sig efter den første verdenskrigs rædsler. Hyggen og romantikken veg pladsen for en stålhard politik, der blev båret frem af tysk militærs støvletramp og den nazistiske propagandas hysteriske hetz. Også herhjemme fik vi nazister, der førte nye metoder ind i det politiske liv — far var bekymret. Under eet kaldte han i reglen kommunister og nazister for den forvirrede hob; men trods denne overlegne, men yderst korrekte betegnelse, krympedes hans hjerte i gru for det nye. Hans sorg over den skæbne, som blev hans tyske kammerater til del, var stor, men størst var hans angst for de tider, som de nye toner varslede for det verdenspolitiske samarbejde og for verdensfreden som helhed.

I midten af trediverne sendte min broder Holger, der var farmer i Canada, et udklip fra en amerikansk avis, det lød omtrent sådan: »Den danske statsminister er blevet kidnappet af nazisterne på Bernstorffsvejen, det er meget beklageligt, da han foruden at være en fremragende cigarmager også er en god politiker«. Artiklen var lykkeligvis en overdrivelse, men fars sikkerhed var i realiteten hver eneste dag truet; det var nu nødvendigt, at han havde en à to civilklædte politifolk i sit kølvand, når han var ude. Som det var tilfældet med chaufføren Kragerup, gled de nye medlemmer af husstanden også over til at blive betragtet som en art medlemmer af familien. Far kaldte dem for »Oldenborrerne«. Far tog ikke selv alle de trusler, der indløb fra gale menne-

sker, alvorligt, det var politiet, der krævede denne vagt — uden grund har det næppe været.

I 1938 skulle jeg konfirmeres; kort forinden var min bror kommet hjem fra Amerika og havde købt en gård på Orø. Far havde medvirket ivrigt ved købet og havde kørt med rundt og set på ejendomme. Valget faldt på gården på Orø, fordi den dels var at få til en overkommelig pris, og dels var den stråtækt og firlænget med port. Det sidste anså far for indbegrebet af al skønhed; hjemme i spisestuen havde han et maleri af Gjødesen, der forestillede en sådan firlænget bondegård, og i tunge stunder kunne det lette på hans humør, når man henlede hans opmærksomhed på dette billede.

Jeg blev borgerligt konfirmeret, hverken far eller mor var medlemmer af folkekirken, derfor havde jeg heller aldrig fået nogen tilknytning til den. Begge mine forældre havde nok en eller anden »privat« form for tro, om den helt faldt sammen med kirkens, tror jeg ikke; selv om de kunne finde megen skønhed ved religionen, var deres hele indstilling til kirken præget af dennes temmelig arbejderfjendtlige holdning i deres ungdom.

Forberedelserne til min ungdomsfest foregik i samarbejde med min mor igennem måneder. Far ville ved festen sætte sin søn et uudsletteligt minde — og det lykkedes fuldt ud.

Talen for alle de unge i Odd Fellow Palæet holdt far; hvad han sagde, var jeg altfor befippet til siden at kunne erindre mig noget af, men det var en storslået oplevelse. Efter talen mødtes den nærmeste familie hjemme hos mor til frokost, og far var glad ved igen at sidde i en intim familiekræds.

Om aftenen afholdtes der stor fest på Søvavillonen, hvor, foruden familie, politiske og private venner var repræsenteret. Selv sad jeg naturligvis mellem min far og mor. Blandt de mere kendte gæster var minister Sveinn Björnsson, Islands nuværende præsident, som var en nær ven af både far og mor; Socialdemokratiets dengang spirende unge dygtigheder Hans Hedtoft og H. C. Hansen var indbudt. H. C. Hansen var desværre forhindret, men sendte en smuk sang til bordet. Folketingsmand Hans Nielsen var naturligvis med som fars ungdomsven og fhv. finansminister H. P. Hansen. Det var et enormt gæstebud, 50 mennesker sad omkring bordet, og alligevel havde far gerne fem- eller tidoblet tallet, hvis økonomi og pladsforhold havde tilladt det.

Når jeg mindes far, kan jeg ikke undlade at komme ind på rejser. Far rejste meget i hele Europa til møder og kongresser. Fra næsten alle europæiske hovedstæder har jeg prospektkort liggende i skuffen fra far, hvor travlt han end kunne have, havde han altid tid til at sende en hilsen og i reglen flere hjem.

På mødeturneer i Danmark var jeg ofte med, vi kørte da i bil over hele landet fra by til by. Selv når far havde holdt flere taler på en dag, havde kørt mange trættende mile mellem hver tale og var kommet sent i seng, var han altid tidlig oppe næste morgen, han kunne ikke ligge længe om morgenen, når dagen og livet var begyndt. Vi startede derfor tidligt; i vognen læste far dagens aviser — der var mange — og efterhånden som de blev færdigbehandlet, røg de ud af vinduet, derefter kom turen til talen, den, der var holdt dagen i forvejen skulle måske friskes op, eller en helt ny skabes; det blev gjort under turen med korte notater, resten af kørslen blev brugt til et lille blund eller en tankemæssig memoreren.

Far kunne blive hæs på en sådan tur, så drak han glycerin — ren glycerin — og stemmen klarede atter op.

Der var hyggeligt i vognen på de lange stræk, far holdt af at småsnakke, se på landskabet og ryge. »En god cigar gør hjernen klar,« var et af hans valg-sprog; men når han havde kasketten på, hvad han næsten altid havde i vognen, røg han i reglen kun pibe. Iøvrigt havde han den forunderlige evne at kunne sidde og sove på de lange ture, og det er sikkert den evne, der har givet ham styrken til at være i stand til at gennemføre det anstrengende liv.

Når aftenen stundede til, eller der var et lille ophold om eftermiddagen, kunne jeg få far til at stjæle lidt tid til at lege med mig; i hotellets badeværelse kunne vi så sætte os i hver sin ende ved badekarret og sejle frem og tilbage med en lille båd. Altid sørgede han for, at jeg aldrig kom til at kede mig, selv i det øjeblik, hvor han besteg talerstolen, kunne han stikke Kragerup et par øre til en forfriskning til os, mens han selv talte, og på sådanne tidspunkter kunne han endog være lidt nervøs nu og da — angsten for talerstole gik ham aldrig helt af kroppen — men man kunne ikke se det.

Når fyr- og vagervæsenets inspektionsskib »Argus« om sommeren skulle rundt i farvandene og besigtige fyr og fyrskibe, var vi ofte med nogle dage. Den rute, »Argus« skulle følge, lod sig i reglen parre sammen med fars planer.

Kristiania $\frac{20}{7}$ 1924.

Kun Møim til hør, lille
 I se fra Billedet
 at det er Fader
 fra Tryggevælde Aa.
 Møim til Moder og Søster
 Din Fader.

Færgemand

Chr. Krohg

Kристиана 6
 Mittet & Co. Kunstforlag, Kристиана

KRISTIANIA
 20. 7. 1924
 Br.

Et af de utallige brevkort, Stauning sendte sønnen Søren, når han var på rejse. Kortets tekst hentyder til, at billedet på forsiden er en gengivelse af Christian Kroghs maleri »Færgemand«, hvor den skæggede færgemand flygtigt kan minde om Stauning.

I 1936 foretog vi med »Argus« en vidunderlig tur via Skotland og Færøerne til Island. Rejsen varede 26 dage, og far fik hvilt ud. Ombord på skibet kunne han få tid til at sove om eftermiddagen, læse bøger, han holdt af at læse meget, både romaner og om zoologi, geografi, naturvidenskab eller om tidens problemer; på »Argus« var der ingen telefon, der pludselig kunne rive ham fra middagsbordet eller vække ham midt om natten. Med på rejsen var folketingsmand Alsing Andersen, for hvem fars agtelse og venskabsfølelse var meget stor, den daværende viceadmiral, Rechnitzer, der som sømand af den gamle skole og særpræget personlighed var med til at give selskabet et højtideligt og stilfuldt præg; på sin stille måde forskønnede han turen for os alle, endelig var direktøren for krigsministeriet, oberst Steemann, og fyrdirektør Sinding med. »Argus«s ror lå i sikre og øvede hænder hos orlogskaptajn, nuværende viceadmiral, Vedel. Til min store glæde var Alsing Andersens søn, Niels, kommet med. Da Niels og jeg, efter at være kommet ombord, stod og betragtede de høje master, tordnede far, så det kunne høres fra stævn til agterende: »Nu kravler I ikke i tovværk og master, drenge!« Det blev siden et helt mundheld blandt mandskabet; sikkert har det mest været beregnet på mig,

for Niels var en hel del ældre og meget mere fornuftig; men i fars øjne var vi begge drenge og dermed uvorne, som han selv, efter hvad han lod skinne igennem, havde haft tendenser til i sine drengeår.

Begivenhederne den 9. april 1940 knækkede fars livskraft, han så sit livsværk ligge sønderlået, hjemme blev han stille og indadvendt, den gamle arbejdsenergi svækkedes — far blev på een dag en syg, gammel og nedbrudt mand. Han kunne nu give sig tid til at sidde og høre radiomusik uden at mæle et ord hele aftener igennem eller gå tidligt i seng eller belære mig om et eller andet teoretisk emne, især kunne han få lidt af den gamle glød i blikket, når jeg bad ham udrede et eller andet problem hos Marx eller Engels.

Når jeg forsøgte at komme ind på den øjeblikkelige situation, lukkede han sig i reglen inde i sig selv. Hans mening var, at man ikke skulle skele til nogen side, hverken i krig eller i fred, men stå med begge ben på jorden og kun være danske — uanset trusler eller gyldne løfter.

De sidste år, far havde at leve i, tegnede sig ikke lykkelige for ham. Selskabeligheden blev mindsket og i mange tilfælde helt indstillet, far havde ikke længere kræfter til det; en trøster for ham i disse år var blandt andre Emanuel Svendsen fra »Stjernen«, med ham kunne han sidde og drøfte gamle dage: »Kan du huske?« begyndte det, og så gik snakken frit og muntert, til far igen pludselig mindedes nutiden; så blev han tavs. På anden vis lykkedes det også for Svendsen at puste lidt liv i den stille mand; en begivenhed, far mindedes med stor glæde, hændte en aften; nogle venner havde været samlet i villaen i Hellerup, hvor Svendsen ved godnat-pølsen, der blev serveret fra en lille pølsevogn, med sin pølse og øl havde sat sig på gulvet i spisestuen og opfordret alle tilstedeværende til at lege skovtur med sig — far sagde senere, at det var en af hans morsomste skovture.

Den 3. maj 1942 gled flagene på halv, far var sovet ind i døden, jeg mistede ikke blot en far, men den bedste kammerat, noget menneske kunne have.

Søren Stauning.

Den trofaste ven og kammerat

AF H. P. HANSEN

Stauning og jeg mødtes i midten af halvfemserne ved partiarbejdet i København.

Vort parti var den gang ikke stort, og da vi begge hørte hjemme i kvarteret omkring Rømersgade — Stauning i 4. og jeg i 3. valgkreds — kom vi meget ofte i forbindelse med hinanden ved partimøder og partifester.

Vi var jævnaldrende, og tilfældigt mødtes vi den 4. november 1898 på Københavns rådhus, da vi begge skulle have bryllup nævnte dag. Skønt vi ved festlige lejligheder talte om mange ting, havde vi ikke berørt dette spørgsmål.

Det samarbejde og venskab, der blev påbegyndt for over 50 år siden, varede lige indtil Staunings død i 1942.

Det blev et intimt, interessant og omfattende samarbejde i partiets hovedbestyrelse, i ledelsen af 1. agitationsdistrikt, i rigsdagen, i ministeriet og flere andre steder, og selv om vi ofte havde forskellig opfattelse af de enkelte sager, medførte det aldrig bitterhed fra nogen side.

Et af de tilfælde, hvor brydningen kom stærkest frem, var spørgsmålet om valgalliance med det radikale venstre.

I halvfemserne havde Venstre og Socialdemokratiet samarbejdet ved folketingsvalgene mod Højre, men efter systemskiftet i 1901 vendte Venstre sig mod Socialdemokratiet.

I 1905 meldte en fløj af Venstre sig ud af partiet og stiftede »Det radikale Venstre«, og vort partis formand P. Knudsen, og senere Stauning, var stemt for valgalliance med det nye venstreparti.

Flere gange deltog Stauning og jeg i udvalgsforhandling med de Radikales ledelse, men vi var ikke altid enige om den indstilling, der blev forelagt vort partis kongres, der skulle træffe afgørelsen.

Der rådede ofte utilfredshed hos en stor del af kongresdeltagerne, ikke mindst fra de kredse, hvor man blev henvist til at stemme på radikale kandidater.

Det blev anført, at vort partis fremgang blev hæmmet stærkt i disse kredse, og at det ville gå med de Radikale, som det var gået med Venstre — de ville til sin tid svigte os.

Det lykkedes dog Stauning og andre alliancetilhængere at bevare alliancen indtil 1920, og at det var de Radikale, der høstede fordelene af dette samarbejde, viste valget i 1913, hvor de Radikale fik 31 repræsentanter i folketinget, mens socialdemokratiet, som det meget større parti, kun fik 32 mand valgt.

Socialdemokratiet ydede den radikale regering loyal støtte i tiden fra 1913 til 1920, hvilket næppe kan siges om det radikale Venstre under den socialdemokratiske regering i tiden 1924—1926.

Da Stauning i efteråret 1926 fremsatte et omfattende kriseforslag, mødte det modstand fra hele oppositionen, heri indbefattet de Radikale, hvor den fhv. minister Ove Rode var den førende.

Ved sommerens møder havde Rode bl. a. udtalt sig imod statsforanstaltninger til bekæmpelse af arbejdsløsheden, og da kriseforslagene kom til behandling i rigsdagen, gentog han sine skarpe angreb.

Der var dog ikke enighed indenfor den radikale gruppe angående denne sag, og under et aftenmøde i folketinget den 3. november, hvor forslaget blev drøftet, samledes et lille udvalg med det formål at nå til enighed i de to partier.

Stauning var ikke stemt for ny forhandling med de Radikale, han var bitter over deres optræden og mente, at stillingen var uholdbar, men modsatte sig dog ikke, at et af mig fremsat forslag blev forelagt de Radikale.

Rode afviste det imidlertid. Da Stauning gav os den meddelelse, sagde han: »Dit forslag var ved at blive vedtaget, hvilket efter min mening ikke ville have været så godt,« men han føjede til: »Når de Radikale endelig vil have valg, har det sin betydning, at forslaget blev stillet.«

Kriseforslaget blev ved de Radikales hjælp meget stærkt nedskåret, hvorefter folketinget blev opløst.

Valget gav Venstre og Det konservative Folkeparti det flertal, der bragte den store nedskæring, og nogle Radikale har til tider hævdet, at det var Stauning, der flygtede fra ansvaret. Rode selv mente noget andet.

Ved en festlighed i Kalundborg i marts 1927 udtalte den radikale kredsformand således:

»Vi hørte stadig under valgkampen, at Rode fik skyld for at have afbrudt forhandlingerne om Socialdemokratiets kriseforslag. Derfor tror jeg, at vi er ham megen tak skyldig, thi skal vi vedblivende bestå som selvstændigt parti, var der ingen vej udenom.« Da Rode derefter tog ordet, gjorde han ingen indsigelse mod den fremsatte udtalelse.

I åben politisk kamp var Stauning ufølsom for angreb og slog hårdt tilbage, undertiden måske for hårdt.

Personlige angreb generede ham selvfølgelig, men som oftest ignorerede han dem.

Jeg husker et aftenmøde i folketinget, hvor folketingsmand Bent Holstein rettede et giftigt angreb på Stauning, der dog ikke syntes at ville beskæftige sig med angriberen. Jeg gik derfor til Stauning og sagde, at for partiets skyld burde han give Holstein det svar, han fortjente.

Stauning spekulerede lidt over tingene og sagde: »Ja, du har vist ret.« Og så fik Holstein svaret — kort og fyndigt.

De to krigsår sled stærkt på Staunings kræfter. Aldrig sparede han sig selv, og det var ham en hjertesorg at se krigens og besættelsens følger.

Jeg besøgte Stauning i hans hjem fire dage før hans død. Han var da i godt humør og ventede, at han forholdsvis snart ville være i stand til at genoptage sit arbejde.

Desværre gik det anderledes.

Stauning var den store personlighed og den ubestridte leder, der altid havde arbejderklassens vel for øje.

Han kunne skue mørkt og truende, når han mødte modstand indenfor partiet, men han respekterede altid ærlig kritik.

Stauning var den trofaste ven og kammerat, der aldrig kendte til svig.

H. P. Hansen.

Det socialdemokratisk-radikale Samarbejde

AF BERTEL DAHLGAARD

Under Højres Regeringer i Slutningen af det 19. Aarhundrede stod de forskellige Venstregrupper og det fremvoksende Socialdemokrati sammen i Modstanden mod dette Styre. Endnu saa sent som ved det sidste Folketingsvalg før Systemskiftet i 1901 førtes Forhandlinger mellem J. C. Christensen og Socialdemokratiets Ledere med det Formaal i saa stort Omfang som muligt at hindre Valg af de konservative Kandidater.

Med Systemskiftet indtraadte en Ændring i dette Forhold, idet Venstre, der nu overtog Regeringsmagten, tilrettelagde sin Politik efter at naa til Overenskomst med de konservative, som endnu havde Flertal i Landstinget.

Efter at det radikale Venstre var dannet i 1905, maatte dette Parti naturligt ønske Samarbejdet med Socialdemokratiet fortsat. Partiet vilde jo kun kunne fremme sine Ideer i samme Grad, som det var muligt at danne en tilstrækkelig stærk demokratisk Front overfor den moderat-konservative Sammensmeltning.

Paa denne Maade opstod en politisk Tilstand, der varede et kvart Aarhundrede, og som kendetegnedes ved, at to omtrent lige store Blokdannelser, en moderat-konservativ og en radikal-socialdemokratisk, stod overfor hinanden og skiftedes til at besidde Flertallet i Folketinget.

Under den første Verdenskrig støttede Socialdemokratiet loyalt Ministeriet Zahle og var fra 1918 til 1920 repræsenteret i Ministeriet ved *Stauning*. Da Stauning efter Valget i 1924 dannede sit første Ministerium, tilsagde det radikale Venstre Ministeriet velvilligt Samarbejde indenfor de Grænser, der sattes af Partiets Program.

Samarbejdet brast imidlertid hen mod Slutningen af 1926. Det skyldtes Uenighed om den økonomiske Politik. Regeringen havde mod det radikale Venstres Raad ført Kronen i Pari, og de voldsomme økonomiske Forskydninger, dette medførte, skabte en politisk Spænding de to Partier imellem, som bevirkede, at Stauning foranledigede Valg udskrevet med det Resultat, at Venstre og Konservative endnu en Gang fik Flertallet i Folketinget.

Man maa have hele den foran beskrevne Udvikling for Øje for at forstaa de Begivenheder, der førte til den radikal-socialdemokratiske Fællesregering i 1929.

Da Samarbejdet mellem de to Partier brast i 1926, var der inden for Partiet Venstre Kræfter, som ønskede, at dette Parti nu skulde benytte Lejligheden til en skarp Drejning af Partiets Politik i demokratisk Retning, saaledes at der skabtes Mulighed for et Samarbejde med det radikale Venstre med videre Sigte. Hvor stor Tilslutning denne Tanke havde i Venstre, staar hen i det dunkle; men med Partiets Kaaring af *Madsen-Mygdal* til Høvding ved Indledningen til Valgkampen havde andre Kræfter faaet de afgørende Kort paa Haanden, og da »Høvdingen« efter Valget havde dannet sit Ministerium, blev en moderat-konservativ Linie for Ministeriets Politik hurtig fastlagt.

I de følgende to Aar udfoldede sig nu den Madsen-Mygdalske Politik i Renkultur. Socialdemokratiet og det radikale Venstre rejste hver for sig en skarp Opposition imod den; men Skismaet i 1926 havde til Følge, at der ikke fandt noget egentligt Samarbejde Sted mellem de to Partier; Ministeriet svækkedes imidlertid lidt efter lidt, og selvom ingen ventede Folketingsvalg i 1929, begyndte man dog i politiske Kredse at beskæftige sig med, hvad der eventuelt vilde følge efter et kommende Valg. Jeg erindrer en Samtale med Dr. Munch, hvor jeg gav Udtryk for, at Udsigterne for dansk Politik var ret mistrøstige. Intet frugtbart var der Udsigt til at faa udrettet, idet Partispaltningen truede med at ende i gold Opløsning. Hensynet til det parlamentariske Statsstyre krævede, at der skabtes nye Former for det politiske Samarbejde. I en Nytaarsartikel af den radikale Landstingmand Gunnar Fog-Petersen tog denne ud fra samme Synspunkter til Orde for, at Socialdemokrater og Radikale dannede en Fællesregering, hvis de to Partier fik Flertal ved et Valg. Munch og Rode var kendt med Artiklens Fremkomst. Spurgt af Østsjællands Folkeblads Korrespondent, Redaktør Chr. Torpe, angaaende denne Artikel svarede jeg, at et almengyl-

digt Standpunkt til Problemet Koalitionsregering kunde ikke tages, men saafremt der paa et vist Tidspunkt kom til at foreligge den Situation, at to Partier var enige om bestemte store Spørgsmaals Løsning, vilde et Koalitionsministerium kunne blive en frugtbar Fremgangsmaade.

Faa Maaneder efter indtraf den mindeværdige Dag, den 21. Marts 1929, da *Christmas Møller* unddrog Ministeriet Madsen-Mygdal de Konservatives Støtte ved Afstemningen i Folketinget om Finansloven. En Time før Afstemningen havde Stauning henvendt sig til Dr. Munch og sagt, at han havde Grund til at tro, at de Konservative vilde afholde sig fra at stemme for Finansloven.

Stedet er ikke her til at skildre Forløbet af de dramatiske Omstændigheder ved Ministeriets Fald. Følgen blev, at der udskreves Valg til Folketinget.

Ved Valgkampens Begyndelse mødtes nogle faa socialdemokratiske og radikale Politikere til en kort Forhandling om den foreliggende Situation, men Spørgsmaalet om Muligheden for en fælles Regering efter Valget berørtes overhovedet ikke. Senere under Valgkampen traf Dr. Munch og Borgbjerg tilfældig hinanden paa Storebæltsfærgen. Borgbjerg var stærkt optaget af Tanken om et Fællesministerium. Dr. Munch sagde, at han ikke troede, noget sådant var gør ligt.

Paa Valgdagen den 24. April opnaaede Socialdemokrater og Radikale tilsammen 77 Mandater og havde hermed et sikkert Flertal i Folketinget.

Den følgende Dag anmodede Stauning Dr. Munch om en Samtale, der dog først fandt Sted den 26. Stauning gav her Udtryk for, at han ansaa et Fællesministerium for ønskeligt, men han havde ingen Bemyndigelse af Partiet til at foreslaa det, og han fandt det derfor rigtigt, at Repræsentanter for de to Partier drøftede Spørgsmaalet.

De følgende Dage optoges da af disse Forhandlinger og af Gruppemøder, ligesom Spørgsmaalet Fællesregering blev forelagt det radikale Venstres Hovedbestyrelse. Meningerne var her stærkt delte. Særlig bemærkelsesværdigt var det, at *Ove Rode* i en stor Tale, der i mange Henseender havde Karakteren af et politisk Testamente, indtrængende tilraadede det radikale Venstre at deltage i Regeringsdannelsen. *Niels Frederiksen* udtalte sig stærkt i samme Retning. Hovedbestyrelsen gav med stort Flertal sin Tilslutning under Forudsætning af, at der opnaaedes Enighed om et tilfredsstillende Grundlag for Regeringens Arbejde og om Personspørgsmaalene.

Her skulde der imidlertid opstaa store Vanskeligheder. Der var mellem Stauning og Munch Enighed at denne sidste skulde overtage Forsvarsministeriet, og dette var Forsvaret for det radikale Venstres Tilslutning. Imidlertid opstod der i Demokratiet meget stærke Krav om, at den tidligere Forsvarspost igen burde overtage denne Post.

En hel Dag at Laustborgs Rigsmagter

herom. Som bekendt blev Resultatet, at medens Dr. Munch blev Udenrigsminister, og af Konflikten som meget ønskeligt.

Det *Stauning-Munch*, som derefter gennemførte Regeringsmagten i 11 Aar.

De fleste, at naar et Ministerium bestaaende af to Ministerier i en saa lang Periode, da maatte flere Forudsætninger

Se:
Side 205, 11. linje fra oven: læs tre Folketingsvalg
i stedet for to Folketingsvalg.

et Reformprogram, der omfattede de Spørgsmaal, hvorom det endogsaa let kunde blive enige; men efterhaanden som Landet i en Tid, hvor Landet rystedes af den største økonomiske Krise, kunde sige, slog dette ikke til. Hundreder af nye Problemer opstod, som kunde forudses ved Ministeriets Dannelse. Det blev snart Prøvestenen, om den gensidige Hensyntagen og Evnen til at »tale sig til rette« var til Stede i fornødent Omfang, og der krævedes en Række betydelige Egenskaber hos Ministeriets Leder.

Det viste sig, at Stauning besad disse Egenskaber i udpræget Grad, og Betydningen heraf forstærkedes derved, at saa mange af Ministeriets øvrige Medlemmer havde deres Rod tilbage i hin Tid, hvor det kæmpende Demokrati maatte staa sammen for at nedbryde gamle Fordomme og Privilegier, og hvor der udover det, der skilte de forskellige af Demokratiets Afskygninger, føltes et fælles Ansvar paa en Maade, som den yngre Generation, der nu rykker frem, næppe kender det.

Det vil maaske anses for usandsynligt, men er alligevel en Kendsgerning, at i de 11 Aar, hvor der afholdtes ialt ca. 1000 Ministermøder, skete det aldrig, at der opstod nogen heftig Strid eller politisk Opgør de to Partiers Repræsentanter imellem. Det betød ikke, at der skete en Udjævning af de afgørende

Forskelligheder i Parternes Samfundssyn, men det var Udtryk for, at den Kreds af Mænd, der her samvirkede, var i Besiddelse af en saadan politisk Vurderingsevne, at de ganske nøje vidste, hvor Grænsen gik for den anden Parts Forhandlingsmuligheder — og hvorfor da strides om det, der var den uundgaelige Forudsætning for Samarbejdets Bestaaen.

Stauning var en Mester i den politiske Kunst at gaa frem, hvor Muligheden fandtes, og at indrette sig, naar det ikke kunde være anderledes.

Stauning havde fremragende Evner netop som Leder af et Koalitionsministerium. Han var blottet for ethvert Gran af Smaalighed, han udviste altid en meget stor Tillid til dem, han havde valgt at samarbejde med, og enhver Aftale blev nøje overholdt. Maaske var han i Perioder for lidt aktiv i sin Egenskab af Statsminister og samlende Faktor i Ministeriets Arbejde, til Gengæld var han i de store politiske Situationer sikker i sin Vurdering og hurtig til Handling.

Jeg mindes kun een Gang, hvor jeg syntes, det glippede, og det gjorde et stærkt Indtryk, at en tilsyneladende Depression ligesom slørede hans sædvanlige sikre Dømmekraft. Det var den 22. Marts 1935, Stauning indkaldte til Ministermøde for at sige, at han saa overordentlig mørkt paa hele Situationen baade indadtil og udadtil. Det var øjensynligt, at Oppositionen vilde benytte sin Magt i Landstinget til at undergrave Ministeriets Handleevne paa alle Omraader, og dette var ødelæggende i saa alvorlige Tider. Derfor var det nødvendigt at tilstræbe Valg i Maj. Der førtes en meget lang Forhandling, hvorunder der var Samstemmighed om det farlige Spil, der udfoldedes herhjemme fra mange Sider under Paavirkning af Nazismens Magtovertagelse i Tyskland; men det radikale Venstres Repræsentanter insisterede paa, at Tidspunktet endnu ikke var egnet til at tage Opgøret. Mødet sluttede med, at hver især nu skulde tænke nærmere over Sagen. Stauning vendte ikke mere tilbage hertil.

Om Efteraaret var der Enighed i Ministeriet om, at Tiden nu var inde til et hurtigt Slag mod Oppositionen. I sin Aabningstale ved Rigsdagens Sammentræden proklamerede Stauning Opløsning af Folketinget. Han gik til Valg under Feltraabet »Stauning eller Kaos«. Ministeriet gik stærkt styrket ud af Valget, og ved det paafølgende Landstingsvalg Aaret efter erobrede de samarbejdende Partier Flertallet i Landstinget.

Efterhaanden som Ministeriets Magt befæstedes, og Staunings personlige

Autoritet voksede, blev Statsministeriet det Sted, hvor mangfoldige Traade løb sammen. Naar under de skiftende politiske Forhold en Situation var modnet saaledes i Befolkningen, at den krævede en Udløsning, var det ofte Oppositionen, der søgte Stauning. Saaledes var det Venstre, der i Begyndelsen af Trediverne søgte Føling med Stauning angaaende en mulig Overenskomst om Forsvarssagen — det der senere resulterede i den af Venstre foreslaaede Ordning af 1932.

Ejendommeligt var det, da L. S. i Aarene 1936—38 midt under sin Kamp mod »Systemet« søgte Forbindelse med Stauning med Henblik paa et muligt Samarbejde med Ministeriet.

Men af de mangfoldige politiske Konstellationer i Staunings lange Regeeringsperiode var »Kanslergadeforliget« i 1933 den mærkeligste og i sine Følger den mest vidtrækkende.

Gennem de første Par Aar, efter at den økonomiske Verdenskrise var brudt ind over Landet, var der opstaaet en uhyre Spænding i dansk Samfundsliv. Enhver stred for at redde sit. En Udløsning af denne Spænding syntes ikke i Sigte. Alle saa hen til Statsmagten som den Faktor, der havde Pligt til at besvære Krisens Hærgen. Denne Mentalitet var utvivlsomt en Følge af dybtgaaende Ændringer i Befolkningens Tankegang, foregaaet lidt efter lidt i den Menneskealder, der var forløbet siden den sidste store Landbrugskrise, hvor Staten kunde holde sig udenfor og lade de Landmænd, der stod svagest, gaa fallit. Saaledes var det ikke mere. Samfundet var blevet et andet. Menneskenes Krav om en vis Tryghed og en vis Sikring af Ligelighed mellem Samfundsklasserne var blevet langt stærkere. Ikke blot Tankegangen, men ogsaa Samfundets Opbygning havde ændret sig paa en saadan Maade, at *Mulighederne* slet ikke var til Stede for, at en Krisetid hurtig gennem Frikonkurrencen kunde afløses af en Tilpasning indenfor Erhvervslivet.

Hele Erhvervslivet var nu gennemorganiseret. Monopoler, Aftaler, Lønoverenskomster skabte en Træghed overfor en nødvendig Tilpasning af Produktionsomkostningerne. Alt var som fastlaaset, saa en ny Ligevægtstilstand ikke kunde opstaa, og hertil kom saa, at det trak op til en gigantisk Kamp mellem Arbejdernes og Arbejdsgivernes Organisationer, som truede med at standse al Produktion og Eksport.

De politiske Faktorer, Regering og Rigsdag, syntes ude af Stand til at løse Knuden. Regeringen havde sit Flertal i Folketinget, men Oppositionen beherskede endnu Landstinget. Forhandlinger mellem Regeringspartierne og Oppositionspartierne Mænd var endt resultatløse.

I denne trøstesløse Situation knyttedes der da i de sidste Dage af Januar Traade mellem Stauning og politiske Personligheder inden for Venstre, og Søndag den 29. Januar Kl. 10 mødtes 10 Mænd i Staunings Hjem i Kanslergade. Med en ganske kort Afbrydelse blev de sammen i 18 Timer til Mandag Morgen Kl. 4. Fra Venstre var mødt Madsen-Mygdal, Hauch og Dr. Krag. Fra Regeringspartierne deltog foruden Stauning Dr. Munch, Hauge, Bording, Fisker, Niels Frederiksen og denne Artikels Forfatter.

Mødet hører til de ejendommeligste i sin Art. En mærkelig Atmosfære omgav det. Her sad Madsen-Mygdal, den mest inkarnerede Tilhænger af Kræfternes frie Spil, og skulde pludselig gaa ind i de mest vidtgaaende Statsindgreb for at afværge et truende økonomisk Sammenbrud. Mødet var rigt paa dramatiske Optrin, men det var ogsaa præget af mange af Deltagernes Skarpsindighed med Hensyn til at finde Udveje.

De to centrale Punkter i Forhandlingerne var Afværgelsen af den store Arbejdskonflikt og Sænkningen af Kronens Værdi. Man enedes om at løse Arbejdskonflikten ved en Lov, der forlængede de bestaaende Overenskomster. Venstre forpligtede sig til ikke at stemme mod en saadan Lov. Spørgsmaalet om en Ændring af Valutapolitiken, saa Sterlingkursen hævedes fra 20 til 22,40, hvorved en ny Ligevægtstilstand i Landets Økonomi skulde naas, var omgivet med en egen fortættet Spænding. Udenrigsminister Munch turde ikke garantere, at en saadan Ændring vilde blive taalt af England. Han redegjorde for alle de Momenter, der maatte tages i Betragtning, men et sikkert Skøn, sagde han, var det umuligt at afgive. Man maatte regne med, at man løb en Risiko, dersom man af indre erhvervsmæssige Grunde ansaa Kronesænkningen for nødvendig. Spørgsmaalet var saa meget mere ømtaleligt, som det var kendt, at Finansminister *Bramsnæs* var Modstander af en Kronesænkning. Dog, Forhandlerne løb Risikoen, og Beslutningen blev taget.

Flere Maaneder efter kom det til den danske Regerings Kundskab, at da Kursen den 1. Februar ændredes fra 20 til 22,40, sammenkaldtes det engelske

Kabinet, og der var her overvejende Stemning for at afbryde Forhandlingerne med Danmark om den dansk-engelske Overenskomst. Senere skiftede Stemningen, og det antages almindeligt, at dette skyldtes, at Danmark ved Fastlæggelsen af den nye Kurs ikke var gaaet under Niveauet for Ny Zealands Mønt, det Land, Danmark konkurrerede med paa det engelske Marked.

Men ved Siden af disse centrale Problemer skulde Forhandlerne naa til Enighed om en Række indrepolitiske Problemer af stor økonomisk Rækkevidde: Fremme af Beskæftigelsen gennem Udvidelse af Krediten efter lignende Linier, som var anlagt i England og Sverige, Rationering af Svineproduktionen, der skabte større Tryghed for det mindre Landbrug, samtidig med at det større Landbrug sikredes mod Dumpingpriser for Korn, Sukkerordning, Kødordning, Kartoffelmelsordning, Ændringer indenfor Ejendomsbeskatningen m. m. Det hele var et storstilet Forsøg paa at genskabe en Ligevægtstilstand, som de frie Kræfter under de givne Forhold ikke havde evnet at tilvejebringe.

Forhandlingerne blev efterhaanden næsten en fysisk Styrkeprøve. Mange Gange i Løbet af Dagen og Natten var det hele paa Bristepunktet. Om Natten ved Tretiden kom det til et heftigt Sammenstød, og Venstres Forhandlere rejste sig og begyndte at tage Tøjet paa. Da lød pludselig Staunings dybe Bas: »Vi kan vel drikke et Glas til Afsked.« Bemærkningen udløste et Smil hos de fleste. Samtalen kom i Gang igen. Nye Udveje blev fundet, indtil Forliget var sluttet — det største, der endnu var set herhjemme. Dette »Kanslergadeforlig« var symbolsk for den Revolution, Krigene og Krisetiderne havde medført i det økonomiske Liv, og dermed i de Opgaver, Folkestyret stilledes overfor og vil blive stillet overfor i kommende Tider.

At Kanslergadeforliget var en politisk Bedrift af høj Rang, og at det havde overmaade gavnlige Virkninger for den følgende Tids økonomiske Udvikling, kan næppe omtvistes.

En Skildring af Regeringssamarbejdet mellem Socialdemokratiet og det radikale Venstre i den stauningske Periode vil ikke kunne undgaa at nævne det indbyrdes Forhold mellem Ministeriets to ledende Personligheder: Stauning og Munch; men selv den, der har haft Lejlighed til i mange Aar at iagttage det paa nært Hold, vil kun kunne give et højst mangelfuldt Billede deraf. Der var mange Dybder, som det var svært at lodde.

Man kan vanskelig tænke sig to Mennesker mere forskellige. Staunings Ræssancenatur, som altid fremhæves, og Munchs næsten asketiske Livsvaner og fortættede Arbejdsenergi kunde aldrig føre til selskabelig Omgang ud over det officielt nødvendige. Man kan ikke sige, de to Mænd stod hinanden personlig nær, men deres Samarbejde var baaret af gensidig Tillid. Stauning havde et aabent Blik for den Styrkelse, Regeringssamarbejdet tilførtes gennem Munchs Klogskab og Kundskabsfylde; men denne Interesse var forbundet med en Højagtelse for Munchs Karakter og Personlighed, som utvivlsomt ogsaa ofte havde sin politiske Betydning. Munch beundrede paa sin godmodige Vis Staunings vidtfavnende politiske Evne, og han saa ham paa en Maade som et af disse Naturfænomener, der unddrog sig de almindelige Normer, og hvis enestaaende folkelige Placering gjorde ham til en historisk Skikkelse.

I een Forstand kan man sige, at Forholdet mellem Stauning og Munch var et politisk Fornuftægteskab, men det rammer alligevel kun en enkelt Side af Sagen. Det var noget mere og større. De mødtes i en fælles Trang til at se nye stærke Folkelag draget op i Lyset. Her tjente de den samme historiske Mission. Stauning følte det enkelt og usammensat som en materiel Retfærdighedshandling. Munch saa det tillige i dets historiske Perspektiv: »Et samlet Demokrati skulde udmønte alle de Muligheder, som netop det danske Folk besad i Kraft af sin sunde Dømmekraft, sit Retsind og sit Maadehold«.

Det fortælles fra Provisorietiden, hvor Venstredemokratiet ofte delte sig og atter samledes, at det blev sagt: »Naar Berg og Hørup staar sammen, staar det altid godt til med Demokratiet«. Man kunde tænke sig, at Stauning og Munch begge i sin Tid kunde have brugt disse Ord med en aktuel Omskrivning: »Naar Tingene arter sig saaledes, at Socialdemokratiet og det radikale Venstre kan staa sammen, staar det godt til med Demokratiet«. Det synes i hvert Tilfælde i Overensstemmelse med en Udtalelse fremsat i sin Tid af Stauning: »De sværeste Stunder for mig var den korte Tid (omkring 1926), i hvilken Samarbejdet mellem Dr. Munchs og mit Parti var afbrudt«. Men Tider og Vilkaar ændres. De stærke Organisationers Opstaaen forandrer ogsaa paa afgørende Vis det indbyrdes Forhold mellem Folkelagene. Dr. Munch havde den dybt indgroede Forestilling, at de største Ulykker i Verden skyldtes, at Mennesker, Klasser og Nationer sjældent evner at besidde stor Magt uden at misbruge den. Samarbej-

det mellem Socialdemokratiet og det radikale Venstre skulde bidrage til at bevare Balancen og Sansen for Ret og Billighed under Organisationernes vældige Fremmarch.

Hele denne Grundbetragtning forklarer den Iver, hvormed Dr. Munch altid fremhævede, at Betingelsen for en harmonisk Samfundsudvikling er, at der findes frem til et paa Overenskomst eller Lovgivning fastlagt Interessesfællesskab mellem Arbejdere og Arbejdsgivere, og han har ofte omtalt det beklagelige i, at der ikke under Regeringssamarbejdet fandtes Grundlag for Samstemmighed mellem de to Partier om Formerne for et saadant Interessesfællesskab.

Med Hensyn til politisk Planlægning herskede der som oftest fuld Fortrolighed mellem Stauning og Munch, og med Hensyn til Fremsættelse af offentlige Udtalelser, der berørte Danmarks Stilling udadtil, drøftedes de næsten altid mellem de to, men det kunde jo hænde, at Staunings særegne djærve Udtryksform faldt udenfor det gængse udenrigsministerielle Ordvalg. Det gjaldt Talen ved Statsministermødet i Hamar i Norge den 6. September 1931 om Grønlandsspørgsmaalet, som Stauning høstede saa megen Anerkendelse for herhjemme, og det gjaldt i udpræget Grad den kendte Tale i Lund den 8. Marts 1937, hvor Stauning tog skarpt Afstand fra svenske Angreb paa de danske Valutar restriktioner og afviste den svenske Kritik af det danske Forsvarsforslag som en ukaldet Indblanding i indre danske Forhold. Denne Tales stødende Form var selvsagt beklagelig, men Grundlaget for den Stemning eller Irritation, der laa bag den, lader sig meget let eftervise ud fra personlige Udtalelser.

Danmark led endnu under de haarde Eftervirkninger af den økonomiske Verdenskrise. Den fundamentale Forskel mellem Sveriges og Danmarks Vilkaar under Krisen var stort set denne, at Sverige besad netop de Raastoffer, Malm og Træ, som var efterspurgt af hele Verden, medens Danmark var henvist til Eksport af de Levnedsmidler, som alle Lande stængede Grænserne for. Under disse Forhold følte Stauning det som en Smaalighed, naar svenske Blade og Erhvervskredse i en lidt overlegen Tone beklagede sig over at være generet af de Restriktioner, Danmarks særlige erhvervmæssige Struktur havde tvunget Landet ind i.

Med Hensyn til Diskussionen om Forsvaret dreves Stauning af en noget lignende Følelse. Herhjemme søgtes rejst en Propaganda for et nordisk Forsvars-

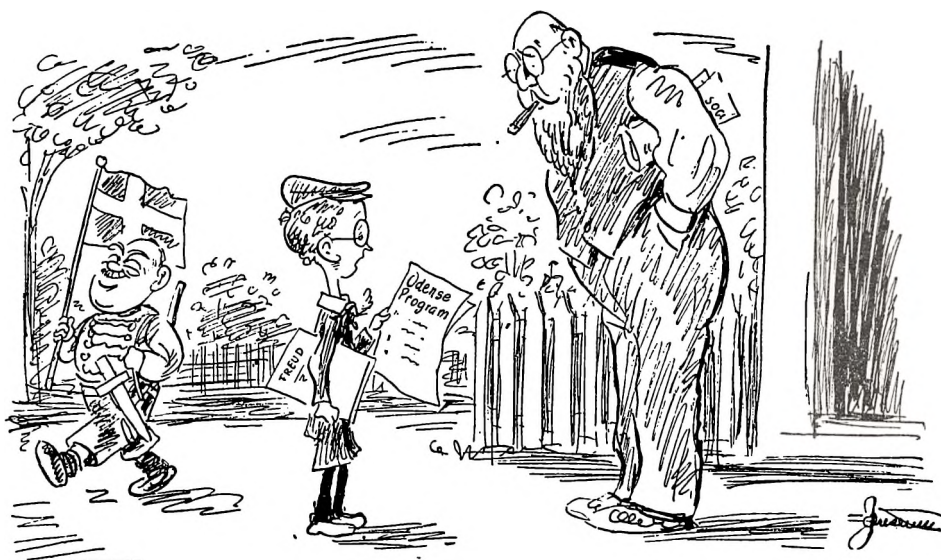
forbund. Udtalelser og Artikler i Sverige indeholdende Kritik af Danmarks forsvarspolitiske Stilling havde nu til Tider en Form, som gjorde, at de kunde tages til Indtægt for den hjemlige Propaganda. Stauning fandt ikke dette rimeligt, naar der ikke i Sverige laa positive Ønsker bag. Hjemkommen fra Sverige meddelte Stauning den 13. Marts i et Ministermøde, at Samtaler med svenske Ministre viste, at de ikke ansaa et nordisk Forsvarsforbund for muligt. Hele dette Spørgsmaal synes stadig i den danske Offentlighed omgivet af en vis Dunkelhed; men de Kendsgerninger, der kom til at foreligge i Tiden inden den anden Verdenskrigs Udbrud, retfærdiggør fuldt ud selve Realiteten i Stau- nings Tale i Lund.

Det vil endnu erindres, at det gjorde betydeligt Indtryk herhjemme, da den svenske Udenrigsminister *Sandler* i en Radiotale den 4. April 1938 antydede en vis militær Samvirken, idet han siger, at der ikke er Tale om et Forsvarsforbund med ubegrænset Forpligtelse for alle tænkelige Eventualiteter, men at det drejer sig om et ogsaa til militære Foranstaltninger udvidet Neutralitetsberedskab og slutter med disse Ord: »Gives der begrænsede Omraader og Spørgsmaal, for hvilke det gælder, at en vis Koordination af alle, henholdsvis flere nordiske Landes Forsvarskraft, kan give vore Lande Chancer for at undgaa Krig forøget Styrke? Jeg kan i Dag blot svare: Det er værd at prøve.«

Den følgende Dag afholdtes nordisk Udenrigsministermøde i Oslo. I en Radio- tale herfra svarer Dr. Munch, »at Danmark med største Interesse og Velvillie vil deltage i Drøftelse af Muligheden for en Koordination ogsaa paa begrænset militært Omraade, der maatte foreligge, for at undgaa, at de nordiske Lande drages ind i krigerske Begivenheder.«

Dr. Munch berettede iøvrigt i et Ministermøde, at han var informeret om, at *Sandler* ikke med sin Radiotale havde tænkt paa noget bestemt udover Spørgsmaalene om Mørklægning og ensartede Vaabentyper, og Norges Uden- rigsminister *Koht* havde udtalt, at Norge ikke kunde tænke sig noget, der havde Karakteren af en Militæralliance.

Rent bortset fra, hvilken Vurdering Mennesker maatte lægge til Grund over- for Spørgsmaalet nordisk militær Samvirken forud for den anden Verdenskrig, saa er den historiske Sandhed altsaa, at intet af de skandinaviske Lande var rede til en saadan Samvirken af betydende Karakter.

Den radikale ungdom protesterede i begyndelsen af 30'erne mod socialdemokratiets begyndende interesse for forsvaret. Tegning af Jensenius i »Berlingske Tidende«. (Til venstre Hans Nielsen).

Det radikal-socialdemokratiske Regeringssamarbejde fra 1929 til 1940 vil i vort Slægtled blive bedømt forskelligt, alt efter som de, der betragter det, tilhører den ene eller anden politiske Anskuelse; men der vil formentlig ikke kunne herske Tvivl om, at det for dansk Folkestyre var en Lykke, at der under Tredivernes Krise for de folkestyrede Lande fandtes et fast og stabilt Styre herhjemme, som de mange »Bevægelser« ikke formaaede at rukke. Det tør vel ogsaa siges, at Grundlaget for store Fremskridt af blivende Karakter blev lagt i disse Aar.

Det er sagt, at Danmark i Trediverne faktisk havde et »Kabinetsstyre«. Der er det Gran af Sandhed deri, at Beslutninger truffet i Enighed af de to Partiers Repræsentanter i Ministeriet næsten altid blev retningsgivende for Landets Politik, men det afgørende var, at disse Beslutninger altid gennem grundige Forhandlinger og Raadslagninger var forankrede dybt i de to Partiers Rigsdagsgrupper og dermed i den Vælgerbefolkning, der stod bag dem, og for Hovedparten af Beslutningerne kan det siges, at de ikke blev truffet, medmindre det følte, at de vilde finde Genklang i betydende Folkelag uden for de to Partier.

Thorvald Staunings Autoritet, hans Rodfæstethed i store Befolkningsgrup-

per og hans kloge Maadehold var Betingelsen for, at en saadan Politik kunde føres gennem et saa langt Tidsafsnit.

Da Ministeriet Stauning—Munch havde regeret i 10 Aar, indbød Stauning Ministeriets Medlemmer til en Sammenkomst, hvor han takkede for godt Samarbejde. I et Svar herpaa sagde en af de radikale Ministre omtrent følgende til Stauning: »I dette Ministerium har siddet Mænd sammen, hvoraf nogle har deres Rod i Arbejderstanden, mens andre er af Bondeæt. De er fælles i deres Stræben efter aandelig Frihed, økonomisk Frigørelse og menneskelig Solidaritet. De besjæles her af de samme Længsler, der har levet dybt i Folkets Almue i Aarhundreder. Vi har virket sammen i en Tid, hvor det maatte skære os i Hjertet, at en Verdenskrise gjorde den danske Bonde og Husmand fattig; og vi føler det paa ganske samme Maade, naar Arbejdsløshed skaber Nød i danske Arbejderhjem. Alt det bedste i vore to Partier vil altid betragte sig som Værge for Menigmand, naar Samfundsudviklingen truer med at trykke ham ned til ingen Ting. Gennem alle Livets Omskiftelser har der for *Stauning* været et fast Punkt: At løfte den Stand op, som har baaret ham frem. Denne Trofasthed er et Grundtræk i Staunings Karakter, men jeg har ogsaa lagt Mærke til, at naar det fælles Fædreland har haft Brug for en stærk Handling af hele Folket, da har Stauning mødt med sit Offer fra Arbejderstanden. Danmarks Skæbne vil blive præget af, om denne Aand formaar at trænge dybt ned i Folkets brede Lag.

Vi takker Stauning for 10 Aars Ledelse af et sjældent smukt Samarbejde. Ingen af os ved, om et saadant Samarbejde vil være muligt langt ud i den usikre Fremtid. Livet er saa mangfoldigt. De mindre Krusninger paa de politiske Vande kan sommetider for vort Blik tegne sig større, end de i Virkeligheden er, og derved faa mere afgørende Indflydelse paa vore Handlinger, end de burde, men jeg haaber, at Afstanden os imellem aldrig maa blive større, end at de Befolkningslag, vi repræsenterer, i de afgørende Øjeblikke kan virke sammen til Landets Gavn.«

Kort Tid efter udbrød den anden Verdenskrig, og inden længe fulgte Besættelsen. Det mærkedes, at en stor Tynge sænkede sig over Staunings Sind og Skikkelse; men han naaede endnu at øve den store Gerning med sikker Haand at føre sin Stand og sit Folk ind i den nationale Samling, som bar over alle Ulykkerne.

Bertel Dahlgaard.

Stauning og Grønland

AF KNUD OLDENDOW, K. STEGLICH-PETERSEN OG FR. LYNGE

Kungqip Tugdleq

Da Stauning havde dannet sin anden regering, overtog han selv det grønlandske forretningsområde, og den gerning varetog han ikke alene af pligt, men tillige af virkelig kærlighed og tilbøjelighed. Han samlede de islandske, færøske og grønlandske interesser under sit eget fagministerium, fordi han følte stærkt for disse nordlige øer, og fordi han mente ved en sådan samling at kunne øve en indsats på længere sigt og mod større mål. Så snart det blot var ham muligt, tog han til Grønland på en omfattende rejse; det var i sommeren 1930.

Den egentlige årsag til denne store rejse var en helt anden, end folk i almindelighed troede. Staunings bevæggrund til rejsen var ganske den samme som den, der i 1925 havde fået Hauge, der da var indenrigsminister og minister for Grønland i Staunings første regering, til at tage derop. Ved disse ministerskifter i de grønlandske sager var der adskillige fremragende mænd, der bag kulisserne mødte frem og indtrængende bad den nye minister nøje overveje sin fremtidige grønlandspolitik. Disse mænd nærrede mistillid til de hidtil fulgte retningslinier, især til direktør Daugaard-Jensens personlige kvalifikationer og dennes stærke fastholden ved det konservative og overfor den grønlandske befolkning først og fremmest »bevarende« princip, beskyttelseshensynet.

Udadtil erklærede Stauning udfra sin vågne sans for kendsgerninger, at han fandt det uforsvarligt — eller dog utilstrækkeligt — at skulle træffe afgørelser uden af selvsyn at kende det land, det fremmedartede folk og det særprægede arbejde, det drejede sig om. Han havde »hurtigt opdaget, at det var en betæn-

kelig sag at tage ansvaret for talrige afgørelser i administrationen af Grønland, når man var uden direkte personligt kendskab til landet og folket. Og det var for mig, der hele livet igennem har haft realiteterne for øje, egen erfaring og egne iagttagelser som grundlag, ganske utilfredsstillende at drøfte Grønlands forhold alene ud fra andres kendskab og at træffe vigtige beslutninger, uden at have den sædvanlige sikre følelse af at handle med fast grund under fødderne.«

Under rejsen med M/S »Disko« boede Stauning i et par små og mørke kamre nede i skibet. Daugaard-Jensen havde selvfølgelig tilbudt statsministeren den såkaldte direktør-lejlighed, men det havde Stauning ikke ønsket at modtage. »Det er jo ikke mig, der skal arbejde strengt på turen, det er Dem; jeg klarer mig nok, hvor jeg er, og kan i givet fald låne Deres kahyt til samtaler og lignende«, sluttede han.

Det var synd at sige, at Stauning gjorde noget for at blive populær på denne tur, eller blot for i al enkelhed at vinde folk. Han var på hele rejsen i dårligt humør, for at sige det mildt, hvad enten det nu bundede i den forhåndsviser reserverede holdning, hvormed han drog ud, og som kan have sat tvivl og usikkerhed i hans sind, eller det var af den mere personlige grund, at han dagen før afrejsen havde ladet sig separere fra sin hustru, fru Olga Stauning. Under alle omstændigheder var han ret barsk og afvisende af væsen både ombord i skibet og ved de mange besøg i land. De eneste, der kunne få ham til at smile, og som han tog sig noget af, var de ombordværende børn. Men han brugte sine øjne og øren i rosværdig grad, fik fat i en mængde enkeltheder og dannede sig en grundfæstet opfattelse af mennesker, begivenheder og forhold. Derfor modtog de fleste i Grønland det helt rigtige indtryk, at han i modsætning til så mange andre besøgende, af og til også officielle rejsende, nøje gennemgik alle forhold, ville vide besked, og var glad for klare og koncise udtalelser, uanset hans noget fraværende og trætte væsen.

Ved anløbet af den første koloni i landet stod Stauning, Daugaard-Jensen og jeg på broen, og navnlig var Stauning ganske naturligt optaget af de nye panoramaer, der åbnede sig for hans øjne; vejret var strålende, og sejladserne gennem den lange fjord betagende og fængslende som altid. Foran lå udbredt for vore øjne den smukke koloni med sine broget farvede huse, de små fartøjer på havnen og grønlanderne malerisk grupperet op ad fjeldene i deres spraglede,

festligt lysende dragter. I en lille robåd var den grønlandske, hvidanorakkede havnelods kommet ombord; han havde til alt uheld revet hul bagtil i sine sorte bukser, hvoraf en skjortesnip koket stak ud. Et øjeblik senere tøffede stedets største motorbåd på siden, og dens eneste passager var den danske kolonibestyrelse og sysselmand, der entrede op for at byde velkommen; han var i stramt tilknappet jakkesæt, med guldtræsset kasket og i brune lædergamacher, snøret op til knæene. Stauning sagde senere: »Jeg synes ikke, det er så rart, hvis dette er typisk for forholdene; den grønlandske lods ros ombord i en lille beskidt båd, med enden ud af bukserne, den danske bestyrer kommer strunk og suveræn i sin motorbåd alene, mens alle andre honoratiores blandt grønlændere og danske pænt må afvente for så i flok og følge i en overbelastet båd at komme herud bagefter.«

Der var derefter middag ombord, hvor Stauning havde een af stedets danske damer til bords, og hun gjorde, hvad hun kunne, for at underholde ham. Om det nu var af virkelig republikansk overbevisning (det var det næppe), eller fordi hun fandt standpunktet velegnet overfor den socialdemokratiske statsminister, vides ikke, men i hvert fald fandt hun det passende at tale temmelig overlegent om kongefamiliens medlemmer, hvortil Stauning forbavset udbød: »Jeg må gøre Dem opmærksom på, frue, at jeg er Hans Majestæts loyale minister og personlig sætter stor pris på kongen; når De blot erindrer det, må De selvfølgelig for mig have hvilke private anskuelser De vil overfor kongen og hans hus.« — Fruen så noget flov og måbende ud, den noget grove spekulation var ikke faldet gunstig ud.

Stauning ønskede også at se det lokale sygehus, som han dog gik temmelig hurtigt igennem, idet han til doktoren straks ved ankomsten udbød: »Lad mig først se lokummerne, er de i orden, er alt det andet sgu også i orden!«

Ved stedet boede en gammel grønlandsk »læser«, der var lam og kørte rundt i en lille hjemmelavet rullestol; han havde også tømret sig en beskeden fiskerjolle, til hvilken han rullede ned i stolen og med noget besvær manøvrerede ombord i for at gå ud at pilke torsk. Båden var lige blevet malet, og han havde sat navn på den. *Stauning* stod der, netop stavet således. Da ministeren fik øje på den, udbød han: »Nå, det må jeg sige, jeg er nok blevet kaldt op her, hvordan kan det mon være?« Hertil lød svaret, at den lamme aldeles ikke havde

tænkt på ministeren, men at navnet var givet båden som en erindring om hans skolegerning. Det skulle faktisk være bogstaveret »stavning« — det var hans undervisningsfag, men han kendte altså ikke forskel på u og v. »Det var en kort berømmelse,« sagde Stauning smilende. De andre grønlandere drillede den lamme: »Der røg den sarqarmioq (orden)« — men han grinede kun fornøjet med sine hvide tænder og glade, natsorte øjne.

Stauning ville se alting, såvidt det var muligt, og i ganske særlig grad havde de nyopblomstrende »fremmede« erhverv såsom fåreavl og fiskerierne hans store interesse. Vi løb derfor helt ind i de dybe, sydgrønlandske fjorde, hvor fåreavlen har sine blomstringssteder. Således besøgte vi også den største og frodigste fåreholderplads, Kagssiarssuk, inde i bunden af Tunugdliarfik-fjorden, midt i ruinerne af selve Erik den Rødes gaard, »Brattahlid«, der var lovsigemændenes sæde, Grønlands ærværdigste oldtidslevning. Navnet stemmer udmærket med landskabet omkring ruinerne, hvor lien og bratningen bagved dominerer, og Stauning var særdeles optaget af den historiske baggrund. Men først og fremmest var han interesseret i »landbruget« ved stedet, hvor de stenbroddede marker med yderligt besvær var ryddede. Ved sådanne isolerede nybyggerkolonier skabes så at sige verden påny, samfundet fødes som ud af den grå urtid, lidt efter lidt gror frem fra simple og ukomplicerede former alle de kendte problemer. Her boede den store grønlandske bonde Otto Frederiksen, der nu sad kvit og frit på sin egen lille gård, med mange hundrede får, med køer og heste og store penge i sparekassen, en holden mand. Nu skal en samtale jo indledes med noget, og Stauning sagde: »Goddag, Otto Frederiksen, det er morsomt at hilse på Dem. Det er for resten første gang, jeg ser en grønlandsk bonde,« hvortil Otto Frederiksen uimponeret og omgående replicerede: »Goddag, Stauning, det er såmænd også første gang, jeg ser en dansk statsminister.« Det morede naturligvis Stauning, og han citerede senere mange gange denne lille ordveksling, tilligemed andre udtalelser af denne frie og stoute foregangsmand, der blandt andet bemærkede, at han var tilfreds med sin tilværelse, og at han af hjertet var det samfund taknemlig, som havde sat ham i stand til at opbygge et sådant liv og en sådan bedrift. »Nu kan du rejse hjem, Stauning, og sig det danske folk tak for dets indsats og gode vilje; du har nu set, hvordan jeg sidder i det, og det er jo meget godt, men hvad der er endnu bedre er, at

den kunst kan enhver af mine landsmænd gøre mig efter under samme gode vilkår.« Det var den slags bemærkninger, der styrkede Stauning i hans syn på den fulde rigtighed af den i Grønland førte danske politik.

Da vi senere lå ud for Færingerhavnen, som Stauning af hensyn til de hertil knyttede store færøske interesser ønskede grundigt at bese, blev det tæt tåge; gusen hang tyk og ulden over havoverfladen i tre døgn. Vi lå i den tid til ankers, med tågefløjten gående dag og nat, og fordrev tiden blandt andet med at pilke torsk, hvoraf også Stauning til sin store fornøjelse fangede nogle stykker. Da vi endelig kunne stå indover, udspejdede Stauning fra broen havnen med kikkert; der lå en del færingerskuder derinde. »Jeg vil dog nok se, om de vil hædre mig ved at byde mig velkommen med at føre deres separatistflag også heroppe,« — men det gjorde de nu ikke; de flagede med Dannebrog. På havnen residerede den djærve søminemester Johan Møller, mangeårig havnekontrollør, utvivlsomt den i de særlige færingske spørgsmål mest erfarne mand på kysten. »De er sgu en vanskelig herre at finde ind til,« hilste Stauning ved ankomsten, hvortil Møller bemærkede: »Det glæder mig sandelig meget, hr. statsminister.« »Hvadbehager, hvad mener De egentlig med det, Møller?« »Jo, det plejer ellers at være strålende sommer og højt solskin, idyl og skinbarligt damevejr, når rigsdagsfolk og andre turister kommer her på besøg, men det er da i sandhed godt, at statsministeren får at se, hvor forbandet forholdene tit er, og at vi også her kan have vore store vanskeligheder at slås med.« »Ja, det kan siges,« svarede statsministeren. Stauning ønskede at erfare den meget vidende Møllers syn på et foreliggende problem. Nogle velmenende mennesker ville have en million af staten til at købe en af de store helleflynder-ekspeditioners moderskibe, da skotterne omsider havde indset, som mange andre før dem, at det ikke kunne betale sig at drive denne fangst. Møller gjorde rede for sit syn, sagligt, indgående og velmotiveret, underbygget gennem sin store erfaring og praktiske viden, og det var et negativt og mistrøstigt svar. Stauning grundede lidt. »De er grov i mælet, Møller, men jeg tror på den anden side bestemt, De har ret i Deres syn.«

I det daglige liv ombord var Stauning som sagt meget tilbageholdende og fåmælt. Dem, han i særlig grad følte sig knyttet til, stak han af og til en fin, til ham specielt fremstillet cigar, halvt afsides, med et lille smil og et blink ud ad øjenkrogen. Han var afholdsmand under hele rejsen. Han gik regelmæssig

på broen kl. 9 om formiddagen, det var »god morgen«, ikke mere, og når 4 glas var gået, satte han sig ind i kaptajnens hjørnestol til frokosten kl. 11. Det var praktisk talt umuligt at få en samtale i gang, trods alle velmente anstrengelser. Stauning havde, som han sagde, aldrig haft tid til at lære at spille kort; nu søgte Daugaard-Jensen og frue at lære ham det ædle bridgespil, men noget større talent for kortspillets mysteriefyldte finesser havde han ikke, men kunne tørt sige: »Det var da fandens, det havde passet mig ikke så lidt bedre, om det es havde siddet på en anden hånd.« Han skulle sejle hjem med marinens »Hvidbjørnen« fra Upernavik, og da jeg spurgte ham, hvorledes han ville klare sig på bridgeområdet ombord i Hans Majestæts skib, svarede han gryntende: »Jeg lader sgu bare, som om jeg kan!«

Talte nogen i skibet til ham, svarede han som regel kun med et bastonende og rungende Hm!, og fortsatte sin vanlige gang over dækket med hænderne på ryggen. Vi dannede så en Hm-forening ombord. Hm! blev slagordet og omkvædet til alt. »Åh, ræk mig lige den engelske sovs, om jeg tør be'« — »Hm!«. »Vil De være fjerdemand til en Lhombre i aften?« — »Hm!«. Gjorde Stauning en »buk« i kortspillet, lød Daugaards stilfærdige »Hm!«

Stauning opdagede ikke noget, men da jeg senere fortalte ham det, sagde han med et stort smil i skægget: »Det var sgu meget illoyalt af Dem i det mindste ikke at gøre mig til æresmedlem i denne exclusive forening: det kan De jo slet ikke være bekendt.«

Ved hver koloni, der blev anløbet, tog Stauning pænt og venligt imod de mange tilstrømmende grønlandske gæster. Vi lagde mærke til, at han, vist ganske ubevidst, hver gang han havde taget en i hånden til goddag, skyndsomst tørrede sin hånd af på bagsiden af sine benklæder, hvorfor ved jeg ikke. Der blev holdt officiel middag ombord ved hver koloni, og herunder præsiderede Stauning; et kolonibestyrerpar havde været med på hele rejsen lige fra København. Da man ankom til parrets koloni, blev bestyreren og fruene placeret på hver sin side af Stauning som denne middags udvalgte gæster. På det sædvanlige tidspunkt af middagen skævede Stauning til kolonibestyreren og sagde til ham: »Nå, nu må De vel også hellere få den sædvanlige smøre, som De nu så tålmodigt har påhørt så mange gange,« — og så afleverede han præcis den samme tale som alle andre steder.

er der i Reserve en Del
af en telegrafrør i Fjord
hvor der kan være en
Mangel Fartøjes
sædvanlig vil den kunne
bruges til Venteplass
for dem der skal afstibe
Fisk til Dampere.

~~At~~ Besøg i Kantor
Lønns Hus og Telegraf-
Station. Der klages
over at Sendeover

Under hele sin rejse til Grønland i 1930 med »Disko« og hjem med »Hvidbjørnen« førte Stauning en udførlig dagbog. Her er en side fra opholdet i Færingehavn tirsdag den 26. august. Neden under dagsberetningen har Stauning stadig tilføjet en beretning om befindendet, og hvor længe han har sovet. For tirsdag d. 26. august hedder det: »Bef.mg. Søvn 11—7«.

En dag under rejsen, da Peter Freuchen angreb ordensvæsenet, tog Stauning dette i forsvar med en bemærkning om, at de ord, der står på korset »Gud og Kongen«, kunne vel enhver tåle at se på uanset sit standpunkt overfor de to høje autoriteter. Skibets kaptajn udtalte patetisk, at han aldrig var blevet så kisteglad for noget som for sit flunkende ridderkors, end ikke engang for sin førstefødte, hvortil Stauning tørt bemærkede: »Han kom Dem måske heller ikke så uventet.«

Under opholdet i Godthåb var Stauning meget interesseret i mine bøger og mine billeder. »Jeg har aldrig studeret, men kun besøgt livets universitet — der kan man også lære adskilligt. De har mange dejlige værker, Oldendow, på Deres reoler.« I dagligstuen hang blandt mange andre også et maleri af Emil Krause, et parti af Gammel Strand ved kanalen langs Assistenshuset, malet i aften-skumringen, med mørke konturer af de spidse gavle under en mulmende himmel og med gadelygternes sitrende genskin i kanalens dunkle vande. Stauning udbrød. »Det er dog et henrivende billede — hvor godt og intimt jeg kender just denne fredelige aftenstemning; dér gik jeg langs kanalen som dreng hver dag, mit hjem var i nærheden, overfor Holmens Kirke i Holmens Kanal.« Inde i mit arbejdsværelse hang der et andet stort maleri, et meget ejendommeligt grønlandsk billede, malet af Gert Lybert ved Sukkertoppen og givende et udsyn over denne koloni. Det mindede om japansk lakmaleri, såvel i tegningen som i subjettets opstilling og behandling, med stærke, lysende, primitive kulører og enkle stregvirkninger i perspektivet. Det stod Stauning længe og betragtede. »Interesserer billedet Dem, statsminister?« »Ja, i høj grad — det er både smukt og fremmedartet og af megen primitiv artistisk nerve,« svarede Stauning. Så forærede jeg ham det; han var meget glad for det; det hang til hans død over kaminen i den store hall i hans statsministerbolig på Valeursvej. Da der engang var en omfattende udstilling af kolonikunst i Rom, var billedet udlånt hertil, og det vakte megen opmærksomhed, også hos Mussolini; han skrev et brev derom til Stauning.

Ved Jakobshavn sad man i det skønne, stille vejr ude i doktorens, efter grønlandske forhold, helt usandsynligt frodige og smukke have med et væld af blomster, der under de arktiske breddegrader virkede ganske overmægtigt. Solen strålede over det storladne sceneri: Diskobugtens blånende vande med drivende

isfjælde og alverdens tindrende farver og i det fjerne Diskøens blege, kolossale, gråt fortonede basaltbjerge. Ganske tavs sad Stauning og nød dette sjældne syn. Derefter gik man den lange tur over til »Holmens Bakke« for at betragte den imponante og enestående Jakobshavns isfjord, der er 5—6 kilometer bred. Her glider ustandselig, dag og nat, sommer og vinter, umådelige ismængder forbi, større og mindre isfjælde, en stor, sammenhængende ismark med ubegribelige nuancer i alle jordens blå, grå, hvide, gule og grønne kulører. Ind i mellem kalver fjældene med tordnende larm, mens vandet fosser og koger i vid omkreds som i en kæmpemæssig heksekedel, fjorden »skyder ud«, et storslået og voldsomt skuespil, bulder og spektakel, betagende i brutal kraft og skønhed. Stauning blev lamslået stående, tavs betragtede dette fremmedartede skuespil, men pludselig slog han ud med hånden og sagde, tryllebundet og med dæmpet stemme: »At også dette virkeligt er Danmark!«

I Umanak lå »Disko« ude i Spraglet Bugt (grønlandsk Qasigissat); mange isskoster i havnen umuliggjorde ophold der. Der skulle være middag ombord; koloniens folk tog ud til skibet med motorbåd, men Stauning ville gå over land til Spraglet Bugt ad en gammel sti. Imidlertid blæste det op med en kraftig østenvind, så bølgerne ligesom rullede afsted ovenpå vandfladen, et velkendt fænomen; grønlænderne kalder det manigsoq, ingen dønninger, blæsten skraber overfladen, rent ud høvler den af vandet. Der lå en lille jolle ved bugten, og med den skulle Stauning og flere andre ros ud til skibet. Man fulgte deres tur med hjertet i halsen af ængstelig spænding, det så farligt ud, var det også, de store mænd tyngede båden så stærkt, at der kun var en håndsbred fra rælingen til vandet, som kunne de hvert øjeblik vælte, kursen var oven i købet tværs af bølgerne. Stauning stod oprejst i jollen og tog situationen med en forbavsende ro, så sig af og til lidt omkring; Freuchen stod ved siden af, ragede op som en anden skibsmast, begge havde de jo demokratiske skæg, der bølgede i vinden. De uforfærdede vikinger var dyngvåde, da de kom ombord, og Stauning erklærede, at det jo nok var en slags oplevelse, men det gjorde han nu alligevel ikke een gang til.

Han var meget stolt af sin grønlandske titel, kunggip tugdleq, der vel nærmest kan oversættes som kongens næste, kongens sidemand, kongens nærmeste hjælper. Eller nålagarssuag, den allerhøjeste herre, af nålagaq, herre, høvding;

også kaldet nunap nålagâ, landsherren. Det morede ham, og han brugte senere betegnelsen for spøg under selskabelige samvær i Danmark.

Upernavik var rejsens endemål. Ved anløbet af kolonien havde den noget emsige kolonibestyrer ladet salutere ikke mindre end to gange med de små grønlandske salutkanoner, dels ved forbisejlingen af selve kolonistedet, dels ved ankomsten til skibshavnen, der ligger en kilometers vej borte, og han undlod ikke at forhøre sig om, hvorvidt ministeren nu også havde lagt tilbørligt mærke til denne særlige understregning — det havde Stauning. »Den ene gang må sgu have været for statsministeren, den anden for skægget,« sagde han.

Ved Upernavik holdt Stauning sin eneste større tale i Grønland af politisk indhold. Han pegede på den udvikling, der nu under århundredårig dansk beskyttelse og støtte var så iøjnefaldende. I regeringens navn tilsagde han den grønlandske befolkning loyal samvirken om alle sager af interesse og rettede en tak for godt, praktisk og interesseret arbejde til de danske, som virkede i Grønland. Deres duelighed var blevet stærkt prøvet i de senere år, hvor den store omlægning af befolkningens erhverv havde fundet sted, og han glædede sig over at kunne udtale en varm anerkendelse for den gerning, der var udført.

På rejsen hjem til Danmark med »Hvidbjørnen« arbejdede Stauning flittigt på sin bog »Min Grønlandsfærd«, der da også udkom forbavsende hurtigt efter hjemkomsten, og som var en indgående tilslutning til det herskende princip og en smuk anerkendelse af dets basis og fremtidsmuligheder. Han forblev altid en varm tilhænger af det system, hvorefter vi forvaltede Grønland. Betydelige, ja, livsvigtige sager for det grønlandske samfund faldt det i Staunings lod at tage standpunkt til og føre igennem. Bedst kendt udadtil er her forholdet til Norge gennem retssagen i Haag, fremkaldt af Norges krav på og okkupation af visse dele af Østgrønland, i hvilken sag han utvetydigt og djærvt tog sin positive stilling.

Selve færdens med »Hvidbjørnen« forløb strålende. Chef var den meget grønlandsvenlige og efterhånden også meget grønlandserfarne kommandør K. E. Ackermann, der havde kommandør Bildsøe med på overlevering, idet denne skulle have kommandoen næste år. Ministeren lagde ved ankomsten ikke skjul på, at han nu glædede sig til en fredelig hjemrejse og til at hvile ud efter de mange oplevelser og inspektionsbesøg, og bad om, at rejsen også med hensyn til

bordets glæder måtte blive ganske enkel og dagligdags. Inden afrejsen, der efter Staunings ønske var fastsat til kl. 14, havde man ombord i »Hvidbjørnen« inviteret hans rejsefæller fra »Disko« til afskedsfrokost. Stemningen var god og tvangfri, ingen så ud til at have særlig lyst til opbrud; også »Hvidbjørnen« officerer, hvoriblandt var Prins Knud, var gæster ved chefens frokost. »Hvordan skal vi få gæsterne til at bryde op, så vi kan sejle som fastsat kl. 14?« spurgte Stauning bekymret. »Det ordner jeg,« sagde Ackermann og lod omgående blæse »Skytrulle« i skibet. — Som en vind forsvandt officererne til deres poster, og de fremmede forstod vinket.

Solskin fulgte skibet på hele turen hjemover. På humør skortede det ikke. I sit stille sind har Stauning vel moret sig over de militære finesser, der nok kan være egnet til at falde en ukyndig civilist lidt for brystet. Efter orlogsskik skal man altid indhente chefens tilladelse til at foretage sig stort sagt enhver ting i skibet. En dag bankede Stauning på Ackermanns dør og bad gravalvorlig om lov til at lade skrædderen sy en knap i sine bukser; en anden gang ved bordet var flødekanden gået i stå, hvorpå Stauning beskedent forhørte sig: »Tillader chefen, jeg henvender mig til flødekanden,« der i en håndevending kom tilstede.

Man anløb Thorshavn, ministeren ønskede at orientere sig i det dengang ret brændende spørgsmål »flagsagen«; bølgerne gik højt i lagtinget, men det hele endte nogenlunde harmonisk med en stor frokost hos amtmanden. Stauning havde ved den lejlighed inviteret forskellige politikere til middag ombord. Til stor forundring udeblev adskillige uden så meget som et afbud; det forstemte Stauning i den grad, at han i sin bordtale ikke kunne afholde sig fra at udtale, at han var meget skuffet over, »at der åbenbart var nogle herrer, der havde fået et politisk ildebefindende.« Stemningen var så mat, og barometeret både i bogstavelig og overført betydning faldet så rivende, at fartøjerne var klar til afgang allerede kl. 22.

Da man var blevet alene, spurgte Stauning, om han ikke for en gangs skyld, da man jo alligevel lå til ankers, måtte opleve en hyggelig og kammeratlig sammenkomst i den fælles officersmesse, hvis lille værnepligtige hovmester derfor blev purret ud. Officererne med Prins Knud i spidsen smøgede ærmerne op, og en, to, tre var bordet dækket med spegepølse, ost, dåsemad og anden let tilgængelig furage. Det blev en glad og uforglemmelig festnat for alle deltagerne.

At Stauning var en mand med hjertet på det rette sted og hensynsfuld i mange retninger, bekræftede sig også ombord i »Hvidbjørnen«. Skønt han havde travlt med at komme hjem til statsforretningerne, gjorde man med ministerens tilladelse en lille svikkel ind i bugten udfor »Klitgaarden«, fordi Prins Knud havde fået lidt hjemve — forældrene var jo derinde. Flaget blev kippet, hilsenen besvaret, Stauning og Prins Knud vinkede ind, den første med sit store, hvide, sir-lige lommetørklæde, der altid sad i brystlommen. Han havde i det hele gjort rejsen i såre dagligdags og praktisk påklædning, med sin kendte sømandskasket, almindeligt jævnt jakkesæt, til tider islænder og gummistøvler; der hænger mange fotografier af ham i dette antræk i grønlandske hjem. Adskillige har han skriftligt signeret; jeg kender flere grønlandere, der syntes, som de udtrykte det, at »denne påklædning var alt andet end, hvad man deroppe ventede sig af en statsminister, men det viser jo klarligen, hvor stort et menneske han var«.

Stauning var også i det grønlandske arbejde en overordentlig loyal og hensynsfuld mand, hvis ord man kunne stole trygt på. Sine underordnede dækkede han på smukkeste måde. Da Daugaard-Jensen engang blev angrebet i rigsdagen, udtalte Stauning fra folketingets talerstol sin store beundring for ham og hans arbejde. Ved Daugaards 25 års jubilæum, der fejredes på skydebanen, holdt Stauning hovedtalen; han sagde, at han med sorg imødeså den dag, da en ubarmhjertig aldersgrænse ville skille ham af med direktøren, der følte sit job som et kald, og hvem han ville bringe landets tak for godt og ærligt arbejde. Ministeren havde denne dag ondt ved at bevæge sig, da han kort forinden i Jylland havde været så uheldig at falde og brække det ene ben, hvorfor een af Axel Andreasens viser til festen havde dette vrøvlevers om Daugaard og Stauning: »Hvergang Jens går i land i grøn, står folk så tæt som sild i tøn og shri'r »hurra for fatter Dau!« De elsker ham og fatter Stau, de to er lige populære, og grønlands største koryfæ, hver eskimo med børn og ko, om armen gik med sørgeflo, da det blev meddelt pr. trådløst te, at Stauning havde brækket be.«

Daugaard-Jensens uforudsete og uventede død berørte Stauning overmåde smerteligt, og han skrev en varmfølt mandig minde-artikel om ham, idet han beklagede »dette frygtelige tab« af en helt usædvanlig embedsmand og et ædelt menneske.

Den grønlandske etat afventede nu, hvem Stauning ville gøre til styrelsens

direktør efter Daugaard-Jensen. En dag blev jeg kaldt til ministeren, der sagde: »Ja, så vil jeg bede Dem overtage direktør-stillingen. De er den bedst egnede, De er afholdt af den grønlandske befolkning, og der er i det hele ingen anden, der kan tage stillingen med samme naturlige adkomst som De, der jo også gennem Deres bøger har vist den danske offentlighed Deres indsigt i problemerne.« Det glædede mig naturligvis, samtidig med, at jeg fuldt ud var klar over det store ansvar og vanskelighederne ved at løfte den tunge arv. Stauning sluttede: »De kan komme til at hæfte for de fejl og forsømmelser, som man her og der mener, Deres forgænger gjorde sig skyldig i — men jeg skal nok dække Dem, hvor jeg kan.«

Ved min tiltrædelse førte jeg en lang, alvorlig og principiel samtale med Stauning om alle foreliggende spørgsmål. Sin sædvanlige knappe og mutte façon havde han ved denne lejlighed ganske lagt tilside. Mit grønlandspolitiske syn ængstede ham ikke — han vidste, at jeg i enhver henseende var enig i hans og Daugaard-Jensens linie. »Så jeg har jo ingen grund til fra Deres side at frygte eksperimenter, der ikke er til at overse i konsekvenserne.«

Han gjorde mig opmærksom på, at jo mere pligtfølelsen besjæler os under vort arbejde, des mere virkelig udholdenhed vil vi være i besiddelse af i gerningen, des mere upåvirkelig overfor andre menneskers mange gange inderligt overfladiske ros eller dadel. Hans kloge udtalelser kastede et æggende strejffly over tidens politiske personligheder og de fra visse steder lancerede grønlandske slagord, som for de flestes vedkommende havde en forbløffende lighed med øjeblikkets tirader. Den ellers så tavse mand viste her sin intelligens med den imponerende klarhed, der skærer gennem småtterierne og sætter sagerne på berettiget plads. »Det er,« sagde Stauning, »jo ikke afgørende, om begivenhederne er store eller små. Det er vigtigere, at man tager dem med det rette sind og får det bedste ud af dem. Man bør altid respektere andres ærlige mening og dermed vinde sig respekt og venner også blandt folk, hvis menneskelige og politiske indstilling er anderledes end ens egen.«

Gennem en årrække havde der hersket et meget køligt forhold mellem rigsdagens grønlandsudvalg og Grønlands styrelse; Daugaard-Jensen yndede ikke udvalget, der var kommet til verden mod hans ønske, og forholdet voldte ofte store vanskeligheder. Jeg foreslog nu Stauning, at jeg skulle forsøge en an-

den politik, fordi man jo ligeså godt kunne vinde venner i udvalget, som have det til modstander, det var dog mere praktisk. »Daugaard-Jensen havde nu ikke helt uret,« svarede Stauning, »men jeg skal ikke have noget imod, at De gør forsøget.« Det gjorde jeg så, og med et heldigt resultat.

»Det er De sgu sluppet godt fra,« sagde Stauning ved en senere lejlighed til mig, »jeg kan nu se, at De havde ret i Deres synspunkter, sagerne glider jo nu, således at også rigsdagsudvalget er glad for den skete ændring.«

Den noget indesluttede mand havde iøvrigt ikke let til komplimenter eller ros; når han ikke sagde noget, var det i sig selv udtryk for hans tilfredshed og mere behøves ikke, ventes ejheller. Et par gange husker jeg dog, at han kunne bryde princippet. Da jeg ved en forceret rejse til Grønland, straks i mit første direktørår, havde bragt det med færingerne afsluttede forlig om udvidelse af deres fiskerettigheder på Grønland frelst gennem det grønlandske landsråd omend med vanskelighed, gennem et flere dages anstrengende og stormfuldt møde og med kun ringe majoritet, sagde han til mig: »Det er ikke nemt at begribe, hvorledes De egentlig har båret Dem ad med at nå dette resultat og med at få en så pæn resolution vedtaget deroppe; men jeg er meget glad for det og forstår også, at det i nogen grad har været Deres personlige kredit hos grønlænderne, De har kunnet trække på.« Sagen var jo også delikat og vanskelig, da Stauning var minister for såvel de færingske som for de grønlandske interesser og skulle finde en modus vivendi, der ikke slog skår til nogen af siderne.

Mod min vilje måtte jeg under besættelsen holde foredrag i den dansk-tyske forening, Stauning kunne ikke selv være til stede den pågældende aften. Men dagen efter kaldte han mig over. »Jeg vil gerne sige Dem tak. Fra Scavenius hører jeg, at De holdt et fint, sagligt og uangribeligt foredrag; det er prisværdigt gjort i vor vanskelige situation, og det vil jeg udtale min anerkendelse for.«

Et par gange har jeg set Stauning vred. I et stort udvalg vedrørende de grønlandske sager havde han således foreslået en løsning, der ikke kunne gennemføres; også jeg har været nødt til at tage en kontrær stilling, af hensyn til mit specielle grønlandske ansvar, og det var ikke rart eller nemt for mig. Stauning konstaterede da med hævet stemme, at ikke en eneste havde villet støtte ham, og dermed var sagen afgjort. Men ved opbruddet vendte han sig mod mig. Hans grå øjne lynede bag de store briller, og tændernes hvidgule række viste sig

som hos en ulv, da han snærrede til mig: »Vil De komme over til mig i morgen, jeg vil tale med Dem.« Jeg mødte næste dag, ganske rolig, forberedt på lynnedslag. Men nej. Stauning sagde: »Ja, Oldendow, igår var jeg sindet at give Dem en alvorlig en på tuden for Deres stillingtagen, men jeg har sovet på det; og nu er jeg kommet til det resultat, at De vist alligevel har ret, så lad nu det være ude af verden.«

Den 9. april 1940 var jeg i ministeriet hos Stauning tidligt om morgenen. Vi drøftede, hvad der kunne gøres for Grønland under den nu indtrufne situation. Han havde få timer i forvejen hos kongen taget de for landet afgørende beslutninger, men intetsomhelst var at spore hos ham udover en selvfølgelig alvor og beslutsomhed, og nu skulle han til ministermøde om den øjeblikkelige stilling. »Jeg stoler på, at De foretager Dem, hvad der kan foretages, og så kan De give mig Deres referat senere,« og mærkelig rank og spændstig gik han til mødet. Panik var han ikke slagen af.

Stauning var gennem mange år en nær ven af Knud Rasmussen; de betød meget for hinanden og havde lært hinanden godt at kende gennem arbejde og fest, i sorg og i glæde. De havde stået ved hinandens side under processen i Haag. I Staunings kontor i ministeriet stod en marmorbuste af Knud. Stauning søgte at få den villavej i Hellerup, hvor han boede, døbt om til Knud Rasmussens Vej, men mødte modstand hos Gentofte kommunalbestyrelse. Stauning holdt mindetalen ved indvielsen af Knud Rasmussens hus og museum i Hundested, hvor han ofte havde været gæst. Ved en festlig lejlighed ville Knud omfavne sin ven Thorvald, men den lille Knud blev ganske knust i Staunings bjørnefavn; den indianske ørnenæse og det stride, ravnsorte hår forsvandt aldeles bag Staunings store, buskede, jerngrå skægmatte. Ved Knud Rasmussens død ønskede Stauning, at Staten skulle hædre ham ved at bekoste hans begravelse, og han traf beslutning herom på stedet og uden konference til anden side. Så kom regningen, der viste en stor sum; de mange tusinders runde nuller fik ham til spontant at udbryde: »Det var dog en satans bunke penge, den bliver det vist ikke nemt at få finansudvalget til at sluge,« men det gik jo endda.

Ud fra sit venskab med Knud Rasmussen havde det ofte ærgret Stauning at se, at man fra visse sider ganske uberettiget tog denne til indtægt som modstander af den grønlandske monopolhandel. Han udtalte derfor i forordet til en

piece, betitlet: »Knud Rasmussen og Grønlandsmonopolet«, der udkom efter forskerens død: »Det er med stor glæde, at jeg ser fremkomsten af dette lille skrift, en dokumentation, der viser, hvorledes Knud Rasmussen stod til administrationen af Grønland, til monolet og den sociale og kulturelle udvikling, der foregår i ly af dette system. Ved løsrevne citater har folk, der tilstræber frihandel og fri indvandring i Grønland, søgt at udnytte Knud Rasmussen til fordel for disse bestræbelser. Dokumentationen, der støtter sig på udførlige officielle indlæg, viser det modsatte. Knud Rasmussen vurderede monopolsystemet højt og ønskede, som andre forstandige mennesker, at grønlænderne skulle føres frem til forståelse og samvirke med andre end deres egne stammefolk, og derfor fremhævede han netop, hvor fortrinligt dansk lovgivning har værnet befolkningen og muliggjort den modning, som er en kendsgerning, og hvis grundlag vor afdøde ven særlig fremhæver i sine indlæg til Haag-Domstolen. Det er en rammende dokumentation. Der er intet uvedkommende medtaget, ingen overflødige forklaringer eller fortolkninger, det er *alene* Knud Rasmussens egen tale her læses. Den afviser kategorisk uberettigede angreb, og den afviser fantasterierne om »Grønlands åbning«, der, hvis det skete nu, ville medføre lidelser og ulykker for grønlænderne og lidet udbytte og ingen glæde for dem, der foretog eksperimentet.«

Bogkredsen i »Arbejdernes Oplysnings Forbund« ønskede at udsende et instruktivt værk om Grønland, og lederen, nuværende fiskeriminister Chr. Christiansen, henvendte sig til Stauning og bad om forslag, hvem der kunne skrive bogen. Han pegede med det samme på mig, og således blev »Grønland, Folk og Land« da til. Den fik en smuk modtagelse og blev meget fint anmeldt dengang; nu omtales den i mange kredse som et glansbillede, således skifter tiderne. Men Stauning kalder den i sit forord »en nøgtern bog«, der uden at være polemisk »vil give svar til dem, der søger sandheden angående Grønland, og den afviser fantasterierne om det »rige« land, der holdes spærret for »de mange tusinde«, som efter fantasternes mening kan leve deroppe. Arbejderklassen kender det moderne civiliserede samfunds metoder og ved, hvad udbytning er. Denne klasse forstår derfor også, hvad der ville indtræde, hvis man gav kapitalmagten frihed til at tage Grønland og dens primitive befolkning under behandling. Men netop derfor er det af største værdi, at arbejderklassen udstrækker sin omsorg

og interesse til dette land, thi der kan ikke være tvivl om, at den — også ved sin politiske indflydelse — vil afværge de ulykker, som letsindige agitatorer ser bort fra, når de taler om Grønlands åbning for civilisationen. Der forestår endnu en lang tids udvikling for at føre befolkningen frem til samvirken med andre befolkninger.« Stauning lagde aldrig skjul på sine synspunkter i de grønlandske sager, men hævdede dem stærkt og gerne. Sjuppet Ynkelighed viste han aldrig.

Der var noget ejendommeligt beroligende ved at forelægge sagerne for Stauning, han havde en særlig måde at tage tingene på. Ligesom han selv var lidt mut, yndede han, at også andre brugte så få ord som muligt — ingen udenomssnak her. Han var altid venligheden og hyggen selv i egen person. Når tingene var lagt frem, hvorunder han altid lyttede opmærksomt med blikket ligesom lidt sky bag brillerne, sugede han en kende på cigaren og sagde så gerne: »Ja, men *hvis* nu —« og dette »*hvis*« var nøglen til løsningen. Jeg har ofte beundret denne hurtighed og klarhed, udslag af den store naturlige begavelse, der karakteriserede ham i forbindelse med hans efterhånden omfattende grønlandske erfaring. Det er slet ikke så lige til at beherske disse i flere henseender så særprægede sager, der falder helt udenfor almindelig ministergerning, og som ikke kan »læres« ad sædvanlig vej indenfor det politiske generelle felt. Han slikkede altid på den nyindsatte pen, inden han dyppede den i blækhuset — han skrev aldrig med fyldepen. I anledning af et modtaget brev sagde han engang: »*Excellence!* der er sgu ikke vundet noget ved at kalde mig Excellence, tværtimod«. En anden gang kunne han ikke finde en betydningsfuld sag, jeg havde givet ham til gennemsyn. »Hvor satan har jeg gjort af den? nå, det er sandt —« og med et lunt smil gik han ind i det lille gehejme værelse bag kontoret og hentede den frem fra dette aftrædelsens ydmyge sted, hvor han havde læst over på den. Kun sjældent har jeg set ham fysisk træt, engang dog efter flere døgnns enerverende forhandlinger i rigsdagen så overkørt, at han af udmattelse støttede sig til kontorets stole under rundgangen, ludende som en elefant.

Der havde været stort selskab hos Stauning med mange dignitarere; efter kaffen sang ministeren selv glade og frimodige sange af Drachmann og af håndværkervisernes rige repertoire. Rigens admiral leverede saftige sømandsdigte, og kongens gamle kabinetssekretær med storkorset sad midt i salonen og iagttag med kammerherrelig glæde denne frodige livsudfoldelse. For at takke mig for en

tale drak Stauning dus med mig, der dengang var kontorchef. Dagen efter tænkte jeg over, hvorledes jeg nu skulle tage dette, og valgte af flere grunde den første lejlighed til at sige »De«, før »Du« kunne komme på tale. Stauning så på mig lidt fra siden — og nikkede så anerkendende: »Ja, det er måske også det rigtige, De har megen bon sens!«

Grønlandsk-dansk aftenselskab i udenrigsministeriets festlige repræsentationsgemakker på Christiansborg. Folketingets formand, Hans Rasmussen, der dette år var formand for grønlandsudvalget, holdt tale på tale, ikke alle lige vel motiverede eller nødvendige. »Nej, nu kan det sgu være nok,« sagde Stauning til min kone, som han havde til bords, tog menukortet og skrev: »Hold kæft, Hans« — og det gjorde Hans! Under Norge-sagen indtraf en episode, der nødvendigvis gjorde omgående konference med Stauning, som imidlertid ferierede i Jylland, fjernt fra telefon. Jeg ringede da til politimesteren i Frederikshavn, midt om natten og bad ham skaffe ministeren til en telefon straks i anledning af det indløbne telegram. Det skete, og samtalen sluttede: »Det er godt, Oldendow, De forstår at kidnappe folk, når det ikke kan være anderledes. Tak for det — og gå så ad Pommern til!«

Også de kirkelige grønlandske sager hørte jo under Staunings ressort. »Ja, jeg er ikke engang medlem af folkekirken, men derfor kan jeg jo godt afgøre disse spørgsmål, som jeg netop af den grund anser mig forpligtet til at behandle dobbelt ansvarsfuldt.« Da jeg engang blev angrebet af en journalist, sagde Stauning: »Ham kender jeg godt; og uagtet jeg er gammel bladmand selv, kan jeg godt give Steincke ret i meget, når han siger, at den offentlige mening forvaltes af journalist Peddersen på kvisten i Strandstræde. De skal sgu ikke bryde Dem om de skriverier.«

Det var tungt og svært for den grønlandske etat at miste Stauning, der næsten var blevet et grønlandsk begreb, mere end blot fagministeren. Ved budskabet gik Dannebrog overalt på halv stang deroppe i det mærkelige land, hvis mennesker han havde vundet for sig i hengivenhed og trofasthed. Selv bevarede han til det sidste sin levende og rige interesse for grønlandske problemer og for de små kolonier, udsteder og ensomme bopladser langs den skærbræmmede kyst ved verdens yderste hav.

Knud Oldendow.

Østgrønlandsprocessen

Da jeg i sommeren 1931 modtog den danske regerings tilbud om at overtage stillingen som den danske regerings agent og advokat i processen med Norge ved den internationale domstol i Haag, var det udenrigsminister, dr. P. Munch, der overdrog mig hvervet; det var udenrigsministeren, der meddelte mig, hvorledes sagen tænktes tilrettelagt, og det var udenrigsministeriets embedsmænd, der var i gang med udarbejdelse af de skriftlige indlæg, der skulle danne grundlaget for den danske procedure. Det var således dr. Munch, der måtte betragtes som chef for og leder af den delegation, der skulle optræde på den danske regerings vegne. Stauning var dengang statsminister og minister for Grønland, og selvom han ikke direkte havde med processen at gøre, fik man dog lejlighed til at konstatere, hvor megen vægt han lagde på sagen.

Ved det nordiske statsministermøde i Hamar den 6. september 1931 fik Stauning en vistnok kærkommen lejlighed til at udtale sig over for det norske folk om de norske okkupationshandlinger i Østgrønland og den norske presses omtale af disse begivenheder. Han udtalte, at ufred, der kan føre til krig mellem de nordiske brødrefolk, er utænkelig, men karakteriserede okkupationshandlingerne som overgreb, der kun kunne virke undergravende på den følelse af skandinavisk samhørighed, der ellers havde givet så gode resultater, og navnlig beklagede han, at man fra norsk side ikke var gået ad voldgiftens vej for at få løst spørgsmålet om suveræniteten, men ved handling havde tvunget Danmark til at gå til domstolen i Haag for at få kendt okkupationshandlingerne ugyldige. Det var klar tale, Stauning her førte, og han havde dermed tilkendegivet, at han og den regering, han stod i spidsen for, helt og fuldt gik ind for det danske standpunkt, at Grønland som helhed med historisk hjemmel stod under dansk suverænitet, og at de norske okkupationshandlinger følgelig havde fundet sted på dansk territorium. Talen var ikke rettet imod norske erhvervsinteresser i Østgrønland; men han mente — med rette —, at disse interesser var tilstrækkeligt beskyttet ved den overenskomst, de to lande havde sluttet i 1924 angående retten til at drive fangst på Østgrønland, og som Stauning selv havde været med til at udforme. Medens processens udførelse og udnævnelse af agenter og advo-

kater som nævnt hørte under udenrigsministeren, viste Stauning sin store interesse for sagen ved personligt at præsidere i den ret store samling af sagkyndige i Grønlandsforhold, som tilkaldtes til hjælp for advokaterne. Det var ganske klart hans ønske, at man ikke blot skulle uddybe det historiske grundlag for Danmarks ret til Grønland, men også dokumentere, at det danske styre havde været til gavn for den grønlandske befolkning, og at Danmark derfor var i sin fulde ret til at hævde suveræniteten. Stauning havde evne til at samle og til på sin rolige måde at inspirere; denne evne gjorde han brug af. Detaillerne i det forberedende arbejde blandede han sig ikke i; det var jo overhovedet karakteristisk for Stauning at have fuld tillid til sine medarbejdere, og han mente sikkert, at han ved de offentlige udtalelser, han var fremkommet med, havde tilkendegivet over for den danske procesledelse, at han ønskede, at det danske standpunkt skulle komme klart frem for domstolen uden sentimental hensyntagen til, at modstanderen var netop Norge.

Løvrigt blev processens retningslinier ikke nærmere debatteret med Stauning; han overlod her førerskabet til udenrigsministeren, der gennemgik alle procesindlæg og havde sine bemærkninger hertil at gøre. Fra udenrigsministerens side blev det flere gange fremhævet, at man fra dansk side skulle afholde sig fra omtale — ud over det strengt nødvendige — af sådanne historiske kendsgerninger, der kunne virke sårende for norsk nationalfølelse; hvorvidt sådanne udtalelser var inspirerede af Stauning eller i overensstemmelse med denne, undrager sig erkendelse; det er vel sandsynligt, at Stauning helt og fuldt har overladt til udenrigsministeren at bestemme, hvorledes man skulle undgå, at selve proceduren skulle bidrage til at give de foreliggende uoverensstemmelser varig karakter til skade for det fremtidige forhold imellem de to lande. Fra Staunings side foreligger — efter min erindring — ikke nogen udtalelse i denne retning. Alle, der beskæftigede sig med sagen, havde den opfattelse, at det var Staunings ønske, at alle angreb på det danske styre af Grønland tilbagevistes med styrke, og at procesledelsen ikke måtte føle sig hæmmet af forhold, der ikke vedrørte selve sagen.

Stauning nærrede ikke tvivl om rigtigheden af det danske standpunkt. Og medens visse tegn tydede på, at den norske regering halvt imod sin vilje var trukket ind i det standpunkt, man gjorde gældende i retssagen, var det Stauning

magtpåliggende at vise, at han og den danske regering var tvunget ind i sagen ikke af uansvarlige kredse, men af den opfattelse, at Danmark havde ret. Derfor kom han under den mundtlige procedure til stede i Haag og aflagde besøg i retssalen. Dette besøg forstærkede de danske advokaters følelse af at have den danske regering bag sig, og det var sikkert Staunings mening med besøget i retssalen over for verden at tilkendegive, at den danske regering betragtede sagen som værende af vital betydning. Selv om Staunings besøg i retssalen ikke var langvarigt og for så vidt var ganske uofficielt, som det ikke adskilte sig fra andre tilhøreres, vakte det dog den opmærksomhed, som var tilsigtet. Staunings ydre skulle jo nok fange opmærksomheden, og såvel inden for retten som i offentligheden blev det hurtigt en kendt sag, at den danske statsminister var kommen til stede i Haag. Det var ikke Staunings hensigt at give råd med hensyn til procedurens gang; han ønskede at virke ved sin tilstedeværelse.

Naturligvis udøvede han samtidigt repræsentativ virksomhed, samlede således den danske kolonis medlemmer og gjorde det med sin sædvanlige værdige optræden. At han også havde lejlighed til munter og tvangfri selskabelighed med en del af delegationens medlemmer, til hvem han stod i personligt venskabsforhold, og med nogle enkelte andre danske, der opholdt sig i Haag, er en velkendt sag; disse sammenkomster er jo blevet en del omtalt og kommenteret, og har også givet anledning til, at der i København gik rygter om, at han ikke havde vist tilstrækkeligt hensyn til sin stilling. Sandheden var den, at Stauning i Haag ligesom hjemme i København mente at have lov til, når de officielle pligter var udført, at udfolde sig ved privat selskabelighed, således som det stemte med hans temperament og tilbøjeligheder, og selv om sådan selskabelighed trak ud til de små timer, så man Stauning den følgende dag veltilpas og parat til med værdighed at påtage sig de officielle opgaver, dagen bød på.

K. Steglich-Petersen

En grønlanders bidrag

Jeg husker den dag i 1930, da Stauning gik i land i kolonien *Egedesminde*. — Jeg husker den dag idag, hvorledes alle vi grønlandere ved stedet samt mange tilreisende fra omkringliggende bopladser med stor spænding ventede at

se denne store mand gå i land ved Egedesminde, hans udseende, påklædning, hvad han ville sige o.s.v. Men straks ved hans landgang i kolonien blev man forbavset over at se denne i dobbelt forstand store mand med en »almindelig« kasket på hovedet, i ganske almindelig påklædning som andre danske. Dette i forbindelse med hans måde at være på over for grønlænderne indgød os alle *tillid til ham*.

Statsminister Stauning havde på sin rejse i Grønland taget sig god tid, besøgte ialt 15 bopladser og kolonisteder, havde ikke alene set men også haft tid til at tale med befolkningens repræsentanter. Således fik han lejlighed til at se det nye erhverv, fiskeriet i Sydgrønland, som var blevet hovederhverv der, hvor fiskeriet kunne drives med udbytte, men han havde også set den del af befolkningen, hvis hele eksistens er betinget af sælhundefangsten og andre erhverv ud over fiskeriet efter torsk. Og netop derved forstod han, hvorledes grønlænderen har kunnet indordne sig et nyt erhverv, hvor sådant kunne foregå, og han fik det bedste indtryk af grønlænderens evne til at følge med i en udvikling til fordel for ham selv. Nu 20 år efter Staunings besøg i Grønland, skal »systemet« ændres som ikke længere *tidssvarende*.

Næste gang jeg traf statsminister Stauning var i København. Det var i 1939, da der for første gang skulle finde forhandlinger sted mellem rigsdagens grønlandske udvalg og repræsentanter for de grønlandske landsråd, hvilke forhandlingers virkeliggørelse også skyldtes ham. Under møderne holdt Stauning et foredrag om mineralundersøgelserne i Grønland. Men en aften, hvor Stauning gav en middag for deltagerne i forhandlingerne, lærte jeg ham nærmere at kende, bl. a. fordi jeg den aften var hans borddame (det var en herremiddag). Uforglemmelig var den aften for mig, sikkert også for andre, der deltog i middagsselskabet, ikke alene på grund af dettes hygge og det kammeratlige samvær og meget andet, hvor man også som grønlænder oplevede og hørte, at rigsdagsmændene fra forskellige partier godt kunne tale frit med hinanden, ja, kunne diskutere og rakke hinanden ned (måske nok i spøg). Men over samværet var der også alvor, som man tydeligt kunne mærke og høre af de forskellige talere; intet under, fordi vi alle vidste, at den sidste verdenskrig nogle dage før var udbrudt; samme dag som vi skulle til statsministermiddag, faldt bomber *ned over Esbjerg*.

Nogle få dage efter den omtalte middag var jeg for sidste gang sammen med statsminister Stauning. Det var hos gode venner her i byen, en middag i et privat dansk hjem. Det var ved samme lejlighed, jeg for første gang så og benyttede skylleskåle. Da vi skulle sætte os til bords og så de fine, små skåle med noget klart i stå ved hver af vore kuverter, følte jeg mig ganske hjælpeløs, for jeg vidste ikke, hvad skålene skulle bruges til. Jeg brugte mine øjne og fulgte nøje Staunings bevægelser for at se, hvad han ville gøre med skålen ved sin kuvert. Ville han drikke indholdet, ville jeg gøre det samme. Endelig blev jeg klar over, hvad skålen og dens indhold var beregnet til, da jeg så min høje sidemand dyppe sine fingre i skålen. Men hvor skulle en grønlænder også vide det fra, vi brugte dem jo aldrig *hjemme i Grønland*.

Fr. Lyngé.

To Journalist-Venner fortæller

AF JOHS. JACOBSEN OG AAGE ZARTOV

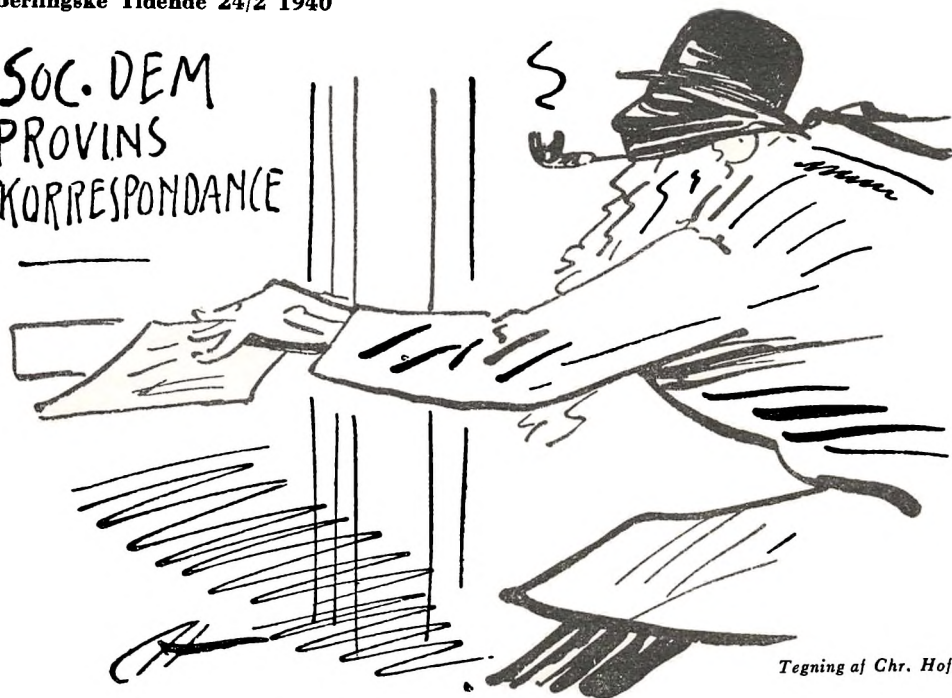
Stauning som politisk skribent

Stauning skrev gerne, og han førte selv pennen, han dikterede ikke. Han havde en smuk og tydelig håndskrift, ren og ukunstlet som hans sprog. Han ejede ikke en Hørups eller en Borgbjergs billeddannede evne, og eufemisme var ham fremmed, han nævnte tingene ved deres oprindelige navne. Når han lejlighedsvis udtrykte sig i dunkle vendinger, var det næppe udslag af dunkle tanker, men med en ganske bestemt hensigt. Han var ingen ynder af lange, indviklede sætningskæder. Undertiden kunne han ligefrem henfalde til en art drapa-stil, f. eks. i en vending som denne: Når krig føres, og vold øves . . .

I sin ungdom skrev Stauning skuespillet »Livets Løgne«, og da han i 1930 havde været på Grønland, kom bogen »Min Grønlandsfærd«. Iøvrigt skrev han i tidens løb flere pjecer om sociale og politiske emner, deriblandt stridsskriftet »Parlamentarisme eller Diktatur?«, der udkom i 1923 og blev stærkt diskuteret. Pjecen, der har undertitlen: »Kan Parlamentsleden helbredes?« er delvis et polemisk indlæg imod Carl Thalbitzer, Andreas Boje og Kai Fr. Hammerich, der havde udsendt et skrift om »En dansk Forfatningsændring«. Stauning går her uden noget som helst forbehold ind for det demokratiske folkestyre.

Gennem årene var Stauning lejlighedsvis medarbejder ved den socialdemokratiske presse. Under Borgbjergs fraværelse fungerede han i nogle perioder som ansvarshavende redaktør af *Social-Demokraten*, og det vides, at han følte glæde over disse vikariater. Et regelmæssigt medarbejderskab ved pressen indledtes dog først i 1927 — nogen tid efter, at det første ministerium Stauning var gået af og efterfulgt af Madsen-Mygdals venstre regering.

SOC. DEM
PROVINS
KORRESPONDANCE

Tegning af Chr. Hoff

En Kriminal-Gaade

Det er stadig ikke opklaret, hvem den hemmelighedsfulde „Politicus”
i den socialdemokratiske Provinspresse er

Engang blev hele London opskræmt
med Mellemlum af en Bandit,
som man har kaldt for Jack the Ripper,
en Slags Jens Langkniv, for saa vidt
som han stak Folk ihjel paa Gaden
i Smug, saa snart han saa sit Snit.

Mysteriet blev aldrig klaret,
ustraffet i sin Grav han gik.
Nu har han her en Efterfølger,
der skaber Uro og Panik.
I Mørket gaar han rundt og stikker,
hans Stik det er Journalistik.

Han er en uopklaret Gaade.
Politicus bli'r Manden kaldt.
Men ingen véd, om han har Brilller,
om han er skaldet eller halt.
Man véd kun, at naar mindst det ventes,
saa kommer han — og det er alt.

Men just fordi man ikke kender
Personens ydre Habitus,
gaar han og skræmmer hele Landet,
den mystiske Politicus.
Selv Stauning grunder tit forgæves:
Hvem er monstro Kalorius?

Arbødingst

I de følgende to år skrev Stauning hver uge en politisk artikel til den socialdemokratiske provinspresse, formidlet gennem Den socialdemokratiske Provinspresses Korrespondancebureau, hvis leder dengang var folketingsmand Hans Nielsen, en af Staunings nære omgangsfæller. Den faste rubrik for disse artikler hed »Ugen, der gik —«, og Stauning underskrev sig som »En, der husker«. Det var artikler, der sjældent fyldte under to lange avisspalter, oftere over. Det var så godt som udelukkende aktuelle politiske emner, Stauning tog op til behandling i disse ugentlige artikler.

I 1929 blev Stauning statsminister, og kort efter forsvandt pseudonymet »En, der husker —« fra den socialdemokratiske presses spalter — Stauning havde fået andet at tænke på end skrive ugentlige avisartikler. Hans Nielsen røbede nu over for læserne, hvem det var, der havde skjult sig under det landskendte mærke, og lovede, at han skulle forsøge at føre traditionen videre. Det blev dog kun til nogle få artikler i denne serie fra Hans Niensens hånd.

Efter 9 års forløb genoptog Stauning sit medarbejderskab ved den socialdemokratiske provinspresse, og det skete ved en tilfældighed. Redaktør Alex Christiansen, der i 1930 havde afløst Hans Nielsen som leder af korrespondancebureauet, udkastede under en samtale med Stauning en dag i begyndelsen af 1938 den tanke, at statsministeren skulle skrive en artikel om den øjeblikkelige politiske situation. Stauning lovede at overveje sagen, og få dage efter kom en artikel fra ham, undertegnet *Politicus*.

Denne artikel blev udførligt citeret og livligt kommenteret i oppositionspresen, og Alex Christiansen, der var i besiddelse af en fremragende journalistisk flair, var hurtigt klar over, at han med *Politicus* havde gjort et godt kup for den presse, han var sat til at betjene. Altså opfordrede han Stauning til at fortsætte, og det var åbenbart, at denne opfordring både tiltalte og glædede Stauning, dels fordi han gerne ville skrive, dels fordi han med disse artikler i en ikke ringe grad kunne være medbestemmende om, hvad dagens politiske debat skulle dreje sig om.

I løbet af forholdsvis kort tid var *Politicus*-artiklerne blevet til en slags institution, som omfattedes med usædvanlig interesse overalt i landet — selv radioavisen bragte citater. Mens »En, der husker —« mødte regelmæssigt hver uge, lod *Politicus* kun høre fra sig, når situationen fandtes indbydende dertil. Man

gættede ivrigt på, hvem denne Politicus kunne være. Den første artikel karakteriseredes som »åbenbart inspireret fra højere sted« — hvad den jo i og for sig også var — og det varede naturligvis ikke så forfærdeligt længe, før man fik en stærkt begrundet mistanke om, at det måtte være selveste statsministeren, der stod bagved. Men spørgsmålet var, om *han selv* skrev disse artikler, eller han blot inspirerede en anden til det. Skulle det være Hans Nielsen eller Alex Christiansen eller en helt anden, der ved disse lejligheder skrev »med ført pen«?

Stauning morede sig i al stilhed over disse mange gisninger, og han søgte bevidst at forvirre offentligheden med hensyn til artiklernes ophav. Da han i foråret 1938 skrev om »Tidens krav«, sluttede han med disse ord: »Man har forsøgt at identificere underskriveren heraf med statsministeren. Det er en fejltagelse; thi jeg er kun som skrevet: *Politicus*«.

— Ærlig talt, det dementi ser lidt uldent ud, skrev »Kolding Folkeblad« — ikke helt med urette!

Emnet for denne artikel om »Tidens krav« var ordningen af landets forsvar, og der fremkom bl. a. denne passus: »... og det er også sandsynligt, at tiden kræver forøgelse af visse beskyttelsesforanstaltninger — særlig ved hovedstaden, hvor der måske kan være fare under andre magters sammenstød. Man må håbe, at regeringen har disse forhold for øje«.

Naturligvis blev denne artikel kommenteret usædvanlig livligt og indgående. For oppositionspressen var følgende linjer i »Fyens Stiftstidende« karakteristisk:

»Når man læste artiklen med eftertanke, var det let at se, at den dækkede over det forhold, at der endnu ikke er opnået enighed mellem de to regeringspartier om, hvad der skal gøres, hvor vidt man skal gå. Der var noget faderligt formanende, noget på een gang truende og lokkende over ordene — man forstod, at det påny var den vrangvillige radikalisme, der gjorde knuder.«

I den radikale provinspresse gav artiklen også stærk genlyd. »Holbæk Amts Venstreblad« fandt, at forsikringen om, at underskriveren af artiklen ikke var statsministeren, »for så vidt måtte ... siges at være påkrævet, som det hidtil uimodsiget er blevet påstået, at hr. Stauning var forfatter af Politicus-artiklerne. På den anden side har denne sidste artikel et indhold, som udelukker, at statsministeren har skrevet den.«

Den 22. februar 1940 vækker *Politicus* ekstraordinær opsigt ved at foreslå valg. Det sker i en artikel med overskriften »Er det forbi med borgersindet?«

I et interview til »Berlingske Aftenavis« næste dag siger Stauning, at spørgsmålet om valg er noget, der må overvejes. »Jeg mener ikke, man skulle holde valg i dette øjeblik. Stillingen må klares.« Over for undertegnede, der på det tidspunkt var leder af Den socialdemokratiske Provinspresses Korrespondancebureau, oplyste Stauning privat, at han ikke mente det heldigt med valg under de ekstraordinære forhold, men at han blot af visse taktiske grunde havde ladet *Politicus* fremkomme med sin opfordring.

Onsdag den 20. marts 1940 offentliggøres den sidste *Politicus*-artikel. »Tiden arbejder« er dens titel, og Stauning vender sig her stærkt imod »Berlingske Tidende«, »Børsen« og venstrepressen, idet han dog undtager »Svendborg Avis«, der har skrevet, at »stillet over for de uhyre vanskeligheder, der vil mærke os alle, vil det være naturligt, at man søger frem til et samarbejde, der kan klare dagen og vejen for det fælles samfund«. Det mest bemærkelsesværdige i artiklen er, at tanken om valg forlades. Artiklens slutning lyder:

»Jeg har tabt troen på samling med *alle* dem, der benytter enhver lejlighed til hadfyldte angreb på ministeriet, begrundet i begivenheder, der er rene småtterier i forhold til de begivenheder, der foregår, og som yderligere står truende forude. *Da regeringen ikke synes at have lagt op til det valg, der ville rense luften, er der næppe anden vej frem end igennem et arbejde udført af regeringen og dens partier, med eller uden dem, der er udenfor.* Det forstår vi alle, at der foreligger store finansielle og økonomiske opgaver, som må løses. Der kan ikke ventes så store indtægter fra udlandet som hidtil, og alle varer, der skal tilføres, er fordyrede med 50—100 procent. Det betyder formindsket tilførsel, og det betyder svækkelse af erhverv og beskæftigelse. Jeg ved, at regeringen kan handle i modgangstider, og nu tror jeg, den må berede sig på at gøre det uden hensyn til dem, der fører den lille, beskidte politik.«

Med denne artikel afsluttede *Politicus* sit medarbejderskab ved den socialdemokratiske presse. Tre uger senere blev landet overfaldet og besat af tyskerne, og vi fik en samlingsregering under Staunings ledelse.

Selv om hele landet efterhånden følte sig overbevist om, at Staunings forhold til *Politicus* var som Celestins til Floridors, var det dog kun ganske få, der

vidste det. Stauning selv røbede det kun over for sine mest fortrolige. Han skrev hver eneste artikel i hånden, han lagde selv manuskriptet i kuverten, lukkede den og skrev adressen udenpå — og nogle gange hændte det, at han på hjemvejen om aftenen personlig afleverede kuverten med indhold på korrespondancebureauet i Nr. Farimagsgade.

Johs. Jacobsen.

*

Pressens minister

Mit bekendtskab med Stauning går tilbage til 1914, da jeg som nybagt student kom til at bo i samme opgang i Laurids Skaus Gade som han. Ofte mødte jeg ham på trappen og blev hilst med et eller andet tilråb som f. eks.: »Gomåren, student« eller: »Godt vejr i dag.« Hans lange røde skæg stod da i sin fulde pragt.

Senere, da jeg var blevet journalist og rigsdagsmedarbejder ved Ritzaus Bureau, uddybedes bekendtskabet, men til venskab udviklede det sig først, da vi mødtes i Genève i september 1929 til folkeforbundets delegeretforsamling. Stauning holdt her sin store og meget omdisputerede tale om Danmarks nedrustning. Han havde valgt at holde talen på fransk og havde i den anledning i et halvt års tid fået undervisning i dette vanskelige sprog hos rigsdagens daværende arkivar, professor Pierre Oesterby.

Jeg tror nok, at Stauning, så vidt hans tid havde tilladt ham det, havde været en flittig elev, men resultatet, som det forelå, da han stod på talerstolen foran dette internationale publikum, svarede ikke til anstrengelserne. Sveden drev af hans pande, da han stod og læste talen med de mange vanskelige passager op, og hans udtale var en sådan, at den nærmest var uforståelig for en franskmand. Jeg så da også den franske udenrigsminister, *Briand*, sidde og virre utålmodigt med hovedet. Han forstod ikke, hvad der blev sagt. Omsider nåede Stauning til ende med talen. Han blev hilst med stærkt bifald, absolut ikke for talens galliske form, men sikkert på grund af det indtryk, hele hans værdige personlighed havde gjort på forsamlingen.

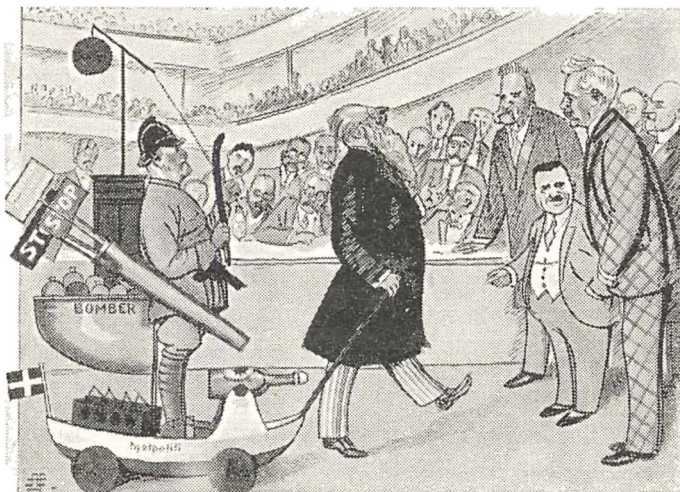
Han havde aftalt med mig og min hustru, at vi, når det hele var overstået, skulle mødes i »Café Bavaria« — en hyggelig og morsom restaurant, hvor

folkeforbundspolitikere jævnlig mødtes, og hvor der på væggene hang karikaturer af internationale politikere. Bl. a. sås *Borgbjerg* ridende på en øltonde og fremstillet som en af vildmændene i det danske våben. Jeg tror aldrig, jeg har set Stauning så glad, som da han holdt sit indtog i restauranten. Han var som en skoledreng, der lige havde været oppe til eksamen og havde klaret det. Det øl, vi skulle have, bestilte han selvfølgelig på fransk, og der blev efterhånden bestilt mange glas øl og andet mundgodt både på fransk og tysk. Festlighederne fortsattes hele dagen igennem og til den lyse morgen, da vi var havnet inde i Frankrig, hvor vi indtog morgenmaden på en tilfældig kro. Dengang var grænsevanskelighederne ikke så store.

En anden gang, da vi også festede, skulle Stauning om formiddagen med til nedlæggelsen af grundstenen til folkeforbundets nye bygning. Dette skulle ske ved en større højtidelighed. Da vi kom kørende til hotellet, hvor Stauning skulle iføre sig diplomatfrakke og høj hat, så vi udenrigsminister *P. Munch* stå udenfor. Han havde taget diplomatfrakke på, men på hovedet havde han den gamle, falmede, flade stråhat, han altid gik med. Jeg kunne se, at det gjorde et ubehageligt indtryk på Stauning, som altid — også hvad påklædningen angik — var en formens mand, at se sin udenrigsminister stå der og demonstrere sin radikalisme helt op til hårrødderne. Stauning sagde dog blot: »Der skal du se Peter — selvfølgelig med stråhat«. Jeg må sige, at »Peter«, da han sad mellem de højhattede Stauning og Borgbjerg, gjorde en lidt mærkelig figur.

Minder vælder frem, når jeg tænker tilbage på årene med Stauning. Flere gange var han gæst i mit hjem sammen med andre politikere, af hvilke han særlig satte pris på den fremtrædende venstrepolitiker *Vanggaard*, den senere statsrevisor og 1. viceformand i folketinget. De var i mange henseender åndsbeslægtede, og begge satte de pris på et godt glas. De var begge efter beskeden dansk målestok »imperialister«. De ønskede at værne om rigsenheden og fandt navnlig hinanden i Grønlands-spørgsmålet. Ofte drøftede de tanken om et fremtidigt stort midtparti, bygget op på »arbejder og bonde«, på venstre og socialdemokratiet. Det var en fremtidstanke, som måske aldrig bliver realiseret, hvor heldigt for landet det end ville være.

En anden gang hjemme hos mig, hvor der foruden politikere var en del af mine journalistiske venner tilstede, bl. a. »Politiken«s nu afdøde rigsdagsmed-

Stauning præsenterer sin grænsevagt i Genève. På tegningen ses bl. a. den svenske statsminister Hjalmar Branting, den engelske premierminister MacDonal og andre kendte internationale politikere.

arbejder *R. V. Jørgensen* og chefen for det radikale venstres pressebureau, *N. P. Jensen*, der stadig som nestor i Rigsdagens presseloge lever i bedste velgående, haglede spørgsmålene ned over Stauning, som havde han indkaldt til en pressekonference. En del af spørgsmålene gjaldt de to unge rebeller indenfor partiet — *Julius Bomholt* og *Hartvig Frisch* — og deres forhold til den mere besindige del af partiet. Stauning sad længe roligt i sofaen og lod sig ikke provokere, men til sidst rejste han sig og gjorde i en lille tale, som ingen af de tilstedeværende sikkert nogensinde vil glemme, rede for sit politiske testamente. Roligt, klart og logisk fremsatte han sine politiske tanker, og da han havde sluttet med at sige: »Så længe jeg lever, går det nok trods alle Bomholter og Frischer,« var der i lang tid stilhed i stuen. Ordene var faldet med stor vægt, og der var ingen, der havde lyst til at fremkomme med flere politiske spørgsmål til ham.

Jeg tror, at det var samme aften, en stor arbejdsconflikt stod foran sin afgørelse. Stauning blev ustandseligt kaldt til telefonen, og da han engang efter en telefonsamtale fra herreværelset kom tilbage til dagligstuen, sagde han med det store drengesmil, som nu og da kunne oplyse hans ansigt: »I dag regeres Danmark fra Farum«. Ud på natten løstes konflikten, og Staunings glæde kendte ingen grænser.

Stauning holdt af at være sammen med pressefolk af alle politiske afskyninger, og han mødte dem med tillid. Det smertede ham meget, hvis denne

tillid blev svigtet. Det skete dog heldigvis sjældent, og selv i sådanne tilfælde bar Stauning ikke nag, men var altid parat til at tilgive. Han gjorde sig selv til pressens minister, og hans telefon stod åben dag og nat for pressens folk, som altid hos ham kunne få de fornødne oplysninger og mere til, idet han stolede på journalisternes diskretion.

Ved Journalistforbundets årlige stiftelsesfest i december kom hans kammeratlige forhold til pressens folk i særlig grad til udtryk. Han indledede den tradition, at landets statsminister ved denne fest holder en tale, i hvilken han afstikker de politiske linier for den nærmeste fremtid. I mange år faldt det i hans lod at holde denne tale, og mange af disse taler blev skelsættende — ikke mindst den, han holdt om nødvendigheden af en vis form for planøkonomi. Denne tale vakte stærk kritik, men han havde som så ofte før ret. Nu sidder vi i planøkonomi til op over halsen.

Stauning befandt sig vel ved disse fester sammen med pressens folk, som betragtede ham som en af deres egne. Festen afsluttedes altid ud på natten med et pøsegilde, og Staunings humør var som regel på dette tidspunkt på sit højeste. Man kunne da — vel nok til forargelse for nogle af de endnu tilbageværende fornemme gæster — høre ham synge for til snapsene med en sang, som gik til melodi af »Kong Christian«.

Meget kunne jeg fortælle om Staunings trofasthed i venskab, men den mig tilmålte plads tilader det ikke. Lad mig derfor til slut kun sige: Uden hans venskab var mit liv blevet fattigere.

Aage Zartov.

Stauning og Naturfredningen

AF ERICK STRUCKMANN

Paa den store, frie og højtbeliggende Slette ude i Klampenborg midt imellem vor Nationalskov Jægersborg Dyrehave og den genaabnede Øresundsstrand har Danmarks Naturfredningsforening under de gamle Ege i Slettens nordre Side rejst en Bautasten i taknemmelig Erindring om den resultatrige Indsats, som Statsminister *Stauning* har øvet i Naturfredningssagen til Gavn og Glæde for vort Folk.

Øresund og Dyrehaven er selvsagt Københavns, ja maaske hele Danmarks skønneste Rekreatiomsomraader, og de er i hvert Fald vor Hovedstads mest elskede Udflugtssteder. Naar det nu efter de mange Ødelæggelser er lykkedes at værne og frede om disse nationale Naturværdier og endog paa et stort Stykke at genskabe en fuldstændig fri Øresundsstrand med Baderet for Befolkningen, saa var dette store Fredningsarbejde aldrig lykkedes uden Staunings dybe Forstaaelse, stærke Støtte og fremragende Forhandlingsevne. — Derfor er det med fuld Ret, at den store Stauning-Sten paa det skønne Sted midt imellem Dyrehaven og Øresund til sene Tider vil minde vort Folk om hans Indsats her.

Aldrig vil jeg glemme, da Danmarks Naturfredningsforening havde sit første Samraad med Statsministeren paa en Tur langs hele Strandvejen helt ud til Strandmøllekroen. Her forelagde vi ham vore udførlige Planer om betryggende Ændringer i Dyrehavens Administration og Behandling samt de af vort tekniske Udvalg udarbejdede udførlige Planer om en Frilægning af Øresundsstranden. Under disse første fortrolige Forhandlinger mødte vi hans fulde Forstaaelse og samtidig hans kloge og værdifulde Raad om, hvorledes disse store

og vanskelige Fredningsspørgsmaal burde løses. Han skildrede her sin egen Ungdoms Minder om, naar han paa Søn- og Helligdage ved sin Faders Haand vandrede ud ad den tætbebyggede Strandvej helt ud til den elskede Dyrehave. Han fortalte om den store Skuffelse, at det paa Turen kun en ganske sjælden Gang lykkedes at se et lille, men dejligt Glimt af det blaa Øresund mellem Plankeværker og spærrende Hegn. At komme ned til Stranden var aldeles ugørligt og iøvrigt strengt forbudt. Det er betegnende, at Stauning aldrig under sin Ophøjelse (som saa mange andre) glemte, at han engang havde været en lille fattig Københavnerdreng. Derfor forstod Stauning bedre end de fleste Naturfredningens store *folkelige Betydning*.

I 1935 var hele Eventyret med Aabningen af Øresundsstranden og Sikringen af Dyrehaven gennemført, idet Stauning, som helt fra 1929 havde været den drivende Kraft i Foretagendet, havde formaaet at faa samtlige Myndigheder til ogsaa økonomisk at løfte i Flok. Alle Strandomraaderne blev købt, gamle spærrende Villaer købt og nedrevet, en ny og prægtig Sandstrand genskabt med noget dengang saa aldeles ukendt som offentlig Badestrand langs Øresund.

Det er i denne Sag ogsaa værd at mindes en morsom Side af Staunings tørre, men ofte saa slagfærdige Humor. Da Stauning som Statsminister personlig havde fastsat Bidragenes Størrelse fra samtlige Myndigheder og Institutioner, manglede han kun de 100.000, som Ny Carlsbergfondet havde lovet at støtte Sagen med. Stauning inviterede saa Fondets Bestyrelse til et Møde i Statsministeriet og forespurgte høfligst, om man turde forvente det ærede Fonds Støtte. Herefter rejste Direktør *Helge Jacobsen* sig og meddelte, at der kun var et eneste lille Spørgsmaal, man ville være meget taknemmelig for at faa besvaret, og det var: »Er det nu Meningen, at der i de mange Restauranter og Kafeer langs Stranden *kun* skal sælges Tuborg Øl?» Stauning rejste sig straks og svarede: »Jeg kan ganske berolige Hr. Direktøren. Der skal ogsaa sælges *Stjerne Øl*.« — Efter denne beroligende Meddelelse underskrev Direktøren sig straks paa Fondets Vegne for de 100.000 Kr., og Stauning takkede hjerteligt for Fondets Støtte.

Den 16. Juli 1935 Kl. 20,45 aabnedes den genskabte frie Øresundsstrand paa over 1 km Længde ved en stor og straalende Folkefest med Taler bl. a. af *Stauning* og med en prægtigt illumineret Regatta paa Øresund udfor Strand-

parken af alle de samlede Sejlbaade, Motorbaade, Robaade og Kajakklubber. I Regattaen deltog ogsaa Marinens Skibe samt Hærens og Flaadens Flyvere, og Festen sluttede Kl. 24 med Baal langs hele den genskabte Strand og et stort Festfyrværkeri ude i Øresund. Derefter samledes Statsministeren ved et Festmaaltid paa Bellevue Strandhotel med Repræsentanter for samtlige Myndigheder og alle, der havde deltaget i det aarelange Arbejde, og da Klokken var 3,30 Morgen hilste Statsministeren ude paa selve Stranden den opstigende Sol Velkommen over den frie Øresundsstrand, idet han citerede *Oehlenschlägers* og *Christian Winthers* pragtfulde Hyldestdigte til vor danske Natur. Han stod her som Høvdingen, der havde formaaet Haand i Haand med vor Tids Myndigheder at fjerne tidligere Tidcs hæsle Naturødelæggelser og genskabt den skønne Øresundsstrand!

Det var betegnende for Stauning, at naar han havde sat alt ind paa en vanskelig Sags Løsning ved personligt og utrætteligt Arbejde og gennem lange Tidcs kloge Forhandlinger, og det saa endelig lykkedes at naa det tilstræbte Resultat, saa elskede han at afslutte Sagen ved paa ægte Renæssancevis i straalende festligt Lag at samle sine Venner og Medarbejdere, og ligesom Stauning i sit Arbejde var en Mand af det helt *store* og *stærke* Format, saaledes var han ogsaa en straalende Høvding ved Gildesbordet, hvor han tronedede som en »Jupiter«. — Hvem der oplevede Stauning hin Festaften, efter at han paa festlig Vis havde genaabnet Øresundsstranden for vort Folk, glemmer ham aldrig. Denne Festaften gled Timerne som Minutter, og Kl. 9 om Morgenen var der arrangeret et festligt Frokostbord; men ligesom alle var bænket, kom Værten styrtende ind med den telefoniske Meddelelse, at Statsministeren Kl. 10 ventedes paa Amalienborg til Statsraadsmøde. Stauning rejste sig straks op, hævede sit Glas og udbrod: »Hvor heldigt, at Klokken kun er 9. Saa er der god Tid til festlig Afsked og god Tid til at klæde sig om for præcis Kl. 10 at efterkomme Pligte

fuldt færdigt Lovforslag, der i Tilslutning til Naturfredningsloven vil skabe Lovhjemmel for den haardt paakrævede Erhvervelse af Friluftsområder for Ungdommen de Steder i vort Land, hvor saadanne nu savnes.

Ogsaa det store Fredningsarbejde paa *vore gamle Majoratsgodser* viste Stau-ning levende Interesse, idet han fuldtud forstod, at nogle af Danmarks største Natur- og Kulturværdier netop findes paa disse gamle Ejendomme. Mange af Besidderne har gennemført store Fredninger som Regel uden Erstatning. Man kan uden Overdrivelse fastslaa, at disse Fredninger hører til de største og vær-difuldeste i vort Land. I 1928 indbød Majoratsforeningen Statsministeren til et Samraad paa Fyn, hvor Besidderne tilbød meget omfattende Fredninger med *Baderet for Offentligheden langs betydelige Strandstrækninger! Adgang for Offentligheden til Parker og Skove af stor Skønhed! Samt Udlæggelse af betyde- lige Friluftsomraader til Ungdommens Lejr- og Sportsliv!* Paa dette For- slag svarede Statsministeren: »Dette er nye Toner fra den danske Adel, og de klinger godt i en socialdemokratisk Statsministers Øre; jeg er rede til nærmere Besigtigelse og Forhandling om disse mange Fredningstilbud.« Efter Frednin- gernes Gennemførelse under Naturfredningslovens Beskyttelse udvirkede Stats- ministeren en rimelig Skattelettelse for Slottene og Hovedbygningerne, saaledes at flere af Besidderne, som hidtil ikke havde haft Raad til at bebo disse, nu igen kunde flytte ind i deres gamle Hjem.

I 1937 overførtes Naturfredningen til Statsministeriet, og samme Aar lykke- des det Statsministeren at føre den nye Lov om Naturfredning igennem Rigsda- gen med alle Partiers Tilslutning. Lovforslaget var udarbejdet af vort juridiske Udvalg under Ledelse af Prof. Dr. jur. *Vinding Kruse*. Det lykkedes ikke at faa gennemført vort Forslag om Indsøernes Beskyttelse samt vort Forslag om Forbud mod Bebyggelse indenfor 300 m langs vore Skove. Men Statsministeren tilraadede os at tage imod den iøvrigt eenstemmigt vedtagne Lov, idet han til- føjede: »Om en halv Snes Aar vil Forstaaelsen for Naturfredning være yder- ligere vokset, og da kan *det* gennemføres, som nu er uigennemførligt.«

Som et af tusinde Eksempler paa Staunings kloge Organisationsevne og Til- rettelæggelse af vanskelige Sagers Gennemførelse som f. Eks. den Modstand, Naturfredningsloven kunde vente at møde hos Venstre paa Rigsdagen, tilraadede Stauning os at søge Forbindelse og Støtte hos en saa nationalt sindet og fred-

ningsinteresseret Politiker indenfor Venstre som Statsrevisor *Vanggaard*. — Vi fulgte Staunings Raad og mødte varm Forstaaelse hos Vanggaard for Naturfredningens nationale og folkelige Betydning, og da det timelange Samraad var afsluttet, sagde Vanggaard: »Men hvem i Alverden har tilraadet Dem at søge *mig* i denne Sag?«, og da vi saa svarede: »Det har Statsministeren«, sagde Vanggaard: »Ja, *Stauning* han er vel nok en klog Mand. Hils ham og sig, at han fuldt og trygt kan stole paa mig i denne gode Sag.« Og Vanggaard stod ved sit Ord; han talte varmt Naturfredningens Sag paa Venstres Vegne under Lovens Behandling i Rigsdagen!

Det er særdeles betegnende for Staunings meget beskedne Selvvurdering, at han kort før sin Død udtalte til undertegnede: »Ja, naar jeg ikke er mere, vil maaske den genskabte Øresundsstrand i Klampenborg være det eneste af min Livsindsats, som erindres.«

Men alle vi, som arbejder for Naturfredning, vil aldrig glemme *Stauning* som den kloge Raadgiver. Uden *ham* var det aldrig lykkedes at se gennemført saa mange Fredninger af vort Lands skønneste Egne.

Erick Struckmann.

To venner uden for partiet

AF O. P. CHRISTENSEN OG VILHELM NIELSEN

Bydrengen og Vogterdrengen

Thorvald Stauning og jeg kunde tie sammen, og vi kunde slappe af i hinandens Selskab. Vi følte begge de smaa Møder som Frikvarterer i ellers travle Døgn. Med Aarene ringede han hyppigere og hyppigere hen paa Eftermiddagen og sagde, at nu havde han et Par Timer, og saa fandt vi et Sted, hvor vi slog Tiden ihjel med Sludder om alt andet end det, vi havde med at gøre.

Har man naaet en vis Position, kan det være svært at vælge sin Omgang. Det maa en Statsminister mere end andre mærke. Jeg tænker ikke blot paa de Ublufærdige, der trænger sig paa for at fremme egne Interesser, enten det nu er Standens, Organisationens eller endog rent private Kartofler, der skal hyppes. Alt for mange ønsker at fritte en Regeringschef ud om fortrolige Anliggender, og andre meget besværlige skal absolut paatvinge deres Patentløsninger paa Verdensødet. Saa er der de trættende officielle Forpligtelser. Stauning gjorde her altid sin Pligt og mere til, men det var ikke altid, han morede sig, tværtimod.

Selv har jeg ogsaa kendt noget til den Slags. Man skaber ikke en betydelig Virksomhed uden at komme til at kende mange Mennesker. At Stauning og jeg blev nære Venner, kan lyde mærkeligt, for vort Livsløb havde formet sig yderst forskelligt. Han var Arbejderføreren; jeg var, som han spøgende sagde, naar han præsenterede mig for sine politiske Venner, en »pæn Kapitalist«. Vi var ogsaa forskellige deri, at han var opvokset i Byen og jeg paa Landet. Men noget meget væsentligt havde vi fælles. Vi var begge født i meget smaa Kaar og maatte begge meget tidligt ud at arbejde for Fremmede for at stive Hjemmets trange Økonomi af. Nok var han tre Aar ældre end jeg, men da han løb

Byærinder herinde i København, tjente jeg som Vogterdreng ovre i Vestjylland. Det var i Vandborg, en lille Landsby i det lave Land bag Vesterhavets Klitbræmme; den ligger midt mellem Lemvig og Harboøre. Som Stauning har haft en lang og travl Dag allerede i Drengæarene, har jeg ogsaa haft det. Mange Pligter, for lidt Nattesøvn, for lidt Tid til at lade Fantasien udfolde sig i Leg og navnlig for lidt Skolegang. Men har man alligevel nogen Fremgang i Livet, saa udvikles vel derigennem et vist usnobbet Syn paa Menneskene og en vis Fordomsfrihed overfor Tilværelsens Problemer. Jeg tror, at dette Udgangspunkt for os begge havde uhyre Betydning. Hans Usnobbethed og Lige-fremhed er kendt af alle. Han var den samme, hvor han end færdedes.

Stauning havde flere Vennekredse, som vist ikke havde stor Berøring indbyrdes. Han holdt trofast ved nogle Ungdomsvenner fra Dagene som Cigar-sorterer. Han havde selvfølgelig sine politiske Venner, og han kom desuden sammen med enkelte Forfattere og Kunstnere, men ogsaa med enkelte Erhvervsfolk plejede han undertiden Omgang. I de Kredse kom ogsaa jeg.

Vi mødtes forskellige Steder i Byen. Undertiden spiste vi Frokost paa Gammel Strand, undertiden kom vi i Langeliniepavillonen. Der holdt Stauning meget af at komme. At kunne sidde og se ud over Vandet var ham en særlig Glæde. Jeg husker en saadan Aften, hvor Prins Harald ogsaa var med. Prinsen foreslog Stauning at lægge Skat paa Tændstikker, og han henviste til, at det havde man i mange europæiske Lande. Men Tanken tiltalte aldeles ikke Stauning; han paaviste hurtigt, hvor uretfærdigt den ville ramme. Først og fremmest vilde den blive en Byrde for den jævne Mand, men ogsaa Piberygeren vilde mærke det frem for Cigarrygeren.

Saa opstod Planerne om at skænke Stauning et Hus, der samtidig skulde være en Statsministerbolig. Det var, medens disse Projekter diskuteredes, at jeg kom ham særlig nær. Jeg fandt ikke Planen alt for god. At faa et stort Hus, hvor man selv skal indrette sig, kan være en tvivlsom Gave. Derfor skulde man have sikret sig Rigsdagens Medvirken til at indrette en virkelig Statsministerbolig, et Hus, hvor de skiftende Statsministre kunde bo, og som var indrettet til den Selskabelighed og de repræsentative Forpligtelser, som er en Statsministers Opgave.

Nu var Tanken vel inspireret af den Anerkendelse, man vilde yde Stauning

personligt som den store Politiker og Personlighed, han var. Men de Folk, der havde faaet Ideen, var ikke særligt praktisk anlagt. Alene Valget af Grunden var uheldigt. Det var urimeligt at bygge et saa stort Hus paa en saa lille Grund, og mine Indvendinger resulterede i, at der blev købt endnu et Grundstykke.

At det var en halv Løsning, kan ses alene deraf, at Huset nu er solgt og ikke mere anvendes efter sin Bestemmelse. Det havde været rigtigt, om man her i Landet havde haft en Statsministerbolig, og selvom vi mangler Tradition paa dette Omraade, kunde der netop i Staunings Tid være skabt Stemning derfor. Der er jo ingen, der tager Anstød af, at Rigsdagens Formænd har Boliger paa Christiansborg, hvor baade Møbler og andet Tilbehør, Service m. v., anskaffes af Rigsdagen.

Maaske var det mine Synspunkter i dette Forhold, der nærmede mig Stauning, saaledes at vi siden kom meget sammen. Han var ellers ikke nem at komme nær. Jeg har ikke kendt et Menneske, der i den Grad kunde omgive sig med tre Alen kold Luft, som han. Han kunde fryse et Menneske bort fra sig. Den, der svigtede hans Tillid, brød han med. Den, han ikke kunde lide, vilde han ikke have med at gøre. Men overfor Mennesker, han havde Tillid til, var han uhyre trofast. Fik man hans Ja eller Nej, saa vidste man, hvad man havde at rette sig efter. Hans Ord stod til Troende.

Det er en Berigelse at have kendt en saadan Personlighed. Han havde ikke alene Sans for de store Linjer, men var ogsaa akkurat i de smaa. Han havde en forbavsende Orden i sine Ting, og han havde god Forstand paa Penge. Det var ikke for ingenting, at han var begyndt som Kasserer og Sekretær i Fagbevægelsen og Partiet. Den Akkuratesse, hvormed han opbyggede disse Bevægelses Økonomi, er nu legendarisk. Men han passede ikke alene paa Skillingen, han var ogsaa parat til at bruge Daleren, naar han mente den givet godt ud. I sin Tid havde han været meget ivrig for at købe Axelborg til Brug for Fagforeningerne og Socialdemokratiet, og det ærgrede ham, at der ikke kunde skabes Stemning for Planen.

Han var ogsaa en varm Tilhænger af at føre Vandstrandvejen helt ind til København, og det var ham en Skuffelse, at Forslaget faldt med een Stemme i Amtsraadet. Paa den anden Side var han den udprægede Parlamentariker og

Forhandler, og hvad man ikke kunde faa igennem, ja, det var der jo ikke noget at gøre ved, naar man ellers havde gjort, hvad man kunde.

Alligevel ramtes han haardt af den Folkeafstemning, der hindrede Grundlovsrevisionen i 1939, hvor der kun manglede en Brøkdels af en Procent af de nødvendige Stemmer. Resultatet overrumplede ham. Det var næsten, som om han efter den Dag var en anden Mand. Han havde ventet den nye Grundlov i Havn, og Nederlaget traf ham som et alvorligt Slag. I Tiden derefter hændte det hyppigere og hyppigere, at han ringede ved Firetiden og sagde, at han havde en Time eller to til sin Raadighed, og saa mødtes vi et eller andet Sted, oftest paa Søpavillonen. I de Tider gav han ikke sjældent Udtryk for Bitterhed og Skuffelse. Ofte sad han tavs.

Jeg husker en saadan Eftermiddag. Han var træt og mut. Men mens vi spiste, lavede han op og kom efterhaanden i hyggeligt og godt Humør. Saa brød han pludselig af og sagde: »Naa, nu skal jeg ud at tale i Forsamlingsbygningen.« Jeg indvendte, at han dog kunde sende en anden, og at det var urimeligt, at han paatog sig saa mange Smaamøder, men han svarede helt afvisende: »Nej, det er mig, de vil se!« Han havde givet et Løfte, og det holdt han.

Stauning elskede ogsaa Fest, og her kunde han være den muntreste blandt alle. Hans Humor var af en særegen Art, baade bøs, menneskelig og forstaaende. Vi rejste sammen nogle Gange i Udlandet. Jeg husker en Middag hos Forlagsdirektør Harald Grieg i Oslo. Der var Politikere, Forfattere og Kunstnere, Folk af alle Slags, og lige saa indesluttet Stauning kunde være, lige saa festligt kunde han slaa sig løs og blive Selskabets selvfølgeligste Hovedperson.

Engang spurgte jeg ham, hvordan hans Islandsrejse var forløbet. »Aah,« brummede han, »der var rigtig rart, hvis man blot ikke havde haft den Hest løbende mellem Benene hele Tiden.« Rejsen var imidlertid en stor Oplevelse for ham. Han elskede Island, Grønland og Færøerne, disse nordiske Lande, hvor saa mange primitive Traditioner er bevaret, og som den Kæmpe, han var, følte han sig knyttet til de Mennesker, der tog Kampen op med den vældige og barske Natur.

Vi rejste sammen til Paris i 1939, og hvor han nød Byen. Det var vist sidste Gang, jeg oplevede ham helt som den gamle Stauning. De officielle Forpligtelser klarede han med vanlig Præcision. Men naar de var overstaet, mødtes

vi paa en lille Bar i Rue Madeleine, hvor vi havde opdaget, at vi kunde faa dansk Øl — »det ved man, hvad er«, sagde han.

Besættelsen lammede ham. Vi mødtes faa Dage efter den 9. April. »Det kunde Livet godt have sparet mig for,« sagde han, og saa gav han iøvrigt Udtryk for sin Skuffelse over Udviklingen i Tyskland, det Land, hvor han havde færdedes som ung Haandværker, og hvor han som Politiker havde staaet i et nært Forhold til det tyske Socialdemokratis Ledere. Tyskland før Nazismen var for ham ikke alene det romantiske Tyskland, det var ogsaa Arbejdernes Tyskland, og det havde en stor Plads i hans Hjerte. Derfor var Nazismens Magtovertagelse og det tyske Socialdemokratis Sønderslagning ham en stor Sorg.

De følgende Aar tog baade fysisk og psykisk stærkt paa ham. Besættelsen ligefrem lammede hans Handlekraft, og han lod mere og mere glide over paa andre Hænder. Det begyndte at gaa ned ad Bakke.

To Dage før sin Død kaldte Stauning mig til sig. Han var da ramt af en ny Hjerneblødning og skulde overføres til Hospitalet.

»Gamle Ven,« sagde han til mig, »nu ser jeg ikke godt ud mere. Min venstre Arm er lam. Jeg kan ikke løfte den«. Jeg søgte at opmuntre ham. Han svarede ikke. Men efter en Pause sagde han roligt: »Vorherre kunde godt have skaanet mig for alt det, der er overgaaet mit Land og mig. Een Verdenskrig havde været nok i min Tid. Men nu er det forbi.«

Det var forbi. Jeg saa ham ikke mere. Ved Begravelsen, da jeg sad sammen med Familien oppe ved Kisten, frydede jeg mig over den Haan, Kong Christian den Tiende viste hele den tyske Repræsentation ved ikke at hilse paa den, skønt han hilste paa saa mange andre og særlig hjerteligt paa den svenske Statsminister.

Det har siden glædet mig, at min Barndoms By, Lemvig, har rejst et saa smukt Minde over Stauning; hver Kreds i Amtet har her bidraget med en Sten. Det var ogsaa rigtigt, at man hædrede ham ved at sætte ham et Minde ude ved Bellevue, men den Sten, som man har sat paa Plænen, er alt for beskeden. Ude paa Islands Brygge ligger stadig den store Sten, som en Komité i sin Tid havde villet rejse for Knud Rasmussen. Den burde man sætte paa Staunings Plæne for at mindes ham. Den er ikke for stor til en saa stor Mand.

O. P. Christensen.

Huset på Valeursvej

De fleste statsmænd og folk i høje stillinger kommer før eller senere til at erfare, at »der er koldt på tinderne«. Det kan skyldes deres egen manglende evne til at bevare kontakten med de varmegivende lag, de kommer fra, eller disse lags ofte misforståede afstandtagen fra den, der — som Frits Jürgensen siger — »hæver sig over sine jævnninge«.

Det er mit bestemte indtryk, at Thorvald Stauning levede og døde uden at have oplevet denne »kulde på tinderne«. Han kunne aldrig have sagt, som hans engelske sidestykke, Ramsay MacDonald, gjorde den dag, da han første gang blev udnævnt til regeringschef: »Imorgen vil alle hertuginderne kysse min hånd.« Derfor blev han også forskånet for — som MacDonald — at dø rodløs i det jordlag, der havde fostret ham, og hjemløs i det milieu, der havde adopteret ham.

Staunings rødder i den arbejderstand, hvorfra han kom, var friske og sunde til hans sidste dag. Og på de »tinder«, hvor han kom til at leve og bevæge sig så stor en del af sit liv, færdedes han uden svimmelhed og med det sunde menneskes klare blik for, hvem der på disse højder virkelig skabte noget, og hvem der bare skabte sig.

I en for en oprindelig udpræget partipolitiker sjældent grad voksede Stauning som menneske og som borger med de opgaver, der blev betroet ham. Uden at fornægte de *klasse*-interesser og -kald, som var hans ungdoms første bærende inspiration, groede han i sin manddom og på sine ældre dage op til en helhedsomfattende styrke og bredde under de *samfunds*byrder, der blev lagt på hans skuldre.

Fra alle sider er det blevet erkendt, at loyaliteten mod hans politiske hjemstavn aldrig kom til at stille sig i vejen for hans forståelse for andre befolkningsklassers ligeberettigede interesser. Den tolerance og billighed, han begyndte sit liv med at kræve for sine egne, viste han sig stedse beredt til også at yde andre, da livet førte ham op til stillinger, hvor han havde magt, som han havde agt. Således trak skæbnen gennem *mennesket* Thorvald Stauning en lige, ubrudt og naturlig linie fra den unge oppositionens bannerfører til den udprægede samarbejdets mand, der endte sit liv respekteret af alle for sit sinds bredde og ikke

for sit embedes højde. Derfor blev der aldrig koldt på tinderne for Thorvald Stauning.

Ganske selvfølgelig var det da også, at det ikke blot var folk fra hans eget parti, men fra alle samfundslag i befolkningen, der ønskede at være med til at hædre ham, da han fyldte 60 år.

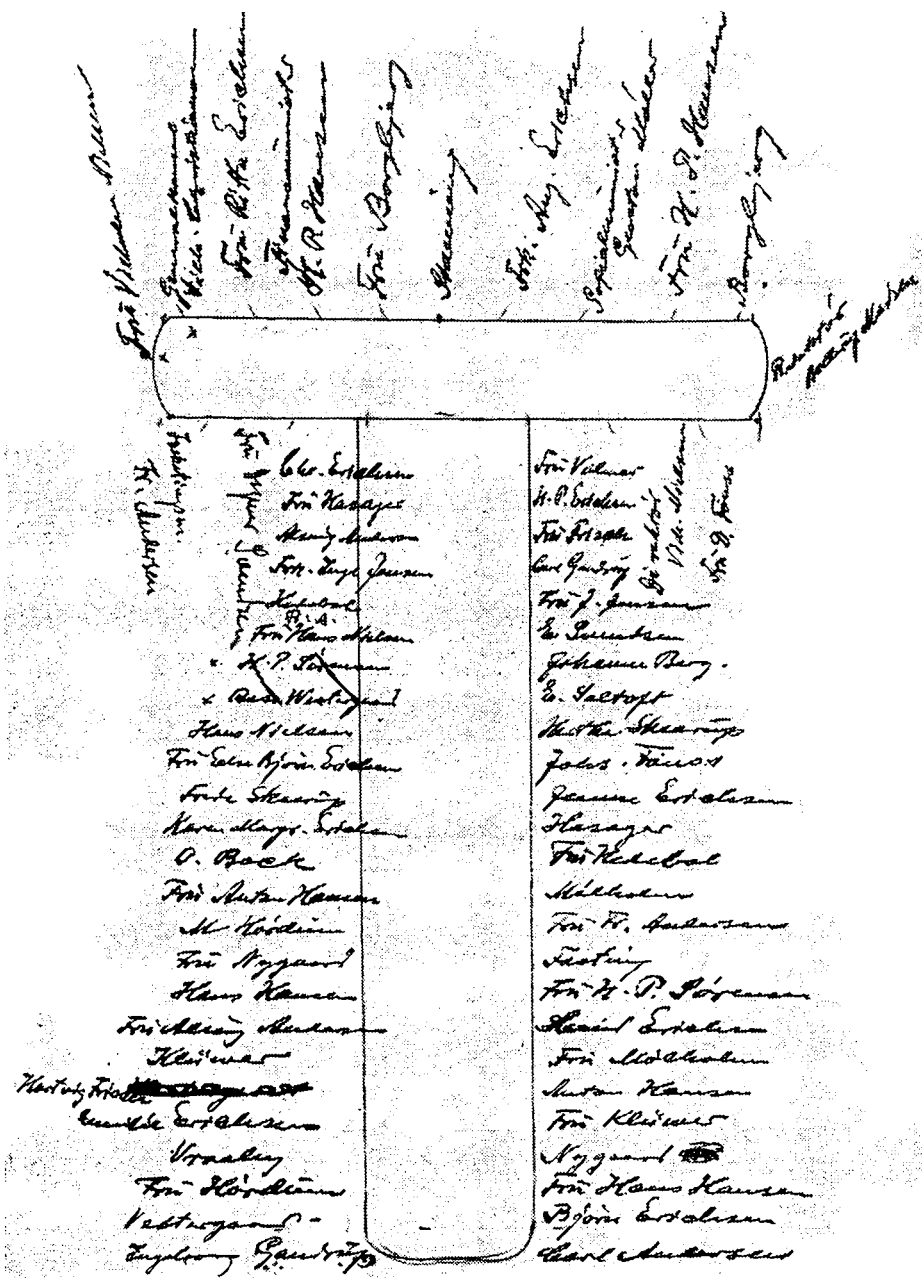
Da dagen nærmede sig, kom nogle af vore fælles venner og foreslog, at vi skænkede ham et hus som gave. Han boede dengang i den bekendte Kanslergade-lejlighed, som kun var på 4 værelser, og den gæstfrihed og repræsentationspligt, der fulgte med statsministerembedet, havde forlængst sprængt de rammer, som udgjordes af de 4 værelser.

Jeg syntes, det ville have været det naturlige, om staten gav sin første embedsmand en passende bolig og havde tænkt mig, at villaen i Rosenborg havde kunnet egne sig godt, hvis den blev bygget om. Daværende indenrigsminister Bertel Dahlgaard så med sympati på tanken og ville forelægge den for finansudvalget, men nogen tid efter måtte han meddele mig, at den ikke kunne gennemføres. Jeg talte derpå med et medlem af Københavns magistrat om spørgsmålet, idet jeg foreslog, at hovedstaden gav os en byggegrund til det påtænkte hus ude ved Svanemøllen mod at få en plads i bestyrelsen for det legat, det var tanken at oprette. Men heller ikke i magistraten vandt tanken tilslutning. Og så måtte vennerne handle på egen hånd.

Da vi havde fundet en velegnet grund i Gentofte, og indsamlingen kunne afsluttes, viste der sig at være kommet et så betydeligt beløb ind, at der kunne sættes en sum tilside, hvis renter ville gøre det muligt for husets beboer at komme til at »sidde husfrit« i det. Efter aftale med Stauning selv institueredes huset og reservekapitalen som et legat, der skulle kunne nydes af enhver kommende statsminister, der måtte ønske det. Det var karakteristisk for ham, at han ikke ønskede at modtage sin nye bolig som en personlig gave, der igen skulle kunne arves af hans efterkommere.

Legatets bestyrelse kom til at bestå af den til enhver tid siddende statsminister, formanden for folketinget og formanden for Københavns borgerrepræsentation. Legatbestyrelsen fik ret til at give huset som æresbolig til en fortjent borger, hvis en statsminister ikke skulle ønske at bebo det.

Stauning var selv levende interesseret i husets opførelse og fik ganske natur-

Bordplan til middagen for Stauning i anledning af 60-års fødselsdagen den 26. oktober 1933, udarbejdet af Stauning personlig.

ligt også et ord med at sige ved dets indretning, og der er ikke tvivl om, at han satte stor pris på at bo der. Han var jo en storartet vært, og jeg ved, at det glædede ham at kunne byde sine gæster velkommen i det smukke og rummelige hus på Valeursvej, der kom til at danne en værdig og hyggelig ramme om hans udstrakte gæstfrihed.

Desværre blev livet i det nye hjem ikke lutter solskin. Staunings helbred, der livet igennem havde været særdeles robust, lod med mellemrum adskilligt tilbage at ønske, og det pinte den før så stærke mand, at lægerne efterhånden måtte lade ham forstå, at hans kræfter ikke længere stod mål med hans uudslukkelige iver efter at sætte dem ind på løsningen af nye opgaver og opfyldelsen af gamle pligter.

Det var således en stor skuffelse, at hans helbredstilstand forbød ham at tage ud på den i mellemkrigsårene planlagte rejse til Amerika, hvor et dansk statsministerbesøg ville have virket som en storartet propaganda for en udvidet dansk-amerikansk samhandel.

Rejsen var planlagt i alle enkeltheder. Der stod biler, flyvemaskiner og tog til hans rådighed, og der var endogså arrangeret et ophold hos præsidenten i Det Hvide Hus. Mrs. Ruth Bryan Owen, der dengang var U.S.A.s gesandt i Danmark, havde været meget virksom ved planlægningen og gjort, hvad hun kunne, for at rejsen skulle få et så strålende forløb som muligt, og for at Stauning kunne træffe de ledende amerikanske personligheder. Men så greb professor Bing ind og erklærede, at hans hjerte ikke ville kunne tåle rejsens strabadser — og Stauning måtte tage på hospitalet i stedet for til Amerika.

Det var en dyb skuffelse for ham, at rejsen måtte opgives. Han havde glædet sig meget til den og så ganske klart, hvilken betydning den kunne have fået for landet. Også dansk erhvervsliv erkendte, hvad det var gået glip af. Stauning havde netop det format og det sind, der ville have kunnet bringe værdifulde resultater hjem fra en sådan rejse.

Da Stauning var død, gik jeg til hans efterfølger, Vilhelm Buhl, og spurgte ham, om han ville flytte ind i den ledige statsministerbolig. Men han ville hellere blive i sin egen lejlighed. Det samme var tilfældet med Erik Scavenius, da han efterfulgte Buhl. Senere artede forholdene sig som bekendt således, at huset på Valeursvej blev solgt. For købesummen og det allerede hensatte reservefond

vil der engang igen påny kunne tilvejebringes en værdig statsministerbolig. Men dette er en sag, som ligger i legatbestyrelsens hænder.

Det er kun med lange mellemrum, at der i et lille land som Danmark fødes en politiker med et vingefang, et format og et udsyn som Staunings. Hans sans for dansk erhvervslivs trivsel gav ham en ganske særlig forståelse for det internationale handelssamkvems betydning, og det kan f. eks. nævnes, at han i mellemkrigsårene nærede stor interesse også for en udvidet handel og et livligere samkvem med Østeuropa.

Få har som Thorvald Stauning bidraget til at skabe respekt om dansk, og dermed nordisk, demokratisk statsliv. Tanken om at forbedre de svagest stilledes kår var den medfødte drivfjeder i hans liv, men bestræbelserne for at realisere denne tanke, førte ham ind i et samarbejde med folk fra alle samfundslag, deriblandt også mange oprindelige modstandere. I hvilken grad dette blev til gavn ikke blot for »hans egne«, men også for den helhed, han som landets øverste embedsmand gennem mange år kom til at tjene, så man allerede, mens han levede.

Og nu er det en sandhed, som tilhører historien.

Vilhelm Nielsen.

Det internationale samarbejde

AF CAM. HUYSMANS, VAINØ TANNER, JOHAN FALKBERGET OG
STEFÁN JÓH. STEFÁNSSON

Jeg har kendt Stauning særdeles godt, især fordi jeg officielt blev sekretær for Anden Internationale den 1. januar 1905. Han var dengang ved at blive en af de mest aktive administrative organisatorer inden for det danske socialdemokrati. Det, der især gjorde indtryk på mig ved hans personlighed, var hans arbejdsplan, hans dispositioners klarhed og hans beherskede udtryksform. Han spillede ikke profet, men kendte sin metier til bunds. På hint tidspunkt havde Belgien meget at lære af Danmark, som i vid udstrækning inspirerede os, hvad angår fagorganisationerne og lovgivningsarbejdet.

Desuden var belgiernes besøg i København talrige, og jeg befandt mig særdeles ofte blandt de besøgende. Jeg har været til stede ved danske kongresser såvel som ved andre skandinaviske kongresser. Jeg har naturligvis også truffet Stauning ved alle det internationale socialistiske bureaus møder, hvor han navnlig deltog sammen med Borgbjerg og senere Nina Bang, og hans bidrag ved disse lejligheder kendetegnedes ved deres afdæmpethed og sunde fornuft. Han havde intet yderliggående eller profetisk ved sig. Men han virkede som en sand gigant, der besad evnen til at begejstre menneskene, og som i kraft af sin praktiske sans til fulde formåede at revse franskmændene for deres fantasi og tykkerne for deres negative indstilling.

Vi var også sammen ved det internationale kongresmøde i Stuttgart 1907 og i en hel måned ved den internationale kongres i København 1910, som han organiserede, i Basel 1912 samt i 1917 ved konferencen i Stockholm, hvor han aktivt og tålmodigt arbejdede på affilinen af et foreløbigt udkast til de skønne

statutter for en varig fred; thi han var, som alle vi andre, overbevist om, at det var ligeså let at finde grundlaget for en varig fred som at erklære krigen.

Fra det fjerne har jeg siden betragtet ham, denne landsfader, elskværdige arbejdsfælle, verdensmand og symbolet på et enigt folk, der som vi selv lærte, hvad det vil sige at være besat af en fremmed magt.

Cam. Huysmans.

★

Min första bekantskap med Stauning härleder sig från tider så långt tillbaka som då 1910 års internationella socialistkongress hölls i Köpenhamn. Jag hörde bl. a. hans verkningfulla tal på soc.-dem. partiets 40-årsfest i Søndermarks park.

1918 fick jag mera att göra med honom. Det var ett för Finland och framförallt för dess arbetarklass tungt år. Som en följd av den ryska revolutionen utbröt i Finland ett inbördeskrig, som arbetarna förlorade. De fick då pröva den förlorande partens tunga lott. Många hade mist livet eller flytt till Ryssland. I koncentrationslägren satt nära 100.000 personer. Arbetarna hade inga organisationer, inga tidningar, ingen representation i parlamentet och inga möjligheter att göra sin röst hörd. Vi kunde inte sända några underrättelser till broderpartierna, ty brevcensuren var sträng.

Då anlände från Stauning följande den 30.7.1918 daterade telegram: »Kan De komme til Danmark som partiets gæst og oplyse om forskellige forhold eller sende beretning. Svar straks. Trænges der til pengehjælp og hvortil, vil eventuelt forsøge at skaffe noget, men må have visse oplysninger. Hilsen. Stauning.«

För oss partikamrater, som var fria och som måste försöka få partiets angelägenheter i skick igen, var det mycket uppmuntrande att finna, att någon utanför landets gränser hade tänkt på oss. Det beslöts, att den, som skriver detta, skulle resa för att redogöra för förhållandena i vårt land.

I slutet av augusti kom jag till Köpenhamn och styrde först mina steg till partibyran vid Rømersgade. Där satt Alsing Andersen och skötte affärerna och med honom talade jag till en början om mitt program. Snart kom också Stauning. Trots att han på den tiden var medlem av Folketinget och ordförande i soc.-dem. gruppen samt därtill ledamot i den Zahleska regeringen hade han för vana att dagligen besöka partibyran och övervaka hur arbetet sköttes. Han gick

igenom både ankommande och utgående post och gav Alsing direktiv. Det bestämdes att jag senare skulle komma till Christiansborg för att avge min redogörelse. Det gjorde jag även och jag lade ut saken i Staunings och Borghjergs närvaro. Båda var mycket intresserade men de fann det nödvändigt att jag avgav redogörelsen inför hela soc.-dem. gruppen. Under någon timmes tid berättade jag för den vad som hänt i vårt land under inbördeskriget och därefter. Ordföranden Stauning fäste gruppens uppmärksamhet på, att det för bispringandet av nödställda familjer behövdes medel, och han hoppades att man skulle sätta i gång med en insamling i Danmark. Hans vädjan klingade inte för döva öron. Som resultat därav, fick vi rikliga penningförsändelser, som vi kunde fördela bland de värst nödställda familjerna till stupade och fångslade.

Det är ju känt att den strängt sakliga Stauning i ett glatt lag kunde frigöra sig från sin formella stelhet och slå sig lös. Men hur många har hört honom sjunga? Det har jag. Det hände vid ett trevligt samkväm efter ett sammanträde, som de nordiska ländernas soc.-dem. partiers samarbetskomité höll i Köpenhamn. Kvällen var långt framskriden och många förträffliga tal hade hållits. Då började man med ens be Stauning att sjunga. Jag kunde knappast tro mina öron, ty jag hade inte kunnat föreställa mig att ur innandömet av ett sådant skägg skulle kunna komma t.o.m. sång. Stauning satte alltså i gång med att sjunga och föredrog en lång, känslig dansk folkvisa. Applåderna var naturligtvis intensiva när han hade slutat.

Jag vet inte om det var det där skägget eller någonting annat som gjorde, att vi finländare hade svårt att förstå vad han sade i mindre sällskap. Han muttrade den svåra danskan i skägget och man kunde rakt inte få någon reda i den. Jag måste därför nästan regelbundet fråga: »Hvaba«. När Stauning uppträdde som mötestalare var det annorlunda. Då talade han omsorgsfullt och tydligt.

Staunings intresse för Finland yppade sig också därutinnan att han var en ganska ofta sedd gäst i vårt land. Bl. a. i slutet av år 1935, då han i sällskap med Sveriges och Norges statsministrar Hansson och Nygaardsvold kom som gäst till vår stora partifest, som var avsedd som startskott för den strax därefter begynnande valkampanjen. Socialdemokratiska partiet segrade övertygande i valet.

Väinö Tanner.

★

Jeg kom mai 1911 fra Italia til Kjøbenhavn, mitt statsstipendium var oppbrukt i løpet av alt for kort tid, pantsatte der min koffert, pluss et smykke, som et vennligsinnet menneske forærte mig på en kafé i Berlin, leiet et lite billig værelse i Nørre Søgade og styrte mine skritt til »Social-Demokraten«s redaksjon, der jeg traff folketingsmann Thorvald Stauning. Tross min sørgelige uberømt-hed, tok han meget vennlig mot meg. Jeg minnes at jeg momentant beundret hans lange og praktfulle skjegg. Til min store glede oppdaget jeg at han kjente mitt navn fra den norske »Social-Demokraten«. Han tilkalte med tordenrøst den norskfødte journalist Norman Bryn — i sidekammeret — og bad ham sørge for at jeg fikk noe å gjøre i avisen mot linjebetaling. Norman Bryn var en smilende og elskverdig eldre herre — litt av en poet — og ble min skytsengel utover sommeren. Det opprant noen lykkelige dager i »Social-Demokraten«s redaksjon og blandt partifeller i Danmark. Stauning kom hver dag, fylte med bredde og pondus en stol, en herlig skikkelse, strøk sitt skjegg og sa mange morsomme og spirituelle ord om Norge og den norske arbejderklasse, oppmuntret meg på mange måter og håpet jeg ville trives i Kjøbenhavn. Hva jeg også gjorde! Ved siden av avisarbeidet, fikk jeg lest en god del dansk historie og nordisk mytologi. Jeg tenkte visst å bli et eller annet i verden.

Årene gikk. Med lange tiders mellomrom traff jeg Stauning i det daværende Kristiania. Han var vedvarende den vennlige mann — en kjempe å se til. Hver gang litt større i omfang; skjegget hadde nøyaktig samme lengde. Jeg var glad i den store Holger Danske. Det skulle ikke ha vært meg noe imot å bli hans Christiern Pedersen. Stauning var — i min bevissthet — en ny Holger som kjempet tappert mot hedningene, de danske kapitalister. Holger Danske ville nemlig komme tilbake og redde Danmark i den ytterste nød. Hvem visste, om han ikke i neste omgang kom til å hette Thorvald Stauning?

Jeg oppsøkte statsminister Stauning siste gang sent en høstkveld 1939, i hans departement. Jo, noe annerledes. Nei, ikke meget eldet. Han så nedslitt ut. Hvad han heller ikke la skjul på. Ansiktet mer gustent enn før, stemmen trette, skjegget var heller ikke lenger så fyldig som tilforn, — men smilet hadde han, en tanke mer vemodigt. Det gjorde smertelig inntrykk. Vi talte en stund om det, vi begge mente ikke kunne unngås. Horisonten rundt Europa ble fra dag til dag rødere. Jeg så ingen overstrømmende livsglede mer i høvdingens jern-

øyne. Da jeg rakte ham hånden til farvel, reiste han seg langsomt, åpnet døren, den tunge overkropp lutet. Vi ble stående en stund til, — ordene forlot oss. Han fulgte meg et par halvmørke trapper ned, — stanset der og lenet seg trett til det kolde gelenderet. Jeg sprang videre, flyktet fra en forstemmende tanke, eller hva det kunne være? Natten og mørket skilte oss. Og så hørte jeg, han ropte: »Hils til Norge!«

»Hils til Norge!« En uforklarlig glede bemektiget sig mitt hjerte, for et sekund. Det var hans siste ord til meg. Enda kan jeg dvele ved varmen i hans klangfulle røst, — den veltalende gigant fra de tusen barrikader skulle snart falle. Vel å forstå med Dannebrog under seg!

Johan Falkberget.

★

Stauning besøgte Island for første gang sommeren 1924, ledsaget af fru Olga. Hans kæmpeskikkelse og særprægede personlighed vakte opsigt på Reykjaviks gader. Unge og gamle vendte sig om efter ham og sagde: — Der går den danske statsminister Stauning, han ligner en gammel nordisk viking.

Stauning satte sig hurtigt i forbindelse med partifællerne i Island. Vi, nogle islandske socialdemokrater, indbød ham dengang til en automobiltur. Vejen gik gennem en lavamark, hvor der på et sted fandtes en af naturen dannet talerstol af lava. Vi bad Stauning bestige talerstolen og sige et par ord til forsamlingen, som bestod af fru Olga og tre islandske partifæller. Det gjorde han. Talen var ikke lang. Men jeg glemmer ikke, hvor imponerende en skikkelse Stauning var, hvor malerisk den stod til den barske, men storslåede islandske lavaørken. Han blev som eet med Island.

Allerede ved sit første besøg kom Stauning meget hurtigt på en forstående fod med både Island og befolkningen. Han fik mange gode venner, først blandt partifællerne, men også blandt mange andre folk, især fremstående politikere. Fra den tid anerkendtes han som en af de bedste og mest trofaste venner, Island havde i Danmark. Og da han rejste, sagde han til mig og nogle andre af partifællerne: — Hvis der er noget, jeg kan hjælpe Dem med, så vær ikke bange for at henvende Dem til mig. Og det gjorde vi ret mange gange i årenes løb, og vi mødte altid den bedste forståelse, velvilje og støtte.

Stauning besøgte Island tre gange til. I året 1930 var han en af de mange udenlandske repræsentanter, der mødte frem til Altingets 1000 års jubilæum. Fra den gang mindes jeg ham bl. a. fra en middag hos den danske gesandt i Reykjavik. Der var samlet mange mennesker af forskellige politiske farver. Fru Sylvia Pio var blandt de danske gæster. Jeg stod og talte med hende om nordisk samarbejde. Hun fremhævede, at et nordisk statsforbund var ønskeligt. I det øjeblik kom Stauning hen til os. Så sagde fru Pio: — Og så skal vi have en nordisk præsident, og dertil er Stauning netop den rigtige mand. Han svarede med det samme: — Jeg tror, at det er tilstrækkeligt for mig at være statsminister i Danmark, hos en dansk konge, og samtidigt ville jeg ønske, at der var socialdemokratiske statsministre i de øvrige nordiske lande. På den måde kunne vi oprette et rigtigt nordisk samarbejde, under fri former. Vi måtte give ham ret.

I året 1938 sprængtes det islandske socialdemokrati. Kort efter rejste jeg til Skandinavien. Jeg traf Stauning i rigsdagen og fortalte ham de sørgelige nyheder fra Island. Han hørte efter og spurgte så uden videre: — Hvorledes er det med hovedorganisationerne, aviserne og partiets ejendomme? — De er i god behold hos os, svarede jeg. — Så kan I sagtens klare det ved godt, dygtigt arbejde og frisk mod, sagde Stauning.

Sidste gang var Stauning i Island sommeren 1939. Han havde mange sammenkomster med os partifæller. Jeg rejste med en islandsk båd ned til Danmark sammen med ham. Et par islandske konservative politikere var blandt passagererne. Efter middagen om bord holdt nogle af os et slags stambord i rygesalonen og sad der gerne til noget ud på natten. En aften, da stemningen var blevet lidt høj, sagde en af de islandske konservative, at han tvivlede på, at Stauning ville klare skærene med at holde tøjlerne i Danmark. Da rejste Stauning sig pludselig i sin fulde højde og sagde: — Jeg er så sikker på, som jeg står her, at vi socialdemokrater vil og kan styre vort fædreland til arbejderklassens og hele folkets gavn og lykke, hvis bare ikke fremmede magter forstyrrer og forulemper os. Den konservative politiker var bragt til tavshed. Dommen var faldet.

Sidste gang, jeg traf Stauning, var i de minderige første dage af september 1939. Jeg kom op til ham i rigsdagen for at sige farvel, da jeg skulle rejse hjem. Vi drak et par pilsnere sammen i Snapstinget. Jeg rejste mig for at gå.

Så sagde Stauning: — Nu ser jeg dig aldrig mere, Stefan Jóhann. Hils mine partifæller og venner i Island. Hils hele Island. Og jeg så, at hans briller duggedes. Han rakte mig hånden. Hans håndtryk var kraftigt, trofast og inderligt. Jeg så aldrig den store, danske arbejderhøvding mere. Men ham og hans sidste håndslag vil jeg aldrig glemme.

Stefán Joh. Stefánsson.

Korte Rids

AF JOHANNE BERG, LUDV. CHRISTENSEN, RITTA ERICHSEN, AAGE HJULER,
ANTON HANSEN OG ANDR. MØLLER

Første gang jeg traf Stauning, var i 1910 ved en socialdemokratisk ungdomskongres i Kolding. Stauning var forholdsvis nyvalgt formand for Socialdemokratisk forbund i Danmark. Dette møde blev indledningen til et venskab mellem Stauning og mig, der varede, til døden satte punktum.

Stauning havde mange gode leveregler, men han havde særlig 2, jeg vil fremhæve. Den første var: »Man skal altid sige det, som det er,« og den anden: »Aldrig sige nej, når man kan sige ja.«

Den første var et udslag af den sandruhed og redelighed, der prægede hans liv og hans gerning, han løj ikke. Og hvis han gjorde det, var det »hvide løgne«, dem man anvender for ikke at komme til at skade eller såre andre eller gøre dem bedrøvede.

Den anden, ikke at sige nej, når man kunne sige ja, gjorde, at han ofte blev misbrugt, når han f. exp. sagde ja til møder rundt om i landet, ofte i landets fjerneste afkroge, og når mennesker bad ham gøre sig tjenester, altid var han parat dertil.

Fordi han selv var så redelig, kunne han blive dybt skuffet, når mennesker svigtede. Således husker jeg en aften, hvor han havde været til møder hele dagen. Frk. Erichsen og jeg var taget ud på en skovrestaurant, hvor Stauning ville træffe os senere, når møderne var forbi. Han kom og var særdeles veloplagt, og vi sad og havde det hyggeligt. Men så kom der en mand hen til Stauning og bad om at måtte trykke hans hånd og sige ham tak for alt, hvad han gjorde for de små i samfundet. Manden var meget veltalende og lidt rør-

strømsk. Stauning stod op og tog mod mandens hyldest og var tilsyneladende glad ved de mange anerkendende ord, manden overøste ham med. Nå, om-sider gik manden. Vi to damer syntes, han havde været lidt påtrængende, men det ville Stauning ikke høre tale om. Lidt senere kom manden igen og bad om, han måtte tale med Stauning i enrum. Stauning rejste sig beredvilligt og gik med ham ud. Da han kom tilbage, glimtede det bag brilleglassene; vi ville jo vide, hvad der var sket, og endelig kom det: »Ja, han ville blot slå mig for en ti'er, større var hans begejstring for mig ikke.« Jeg tror, det gjorde ham ondt.

Sidste gang, jeg så Stauning, var en lille månedstid før hans død. Han var kommen ned i sin stue ved frk. Erichsens og sygeplejerskens hjælp. Vi talte naturligvis om krigen. Han håbede, den snart ville være forbi, og han håbede også, han snart ville være rask igen. Han lod skænke et glas champagne, og vi drak på en lykkelig afslutning af krigen og på hans snarlige helbredelse.

Mon han selv troede derpå? Ganske sikkert ikke. Han ville blot bluffe os, at vi ikke skulle være bedrøvede. Han var altfor klog til at bluffe sig selv.

Johanne Berg.

★

I 1911 blev jeg indvalgt som medlem af Forretningsudvalget for Arbejder-nes Fællesorganisation i København, og fik derved min første Adgang til direkte Samarbejde med Th. Stauning. Som fast Regel var han Dirigent ved Ud-valgets Møder, og jeg bemærkede hurtigt, at han benyttede Tiden, medens vi andre talte, til at skrive Svarbreve til Forespørgere om de forskellige Ting eller udarbejde Udkast til Resolutioner.

Det overraskende var imidlertid, at i samme Øjeblik, Taleren var færdig med sit Indlæg, fik han omgaaende et Svar fra Stauning, der viste, at han meget nøje havde faaet prentet i sin Hjerne, hvad Taleren havde sagt.

Denne sjældne Egenskab bevarede Stauning langt op i Aarene, og den var sikkert en af Forudsætningerne for hans ubegrænsede Arbejdsevne.

Ludv. Christensen.

★

Mit venskab med Stauning strakte sig over en snes år, men det var først i 1926 — aftenen efter at det første ministerium Stauning var faldet — at han kom til middag i min mands og mit hjem i Hellerup. Med den trofasthed og sans for venskabstraditioner, der var karakteristisk for ham, glemte han aldrig denne aften: det blev en regel, at han spiste middag hos os aftenen efter et valg. Men han mindedes altid den første aften i taler eller private samtaler.

Han blev den hjerteligste, mest trofaste, ærligste og mest ordholdende ven, jeg har haft. Størstedelen af de episoder, jeg med taknemlighed mindes, tilhører det private venskab. Men han, der overfor fremmede gerne var meget fåmælt, kunne være hensynsløst åbenhjertig overfor den, han følte som en ven — både hvor det gjaldt følelser, intimere oplevelser og det politiske arbejde. I virkeligheden bar denne geniale politiker, der som statsmand virkede ved sin umiddelbare autoritet, på en angstfølelse, et mindreværdskompleks, der fulgte ham helt op til tinderne: »Tænk, om de engang opdagede, at jeg slet ikke er så stor, som de gør mig til,« sagde han en aften med rørende oprigtighed.

Stauning elskede børn. De talte til det barnlige hos ham selv. Sandheden er jo, at han, der som politiker og statsmand var en forhandler af rang og en høvding af format, privat kunne være naiv og undseelig som et barn. Der var en pudsig og rørende kontrast mellem den barske, skæggede høvdingefremtoning og barnets generte optræden. Han kunne omgås og charmere alle mennesker, fra de mest raffinerede intellektuelle til de enkle og primitive. Men det var nok de sidste, han følte sig mest i slægt med, og det var dem, der holdt mest uforbeholdent af ham — uden bagtanker. Hans humoristiske sans syntes uovervindelig. I al fald fik den først sit alvorlige knæk den 9. april. Men det var ikke en åndfuld humor, en leg med ord, det var et frodigt hjertevarmt, spontant lune. Det var især en sans for komik, for den lattervækkende situation, der kunne få det til at klukke i hans kæmpekrop.

I 1933 skulle Stauning være Gudfar for mit barnebarn, Lene. Han glædede sig dertil. Det var noget nyt for ham. Han holdt allerede meget af den lille pige. Og det var med forventningsfulde følelser, han kørte ud til Taarbæk kirke, hvor dåben skulle finde sted. I bilen befandt sig bl. a. en 72-årig ungdommelig dame, hvis ydre mindede om en marquise fra Ludvig den XV's tid. Hendes hvide hår var sat op i rokoko-frisure, hendes ansigt havde endnu for-

finede, aristokratiske træk, hendes krop var let svulmende, men hendes fødder små og smalle som en ung piges. Da vi nåede kirken, stod kirkebetjenten parat for at tage imod statsministeren, der steg roligt og værdigt ud, med en øjensynlig fornemmelse af situationens alvor. Derefter fulgte »Marquisen«. Hun strakte sin lille smalle fod frem for at stige ned. Og så skete det: Kirkebetjenten tog i halvmørket fejl af hendes fod og hendes hånd, tog fat i vristen og trak den lempeligt til sig. Marquisen faldt på halen. Dermed var Alvoren brudt og lod sig ikke mere genoprette. Stauning reddede den gamle dame, men lo så hjerteligt, at alle humørets lænker brast. Og det blev han ved med under hele højtiden. Der var intet at stille op. Mens ungen vrælede, klukkede Stauning. Og hans humor bredte sig til os alle, så dåben blev en sand glædesfest. Kun et enkelt blik fra præsten kunne måske tyde på, at han havde ventet sig en mere respektfuld statsminister.

Men barnet fulgte ånden fra dåben og blev et lattermildt barn. Kun havde hun til at begynde med lidt svært ved at vænne sig til Gudfars skæg. Hun vrælede, når hun så det, hvad der var til stor fortrydelse for Stauning. Og det var ham en triumf, da han første gang fik hende til at lege med det. En dag satte han sig for at lære hende at gå. De var nu blevet gode venner. Og Stauning tog med sin store, kraftige hånd blødt om hendes små pigefingre og begyndte tålmodigt en spadseretur rundt i mit sommerhus i Nordsjælland. Da færden var forbi, havde han lært Lene at tage de første skridt uden hjælp.

Synet af de to kunne være et symbol på Staunings liv. Han holdt af de små og svage. Han holdt især af børnene. Og de gengældte hans omsorg med kærlighed.

Ritta Erichsen.

★

En solrig, forjættelsesfyldt apriisdag i 1929. Socialdemokratiet havde netop — efter at Christmas Møller havde tabt »suppeterrinen« i folketinget — vundet en strålende valgsejr. De radikale havde holdt stilingen. Venstre og højre var gået tilbage. Dermed havde nedskæringsministeriet Madsen-Mygdal mistet sit parlamentariske flertal og måtte gå. Socialdemokratiet var, som den konservative skribent Asger Karstensen havde skrevet, ved at erobre den danske

folkesjæl. Kongen ville tale med Stauning og anmode ham om at danne den nye regering.

— Når skal du til kongen? spurgte jeg Stauning.

— Jeg skal være der i morgen klokken 10, lød svaret.

— Du tager vel en bil?

— Nej, det er der ingen grund til. Jeg kører derned med linje 1. Den har stoppested i umiddelbar nærhed af Kanslergade. Da du jo også bor på Østerbro, kan du køre med, om du har lyst.

Og selvfølgelig havde »Social-Demokraten«s rigsdagsmedarbejder lyst.

Jeg stod derfor på sporvognens forperron ved siden af Stauning, da linje 1 næste formiddag rullede ad Amalienborg til. Morgenbladene var fyldt med artikler om regeringsskiftet, og alle udpegede Stauning som den kommende mand. Men han selv var ganske uimponeret. Rolig og behersket som sædvanlig stod han med sin brede bowler og strøg sig sindigt gennem det røde skæg. Folk inde i vognen strakte hals.

— Det er Stauning. Han skal ned til kongen, sagde de. Og mange passagerer hilste den kendte politiker, når de stod af eller på.

— Nå, vi sejrede da, sagde vognstyrelsen.

— Ja, det blev jo til et sporskifte, replicerede Stauning, brummende i skægget.

— Det var heller ikke for tidligt, bemærkede manden ved styregrejserne.

Så gik vi ind på Amalienborg plads. Den var optaget af diskuterende smågrupper, og der var ikke så få arbejdere imellem. Afgående ministre eller parti-gruppeformænd kom bilende. Venstremændene så noget dystre ud. De vidste jo ikke endnu, at der ville falde et kommandørkors af til de afgående.

Stauning og landstingsgruppens formand, C. C. Andersen, forsvandt ind bag den røde svejtser. Et kvarters tid efter kom de tilbage.

— Hvad blev det så til? spurgte folk.

— Det blev til, at jeg senere på dagen får en opfordring til at danne en ny regering, svarede Stauning, og der lød spredte hurraråb over pladsen. Flere arbejdere trykkede den kommende statsminister i hånden.

— Ja, nu skal vi se, hvad det kan blive til, sagde Stauning.

Aage Hjuler.

Den ungarske maler og grafiker Bartha kom til Danmark for at indbyde danske grafiske kunstnere til at udstille i Budapest. Han opsøgte mig, der dengang var formand for Grafisk Kunstnersamfund, og han var meget højtidelig. Udstillingen var foreslået og støttet af mange og store navne i Ungarn, selveste admiral Horthy var præsident for æreskomiteen for udstillingen, og undervisningsminister Imry et eller andet, et par andre ministre og byen Budapests overborgmester Lieber samt nogle professorer var medlemmer af den fornemme komité. Et så vældigt opbud af kunst og kultur krævede en lignende indsats fra dansk side, så Bartha spurgte bekymret, hvor lang tid jeg behøvede til at samle en ligeså smuk buket danske navne til et dansk ærespresidium.

— Jeg ved ikke rigtig, hvor hurtigt jeg kan få fat i de folk, sagde jeg, — men der vil nok gå et par dage, inden jeg får talt med dem alle.

Bartha rystede fortvivlet på hovedet over en sådan gang kunstnerisk overmod, det var jo storfolk, det drejede sig om, ansøgninger om audiens skulle da ekspederes i sikkerhedspolitiet, o.s.v.

— Nu skal jeg ringe til statsministeren, Stauning, og høre, hvornår han kan tage imod os, så kan De selv forklare ham, hvad det drejer sig om.

Jeg ringede Th. op i statsministeriet, fortalte ham, at jeg havde besøg af en ungarsk kunstner osv. osv.

— Du kan komme med ham i morgen klokken ti.

Bartha var en hyggelig og fornøjelig mand, vi blev dus i løbet af eftermiddagen, men som ungarer var han resten af dagen som lamslået over, at man sådan uden videre kunne telefonere til en statsminister.

Næste morgen hentede jeg Bartha på hotellet og gik med ham til Slotsholmsgade, over gården, ind ad køkkentrappen, op ad trappen til korridoren og så ind i budstuen. Da vi sad her og ventede, til vi kunne komme ind, spurgte Bartha hviskende, om alle gik den vej, når de skulle tale med statsministeren.

— Næh — vi gik bare ad bagtrappen, fordi det var nemmere.

Bartha var frygtelig nervøs, stadig skævede han hen til det venlige bud med de blanke knapper i jakken.

Klokken fra Staunings kontor snærrede, og et øjeblik efter bad budet os om at gå ind.

Stauning rejste sig bag sit store mahogniskrivebord, hilste venligt på Bartha og satte sig igen.

Jeg lod Bartha begynde en lang forklaring, men da han i sin nervøsitet kludrede og snakkede ungarsk ind i det tyske sprog, forklarede jeg i få ord, hvad det drejede sig om.

— Jeg havde tænkt, at du skulle være æresformand, Borgbjerg og Steincke, Viggo Christensen, Direktøren for kunstmuseet, Carlsberg Fondet og Akademiet de øvrige medlemmer af præsidiet, vil du tale med Borgbjerg — og Viggo, så snakker jeg med de andre?

— Det kan jeg gøre med det samme, svarede Th. og tog telefonen.

I løbet af formiddagen var ærespræsidiets for den danske grafiske udstilling i Budapest dannet.

Da vi forlod Stauning, var Bartha rystet til sit allerinderste, hvorfor stod der ikke stærkt bevæbnede vagtposter i budstuen og i korridoren, hvorfor blev vi ikke undersøgt for våben, hvorfor var der ikke livvagt inde hos statsministeren, når han tog imod fremmede, hvorfor tog han selv telefonen, hvorfor kunne vi komme ind til ham, uden at vore forhold var undersøgt af statspolitiet — — politiske forhold i Danmark var en forbavsende og uløselig gåde for ungarenen Bartha.

Jeg fortalte Th. om den forbløffelse, vort besøg hos ham havde vakt i Barthas sind: Det var en god time i demokrati, han fik af dig.

— Hm, så må jeg være en dårlig lærer, han blev ved med at titulere mig excellence, også da jeg senere traf ham.

Anton Hansen.

★

Da jeg i 1938 af Stauning blev indbudt til at overtage departementschefstillingen i statsministeriet, havde jeg en af de få, hvad jeg vil kalde egentlige samtaler med ham. Vi kom bl. a. til at tale om tidens mange brugeligheder og dygtigheder, men få personligheder. Han var sandelig selv en af de få. En personlighed, et mandfolk helt igennem. Jeg ved fra en af hans tidligere arbejdsgivere, at en aftale med Stauning stod urokkelig fast. Jeg ved fra

min tid i statsministeriet, at når Stauning efter referatet af en sag brummede: »Ja, det lyder meget fornuftigt,« så var det i orden. Mange ord fik man ikke fra ham; det gjaldt i ministeriet, som det gjaldt ved middagsbordet. Han var en storartet vært, glad ved at være vært, men sagde han noget til sin borddame? Han var mandfolket Stauning, når han sent om aftenen efter en slidsom dag festede i strålende humør, men med få ord, med naturfredningsfolk fra Sverige, når han efter middagen hos amtmanden vandrede gennem Randers gader med Struckmann under armen, og han var mandfolket Stauning, da han i besættelsens onde år bar den byrde, som han skulle bære, fordi han var den, der kunne bære den. Det er let at forestille sig — nej det er nok rigtigere at sige: man kan vel overhovedet ikke forestille sig, under hvilket psykisk dagligt pres Stauning fortsatte sin statsministergerning under besættelsen. Hvordan reagerede han overfor dette pres? Jeg så det i hans kontor. Et strøg over panden, et enkelt udbrud: »Vi har levet for længe«, det var Staunings — uvilkårlige — reaktion. Sådan er en mand.

Andr. Møller.

Stauning indendørs

AF AUGUSTA ERICHSEN

Mon ikke de allerfleste af de hundredtusinder, der kun kender Stauning fra en talerstol, har ham i mindet som en »tør« mand? Og han *var* jo som oftest tør og saglig, når han stod på en talerstol. Også udenfor talerstolen kunne han være ikke så lidt stiv og utilnærmelig.

Men i sit hjem var han en helt anden mand. Her hyggede han sig og her slappede han helt af. Her interesserede han sig for og beskæftigede han sig med hverdagens de små ting: Husholdningspenge, mad, nyanskaffelser — og de fester, der er hjemmets fester. Stauning var glad som et barn, når han skulle have fødselsdag og skulle forberede og arrangere festen.

Og *julen* tog ham helt. Han begyndte på forberedelserne allerede i slutningen af november måned. Han havde to lister, som skulle være klar til julen: En liste over dem, som skulle have *gaver*, og en liste over dem, der skulle have *blomster*. Disse lister førte han à jour. Måske var nogle døde, og skulle slettes. Måske skulle nogle slettes, fordi de havde skuffet ham. Han *blev* jo skuffet nogle gange af dem, han troede stod ham nær og var hans ærlige venner. Et par stykker skuffede under krigen og gled ud af listerne. Måske var der nye, der skulle ind på den ene eller anden liste. Det hele skulle være i orden i god tid.

Noget helt lille arbejde var det ikke. Der var vel nok omkring halvandet hundrede navne på de to lister tilsammen.

Det var ikke nok for ham at have disse julelister i orden. Han ville også selv være med til at købe gaverne. Et par dage før jul — altid en formiddag — hentede chauffør Kragerup Stauning og mig, og så kørte vi på julegave-indkøb.

Stauning skrev også selv gavekortene ud og ordnede pakkerne. I de dage flød hans stue med papir og pakker, men lidt efter lidt kom der orden i det. Han lagde pakkerne sirligt tilrette, således at de var ordnet i den rute, de skulle bringes ud i byen i. Han var selv med til at bringe dem ud også. Chauffør Kragerup kom lillejuleaften. Vi alle 3 bar de mange pakker til bilen og kørte ud. Stauning og jeg sad i bilen, mens Kragerup bar pakkerne op til dem, der skulle glædes med gaverne.

Efter turen med gaverne gik vejen altid først til Vestre kirkegård, hvor Staunings første hustru Anna ligger begravet. Der blev lagt en krans af grangrene på graven. Det var altid en krans af grangrene. Jeg foreslog flere gange, at det skulle være en krans med blomster. Men nej, det var blevet en tradition med kransen af grangrene.

Det at pynte juletræet var en af Staunings store fornøjelser. Det var den eneste dag på året, hvor jeg så ham i skjorteærmer. Det første år, jeg var husbestyrerinde hos Stauning, mente jeg selvfølgelig, at jeg skulle give en håndsrækning med for at få juletræet smykket, men jeg blev meget bestemt afvist:

— Det har jeg mere forstand på — sagde han — jeg har været med til at ordne så mange fagforeningsjuletræer . .

Min søster og jeg fik kun een ting betroet, hvad juleudsmykningen iøvrigt angik: Vi fik lov til at sætte lys i stagerne.

Og når selve julefesten gik ind, blev den gennemført på den gammeldags maner fuldt og helt. Om der var børn med, eller der ikke var børn, så skulle alle deltagerne i festen hånd i hånd vandre rundt om træet og synge de gamle julesalmer.

Julefesten skulle altid slutte med et koldt bord med hjemmelavede sager: Sylte, leverpostej, sildesalat, rullepølse o. s. v., og så tør det siges, at Stauning tog for sig af retterne.

Den sidste jul, han levede, det var i 1941, var det svært at skaffe grisehoveder til sylten. Jeg fik, så jeg kunne lave lidt, men jeg gjorde Stauning opmærksom på, at der skulle spares.

Da gæsterne kom, brummede han:

— Det bliver en dårlig jul, det her . . vi må ikke spise, hvad vi vil af sylte . .

Date	Udgift	Beløb
1/5	Husholdning	80.00
	Husholdning	100.00
"	Wanngård	30.00
	Wanngård	5.50.00
	Wanngård	100.00
17/5	Husholdning	75.00
	Røjane	200.00
	J.O.F.	527
	Havemann	99.70
	Skole	60.00
	Fattige	20.30 Th
	Brønner fest	8.50
	Norden	5.00
	Andersen Odense	125.00
	Byggeselskab	115.50
	Vin (kjoer)	81.70 Lu
	Klæde rep.	6.50
	Hjælp	2.00
	Sangf.	9.00

Stauning førte hele sit liv et omhyggeligt og pertentligt regnskab over sit privatforbrug, og her er et brudstykke fra regnskabsbogen over udgifter i maj måned 1932. — »Branners Fest« hentyder til, at de forfattere, der udkom på Poul Branners Forlag, havde lavet et sammenskudsgilde for deres forlægger. Branner udsendte »Min Grønlandsfærd«. Trods forrygende travlhed på Christiansborg kom Stauning, deltog i middagen, holdt en tale for hædersgæsten — og vendte tilbage til rigsdagen.

Der blev festet meget hos Stauning. Han elskede at se gode venner omkring sig, og for vennerne som for mig hed han aldrig andet end *Th*. Hans selskaber bestod af folk af den forskelligste slags, ofte »rystede« han bevidst folk sammen fra samfundets forskelligste lag. »De har godt af at lære af hinanden,« sagde han. Ved disse fester stod han altid selv i døren og trykkede hver enkelts hånd med et »velkommen«.

Stauning kunne lide at tilbringe søndagene i hjemmet. Mange gange var han selvfølgelig optaget, men dog har han nået at tilbringe mange søndage inden for

hjemmets mure. Der var et fast punkt på programmet disse søndage: Min søster skulle komme og være med ved eftermiddagskaffen kl. 14 $\frac{1}{2}$. Kom hun forsent, skældte han en kende ud. En søndag, hvor der gik mere end nogle minutter over tiden, gik han ned ved havelågen og ventede, og da hun kom, sagde han:

— Er du blevet forlovet, siden du sværmer sådan ude.

Mange af disse hjemme-søndage kunne han være drenget og næsten pjanket med mange ting. Han kunne lide at efterligne folk, han kendte eller havde set og lagt mærke til. Han havde således en gang set en sangforening på skovtur marchere syngende hen ad vejene. En af tenorerne var stivbenet og havde foretaget nogle mærkelige svingninger med det stive ben, når han forsøgte at komme op i nærheden af det høje C. Den sanger har Stauning ofte gengivet. Så gik han op og ned ad gulvet og sang. Tenor kunne han afgjort ikke være, men det stive ben og de mærkelige sving med det *kunne* han klare, og selv om vi kendte den historie — og andre af dem, han fortalte — var der dog altid noget i dem, der morede. De blev bredere og fyldigere i det med årene.

Det *kunne* jo også hænde, at der ikke var idel hygge i hjemmet. En mand i Staunings stilling havde selvfølgelig mange ærgrelser, og det var ikke altid, han kunne ryste dem af sig i hjemmet. Det kunne give sig det udslag, at han i et par dage ikke mælede et ord. Det kunne også forme sig som hele »eksplosioner«. Et par gange har jeg under disse eksplosioner fået et par sofapuder kastet i hovedet.

Stauning elskede børn. I hvor mange poesibøger har han ikke skrevet i årenes løb. Det, han oftest skrev i disse bøger, var: »Glæden ved livet er at glæde andre«.

Da han flyttede ind i villaen på Valeursvej, boede der i en villa ved siden af en lille pige på 6 år, som blev hans særlige veninde. Hun hed Kirsten og var en frisk og henrivende lille unge. Det blev sådan med hende, at hun kom hver morgen — og ofte også om aftenen.

Stauning var altid oppe om morgenen kl. 7, hvor sent han end var kommet i seng. Kl. 7 $\frac{1}{2}$ drak vi morgenkaffe, og så kom lille Kirsten. Det skete altid på samme måde:

Hun skulle forskrække Stauning, og kom styrtdende ind i stuen og råbte:

— Bø-ø-øh!

Og hver morgen blev Stauning »forskrækket«. Han tabte brillerne, væltede en kop, tabte avisen eller nogle papirer på gulvet. Og så lo vi alle over, at Kirsten kunne gøre Stauning *så* forskrækket.

Var Stauning hjemme om aftenen, kom hun også ofte på besøg. Kunne hun »fange ham« ved havelågen, var det særlig godt. Så var hun der igen med sit »Bø-ø-øh«, og Stauning blev igen »forskrækket« og »bange« — han tabte hatten, mappen, eller fandt på andre »tossestreger« til Kirstens og hans store fornøjelse.

Kirsten blev en lille herskerinde. En morgen, hvor regnen styrtede ned i spande, ringede hun og sagde, at hun ikke kunne komme i det væmmelige vejr, men at hun gerne ville have, at Stauning kom ind og hentede hende og kørte hende til børnehaven i sin bil. Og det gjorde han. Han brummede lidt, ganske vist, over, at nu ville den lille nok til at bestemme det hele, men hun *blev* altså kørt til børnehaven af statsministeren.

Kirsten kaldte aldrig Stauning for andet end »fatter Stau«. Da Stauning i 1939 havde 10 års jubilæum som statsminister, var Kirsten — selvfølgelig — inde for at gratulere. Medens hun var der, kom hele ministeriet med en gave. Kirsten kiggede lidt på de mange mænd og gik så hen til Steincke og spurgte:

— Er *I* osse ministre?

— Ja-a — svarede Steincke — det regner jeg da med.

— Ne-e-e-øj — sagde Kirsten overlegent — der er kun een minister i Danmark, og det er fatter Stau

Da Stauning lå syg, kom hun og så til ham hver dag. Men hun blev selv syg — af skoldkopper — og så skrev de to til hinanden. I et af brevene skrev hun:

— Du kan tro, det er hvæmmeligt at have skoldkopper

Stauning morede sig meget over de breve — og over, at hun skrev »hvæmmeligt«.

En gang ved en større repræsentativ middag, hvor også daværende kronprinsesse Ingrid var med, var der mellem deltagerne en dame, der var lidt i familie med lille Kirsten. Hun mente, at Kirsten vist var ikke så lidt forkælet. Stauning blev så optaget af at protestere mod denne påstand, at kronprinsesse Ingrid sagde:

— Den lille dame må man altså ikke sige noget ondt om, når Stauning hører på det

Fortæller man om Stauning i hans hjem, ville det være ikke så lidt af en helligbrøde ikke at nævne hans store, dejlige hund Rolf. Han elskede hunden, og »Rolf« elskede ham. Hver morgen gik de to tur sammen. Det var meget hårde dage for Stauning, da hunden blev syg, og det viste sig, at den skulle skydes. Den dag, hvor jeg bragte ham meddelelsen om, at Rolf *var* skudt, sagde han:

— De *rigtig* gode venner får man næsten aldrig lov til at beholde . .

Det var upraktisk, syntes jeg, at Stauning ikke havde hemmelig telefon. Men han mente, det var noget overlegent noget at have »hemmeligt nr.« ved navnet i telefonbogen. Han fik en masse ubehageligheder — og uartigheder — ud af det ved ikke at have hemmeligt nr. Ofte ringede folk midt om natten og vækkede ham med enten de mærkeligste eller de frækkeste ting. Oftest var det folk, der var ude at »bumle«, der syntes, at det kunne være morsomt at vække »Thorvald« og f. eks. spørge ham, om »han sov med skægget over eller under dynen«.

For at han ikke så mange nætter skulle vækkes og generes i sin søvn, blev vi til sidst enige om det kompromis, at telefonen om natten var stillet ind til mig i mit værelse. Så måtte *jeg* altså selv klare de natlige spørgsmål, både de mere ølgemytlige og de frække. Selvfølgelig var der også tilfælde, hvor der virkeligt var noget, der krævede, at jeg vækkede Stauning.

Dette, at det var mig, der havde telefonen om natten, førte til, at det var mig, der først blev vækket den 9. april 1940 tidligt om morgenen, da Alsing Andersen ringede og bevæget fortalte, hvad der var sket, at tyskerne var i færd med at besætte Danmark.

Staunings ansigt blev som en maske, da han hørte, hvad der var sket. Han klædte sig på, roligt og næsten mere pertentlig end ellers.

— Hvis tyskerne ta'r mig, vil jeg tages med maner — sagde han.

Det var umuligt at få fat i ministeriets eller en anden bil den morgen. Jeg havde en lille bil, og den kørte jeg ham så ind til Amalienborg i. Det var en meget smuk morgen.

— At sådan noget *kan* ske — sagde jeg, oprevet over, hvad jeg havde oplevet.

— Sådan *er* de mennesker, svarede Stauning.

Det var det eneste, der blev talt.

Jeg fik besked på at vente på ham, indtil forhandlingerne med kongen og ministrene var forbi, men lidt efter lidt blev der farligt at være på slotspladsen, hvor kuglerne begyndte at suse. En ung mand blev ramt, jeg tror i benet, og jeg var med til at få ham ned til portneren på Amalienborg, og også selv komme i ly der. Kongen og Stauning kom ned for at se til den sårede, og Kongen gav besked om at få tilkaldt ambulance.

Først da så jeg, at Stauning var nervøs. Han røg cigaretter. Ellers var det altid pibe eller cigar. Først når nerverne kom frem, røg han cigaretter.

Jeg kørte ham fra Amalienborg til ministeriet, og tog derfra hjem. Kun een gang i løbet af denne tragiske og bevægede dag ringede han hjem, og den besked, han gav, var typisk for hans mærkelige evne til også at tænke på de små ting.

— Husk nu, der skal mørklægges i aften — sagde han.

Stauning levede lidt over 2 år under tyskernes besættelse. I den tid var der ikke en tysker, der fik adgang til hans hjem. Hjemme, inden døre, fik han luft. Man kan vist godt sige, at her var han ikke statsmanden, men den gamle tobaksarbejder. De skældsord, han sagde om Hitler, var så inderlige og så saftige, at de ikke egner sig til at blive aftrykt.

Stauning blev syg den 18. marts 1942. Der var to fester i hjemmet tæt op til denne dag. Den 10. afholdtes en fest for den svenske minister Dardel. Ved den fest havde jeg, hvad der var noget af en undtagelse, fået lov til at smykke bordet med blomster. Når jeg taler om undtagelse, var det ikke *blomsterne*, der var en undtagelse. Stauning elskede blomster. Men skulle der være fest i hjemmet, købte han som oftest blomsterne selv og arrangerede dem. Men den aften havde jeg altså fået lov til det, og jeg havde smykket bordet med skønne forårsblomster. Stauning roste mig meget for arrangementet. Han holdt, inspireret af disse forårets første blomster, en lille tale ved bordet, en meget smuk lille tale, om det forår, vi ventede, fredens og frihedens forår, som han håbede snart ville gå ind over Danmark.

Den 16. marts havde vi ungdomsfest. Staunings søn Søren fyldte 19 år, og de unge myldrede og muntrede sig i stuerne. Der var noget træt over Stauning den aften, men han lod ikke de unge mærke det. Da de begyndte at danse,

indledte han med at vise, hvorledes der danses på Grønland. *Det* var noget, der morede de unge.

Den 18. marts om morgenen var han syg, og der blev sendt bud efter læge. Før lægen kom, sagde jeg til Stauning:

— Nu skal du tage dig en lang ferie og for en tid komme bort fra alle kvalerne med tyskerne.

— Jeg *har* ikke tid til det — var hans svar — der står så meget på spil.

Men han blev beordret til at holde sengen af lægen. Han var også så træt og syg, at han var nødt til det. Sådan gik der en månedstid. Det så ud til, at hans vilje og jernkonstitution skulle bringe ham over krisen. Han kom op. Kunne slæbe sig lidt ned i haven, men hvor *var* han blevet tynd og afkræftet. Men han begyndte at vende tilbage til livet igen. Den 1. maj ville han tale til de unge socialdemokrater, der afholdt 1. majfest i Idrætshuset. Han var ikke stærk nok til at kunne tage til selve mødet, men han ville tale til D. s. U.erne fra sygeværelset. Mikrofonen blev stillet op. Manuskriptet til talen var skrevet. Men han kom ikke til at holde den tale.

Om morgenen 1. maj blev han syg. Han var stået op, men faldt om. Vi fik ham i seng. Lægen kom og så, hvor det bar hen. Der blev sendt bud efter Staunings to sønner Holger og Søren.

Jeg gik den morgen, efter at lægen var gået, til Staunings værelse med te, men han lå stille hen med lukkede øjne.

Og han vågnede ikke mere.

Augusta Erichsen.

Stauning under besættelsen

AF H. C. HANSEN

Da Danmark blev besat den 9. april 1940, var Stauning 66 år gammel. Fra flere sider blev kravet om hans, *P. Munchs* og *Alsing Andersens* afgang rejst. De var jo — hævdede man — de hovedansvarlige for den udvikling, der havde ført frem til besættelsens kendsgerning. De burde altså gå og erstattes med folk, der i en anden grad havde det danske folks tillid. Fine navne mente endda, at deres afgang kunne tjene et dobbelt formål: at skabe øget tillid indadtil i befolkningen og øget good-will hos besættelsesmagten.

Det må have været fristende for Stauning at følge disse røster og frigøre sig for det møjsommelige besvær og den stærke belastning, som stillingen som regeringschef i disse vanskelige og enerverende år førte med sig. Men Stauning blev. Det havde heller ikke været muligt at finde en anden mand med en tilsvarende position og med en så stærk tillid om sin person som Stauning. Snakken om større good-will ved et statsministerskifte dækkede utvivlsomt i første linie over visse kredses uvilje mod Stauning og deres tro på, at her var en egnet situation til at opnå den forandring, som intet valg siden 1929 havde muliggjort. Og i forholdet til besættelsesmagten kunne en regering ikke i realiteten føre en anden politik end den, der blev fulgt. Besættelsesmagtens synspunkter var bestemt ud fra dens egne interesser, som skiftede med krigens gang. Vi så det med begivenhederne i november 1942 og i august 1943, ligesom det trådte frem ved politiets opløsning og deportation i 1944 og ved de jødeforfølgelser, som da satte ind.

Staunings opgaver som regeringschef under besættelsen var væsentligst knyttet til den del af krigen, der endnu viste uafbrudte nazistiske sejre og erobringer.

Og så længe dette var tilfældet, var der derfor heller ingen bredere grobund i den danske befolkning for en effektiv modstandsbevægelse. Jeg bestrider ikke, at Stauning kan have ment, at det ville være muligt at føre samlingsregeringens opportunistiske afværgepolitik lige til besættelsens afslutning, men han måtte dømme ud fra sine forudsætninger. Afgørende er, at hans politik selvfølgelig ikke i nogen måde var bestemt af sympatier for nazisterne — således som visse velvillige sjæle, der var bidt af en gal agitator, har villet påstå. Tværtimod. Hans indstilling var bestemt af hans ansvarsfølelse. Han var overbevist om, at historien ville give ham ret i, at han både den 9. april og i tiden derefter handlede som realitetspolitiker og til gavn for det danske folk. Og heri havde han ret. Når besættelsestiden på års afstand vil blive bedømt af fremtidens historikere, vil der ikke blot blive tegnet et billede af en beundringsværdig og modig indsats fra en håndfuld modstandsfolk; det — efterhånden — upopulære, men så betydningsfulde realpolitiske arbejder, som »de gamle politikere« med Stauning som lederskikkelse udrettede for at mildne besættelsens virkninger og for at gavne landet og folket, vil uden tvivl få en særlig og langtfra ugunstig placering.

For Stauning var begivenhederne den 9. april om morgenen en lige så chokerende oplevelse som for alle os andre. Påstandene om, at han og Munch skulle have vidst besked i forvejen, er jo for længst gendrevne; vi andre har hele tiden vidst, at de var usande. De, der nærer tvivl og eventuelt vil begrunde den med de indberetninger, som bl. a. gesandtskabet i Berlin fremsendte, kan studere den parlamentariske kommissions afhøringer. Det er indlysende, at udviklingen den 8. april måtte skabe frygt og uro med hensyn til, hvad de nærmeste dage ville bringe, men ingen kunne forudse besættelsen og allermindst da den måde, hvorpå den blev iværksat. Stauning ej heller.

Hen på morgenen den 9. april besøgte *Hans Hedtoft* og jeg — qua partiformand og partisekretær — Stauning i ministeriet for eventuelt at erfare mere nyt, end vi allerede kendte. Han var træt og fåmælt. Mere fåmælt end ellers, og han plejede jo dog ikke at forsække sig. Han kunne kun — træt og alvorlig — repetere morgenens begivenheder, som han ikke havde mange kommentarer til. Der var jo intet andet at gøre end det, som skete, erklærede han. Midt under samtalen kom departementschef *Andreas Møller* ind og bad om at måtte få manuskriptet til kongens ord på proklamationen til befolkningen. Stauning tog da

Under disse for vort Fædreland saa alvorlige Forhold opfordrer jeg alle i By og paa Land til at vise en fuldtud korrekt og værdig Optræden, da enhver uoverlagt Handling eller Ytring kan have de alvorligste Følger.
 Gud bevare Dem alle. Gud bevare Danmark.

Christian R.

Amalienborg, den 9 April 1940

In. Nr. 492/1940

Den samlede regerings proklamation til det danske folk d. 9. april 1940 var underskrevet af kong Christian og kontrasigneret af Th. Stauning. Kong Christian skrev imidlertid i disse bevægede morgentimer en personlig tilføjelse til opråbet. H. C. Hansen fortæller om den i sit bidrag. Originalmanuskriptet på en lille lap papir opbevares nu i statsministeriet (se journalnumret i hjørnet for neden til venstre) og gengives ovenfor i facsimile. Den lyder således:

Under disse for vort Fædreland saa alvorlige Forhold opfordrer jeg alle i By og paa Land til at vise en fuldtud korrekt og værdig Optræden, da enhver uoverlagt Handling eller Ytring kan have de alvorligste Følger.

Gud bevare Dem alle. Gud bevare Danmark.

Christian R.

Amalienborg, den 9. April 1940.

fra tegnebogen en lille seddel frem — vel en fjerdedel af et folioark — og herpå havde kongen nedskrevet de ord, han ville have henvendt til befolkningen. — Pas nu godt på papiret, sagde Stauning til Andreas Møller, jeg har kun originalmanuskriptet, og det skulle nødig blive borte.

Vi vekslede endnu nogle ord, efter at Andreas Møller var gået, men det blev

ikke til meget. Der var jo ikke mere at fortælle. Og store opgaver og meget arbejde lå foran Stauning: Forhandling med partierne om en udvidelse af regeringen, så den dækkede mest muligt — konferencer med udenrigsministeren og andre ministre om dispositioner og beslutninger, og forberedelse af den tale, han samme aften kl. 21 skulle holde for det særlige møde af landstingets og folketingets medlemmer i rigsdagens fællessal. Typisk for ham iøvrigt, at denne redegørelse trods dagens arbejdspress og bitre oplevelser blev så klar og fast.

Han løb ikke fra noget ansvar:

»Vi valgte denne vej for at skåne landet og folket for en krigstilstands følger — men vi må dybt beklage tabet af gode danske sønner i denne morgens første timer, og mange er blevet invalider.

Der er straks nedlagt protest over for Tysklands gesandt i anledningen af den skete besættelse, og jeg er sikker på, at den danske rigsdag står sammen med regeringen om de følelser, denne begivenhed må fremkalde.

Den nuværende regering har ansvaret for den afgørelse, der blev truffet i denne dags morgen, og vi føler, at vi har handlet ud fra en ærlig overbevisning om, at vi ved afgørelsen fritog land og folk for en tungere skæbne.«

Det blev flere gange under besættelsestiden sagt, at Stauning virkede træt. Jeg må sige, at han egentlig ikke i sin væremåde adskilte sig synderligt fra de sidste år forinden. Han blev jo unægtelig med årene mere og mere indadvendt. Ganske vist lagde han fortsat vægt på at samle mange og vidt forskellige mennesker i sit hjem på Valeursvej — folk fra pressens, fra kunstens, fra erhvervslivets og fra politikens verden; men det var, som om han midt i denne megen omgang med mennesker blev mere og mere ensom. Måske hang det sammen med, at de gamle medkæmpere faldt fra — *Hauge, Borgbjerg, Hans Nielsen* f. eks. — men jeg gad vidst, hvem han egentlig gennem årene har haft som sin nære ven og fortrolige, hvis han overhovedet har haft nogen sådan udover de politiske venner, med hvem den aktuelle politik blev drøftet.

Men synderlig mærkeligt var det jo ikke, om han i disse hårde år efter besættelsen den 9. april 1940 virkede træt. Ikke blot måtte han stå for skud fra mange sider og tage det centrale ansvar for en slags forståelsespolitik, der i det lange løb måtte møde uvilje i visse dele af befolkningen, og da i stigende grad, efterhånden som tyskernes løftebrud blev kendt. Et utal af vanskelige

situationer og store spørgsmål mødte hans regering. Disse problemer var meget vanskelige i sig selv, men de blev dobbelt besværlige derved, at der inden for regeringen var repræsenteret så forskellige anskuelser og temperamenter, som tilfældet var. Når man tænker på sådanne problemer som samlingsregeringens dannelse i juli 1940, Frits Clausen's-bevægelsens voldsomt opsatte propaganda, som kulminerede hen på efteråret 1940, de store erhvervsøkonomiske spørgsmål, told- og møntunions-forhandlingerne med Tyskland, eksport- og importproblemer — for blot at pege på enkelte ting — så forstår man, hvilken uhyre arbejdsbyrde der blev lagt på ham. Det er naturligvis ganske klart, at fagministrene måtte bære store arbejdsbyrder med henblik på løsning og behandling af alle de problemer, der dukkede op, men aldrig nogensinde har vel en statsminister været tvunget til at beskæftige sig i enkeltheder ved utallige forhandlinger om problemerne, som tilfældet var for Stauning i denne tid.

Den samlingsregering, der blev dannet den 10. april 1940, og som var kendetegnet ved, at venstres og de konservatives ministre var *konsultative*, d.v.s., at de ikke havde ansvar for noget ministerium, måtte være en overgangsregering. I tiden, der fulgte fra 9. april og frem til juli, rejste der sig en stigende misfornøjelse med regeringens sammensætning. For de konservatives vedkommende var det vel i særlig grad udenrigsministeren, *P. Munch*, som man havde uvilje imod, og denne ønskedes erstattet med en anden, men det var i det hele klart, at en egentlig samlingsregering måtte blive udgangen på den debat, der fandt sted i partigrupperne og i pressen om regeringen. Hertil kom vel den påvirkning, som blev øvet på kongen fra kredse udenfor rigsdagen. Man hørte her i stigende grad det synspunkt fremført, at politikerne ikke egnede sig til — i hvert fald ikke alene — at mestre vanskelighederne og forhandlingerne med tyskerne, men at man burde tilføre regeringen ny indsigt og autoritet fra erhvervsside og andre kredse uden for det almindelige politiske liv. Indadtil var politikernes anskuelser delte. De konservative ønskede en egentlig samlingsregering, venstre var tilsyneladende ikke utilfreds med den eksisterende form, men *Knud Kristensen* rejste dog sine fordringer om *en ny politik*, hvis hovedindhold var ønsket om ændringer af forskellige bestemmelser i arbejdsløshedsloven, øget kontrol med de arbejdsledige etc. — som en forudsætning for en omdannelse af regeringen til en egentlig samlingsregering. Samtidig hermed lagde Christmas Møller imidlertid

ikke skjul på sin respekt for danske arbejdere og deres organisationer, hvad hans købestævne-tale viste.

Den, der erindrer disse brogede forhandlinger, ved, at de langt fra var lette. Den 4. juli var regeringsdannelsen for så vidt i orden, som partierne var enedes om at danne et 12-mands ministerium, bestående udelukkende af politikere. Men det viste sig, at Stauning havde glædet sig for tidligt over den endelig tilvebragte løsning. Aldrig så snart var en halvofficiel meddelelse sluppet ud, før uroen tog fart. Berlingske Tidende vendte sig med voldsomhed mod sammensætningen af det påtænkte ministerium, og da Stauning den 5. om morgenen kom til kongen, gjorde også han ophævelser. Forhandlingerne måtte derfor genoptages, og det er ingen overdrivelse at sige, at der rådede en vis bitterhed og vrede på rigsdagen overfor de udenomparlamentariske kræfter, der her spillede deres eget spil og altså også havde indflydelse på kongen. Senere på dagen nåedes en løsning: *Scavenius*, *Gunnar Larsen* og *Harald Petersen* var de nye navne.

Det synes ubestrideligt, at Scavenius var kongens idé. De konservative fik mod Christmas Møllers ønske deres vilje: P. Munch trådte tilbage, og Scavenius kom til. I stedet for en smidig forhandler med megen menneskekundskab og stor erfaring fik man en udenrigsminister, hvis særkende var en udtalt despekt for mennesker og for andres anskuelser. Lad være, at han i mange situationer ikke kunne have handlet anderledes, end han gjorde, så var det dog givet, at han totalt bortså fra vægtige psykologiske hensyn, som en P. Munch ville have taget. Hans metode var chokbehandlingen, og hans form den hensynsløst åbne. Den drastiske tiltrædelseserklæring, som Scavenius havde fået Staunings tilslutning til — velsagtens som en forudsætning for hans udenrigsministertilværelse — og som han derefter tvang igennem overfor en forbløffet regering, var tydeligt udtryk herfor. Den så højt lovsungne ikke-parlamentariske indsigt blev som sagt yderligere repræsenteret gennem justitsministeren, *Harald Petersen*, der iøvrigt gjorde det dygtigt, og ministeren for offentlige arbejder, industrimanden *Gunnar Larsen*, som var en misforståelse.

Men Stauning forblev. Som statsminister var han uvurderlig som samlingsmærke og respekteret fra alle sider. Da på et senere tidspunkt den tyske presse-attaché, Meisner, iværksatte en aktion for at få Stauning fjernet, og Scavenius

støttede denne bestræbelse med en henvisning til, at Stauning jo kunne gå med den motivering, at han var gammel og træt, prellede også dette forsøg af på respekten for Staunings lederegenskaber og anerkendelsen af hans store position. Hans opgave var besværlig, og det kan diskuteres, om han i sine bestræbelser for at holde det danske samfunds funktioner og institutioner i live måske undertiden gik for vidt. Givet er det jo i hvert fald, at hans studenteforeningstale den 8. marts 1941 fremkaldte en vis bitterhed, også i hans egne kredse, og megen diskussion. Det var i denne tale, han mente at kunne fastslå nødvendigheden af et fremtidigt samarbejde med det ny Tyskland, der var i færd med at blive skabt, og som tilsyneladende ville blive dominerende i fremtidens Europa. Hvem hans rådgivere var i denne situation, kan end ikke siges med absolut sikkerhed, men dels har vel Scavenius spillet en rolle, og dels er det vel ikke helt galt gættet, at Niels Lindberg også har rådet ham. Det havde utvivlsomt været en fordel, om han havde undladt at holde denne tale eller i det mindste havde betjent sig af sin sædvanlige udtryksform, der med sine mange kendte forbeholdne udtryk dækkede over megen formel imødekommenhed, men oftest var yderst forsigtig m. h. t. åben standpunkttagen.

Da den antiparlamentariske uro fortsatte, og man fra visse sider ville fortsætte spillet med at bruge kongen mod regeringen, fremsatte Stauning i rigsdagen den regeringserklæring, der var en parallel til hans erklæring efter regeringsdannelsen i 1924. I erklæringen, i november 1940, kunne Stauning på regeringens vegne — d.v.s., at han også tog kongen med — udtale, at *hele regeringen står på parlamentarisk grund*. Jeg tror ikke, at jeg tager fejl, når jeg mener, at ophavsmanden til denne erklæring var *Christmas Møller*. Han rejste tanken om en sådan deklARATION, hvor kongen klart bekendte sin forbindelse med rigsdagen, og Stauning fulgte hans råd.

Der blev en gang imellem under besættelsen gjort forsøg på at fremstille Stauning som ængstelig eller bange. Intet var mere urigtigt. Næppe nogen anden statsminister ville i en så bevæget og vanskelig tid som efteråret 1940 have udtalt sig offentligt så klart og utvetydigt, som Stauning gjorde det på Forum-mødet den 27. oktober 1940. Og også for ham selv var det i situationen usædvanlig åbne udtalelser. Baggrunden for Forum-mødet, der afholdtes af de københavnske socialdemokratiske foreninger, var nazisternes demonstration og deres

grove, brovtende propaganda. Gennem adskillig tid havde Frits Clausens lidet pyntelige åsyn præget plakatsøjlerne i København, og hen på efteråret etablerede nazisterne deres stort anlagte march til »Den lille hornblæser«, hvor kranse- nedlægning skulle finde sted. Denne provokation endte i en voldsom batalje mellem demonstranterne og titusinder af oprørte københavnere. På denne baggrund arrangerede socialdemokraterne det store møde i Forum. Længe før mødets begyndelse var Forum fyldt til sidste ståplads. Flere tusinder stod udenfor. Tivolis koncertsal blev taget i brug, men også her måtte portene hastigt lukkes, efter at koncertsalen var blevet overfyldt. Stauning var hovedtaler, og han lagde ikke fingrene imellem. Han indledede med at udtale sin glæde over dette store møde og fandt, at det var nyttigt »at vi viser, der er liv«. Man skulle ikke få den tro, at socialdemokratiet var faldet om af skræk. Han angreb kommunisterne »som på sædvanlig måde faldt klassefæller og landsmænd i ryggen . . . det var nærmest utroligt, at der endnu var arbejdere, som sluttede sig til dette partis rester. Efter Polens deling, Randstaternes ophævelse, overfaldet på Finland, skulle det synes umuligt, men der er altså endnu nogle, som deltager i den demagogi, som præsteres over for regering og lovgivning, uanset den fare, hvori landet befinder sig«. Og derefter gav han Frits Clausen og hans hjælpere et kraftigt og bidsk svar. Han vendte sig mod disse folk, der forsøgte at indbilde os andre, at flokken var vokset så uhyre, og som hver ottende eller fjortende dag fastsatte en dato for magtens overtagelse, for rigsdagens besættelse, for politigårdens erobring og publicerede opdigtede historier om kongens afgang, ministeriets afgang og Frits Clausens overtagelse af styret. Han sagde herefter: »Hvis disse historier er udtryk for noget, må de være udtryk for tanken om anvendelse af vold. På lovlig og retmæssig måde kan historierne nemlig ikke blive virkeliggjort, og det er ellers vejen her i vort lovordnede, parlamentarisk styrede land. Frits Clausen kan arbejde for sine udenlandske metoder på lovens grund, og kan han få flertal, så får han også bud om at gøre flertallets gerning — men der er en god march tilbage, før han kommer så vidt.

Vi fortsætter vor gerning, og vi står i samarbejde med andre partier, der virker for opretholdelse af forfatningen, sproget, flaget og landets selvstændighed. Skal vor gerning afbrydes, må det ske ved voldshandlinger, og det vil ikke kunne tænkes muligt i Danmark.«

Stauning sluttede med magtfuldt at tilråbe den store forsamling: »Stå sammen med nationen til sikring af landets selvstændighed og af folkets medbestemmelsesret. Hold fast ved organisation og parti og hold fast ved det demokrati og folkestyre, i hvilket arbejderklassen bestandig var en trofast medkæmper. Leve et frit, folkestyret Danmark!«

Da Tyskland angreb Rusland i juni 1941, medførte dette øjeblikkeligt, at tyskerne forlangte ikke blot russiske statsborgere, som opholdt sig i Danmark, internerede, men også krav om internering af de kommunistiske ledere. Det er ikke ubekendt, at Stauning måtte træffe den afgørelse, der var nødvendig i dette spørgsmål, og at han tiltrådte, at kommunisterne skulle interneres af det danske politi. Hans motiv var først og fremmest, at man derved ville undgå, at tyskerne selv foretog denne internering og førte de internerede bort fra landet. At dette motiv underkendes fra kommunistisk side, gør det ikke mindre ægte. At de internerede kommunister alligevel på et senere tidspunkt blev ført bort fra landet til tyske koncentrationslejre, uden at der i forvejen blev givet dem mulighed for flugt, var en tragedie, men det kan ikke belaste de motiver, som for Stauning var afgørende i den givne situation.

Denne artikel er ikke og foregiver ikke at være hverken nogen grundig gennemgang af Staunings hele indsats og hans standpunkter under besættelsen eller nogen fyldestgørende vurdering af hans betydning for udviklingen og forholdene i Danmark i denne tid.

Men den er ment som en hyldest til en mand, hvis navn er uløseligt knyttet til dansk politik i den væsentligste del af dette århundrede, og som blev beundret og var elsket af også de unge folk, som rykkede frem i socialdemokratiet.

Stauning frasagde sig formandsskabet i socialdemokratiet allerede i 1939 — efter i 29 år at have beklædt denne stilling. Han foreslog selv sin efterfølger: *Hans Hedtoft*, som nu også er hans efterfølger som statsminister. De to mænd vurderede nok noget forskelligt under besættelsen — måske lagde den yngre større vægt på efterkrigstidens og omverdenens vurdering end den ældre. Men selv på det tidspunkt under besættelsen, da Hedtoft måtte forlade sin formandsplads og midlertidig overlade den til en anden, bevaredes venskabet mellem de to mænd. Hedtoft gav udtryk for sine bekymringer med hensyn til fremtiden i den tale, han holdt på partiets hovedbestyrelsesmøde den 13. februar 1941 —

mødet hvor ny formand skulle konstitueres i stedet for ham selv. Hedtoft sagde heri: »Er der ingen grænse, hvor vi siger stop og nej? Kan vi over for vort parti, over for landets befolkning, over for vore nordiske brødrefolk, over for vor egen samvittighed og historien blive ved med eftergivenhed? Kan vor bevægelse og landets befolkning forstå alt dette uden at tage skade på deres sjæl? Er ikke denne tilsyneladende principløse eftergivenhed en håbløs taktik, som blot fremmer den indre opløsning og det indre moralske sammenbrud — som er den æreløse selvopgivelses uundgåelige konsekvens? Jeg forstår inderlig godt disse spørgsmål, jeg stiller dem hver dag til mig selv og tror at kunne sige, at langt de fleste af vore tillidsmænd i ministeriet, i partiledelsen, i rigsdagsgruppen og i fagbevægelsens ledelse ofte, vel daglig, har stillet dem til sig selv.« — Og han konkluderede i en tilslutning til den førte politik med følgende begrundelse: »Den må tilstræbe to ting: et brud, som antagelig må komme, må helst tages samlet af de demokratiske partier, og alt må sættes ind på at hindre dannelsen af en nazistisk regering.«

Stauning har vel ikke været helt enig, eftersom han utvivlsomt ikke ville slippe håbet om trods alt at bringe os uskadt igennem som i 1914—18, — om end vi denne gang, under besættelsen, unægtelig havde andre vilkår at regne med. Men ingen part underkendte den andens motiver. Og lad det da blive sagt her i denne bog, at ingen parlamentarisk kommission og ingen temperamentsfuld agitation og ingen romantisering af frihedskampen kan omstøde den kendsgerning, at Stauning gjorde sin pligt under besættelsen, modigt og dygtigt. Hans enestående autoritet bidrog til at bringe os så lempeligt igennem, som det skete, og til at holde nazisterne ude fra regeringsmagten.

Han døde midt i sit arbejde, under de hårdeste vilkår for landet og folket. Hans storstilede jordefærd var det danske folks hyldest til en enestående livsindsats og en aldrig svigtende pligtfølelse overfor parti og land.

H. C. Hansen.

Patient paa Bispebjerg

AF JENS FOGED

Statsminister *Thorvald Stauning* traf jeg første Gang i Begyndelsen af Aaret 1937 ved et hyggeligt Aftenselskab hos nogle af mine gode Venner og tidligere Patienter, *Ebba* og *Karl Bjarnhof*, som stod Statsministeren og Frk. *Augusta Erichsen* nær. Jeg husker, at *Stauning* gjorde et betydeligt Indtryk paa mig i Kraft af den Værdighed og Mandighed, der prægede ham.

Samme Aar i Begyndelsen af August var *Stauning* saa uheldig at falde under et Ophold i Nørrejylland. Han paadrog sig herved et alvorligt Brud af venstre Ankel og blev indlagt paa Aalborg Amtssygehus, hvis Chef dengang var Overkirurg *Eiken*. Her blev Ankelbruddet straks sat paa Plads og lagt i Gipsbandage.

Kort forinden havde jeg overtaget Stillingen som Overkirurg ved Afdeling A, Bispebjerg Hospital. Nogle faa Dage efter at jeg i Dagspressen havde læst om det Ulykkestilfælde, der var overgaaet *Stauning*, fik jeg til min Overraskelse et Brev fra ham. Til Trods for at han var yderst tilfreds med den Service, der var blevet ham ydet paa Sygehuset i Aalborg, ønskede han sig af forstaaelige Grunde overflyttet til København for at være i Nærheden af Ministeriet og forespurgte, om han kunde blive indlagt i min Afdeling. Jeg følte det naturligvis som en Honnør for Bispebjerg Hospital og min Afdeling og svarede imødekommende. *Stauning* lod sig herefter faa Dage senere i Ambulance køre fra Aalborg til København, hvor han den 13. August blev indlagt i Bispebjerg Hospital, Afdeling A. Som Læge og ikke mindst som Kirurg kommer man selvsagt sin Patient tæt ind paa Livet, og jeg tror, at jeg siden da kom til at staa *Stauning* nær, hvad han gav mig mange Beviser for. *Stauning* var indlagt i Afde-

lingen fra 13.-8. — 14.-9. 1937, altsaa i godt 1 Maaned. Han laa paa en af Afdelingens faa Enestuer i Pavillon III St. og blev passet af den udmærkede Sygeplejerske, Frk. *Fridberg*, der praktisk talt ikke veg fra hans Side og næppe undte sig nogen Fridag i dette Tidsrum; specielt i en Periode, hvor der optraadte Komplikationer, vaagede hun omhyggeligt over ham Dag og Nat. Hun avancerede iøvrigt til Oversygeplejerske, da Stillingen blev ledig et Par Aar senere.

Stauning var dengang 64 Aar og var, som man vil huske, en stor og kraftig Mand med et smukt Ansigt, der fik sin særlige Karakter af hans nok som berømte kraftfulde, blonde Fuldskæg, der hang ned over Brystet. Dette Fuldskæg, som i høj Grad blev benyttet af Tidens Karikaturtegnere, gik selvfølgelig heller ikke Ram forbi paa Afdelingen. Hver Morgen, naar vi stod og vaskede os til den første Operation, medens den faste Kandidat aflagde Beretning om sin Forstuegang, blev der uvægerligt af en eller anden vittig Reservelæge forespurgt, om *Stauning* i Dag havde Skægget over eller under Tæpperne — og hentydet til, at man kunde benytte den *superficielle Position* som et godt Tegn paa *Staunings* Humør og Tilstand. Mig forekom det nu, at *Stauning* altid laa med Skægget ovenfor Dynen.

Efter en grundig Undersøgelse ved Indlæggelsen, kunde det konstateres, at *Staunings* Helbredstilstand i det store og hele var god — bortset fra Ankelbruddet. Han var dog lidt overvægtig, Blodtrykket lidt for højt, og Hjertet ikke ubetydeligt forstørret.

Ankelbruddet var af meget alvorlig Karakter med Brud af baade indre og ydre Ankelkno og bageste Skinnebenskant. Ved den primære Undersøgelse i Aalborg viste det sig ydermere, at der var et svært Ledskred i Fodledet, og at samtlige Brudflader var stærkt forskudt i Forhold til hverandre. Det var imidlertid lykkedes til Fuldkommenhed at sætte Bruddet paa Plads, saaledes at Stillingen ved Ankomsten til min Afdeling var ideel.

Ved Indlæggelsen var *Stauning* noget forpint, saaledes som Tilfældet oftest er ved friske Ankelbrud. Skriveren af disse Linier kan tale med herom, fordi han selv har prøvet det. *Stauning* bar dog sine Lidelser med stor Heroisme. Han beklagede sig saa at sige aldrig tiltrods for, at Besværet ved den tvungne Stilling og Gipsbandagen var særlig ubehagelig for en ældre svær Mand som Statsmini-

steren. Han kunde kun indtage Rygleje og laa med det gipsbandagerede Ben hævet paa Skraakile.

Jeg husker endnu Situationsbilledet fra den daglige Morgen- og Aftenstuegang saa tydeligt, som var det i Dag. *Staunings* skarptskaarne Profil i Sengen mod det store Vindue i Sygestuen med Havens store Træer udenfor i den friske, lune Høstbrise. Lidt sphinxagtig tog han sig ud, som han laa der lidt stift i Sengen. Jeg mindes hans faste Haandtryk og hans alvorligt spørgende Blik, der klarede op, naar Eksamination og Undersøgelse var forbi, og jeg havde erklæret mig tilfreds med Tilstanden. Han var ikke af mange Ord; i Begyndelsen virkede han nærmest lidt mut, og det varede en Stund, før hans Reservation svandt for at gøre Plads for en uimodstaaelig Tillidsfuldhed og Venlighed. Han var øjensynlig vant til først at se sine Folk an. Men havde man een Gang vundet hans Tillid og Fortrolighed, mødte han én paa lige Fod med en naturlig Hjertelighed, blev mere veltalende og viste sig i Besiddelse af en betydelig humoristisk Sans.

Han var en yderst let og behagelig Patient at have med at gøre baade for Sygeplejersker og Læger, lidet fordringsfuld eller krævende og tog Situationen med stor Sindsro.

For at være garderet saa godt som muligt overfor hans mere medicinsk prægede Organforandringer — hans Blodtryksforhøjelse og Hjerteforstørrelse — bad jeg hans sædvanlige Læge, Professor *Bing*, om at tilse ham. Disse Lidelser krævede imidlertid paa daværende Tidspunkt ingen særlig Behandling.

Efter faa Dages Forløb skiftede jeg Gipsbandagen. Baade klinisk og røntgenologisk kunde det nu konstateres, at Stillingen stadig var god. *Stauning* kom lidt op at sidde i en Stol med Benet eleveret paa en Skammel, begyndte at faa Massage og aktive Øvelser.

Temperaturen var stadig normal, og alt aandede saaledes Fred og ingen Fare. Meget hurtigt fik han Lov til, saa godt det lod sig gøre, at passe sit Ministerium ved Tilsendelse af Sagerne og flittige Besøg af og Konferencer med Embedsmænd og Politikere. Selv under hans Sygeleje fornægtede hans utrolige Flid sig ikke. Han laa i Sengen eller sad i en Stol og læste et Utal af Aviser, skrev Breve eller satte sig ind i alskens ministerielle Aktstykker.

Imedens hobede et Utal af Gaver sig op i Sygeværelset. *Stauning* var som bekendt umaadelig populær og meget afholdt i praktisk talt alle Kredse af Befolk-

ningen paa Grund af sin jævne og bramfri Facon og havde mange Venner baade blandt rige og fattige. Et Udtryk herfor fik han i Form af Breve, Blomster, saavel smaa, uanselige Buketter fra den jævne Mand som pragtfulde Dekorationer fra velstaaende Venner og Bekendte. Sygestuen var bogstavelig talt omdannet til en Blomsterhave under hele Opholdet. En stor Del af Blomsterne fordelte *Stauning* gavmildt til de fattige blandt Afdelingens øvrige Patienter. Hvad der gjorde mere Indtryk paa mig, der selv kan lide Tobak, var dog den rige Donation af Cigarer, der strømmede ind til *Stauning*. Store gedigne Kasser af de fineste Mærker stod efterhaanden opstablet i et Hjørne af Værelset. *Stauning* holdt af en god Cigar og forstod at vurdere dens Kvalitet og Tilvirkning. Han fornægtede ikke sin tidligere Tilknytning til Tobaksindustrien.

Stauning var meget nøjeregnende med personligt at svare paa alle Breve og afsende Takkebreve for de modtagne Gaver. I dette Arbejde havde han sikker Assistance af Frk. *Augusta Erichsen*, der i alle Henseender var hans trofaste Hjælper og til stor Opmuntring ved sine daglige Besøg. Ogsaa jeg lærte at sætte stor Pris paa Frk. *Erichsen* paa Grund af hendes gode Humør og hendes friske, optimistiske Syn paa Livet.

Alt aandede som sagt Fred det første Par Uger. Men enhver Læge ved, at Faren lurar for alle Patienter og især ældre, lidt svære Patienter, som i væsentlig Grad maa holde Sengen og kun kan bevæge sig lidt. Den Komplikation, der truer disse Patienter, Lungeemboli eller Lungeinfarct (Blodprop) skulde *Stauning* heller ikke blive forskaanet for.

D. 25. August sent paa Natten ringede min Telefon, og den vagthavende Sygeplejerske meddelte hastigt, at *Stauning* pludselig var blevet daarlig med Sting i Brystet. Jeg tog hurtigt en Kittel over mit Nattøj og løb over paa Afdelingen. Der var ingen Tvivl om Diagnosen. *Stauning* var pludseligt vaagnet op med stærke Smerter i venstre Brysthalvdel, Kortaandethed og Sting ved Vejtrækning. Han var nu ret medtaget, kortaandet, forpint og ængstelig. Tegn paa Aarebetændelse kunde ikke paavises. Der var imidlertid alle kliniske Holdpunkter for, at det drejede sig om en mindre Blodprop i venstre Lunge.

Der blev straks givet en Morfininjektion, og jeg blev paa Stuen, til *Stauning* i Løbet af en halv Times Tid faldt til Ro med Ophør af Smerterne. Næste Morgen tilsaa Professor *Bing* Statsministeren og var enig i Diagnosen. Der blev or-

dineret strengt Sengeleje og Opiumspræparater samt indskrænket Kost. Paa dette Tidspunkt kendte vi ikke den Behandling af *Tromboseembolisygdomme* (Aarebetændelse-Blodprop), som vi nu anvender med betydelig Forbedring af Resultaterne: *Heparin* — *Symparinbehandling*.

Et stort Problem var det, hvad vi overfor *Stauning* skulde angive som Aarsag til de nævnte Symptomer. Det var givet, at han vilde afæske os en Forklaring. Vi enedes da om, for ikke at skræmme ham, at meddele ham, at det drejede sig om en lettere Influenza, som formentlig vilde tabe sig i Løbet af nogle Dage. Om han virkelig tog den Forklaring for gode Varer, skal jeg lade være usagt, men et Faktum er, at det er utroligt, hvad baade kloge og mindre kloge Læger kan bilde selv fornuftige Patienter ind. At det var et Fejlgreb med den »hvide Løgn«, staar mig imidlertid klart, hvilket ogsaa de paafølgende Konsekvenser viste. Intelligente Patienter kan udmærket godt taale at høre Sandheden, selv overfor faretruende Sygdomme og Komplikationer, naar det ikke drejer sig om inkurable Lidelser som f. Eks. Kræft. Paa direkte Forespørgsel fra Patientens Side har jeg i lignende Tilfælde altid siden fortalt Sandheden og tilføjet de Behandlingsmuligheder, vi raader over til Imødegaelse af Risikoen.

Følgen af, at vi lod *Stauning* opfatte sin Komplikation som Influenza, var nemlig den, at han, da han efter et Par Dages Forløb følte sig all right, og de subjektive Symptomer var svundet, forlangte et mindre strengt Regime. Han vilde op igen. Han satte sig op i Sengen og skrev, tog imod Besøg og forlangte at blive kørt paa Toilettet i Stedet for at bruge Bækken i Sengen. Alt sammen yderst forstaaeligt set fra Patientens Præmisser; vi andre derimod vidste, med vore Forudsætninger, at en mindre Blodprop ikke sjældent efterfølges af flere andre.

Ved en Stuegang i den kritiske Periode besvarede *Stauning* min Forespørgsel om, hvorledes det gik, med følgende humoristiske Bemærkning: »Jo, jeg ligger og regerer i Sengen« — hvormed han ikke alene vilde antyde, at det gik godt, men at han ogsaa havde overtraadt den ordinerede Behandling ved baade at beskæftige sig med Statssager og ved ikke at ligge stille i Sengen.

Da jeg havde faaet et Par ekstra graa Haar i Tindingerne paa Grund af Bekymring for hans Tilstand, ved Tilrettelæggelse af profylaktiske Foranstaltninger og ved meget hyppige saavel daglige som natlige Tilsyn, besluttede jeg, at nu skulde det være Løgn, enten det drejede sig om en Statsminister eller ej.

Han skulde bringes til at rette sig efter min Ordination. Selvfølgelig var det uretfærdigt tænkt af mig, thi i Virkeligheden havde jeg jo ved falsk Forklaring bibragt ham den Opfattelse, at det netop ikke var noget farligt.

Men alligevel; jeg følte min Autoritet krænket, og jeg var ængstelig for, at en Lempelse af eller Overskriden af Ordinationerne kunde resultere i Tilbagefald.

Efter endt Stuegang, hvor jeg havde overvejet Sagen endnu en Gang, gik jeg derfor alene ind til *Stauning* og talte med ham under fire Øjne for ikke at desavouere ham i nogens Paahør. Jeg iførte mig al min Autoritet som Overkirurg og sagde omtrent følgende: »Nu skal jeg sige Dem et Alvorsord, Statsminister; fine Folk, rige Mennesker og højtstaaende Personer bliver ofte daarligere behandlet end den jævne Borger, fordi de ikke vil indordne sig under det Reglement, der lægeligt set er bedst — ikke gennemgaa ubehagelige Undersøgelser, blander sig i den ordinerede Behandling, kræver Særhensyn paa Grund af Embede, Forretning, Paarørende o.s.v. Læger lader sig ikke sjældent intimidere til at renoncere paa den bedste Behandling for ikke at støde an mod Patientens mange fine Fornemmelser. Saaledes ogsaa i Deres Tilfælde. De er alvorlig syg. De har haft en Blodprop, som nu er gaaet i Ro; men De kan risikere at faa flere lignende, hvis De ikke retter Dem efter Ordinationerne. Vi har ført Dem bag Lyset for ikke at skræmme Dem, men naar De overtræder Behandlingsreglementet, maa De have fuld Besked om Risikoen, og jeg vil foreslaa, at De fra nu af bliver behandlet ganske som en almindelig Hr. Jensen fra Borgergade, han faar nemlig den allerbedste Behandling — ikke mindst fordi det ikke kunde falde ham ind at blande sig i denne.« — Det hjalp — *Stauning* tog min Svada med ophøjet Ro, men var siden føjelig som et Lam. Jeg haaber, og har ogsaa Grund til at tro, at han tilgav mig min lidt aggressive og udfordrende Formaningstale, som han sikkert indsaa var provokeret af Hensyn til hans eget bedste.

Heldigvis gentog den alvorlige Komplikation sig ikke, og alle Symptomer svandt hurtigt, saaledes at *Stauning* atter kunde komme op en Uges Tid senere.

Helbredelsen af Fodledsbruddet skred planmæssigt frem. Gipsbandagen blev fjernet d. 6/9, ca. 4 Uger efter Bruddets Opstaaen. Der syntes endnu at være lidt Fjedren paa Brudsteddet. Der var stadig ingen Tegn paa den Aarebetæn-

delse i Benet, man som Læge leder efter for at kunne paavise Aarsagen til en evt. Blodprop.

Stauning kunde nu ligge med Benet frit i Sengen og daglig sidde oppe i en Stol i længere Tid med Benet hvilende paa Gulvet, dog uden at støtte.

Statsministerens Humør var jævnt godt, og det var en Fornøjelse at passiare med ham ved den daglige Stuegang, som skiftevis foretoges af mig selv og mine to Reservekirurger, nuværende Overkirurg ved Centralsygehuset i Randers, Dr. med. *Henning Krieger Lassen* og nuværende Overkirurg ved Finseninstitutet, Dr. med. *Alfred Zacho*.

Under *Staunings* 5 Ugers Ophold i Afdelingen husker jeg forskellige Smaa-træk, som det maaske kan have Interesse at fortælle om.

Samtidig var paa en af Mandsafdelingens Eneværelser indlagt en anden prominent Personlighed, en af mine gode Venner, som endnu vil huskes af mange, nemlig daværende Formand for Arbejdsgiverforeningen, Fabrikant *Julius Madsen*, en straalende munter og hyggelig Mand. Han led af en alvorlig kirurgisk Lungelidelse, som jeg behandlede i Forbindelse med Professor *Meulengracht*. *Julius Madsen* var ligesom *Stauning* bundet til Sengen, og de kunde saaledes ikke aflægge Visit hos hinanden. Skønt disse to Patienter var arge politiske Modstandere, spurgte de dog jævnlgt gennem mig til hinandens Befindende, og jeg bragte næsten daglig gensidige Hilsener til disse to hver for sig prægtige Mænd og store Personligheder.

Paa det Tidspunkt, *Stauning* i Sommeren 1937 laa paa Afdelingen, nærmede Storstrømsbroen sig sin Fuldendelse. Den skulde indvies om Efteraaret, og *Stauning* skulde spille en fremtrædende Rolle ved denne Begivenhed. Saa vidt jeg erindrer, skulde han sammen med Kongen, hele Kongehuset og Ministeriet som de første køre over Broen. Han glædede sig meget hertil og disponerede, som om det var en given Sag, at han kunne blive rask nok dertil. Jeg ytrede dog min Tvivl desangaende. Yderst pligtopfyldende, som *Stauning* var, insisterede han dog paa at gennemføre sit Program, men bad om, at jeg vilde ledsage ham for i paakommende Tilfælde at have en Læge ved Haanden. I denne Anledning modtog jeg en Invitation til Festligheden fra Ministeriet. Som Paaklædning var angivet Formiddagsdress. *Stauning* holdt paa, at jeg maatte være i Jaket, naar jeg skulde placeres ved hans Side. Da jeg ikke

var den lykkelige Ejer af et saadant Klædningsstykke, fik jeg i Hast en fin Jaket bygget — et ret kostbart Foretagende — til ingen Nytte. Det blev nemlig ikke til noget med *Staunings* Deltagelse. Efter at Lungekomplikationen var indtraadt, kunde *Stauning* selv indse, at det var for risikabelt at udsætte sig for Anstrenselsen ved Rejsen. Naar jeg senere for Spøg besværede mig over, at dette var en af de dyreste Invitationer, jeg havde modtaget, afviste *Stauning* mig smilende med en Bemærkning om, at det var paa høje Tid, jeg i min Stilling fik en Jaket; en saadan kunde jeg slet ikke undvære som Embedsmand. For ikke at gøre hans Ord til Skamme har jeg siden været i Jaket 3 Gange, nemlig de Gange jeg har faaet mine Børn konfirmeret.

Stauning modtog selvfølgelig et Utal af Besøg paa Hospitalet, navnlig af ministerielle Embedsmænd og politiske Meningsfæller. Jeg kom herigennem til at kende eller hilse paa en Del af Socialdemokratiets førende Mænd, f. Eks. *Buhl*, *Bording*, *Alsing Andersen*, *Hedtoft* o. fl. a. En Dag fik *Stauning* anmeldt Visit af en prominent engelsk Borgmester, vistnok en Gengældelsesvisit for et Besøg, *Stauning* havde aflagt ham i England. Da Visitten havde en noget officiel Karakter, følte jeg mig forpligtet til at modtage Lord-Mayor ved Indgangen til Afdelingen. Saa vidt jeg erindrer, var han ledsaget af *Alsing Andersen*. Englænderen var i stiveste Puds med Kæde om Halsen og det hele. — Jeg førte d'Herrer ind til *Stauning* og vilde trække mig tilbage, men *Stauning* bad mig blive. Jeg overværede saa en herlig Samtale mellem disse to. Den foregik ved Tolk, idet Borgmesteren naturligvis ikke talte andre Sprog end sit eget, og *Stauning* ikke var stiv i Engelsk. Naar Englænderen havde sagt nogle Sætninger, og disse var oversat, svarede *Stauning* med sin dybe Bas: »Sig til ham . . .«

Medens *Stauning* laa paa Afdelingen, foregik den traditionelle Fodboldkamp mellem Lægerne fra Bispebjerg Hospital og Lægerne fra et andet af Byens Hospitaler — jeg husker ikke, om det den Gang var Rigshospitalets eller Amtssygehusets Læger, der var vore Modstandere. Disse Fodboldkampe spillede dengang en stor Rolle i Livet paa Kandidatgangen og foregik under Udfoldelse af betydelig Opfindsomhed i Retning af Udklædning af de respektive Hold. Deltagerne mødte til Omklædning og Øl i Hospitalets Badeafdeling og marcherede derefter samlet til Sportspladsen, der dengang var beliggende i Engdraget bag de gamle Sygepavilloner. Kampen, der i Reglen ledes af en Dommer udvalgt

fra Overlægerne Kreds, samlede altid et betydeligt Antal Tilskuere. Sportsjournalister og Pressefotografer mødte op — kort sagt — en Sportsbegivenhed, der i det smaa kan sammenlignes med en Fodboldlandskamp.

Ved nærværende Fodboldkamp havde Maalmanden paa Bispebjerg Hospital faaet den makabre Idé at udstyre sig med Stauning-Skæg og Gipsbandage om Benet. Det blev naturligvis refereret i Pressen bilagt Fotografi af den statelige Maalmand. Jeg tænker nok, at *Stauning* syntes, dette var lovlig stærkt — men han sagde intet til mig derom. Affæren fik imidlertid det Efterspil, at Kandidatforeningens Formand blev kaldt ind til Hospitalsdirektøren, som næppe nøjedes med at udtale sin Anerkendelse af Bispebjergholdets sportslige Indsats.

Efter en Maanedes Ophold i Afdelingen befandt Statsministeren sig saa godt, at han selv ønskede sig udskrevet til sit Hjem til fortsat Behandling, hvad der lægeligt ikke syntes noget til Hinder for. Brudstedet var fast i god Stilling, og Bevægeligheden i Fodledet kun lidt indskrænket.

Ved Udskrivelsen fra Afdelingen d. 14/9 1937 tog han Afsked med enhver af Personalet, han havde været i Berøring med, og takkede for god Behandling. Dette gjaldt ikke mindst Oversygeplejersken paa Pavillon III St., Frk. *Stine Hansen*, som med allerstørste Dygtighed, Takt og Humør havde ledet den sygeplejemæssige Del af Behandlingen. Hun var en ret enestaaende Personlighed, Sygeplejerske af den gamle Skole, paa een Gang myndig og mild, i Besiddelse af en sjælden Klogskab og uendelig Menneskekundskab opnaaet gennem aarelang Oversygeplejersketilknytning til en stor kirurgisk Afdeling. *Stauning* opfattede hurtigt hendes faglige Suverænitæt og kom til at sætte stor Pris paa hende — og med Rette sørgede han for, at hun ved sin 60-Aars Fødselsdag noget senere blev belønnet med Fortjenstmedaljen i Guld, — et Hæderstegn, jeg havde den Ære og Glæde at faa Lov til at overrække hende.

Naar man betænker, hvilke Vanskeligheder der er forbundet med for Indehavere af kommunale Embeder i Sammenligning med tilsvarende i Statens Tjeneste at blive dekoreret, kunde man alene af den Grund ønske sig, at man jævnlige havde en Statsminister indlagt i sin Afdeling.

Bortset fra, at *Stauning* i 1942 atter var Patient paa Afdelingen, skulde der imidlertid gaa en halv Snes Aar, før en saadan Begivenhed gentog sig. Da var det *Hans Hedtoft*, der laa paa Afdelingen, iøvrigt i *Staunings* gamle Værelse.

Stauning blev befordret til sit Hjem paa Valeursvej 6 i Ambulance ledsaget af Frk. *Fridberg* og mig. Det var naturligvis en stor Glæde for Statsministeren atter at tage sin smukke Embedsbolig i Besiddelse. Her tilsaa jeg ham daglig i den første Tid. Da jeg dengang ikke ejede nogen Bil, blev jeg altid hentet og bragt af Statsministerens store Vogn. Af og til fik mine Børn Lov til at faa Køreturen med og en enkelt Gang ogsaa den Oplevelse, som Frk. *Erichsen* sørgede for, at komme ind og hilse paa *Stauning*. Plejet omhyggeligt af Frk. *Erichsen* skred det hurtigt fremad med Statsministerens Helbred. Allerede faa Dage efter Hjemkomsten fik han Lov til at støtte paa Benet, og meget hurtigt kunde han gaa omkring og komme ud i sin pragtfulde Have, hvor han flittigt trænede sig i at gaa. Gentagne Røntgenkontrollfotoferinger af Fodledsregionen viste Forholdene ideelle.

Under disse hyppige Sygebesøg forøgedes mit Kendskab til *Stauning* som Statsminister og Politiker, men i nok saa høj Grad til Mennesket *Stauning* bag Kulisserne. Som Statsminister er det selvsagt næsten umuligt at føre noget Hjemmeliv, og dette er muligvis Grunden til den Misforstaaelse, at mange mente, *Stauning* kun befandt sig vel, naar han var ude i Selskab af officiel eller privat Karakter. I Virkeligheden hyggede *Stauning* sig svært hjemme og interesserede sig meget for sit Hjem, der blev holdt i mønsterværdig Orden af Frk. *Erichsen*. Han var levende interesseret i sine Omgivelser, sin Familie, sine Naboer, sine Tjenestefolk, sine smukke Ting i Hjemmet, sin Have og sin store Hund.

Gennem mange Samtaler med *Stauning*, naar det rent faglige var overstaaet, lærte jeg ham at kende ikke blot som en meget klog, tavs og myndig Mand, men ogsaa som et elskeligt og trofast Menneske, der reflekterede dybt over Tilværelsen og var meget kritisk indstillet overfor sig selv. Han kunde nok virke haard, men jeg tror, at dette i Virkeligheden var Facon, den Skal, en Mand i hans Stilling var nødt til at dække sig bag. I Dybden var hans Sind blidt og mildt. Det er min Overbevisning, at han mest var optaget af, hvorledes han bedst kunde bestride sit Embede til Gavn for andre. Af politisk Overbevisning naturligvis først og fremmest for de Smaa i Samfundet — men i Virkeligheden tror jeg, han undte alle det godt og ikke var nogen Skalpejæger, hvor det gjaldt de velstaaende. Aarene havde bragt ham i Forbindelse med saa mange af Samfun-

dets rige Folk, at han ogsaa indsaa deres Vanskeligheder. Med den Levestandard, *Stauning* i mange Aar førte, tror jeg ikke det kan være andet, end at han i Realiteten maa betragtes som meget konservativt paavirket. I hvert Fald tror jeg, at *Stauning* forstod, at Staten i mange Retninger vilde være daarligere stillet, ikke mindst i finansiel Henseende, saafremt man ved skattemæssig Forfølgelse eliminerede Borgere med store Indkomster og Formuer.

Hyggeligt var der paa Valeursvej 6, og megen Belæring høstede jeg i Diskussion med *Stauning* og gennem Bekendtskab med de mange betydningsfulde Personligheder, der kom i Hjemmet. Opmuntrende var det om Aftenen at ringe til Hellerup 5757 og høre *Staunings* Beretning om Tilstanden fremført med hans dybe, velklingende Bas. Man fik næsten Indtryk af, at saa var der Ro i Danmark.

Da *Stauning* var helt restitueret i Efteraaret 1937, holdt han en officiel Middag i Statsministerboligen, hvortil min Kone og jeg var inviteret. Her holdt han en Tale, hvor han bl. a. rettede en Tak til Bispebjerg Hospital. Da jeg nogen Tid senere indviede min Embedsbolig paa Hospitalet, deltog *Stauning* og Frk. *Erichsen* ved en Aftenfest. Statsministeren var da i fuld Vigeur og syntes at more sig godt.

Stauning mødte flere Gange til Efterundersøgelse af Benet paa Hospitalet, bl. a. for at faa Fodledsregionen kontrolundersøgt. Den deformerende Fodledslidelse, der navnlig hos ældre, svære Patienter af og til følger efter alvorlige Ankelbrud, udeblev heldigvis. *Stauning* var Resten af sit Liv symptomfri fra Ankens Side.

I de følgende Aar var *Stauning* i alt væsentligt forskaanet for Sygdom. En Gang imellem aflagde jeg ham et Sygebesøg, eller han mødte op i min Konsultation. Det drejede sig imidlertid kun om hurtigt forbigaaende Smaalidelser. Af Konstitution var han stærk som en Bjørn. Hans Arbejdskraft var enorm. De urolige Tider, der trak op, gav en Statsmand i hans Stilling uhyre meget at bestille. Myreflittig var han. Ferie undte han sig saa godt som aldrig. Selv om det ikke kunde ses paa ham, sled han sig dog op — ikke mindst p. Gr. a. de enerverende Afgørelser, han ofte maatte træffe. Den Blodtryksforhøjelse, som allerede længe havde været paa Vej, tog efterhaanden til, saaledes som det ofte er Tilfældet hos Politikere og travle Forretningsfolk.

Den tyske Besættelse af Danmark tog haardt paa *Stauning*, og selv om hans gamle Kampmod ikke blev knækket, bidrog dette brutale Overfald af vort neutrale Land dog i høj Grad til at forringe Statsministerens Helbredstilstand. Periodevis var han ligefrem deprimeret og hæmmet i sit Arbejde.

Efter at jeg ikke i længere Tid havde set noget til *Stauning*, henvendte han sig i Slutningen af 1941 i min Konsultation. Han følte sig daarlig tilpas, klagede over Kvalme og Appetitløshed samt Smerter i højre Ben tydende paa Ischias. Endvidere havde han tabt betydeligt i Vægt. Statsministeren saa træt og medtaget ud. Han blev underkastet en grundig Undersøgelse, spec. rettet mod Fordøjelsesorganerne, idet jeg havde ham mistænkt for en Svulst i Mavesæk, Spiserør eller Tarm. De forskellige Laboratorieundersøgelser og Røntgen viste imidlertid ganske normale Forhold. Blodtrykket var derimod steget betydeligt, til 220 mm. Hg, og han var noget kortaaudet ved Gang.

Han burde nu have spændt fuldstændig fra, men hertil var det umuligt at bevæge ham. For meget stod paa Spil for Landet, mente han, hvis han meldte sig syg. Som et Kompromis enedes vi om, at han kun maatte arbejde den halve Dag og iøvrigt hvile sig. Dette overholdt *Stauning* ret præcist og havde det i den følgende Tid nogenlunde. Elektrokardiografi viste som ventet Tegn paa Degeneration af Hjertet og Forstørrelse af dette.

I Marts 1942 fik han det første Tegn paa den Hjerneblødning, man som Følge af det høje Blodtryk frygtede vilde indtræde. Blodtrykket vekslede mellem 220 og 250 mm. Hg. Paa dette Tidspunkt tilsaa Professor *Bing* og jeg daglig Statsministeren i Hjemmet. Den 13. Marts blev jeg i Hast kaldt ud til *Stauning*. Han havde om Morgenen følt sig utilpas og svimmel, og op ad Formiddagen fik han pludselig en Lammelse af venstre Arm og Ben. Undersøgelsen viste, at Lammelsen var ganske let. Almentilstanden var ikke medtaget og Taleevnen intakt.

Der blev nu ordineret Sengeleje, men *Stauning* ønskede indtrængende at faa Lov til at gøre sit Toilette i Badeværelset. Om end dette var noget betænkeligt, gik vi dog med dertil. Dette viser igen det uheldige ved Lægens Eftergivenhed overfor fornemme Patienter. En Uge senere blev jeg nemlig atter ekspres kaldt til Statsministeren. Under et Ophold i Badeværelset var *Stauning* faldet og havde paadraget sig en Kvæstelse med Blodudtrædning i Sædereionen. Skønt dette

Uheld ikke havde nogen særlig Indflydelse paa Almentilstanden, vidnede det dog om, hvor usikker og svimmel *Stauning* var, naar han var oppe.

Stauning selv tog Situationen med betydelig Optimisme. I Virkeligheden tror jeg, han i nogen Grad nød at være tvunget ud af sit enerverende Arbejde. Han fandt sig i, at der nu blev ordineret strengt Sengeleje og fik en fast Sygeplejerske. Heldigvis havde han kun meget faa Smerter, og hans Appetit var udmærket.

For en Sikkerheds Skyld blev en Neurolog, Dr. med. *Munch-Petersen*, nuværende Professor i Neurologi ved Aarhus Universitet, tilkaldt. Der blev ordineret Massage, aktive og passive Øvelser samt senere Elektroterapi, og meget hurtigt indtraadte en glædelig og mærkbar Bedring af Ekstremitetslammelsen. *Stauning* var meget flittig til at øve sig og berettede livligt om ethvert lille Fremskridt. Efter 3 Ugers Sengeleje kom han op. Lammelsen i Armen holdt sig længere, og navnlig for Haandens Vedkommende kneb det med Kræfterne og med at koordinere Bevægelserne paa rigtig Maade. Periodevis blev han imidlertid angrebet af Svimmelhedsanfald.

Under denne Sygeperiode faldt der en velsignet Ro over denne Kampens og Stridens Mand, der ellers var vant til at staa midt i Brændpunktet af det politiske Liv. Han hyggede sig i sit Sygeværrelse, var taknemmelig over enhver Haandsrækning, meget let og medgørlig som Patient og mere taalmodig, end jeg havde ventet. Hans Interesser blev, ganske som Tilfældet er for de fleste syge Mennesker, begrænset af en snævrere Horisont og drejede sig efterhaanden mest om hans nærmeste Omgivelser og hans egne Livsfunktioner. Men han var stadig aandsfrisk og livlig ved de daglige Sygebesøg og fortalte ofte muntert om Begivenheder fra sit indholdsrige Liv.

Særlig paa dette Tidspunkt fik jeg mange Beviser paa, hvor afholdt *Stauning* var i vide Kredse af Befolkningen. Min Telefon stod praktisk talt ikke stille, ikke blot belejret af Journalister, der af professionelle Grunde vilde holde deres Læsere orienteret om *Stauning*, men Masser af private Mennesker ringede eller skrev til mig for at høre til Statsministerens Helbred eller for at give mig gode Raad med Hensyn til Behandlingen. Jeg fortalte naturligvis *Stauning* herom, og jeg tror, han gouterede at føle sig saa feteret.

Baade Professor *Bing*, Dr. *Munch-Petersen* og jeg var imidlertid klare over,

at Udsigten til fuld Restitution var minimal. Med et saa vedvarende højt Blodtryk, som *Stauning* havde, maatte der før eller senere komme Tilbagefald, hvilket ogsaa skete.

Den 30. April havde jeg besøgt *Stauning* og fundet Tilstanden efter Omstændighederne tilfredsstillende. *Stauning* var atter begyndt at interessere sig for sin Gerning og var bl. a. meget optaget af Majfestens Program næste Dag. Om Aftenen blev jeg ringet op af Frk. *Erichsen*. Ved Middagsbordet havde *Stauning* følt sig noget utilpas. Jeg ordinerede ham i Seng med et Sovemiddel, og Natten forløb godt. Tidligt næste Formiddag blev jeg skyndsomst kaldt derud. Kl. 6 om Morgen, da *Stauning* vilde staa ud af Sengen uden at tilkalde Hjælp, var han gledet paa Gulvet og havde forslaaet venstre Hofte. Han blev atter bragt i Seng og sov til Kl. 8, da Sygeplejersken bragte ham Morgenmaden. Han var da vanskelig at vække, syntes uklar og kunde ikke tale.

Da jeg kort efter kom til Stede, fandt jeg *Stauning* meget medtaget. Han var delvis uklar, men momentvis kunde man dog komme i Kontakt med ham, saaledes at han syntes at opfatte, hvad der blev sagt. Hans Tale var uforstaaelig (*Afasia*). Der var yderligere optraadt en venstresidig Ansigtsslammelse, og Ekstremitetsparensen var nu komplet. Der var saaledes ingen Tvivl om, at Statsministeren havde faaet en ny Blødning i højre Halvdel af Storhjernen.

Skønt jeg klart indsaa, at Tilstanden var haabløs, enedes jeg dog med Frk. *Erichsen* om at indlægge Statsministeren i Hospital, hvor man bedre kunde pleje og passe ham. Det var 1. Maj og tilfældigvis ogsaa St. Bededag. Professor *Bing* var kørt paa Landet, og jeg kunde saaledes ikke komme i Forbindelse med ham. Skønt det under Hensyn til Sygdommens Natur havde været rimeligere at indlægge Statsministeren i en medicinsk eller neurologisk Afdeling, blev *Stauning* atter kørt i Ambulance til min Afdeling paa Bispebjerg Hospital. Umiddelbart efter Indlæggelsen kom Professor *Bing* til Stede, ligesom ogsaa Hospitalets Neurolog, Dr. *Lauritz Laursen*.

Tilstanden var som nævnt yderst alvorlig. *Stauning* var ved Indlæggelsen meget urolig og lidt kortaaudet. Den Kvæstelse, han havde paadraget sig ved Faldet om Morgen, ytrede sig i en betydelig Blodudtrædning i Bløddelene omkring venstre Hofteregion. Der var ingen Tegn paa Brud. Efter en Morfininjektion kom der lidt mere Ro over Tilstanden. Blodtrykket var yderlig højt,

290/200 mm. Hg, hvorfor jeg i Samraad med Professor *Bing* foretog Aareladning med Udtømmelse af 600 cc Blod fra venstre Armvener. Blodtrykket faldt herefter til 260. *Stauning* var paa dette Tidspunkt næppe ved Bevidsthed og reagerede ikke paa Tiltale. Pulsen var lidt uregelmæssig, vekslende i Styrke, og Respirationen var ledsaget af den typiske Tobakspusten, der kendetegner en svær Hjerneblødning. Periodevis var Aandedrættet uregelmæssigt af den saakaldte *Cheyne-Stoke's* Type.

Frk. *Augusta Erichsen* og en fast Sygeplejerske passede Statsministeren. Han kunde dog stadig tage lidt flydende Kost til sig og fik yderligere Vædske tilførsel gennem Draabe-Klypsma.

Da det kunde formodes, at *Stauning* næppe vilde staa Sygdommen igennem, blev den nærmeste Familie tilkaldt.

Endvidere underrettede jeg den fungerende Statsminister, *Buhl*, om *Stauungs* kritiske Tilstand.

Det første Døgn af Opholdet paa Afdelingen forløb iøvrigt nogenlunde roligt, men allerede næste Dag indtraadte en kendelig Forværring. Bevidstløsheden blev stadig dybere, Respirationen mere uregelmæssig, Urinsekretionen aftog, og Tp. steg til 40°. Af profylaktiske Grunde blev der givet Sulfathiasol i Injektion samt Injektion af 50 % Glukoseopløsning for at modvirke evt. Vædskeudtrædning i Hjernens. Ydermere fik Statsministeren indført Vædske i Form af fysiologisk Saltvand under Huden samt Antipyrinindsprøjtning for evt. at nedsætte den høje Tp.

Alle disse terapeutiske Foranstaltninger var imidlertid uden Effekt.

Den følgende Dag var Tp. yderligere steget til 41,1, Puls 120. I Formiddagens Løb forringedes Tilstanden hurtigt. Pulsen blev lille og uregelmæssig, Respirationen udsættende og rallende. Urinsekretionen ophørte helt. Ved Indførelse af Kateter i Blæren fandtes denne tom.

Stauning laa stille hen uden Tegn paa Uro eller Smerter. Under Symptomer paa gradvis aftagende Hjerteraktion indtraadte Døden fredeligt d. 3. Maj Kl. 10,45.

Livet var ebbet ud hos Danmarks Statsminister gennem mange Aar. En Høvedingskikkelse, Landets førende Politiker var død. Mennesket *Stauning*, den frodige og rige Personlighed, den trofaste og hjælpsomme Ven var ikke mere.

Man kan vist roligt sige, at Budskabet om *Staunings* Død skabte Landesorg. Førerskikkelser af hans Format er sjældne i vort Land.

Der blev ikke foretaget nogen Sektion efter Døden, og der skønnedes heller ikke at være nogen Grund dertil, eftersom Sygdomsbilledet laa fuldstændig klart belyst.

Næste Dag blev *Staunings* Lig ført bort fra Hospitalet efter en smuk Højtidelighed. Ledsaget af Familien og *Staunings* Venner og politiske Meningsfæller, af den øverste Chef for Københavns Hospitalsvæsen, Borgmester *Julius Hansen*, af Hospitalets Inspektør, Læger og Sygeplejersker blev *Staunings* Baare langsomt kørt fra Pavillon III gennem Hospitalsgaarden. Her ved Bispebjerg Hospitals Hovedport tog jeg Afsked med *Thorvald Stauning*, en af mine kæreste Patienter og et af de betydeligste Mennesker, jeg har mødt i mit Liv.

Jens Foged.

Min kammerat

AF LUDVIG HANSEN

Jeg var på valsen i Jylland som ung cigarmager og kom i 1893 til Fredericia og fik arbejde på Schmidts cigarfabrik. Der havde været strejke og var brug for folk for at indhente det forsømte. Der mødte jeg en cigarsorterer Th. Stauning, der var et par år yngre end jeg. Vi arbejdede sammen en ugestid, så fik Stauning »luften«, det er cigarmagernes udtryk for at blive afskediget.

Denne tilfældighed, at vi rendte på hinanden en ugestid der i Fredericia for de mange år siden, førte til et venskab, der holdt til det sidste.

Men først skulle en anden tilfældighed også spille ind.

Jeg var kommet til at arbejde i København, og en gang i 1899 skulle jeg ind på Socialdemokratisk Forbunds lille kontor i Rømersgade for at hente noget materiale til den vælgerforening, jeg var blevet aktiv i. Der sad Stauning.

— Hør, har vi to ikke været sammen før? spurgte Stauning.

Når han kunne huske mig, tror jeg *ikke*, det var for de par tilfældige samtaler, vi havde haft i Fredericia, jeg tror ikke, at jeg har været særlig åndfuld i de samtaler, men jeg havde stift ben, det har jeg haft fra mit 5. år. Det har vel været det, der først og fremmest har fået ham til at kende mig igen.

Og så begyndte vi at komme sammen. Jeg blev sat til at være med til at uddele de naturalier, husmænd og bønder sendte til de mange arbejdere, der var smidt væk fra deres arbejde under storlockouten i 99. Senere tog jeg med Stauning til hans valgkreds i Fakse for at gøre valgarbejde der.

— Du skal ikke bare smide valgmaterialet ind ad dørene, sagde Stauning, — du skal *banke på* og sludre med folk.

Det sted, jeg har de allerbedste minder om Stauning fra, er »Enghuset« ved Køge. Da han fik det i 1917, var han ikke så lidt stolt over at være blevet husejer og sagde:

— Nu har jeg fået mit eget hus. Der skal du komme med og gi' mig et nap . . .

Hvor mange gange har jeg været i »Enghuset« i årenes løb? Hundreder af gange. Der var nogle år efter forrige krig, hvor »tobakken« var særlig hårdt ramt af arbejdsløshed, jeg gik arbejdsløs i næsten 3 år og havde tid nok. Stauning hjalp mig og familien meget, jeg havde mange børn, og så gav jeg *ham* et nap i »Enghuset«. Men også når jeg havde arbejde, var jeg meget dernede, væsentlig lørdag og søndag, for der var altid noget at rive i.

Det var ikke blot mig, der »rev«. Stauning elskede at komme i arbejdstøj og være med. Se ham kalke og hvidte og grave. Hugge brænde var han en hund efter og dygtig til. Skulle vi male, elskede han at blande farver. Save *kunne* han også, men den svære savning var han afgjort ikke ekspert i, så det klarede jeg.

I de første åringer var det jo en hel rejse at komme til »Enghuset«. Mange gange var vi begge to tungt belæssede og skulle først med toget til Køge. Der var herfra 7 kilometer til »Enghuset«. Stauning cyklede derned med en del af bagagen, og jeg med mit stive ben måtte tage med bussen med min del. Da han blev statsminister og fik bil, var det jo en let sag at suse derned, det tog en timestid, og vi blev fri for at svede med bagagen. Når vi var alene dernede — og det var vi mange gange — var jeg kok, og han var tilfreds med maden.

Der kom mange gæster i »Enghuset«. Konsul Yde gav en gang Stauning den største latter, jeg tror, jeg nogensinde har hørt ham præstere. Da Yde kom, var Stauning og jeg i færd med at fælde et par træer, og Yde ville gi' en hånd med, og han tog så hårdt fat, at bukserne revnede. Stauning *var* det, man kalder for at »være ved at dø af grin«, og han bandede over, at vi ikke havde et fotografiapparat, så Ydes revnede bukser kunne gå over i efterverdenen.

Stauning havde hvert år bestyrelsen for vælgerforeningen i 2. kreds — hans valgkreds — på besøg i »Enghuset«. Et år sagde han:

— Ludvig, kan du ikke hitte på noget rigtigt morsomt denne gang . . .

Jeg fik så den idé at lave værkstedet om til en gammel kro. Stauning havde indrettet sig et godt værksted. Der var, hvad der skulle være. Alt blev ryddet ud,

og lokalet indrettet som gammel kro. Hvor malerbøtterne ellers stod, blev der sat flasker med gode ting i. Stauning malede selv kro-skiltene, der fortalte, at en lille todny kostede 10 øre, en snaps med mælk 5 øre og en »bjørn« 25 øre. En bjørn var noget af det kraftigste, et glas bajer blandet med rom. Det blev en kammeratlig fest, som alle dem, der var med, husker. Jeg var kromand og var meget stolt, da jeg efter festen blev båret i guldstol og rost meget af Stauning for min indsats.

Siden forærede Stauning for resten »Enghuset« til vælgerforeningen i 2. kreds.

Når Stauning var ude at rejse, og det var han jo ofte ikke mindst som statsminister, huskede han mig altid. Jeg fik altid et eller flere kort fra ham. Jeg har fået hundreder af kort og har en hel del af dem endnu. Mange er kommet væk, fordi mine børn tog de udenlandske frimærker, og så kunne det jo ske, at også selve kortet forsvandt.

Jeg har ofte, mens jeg kom sammen med Stauning, og ikke mindst i årene efter hans død, spekuleret på, hvad det var, der gjorde, at han holdt sammen med mig. Vort bekendtskab i begyndelsen var jo kun tilfældigheder, og han, tør det jo nok siges, steg og steg på samfundsstigen, medens jeg stadig var den gamle tobaksarbejder. Min politiske viden og min viden iøvrigt på andre felter var på det jævne og afgjort ikke af dimensioner.

Men jeg holdt meget af ham og har ikke mødt bedre kammerat, og *han* må jo også have haft noget tilovers for mig, således at vi stadigt var på bølgelængde.

Når jeg kom så meget sammen med ham, var grunden måske netop *den*, at han sammen med mig kunne slappe af. Vi sludrede om alle de små og almindelige ting, der ikke har noget med store problemer at gøre.

Hvad der også betød noget i forholdet mellem Stauning og mig, tror jeg var det, at han sikkert har opdaget, at jeg kunne »holde kæft« i rette tid. Jeg havde det på fornemmelsen, når han spekulerede på noget, medens vi gik og arbejdede sammen og ikke gerne ville afbrydes. Han bestilte jo andet i »Enghuset« end at male eller hvidte loft eller grave eller hugge brænde. Han skrev en hel del, og jeg kunne altså »lugte«, når han var i det hjørne. Så arbejdede vi og sagde ikke et muk til hinanden.

Den gang, da Stauning døde, havde jeg en kolonihave på Birkedommervej. Jeg havde ingen radio, men pludseligt kom der folk fra en anden have løbende

over til mig og sagde, at Stauning var død. Jeg hejste med det samme mit flag på halv stang og græd lidt.

Jeg var med til at lægge den sidste blomst på hans kiste, da denne kørtes fra villaen på Valeursvej. Vi var 4, der var tilstede: Staunings sønner, Holger og Søren, frk. Augusta Erichsen og mig.

Ludvig Hansen.

TIDSTAVLE OVER BEGIVENHEDER I STAUNINGS LIV
OMTALT I DENNE BOG

- 1873 26/10 født i Holmens Kanal 30.
- 1888 15/4 konfirmeret.
I smedelære, derefter i lære som cigarsorterer. Melder sig ind i
Socialdemokratisk Forbund.
- 1891 udlært, arbejde i Fredericia.
- 1895 medlem af tobaksarbejderforbundets hovedbestyrelse.
- 1896 formand for cigarsorterernes fagforening.
Redaktør af tobaksarbejdernes fagblad 1896—1905.
- 1897 redaktør af »Samarbejdet« 1897—1905.
Søger forgæves en kontorplads i De samvirkende Fagforeninger.
- 1898 20/10 kasserer i Socialdemokratisk Forbund.
4/11 indgår ægteskab med Anna Jensen.
- 1901 folketingskandidat i Præstø amts 2. valgkreds, Faksekredsen. Får ved
folketingsvalget 3. april 699 stemmer mod Anton Jensen (V) 894
stemmer.
- 1903 får ved folketingsvalget 16. juni 784 stemmer mod Anton Jensens 1304
stemmer.
- 1904 søger en stilling i De samvirkende fagforbund som sekretær.
Skriver »Livets Løgne«.
- 1905 leder af fagbladens fælleskorrespondance 1905—10.
- 1906 29/5 vælges til medlem af folketinget med 1062 stemmer mod smed N. J.
Kristiansen (V) 788 stemmer.
- 1907 deltager i den 7. internationale socialistiske kongres i Stuttgart.
- 1909 25/5 får ved folketingsvalget 1155 stemmer mod dr. phil. C. N. Starcke
(V) 946 stemmer.
- 1910 9/1 vælges til formand for socialdemokratiet.
20/5 får ved folketingsvalget 1488 stemmer mod gdr., dir. Ole Olsen (V),
1321 stemmer.
Med i arrangementskomiteen ved den internationale socialistiske kongres i
København og leder dens tilrettelæggelse.

- 1912 deltager i den 9. socialistiske kongres i Basel.
- 1913 afslår en opfordring fra kongen om at danne regering.
Vælges som medlem af borgerrepræsentationen i København.
20/5 ved folketingsvalget 1381 stemmer mod gårdejer Søren Jensen
Hyldegaard (R) 1222 stemmer.
- 1915 skandinavisk hollandsk konference i København.
7/5 ved grundlovsvalget 1134 ja for Stauning mod 733 nej.
- 1916 30/9 udnævnes til minister uden portefeuille.
- 1917 international konference i Stockholm.
Medlem af kom., der forberedte skoleordningen af 20. marts 1918 for
hovedstadsområdet.
Køber »Enghuset«.
- 1918 vælges 26. april til folketingsmand i 2. kreds i København. Faksekredsen
nedlagt.
18/11 socialminister.
- 1919 formand i Københavns borgerrepræsentation 1919—24.
- 1920 29/3 afskediges som minister ved ministeriet Zahles afskedigelse

Påskekrisen i korte træk.

27/3 De samvirkende Fagforbund modtager andet lockoutvarsel fra arbejds-giverne. Lockouten skal træde i kraft den 9. april og vil omfatte ca. 200.000 mand.

29/3 kongen afskediger ministeriet Zahle.

En deputation overbringer kl. 11,15 om aftenen kongen en udtalelse vedtaget på et møde mellem forretningsudvalgene for D.s.F., Soc. Forb. og Arbejdernes Fællesorganisation i København. Man kræver forfatningen respekteret, regeringen genindsat og rigsdagen indkaldt for at færdigbehandle valgloven. Imødekommes kravene ikke, vil der på et af D.s.F. indkaldt møde dagen efter blive stillet forslag om generalstrejke.

30/3 kl. 9,30 meddeler kongen Stauning, at han ikke ønsker at genindsætte regeringen. Stauning meddeler D.s.F.s forretningsudvalg dette, og kl. 12 foreligger en enstemmig beslutning om indkaldelse af en generalforsamling, der skal drøfte iværksættelsen af en generalstrejke.

Senere kaldes Stauning påny til kongen, også overpræsident Jonquières og borgmestrene Kaper og J. Jensen kaldes til kongen.

Kl. 4 meddeles det, at ministeriet Liebe er dannet.

Kl. 6 masse-møde på fælleden, der kræver generalstrejke.

Kl. 9 socialdemokratiets hovedbestyrelse holder møde.

31/3 D.s.F.s generalforsamling vedtager at iværksætte generalstrejke. Generalforsamlingen afbrydes af pauser, hvor lederne forhandler med kongen.

1/4 kl. 1,30 om natten kaldes Stauning til forhandling med ministeriet,

- og denne og den følgende dag går med et utal af forhandlinger mellem alle de implicerede parter.
- 3/4 kl. 4 møde i borgerrepræsentationen, der derefter går til Amalienborg.
- 4/4 kl. 4,13 om morgenen resulterer nattens forhandlinger mellem kongen og partiførerne i ministeriet Liebes afskedigelse, overformynder Friis opfordres til at danne et forretningsministerium.
- Efter forhandlinger mellem arbejdere og arbejdsgivere aflyses lockouten.
- 1921 10/4 Anna Stauning dør efter en færdselsulykke.
Møde i juni i København, i november i Berlin mellem danske og tyske socialdemokrater om Sydslesvig.
- 1922 30/6 indgår ægteskab med Olga Kofod Hansen.
- 1923 udarbejder i forbindelse med socialdemokratiets kongres i Odense »Odenseprogrammet«.
26/11 møde med ledende tyske socialdemokrater i Berlin, får vedtaget en grænseoverenskomst.
- 1924 23/4 dannes det første ministerium Stauning. Minister for industri, handel og søfart.
Besøg på Island.
- 1925 overfor den langvarige arbejdsmandsstrejke under anførsel af Lyngsøe udarbejder Stauning forslaget om en voldgiftsordning, der imidlertid overflødiggøres, idet konflikten afblæses.
- 1926 3/12 den socialdemokratiske regering går af.
- 1929 21/3 Madsen Mygdals regering falder.
30/4 Stauning danner sin anden regering, statsminister og minister for søfart og fiskeri.
4/9 taler på fransk i Genève.
- 1930 20/6 afrejser til 1000 års fest på Island.
Separation i august.
Rejse til Grønland aug.-sept.
- 1931 29/5 25 års jubilæum som folketingsmand.
6/9 mødet i Hamar.
- 1933 30/1 Kanslergadeforliget.
April dommen i Haag i Østgrønlandssagen.
31/5 overtager forsvarsministeriet, og sager vedrørende Grønlands styrelse henlægges under statsministeriet.
26/10 60 års fødselsdag.
- 1934 maj manifestet »Danmark for folket«.
- 1935 16/7 øresundsstranden genåbnes.
22/10 folketingsvalg under devisen: »Stauning eller Kaos«.
- 1936 rejser til Island og Færøerne med »Argus«.

- 1937 8/3 talen i Lund.
Forfatningskommissionen nedsættes.
Spørgsmålet om naturfredning overføres til statsministeriet, og Stauning gennemfører en ny lov om naturfredning.
August brækker sit ben under ophold ved vestkysten.
- 1938 3/7 arbejder- og bondestævnet i Odense.
- 1939 trækker sig i januar tilbage som formand for socialdemokratiet.
23/5 ved folkeafstemningen stemmer 978.039 vælgere eller 44,46% for den nye grundlov. Der mangler ca. 0,5% i dens vedtagelse.
Besøger Island.
10 års jubilæum som statsminister.
- 1940 10/4 regeringen udvides med konsultative repræsentanter for Venstre og Konservative.
8/7 samlingsregering.
27/10 taler på kæmpemødet i Forum.
- 1941 8/3 taler i Studenterforeningen om forholdet til Tyskland.
- 1942 13/3 Stauning rammes af en mindre lammelse.
1/5 får et alvorligt tilbagefald.
3/5 afgår kl. 10,45 ved døden.

Tegning af Jensenius

Chr. IV og Stauning.

BOGEN OM STAUNING

SKREVET AF HANS VENNER

I en tale for Stauning på 60 års fødselsdagen i 1933 sagde Hartvig Frisch, at Stauning fejlagtig var blevet sammenlignet med Frederik VI. Det var betegnelsen »landsfader«, der gav anledning til denne urigtige jævnførelse. Men skulle Stauning sammenlignes med en af de oldenburgske konger, måtte det være Christian IV, »thi han var, guds dros, også et menneske«.

Bogen om Stauning, skrevet af hans venner, fortæller både om politikeren og statsministeren og om mennesket Stauning. Hensigten med bøgerne i denne serie er ikke i første række at give en fuldstændig, dokumenteret biografi, men at lade de samtidige fortælle deres personlige erindringer og oplevelser, mens det endnu er tid. Værket bringer også Staunings aldrig tidligere offentliggjorte ungdomserindringer samt andre ukendte papirer og breve. Det er rigt illustreret.

WESTERMANN